

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

**DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAKLARIN (ÇEKİCİLİKLERİN)
KORUNMASINDA TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK
YÖNETİMİ ROLÜNE YÖNELİK ÖLÇEK GELİŞTİRME VE
UYGULAMA ÇALIŞMASI**

DOKTORA TEZİ

HASRET ULUSOY

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

**DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAKLARIN (ÇEKİCİLİKLERİN)
KORUNMASINDA TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK
YÖNETİMİ ROLÜNE YÖNELİK ÖLÇEK GELİŞTİRME VE
UYGULAMA ÇALIŞMASI**

DOKTORA TEZİ

HASRET ULUSOY

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖZLEM KÖROĞLU

BALIKESİR, 2022

“2020/022 proje numaralı çalışma, Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Teşekkür ederiz.”

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda 201712526006 numaralı Hasret ULUSOY'un hazırladığı “**Doğal ve Kültürel Kaynakların (Çekiciliklerin) Korunmasında Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rolüne Yönelik Ölçek Geliştirme ve Uygulama Çalışması**” konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13/10/2022 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan):	Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	İmza
Üye (Danışman):	Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU	İmza
(Üye):	Prof. Dr. Gökçe YÜKSEK	İmza
(Üye):	Prof. Dr. Lütfi ATAY	İmza
(Üye):	Doç. Dr. Selma ŞENEL	İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

09/11/2022
Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

09/11/2022

Hasret ULUSOY

ÖNSÖZ

İlk teşekkürüm, öğrencisi olmaktan onur duyduğum tez danışmanım Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU hocama... Akademik hayatıma kattığı her şey için, yoluma ışık tuttuğu için, desteğini ve yardımını esirgemediği için, gösterdiği sabır ve içtenlik için sonsuz teşekkürler. BTİOYO ailesine katıldığım günden bugüne, eğitimime ve yetişmeye verdiği emek paha biçilemez, meslek hayatım boyunca onu örnek alacağım.

Tez süresince bilgilerini, desteklerini, yardımlarını ve tavsiyelerini esirgemeyen Tez İzleme Komitesi'nde yer alan hocalarım Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT'a ve Prof. Dr. Gökçe YÜKSEK'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez konusunun belirlenmesi sürecinden bugüne fikirlerini, bilgilerini paylaşan ve desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet KÖROĞLU hocama teşekkür ederim.

Tez süresince beni yönlendiren, bilgi ve tecrübelerini benimle içtenlikle paylaşan, ne zaman umutsuzluğa kapılsam bana bir yol açan değerli hocam Doç. Dr. Selma ŞENEL'e ve sunmuş olduğu katkılar için değerli hocam Prof. Dr. Lütfi ATAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca bana kattıklarınıza minnettarım, akademik bilgi ve birikimleriyle beni destekleyen tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım, BTİOYO ailesi, iyi ki varsınız...

Araştırma verilerinin toplanması aşamasında yardımcı olan Murat BAYAZIT'a ve veri analizi sürecinde yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen Reyhan KAPLAN'a teşekkürlerimi sunarım. Araştırmanın her aşamasında desteklerini esirgemeyen tüm turist rehberlerine ayırdıkları vakit ve sundukları katkı için şükranlarımı sunarım.

Araştırmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar beni hep cesaretlendiren, benden yardımını esirgemeyen değerli meslektaşım ve arkadaşım Arş. Gör. Dr. Sultan Nazmiye KILIÇ'a teşekkür ederim. Bana daima neler yapabileceğimi hatırlatan ve süreçte desteğini esirgemeyen değerli meslektaşım ve arkadaşım Arş. Gör. Dr. Havva GÖZGEÇ MUTLU'ya teşekkürlerimi sunarım. Süreç boyunca desteğini ve yardımını esirgemeyen değerli meslektaşım ve arkadaşım Arş. Gör. İbrahim MİSİR'e teşekkür ederim.

Desteğini her zaman hissettiğim, iyi günümde, kötü günümde beni hiç yalnız bırakmayan, iten dostluğuna minnettar olduğum değerli arkadaşım Demet SZDUYAR'a teşekkürlerimi sunarım.

İtenliği, güler yüzü, desteği, yardımı, varlığı... Kısacası her Şey için yol arkadaşım İlyas MUTLU'ya kalpten teşekkürler.

Hiçbir zaman vazgeçmeme izin vermeyen anneme ve kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim. Yine söylüyorum, olmasaydınız olmazdı.

Son teşekkürüm kendime... İnanđıđım Şeylerin peşinde koşmaktan hiç vazgemediğim için, hayallerimi gerçekleştirme fırsatını kendime verdiğim için, tüm olumsuzluklara rağmen o umut ışığını görmeyi başardığım için... Öğrencilik hayatımı noktaladığım bu çalışma, bana çok Şey kattı. Bundan sonraki akademik hayatıma güzel bir başlangıçla "merhaba" diyorum.

Balıkesir, 2022

Hasret ULUSOY

*İlkokuldan doktora;
eğitim-öğretim hayatıma dokunmuş tüm öğretmenlerime...*

ÖZET

DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAKLARIN (ÇEKİCİLİKLERİN) KORUNMASINDA TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK YÖNETİMİ ROLÜNE YÖNELİK ÖLÇEK GELİŞTİRME VE UYGULAMA ÇALIŞMASI

ULUSOY, Hasret

Doktora, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU

2022, 197 Sayfa

Ülkesinin kültür elçisi olan ve turistlerle en fazla iletişim ve etkileşimde bulunan turist rehberleri, sürdürülebilir turizm anlayışı bağlamında önemli görevler üstlenmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne işaret etmektedir. Turist rehberleri, doğal ve kültürel kaynakların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması hususunda önemli bir role sahiptir. Bu rol ilgili alanyazında kaynak yönetimi rolünü ifade etmektedir. Buradan hareketle bu araştırmada, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik özgün bir tutum ölçeği geliştirmek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın örneklemini eylemli turist rehberleri oluşturmaktadır. Araştırmada nitel ve nicel verilerin birlikte kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiş ve ölçek geliştirme sürecinin aşamaları sırasıyla uygulanmıştır. İlk olarak, nitel verilerin elde edilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu uzman (akademisyenler ve turist rehberleri) görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Nitel veri toplama sürecinde 65 turist rehberi ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler ve ilgili alanyazından faydalanılarak madde havuzu oluşturulmuştur. İlk etapta 1.487 madde yazılmış, daha sonra maddeler gruplandırılmış ve sadeleştirilmiştir. Madde havuzu 151 maddeden oluşmaktadır. Madde havuzu çeşitli aşamalarla tekrar sadeleştirilmiş, madde sayısı 57'ye düşürülmüştür. Oluşturulan madde havuzu uzman (alan uzmanları, Türk Dili uzmanı, ölçek geliştirme uzmanı) görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar tarafından sunulan

düzeltilmeler sonrasında madde sayısı 52 olmuştur. Ölçek ilk formu, tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyelerine de danışılarak, öndeneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir.

Araştırmanın öndeneme uygulaması 12 turist rehberiyle gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada önce turist rehberlerinden ölçeği cevaplamaları, daha sonra maddelerin anlaşılır olup olmadığına, bilinmeyen herhangi bir terimin bulunup bulunmadığına ve anlam karmaşası yaratan bir maddenin olup olmadığına dair görüşlerini bildirmeleri istenmiştir. Tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyelerine de danışılarak ölçeğin ilk formu, sadeleştirme işlemlerinin ardından 49 madde ile esas uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Ölçülen yapının geçerliğine ve doğrulanmasına ilişkin uygulamalar, iki farklı örneklem grubunda gerçekleştirilmiştir. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamada 294 turist rehberinden elde edilen veriler, Açıklayıcı Faktör Analizine, madde analizlerine ve iç tutarlılık analizlerine tabi tutulmuştur. Açıklayıcı Faktör Analizine geçmeden önce 49 maddenin yer aldığı ölçeğin Cronbach's Alpha değerinin 0,972 olduğu görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,952 olduğu; Bartlett's Küresellik testi ($\chi^2(276) = 6506,033$ $p < 0,01$) sonucunda da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda; açıklayıcı faktör analizinde özdeğeri birin üzerinde üç boyut olduğu ve elde edilen üç boyutun toplam varyans oranının %55,700'ünü açıkladığı saptanmıştır. Faktör yüklerinin ise 0,476-0,815 arasında olduğu görülmektedir. Madde analizlerinde madde-toplam puan ölçek korelasyon değerleri incelenmiş ve 0,30'un altında kalan madde olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca %27 Alt Üst Madde Analizi ile maddelerin her birinin istenilen düzeyde ayırt edici olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenirlik katsayıları incelendiğinde, Cronbach's Alpha değerinin 0,927; Split Half değerinin ise 0,740 olduğu saptanmıştır. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın analizleri sonucunda turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen 25 maddeyi içeren üç boyut ile yapı elde edilmiştir.

Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada 307 turist rehberinden elde edilen veriler; Doğrulamalı Faktör Analizine tabi tutulmuş, ölçeğin geçerliği ve güvenirliğine dair kanıtlar toplanmaya çalışılmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayıları incelendiğinde, Cronbach's Alpha değerinin 0,870; Split Half değerinin ise

0,765 olduğu saptanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analiziyle uyum indeksleri tespit edilmiştir. χ^2/df indeksinin 1,456 ($\chi^2=391,745$, $SD=269$, $\chi^2/sd=1,456$, $p=0,000$) ile RMSEA değerinin ise 0,039 ile mükemmel uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca SRMR (0,049), CFI (0,913), GFI (0,910), AGFI (0,891) ve IFI (0,914) indekslerinin kabul edilebilir değer aralığında olduğu görülmüştür. Standardize edilmiş faktör yükleri incelendiğinde ise faktör yüklerinin 0,349-0,586 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır.

Sonuç olarak turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen, geçerli, güvenilir ve özgün bir ölçek geliştirilmiştir. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeği; “Bilgilendirme”, “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” ve “Çevre Bilinci Kazandırma” olmak üzere üç boyutlu bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Ölçeğin, konu ve yöntem bakımından alana yenilik kazandırdığı söylenebilmektedir. Araştırmanın bulguları ve sonucu öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal Kaynak, Kültürel Kaynak, Kaynak Yönetimi Rolü, Ölçek Geliştirme, Turist Rehberi.

ABSTRACT

THE STUDY OF SCALE DEVELOPMENT AND APPLICATION ON RESOURCE MANAGEMENT ROLE OF TOUR GUIDES IN PRESERVATION OF NATURAL AND CULTURAL RESOURCES (ATTRACTIVENESS)

ULUSOY, Hasret

Ph. D Thesis, Department of Tourism Management

Advisor: Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU

2022, 197 Pages

Tourist guides, who are the cultural ambassadors of their country and have the most communication and interaction with tourists, play an important role in the context of sustainable tourism. The concept of sustainability indicates to the resource management role of tourist guides. Tourist guides have an important role in protecting natural and cultural resources and transferring them to future generations. This role refers to the resource management role in the related literature. From this point of view, in this research, it is aimed to develop a unique scale regarding the resource management role of tourist guides.

The sample of the research consists of active tourist guides. In the research, mixed method, in which qualitative and quantitative data are used together, was preferred and the stages of the scale development process were applied respectively. Firstly, a semi-structured interview form was prepared by taking the opinions of experts (academics and tourist guides) in order to obtain qualitative data. During the qualitative data collection process, interviews were conducted with 65 tourist guides. An item pool was created by utilizing the obtained data and related literature. In the first stage, 1.487 items were written, then the items were grouped and simplified. The item pool consists of 151 items. The item pool was simplified again at various stages, and the number of items was reduced to 57. The created item pool was presented to the expert (field experts, Turkish language specialist, scale development specialist).

After the corrections submitted by the experts, the number of items has become 52. The first form of the scale was made ready for preliminary application by consulting the faculty members in the thesis monitoring committee.

The preliminary application of the research was carried out with 12 tourist guides. At this stage, the tourist guides were first asked to answer the scale, and then to express their opinions on whether the items were comprehensible, whether there were any unknown terms, and whether there was an item that created confusion. In consultation with the faculty members in the thesis monitoring committee, the first form of the scale was made ready for the main application with 49 items after the simplification processes.

Applications regarding the validity and verification of the measured construct were carried out in two different sample groups. In the application regarding the validity of the structure, the data obtained from 294 tourist guides were subjected to Exploratory Factor Analysis, item analysis and reliability analysis. Before proceeding to the Exploratory Factor Analysis, the Cronbach's Alpha value of the scale, which included 49 items, was found to be 0,972. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value is 0,952; Bartlett's Sphericity test ($\chi^2(276) = 6506,033$ $p < 0.01$) was also found to be significant. As a result of the evaluations; in the exploratory factor analysis, it was determined that there were three dimensions with an eigenvalue above one and that the three dimensions obtained explained 55,700% of the total variance rate. It is seen that factor loads are between 0,476 and 0,815. In item analysis, item-total score scale correlation values were examined and it was determined that there was no item below 0,30. In addition, it was seen that each of the items was distinctive at the desired level with the 27% Sub-Top Item Analysis. When the reliability coefficients of the scale were examined, it is determined that Cronbach's Alpha value is 0,927 and the Split Half value is 0,740. As a result of the analysis of the application regarding the validity of the structure, a structure with three dimensions was obtained, including 25 items that measure the attitudes of tourist guides towards resource management roles.

The data obtained from 307 tourist guides in the application for the verification of the structure; it was subjected to Confirmatory Factor Analysis, and evidence for the validity and reliability of the scale was tried to be collected. When the reliability coefficients of the scale were examined, it is determined that Cronbach's Alpha value

is 0,870 and the Split Half value is 0,765. Fit indices were determined by Confirmatory Factor Analysis. It was found that the χ^2/df index showed a perfect agreement with 1,456 ($\chi^2=391,745$, $SD=269$, $\chi^2/df=1,456$, $p=0.000$) and the RMSEA value with 0,039. In addition, SRMR (0,049), CFI (0,913), GFI (0,910), AGFI (0,891) and IFI (0,914) indices were found to be in the acceptable range. When standardized factor loads were examined, it was found that factor loads varied between 0,349 and 0,586.

As a result, a valid, reliable and unique scale has been developed that measures the attitudes of tourist guides towards resource management roles. Attitude scale towards resource management roles of tourist guides; it has emerged as a three-dimensional structure: “Informing”, “Encouraging Responsible Behavior” and “Raising Environmental Awareness”. It can be said that the scale has brought innovation to the field in terms of subject and method. Suggestions were presented in the light of the findings and results of the research.

Keywords: Natural Resource, Cultural Resource, Resource Management Role, Scale Development, Tourist Guide.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.6. Tanımlar	5
2. İLGİLİ ALANYAZIN	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.1.1. Kaynak Kavramı	7
2.1.1.1. Doğal Kaynak Kavramı	8
2.1.1.2. Kültürel Kaynak Kavramı	12
2.1.2. Kaynak Yönetimi Kavramı	16
2.1.2.1. Doğal Kaynak Yönetimi Kavramı	18
2.1.2.2. Kültürel Kaynak Yönetimi Kavramı	20
2.1.3. Turizmde Sürdürülebilir Yaklaşım	21
2.1.3.1. Turizmde Doğal Kaynakların Yeri ve Önemi	26
2.1.3.2. Turizmde Kültürel Kaynakların Yeri ve Önemi	35
2.1.4. Turist Rehberi Kavramı.....	37
2.1.5. Turist Rehberlerinin Rollerini	41
2.1.5.1. Liderlik Rolü	45
2.1.5.2. Arbuluculuk Rolü	45
2.1.5.3. Kaynak Yönetimi Rolü	47

2.1.5.3.1. Motive Edici Rolü	51
2.1.5.3.2. Çevresel Yorumcu Rolü	52
2.1.6. Turist Rehberinin Doğal ve Kültürel Kaynaklara Karşı Sorumlulukları .	57
2.1.7. Doğal ve Kültürel Kaynakların Korunmasında Turist Rehberinin Kaynak Yönetimi Rolü.....	66
2.2. İlgili Araştırmalar	70
3. YÖNTEM	77
3.1. Araştırmanın Modeli	77
3.2. Evren ve Örneklem	78
3.2.1. Nitel Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubu.....	79
3.2.2. Görüşü Alınan Uzman Grubu	85
3.2.3. Ödeneme Uygulaması Gerçekleştirilen Çalışma Grubu	85
3.2.4. Geçerlik ve Güvenirlik İncelemeleri İçin Ulaşılan Örneklem	87
3.2.5. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Örnekleme	91
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	93
3.3.1. Ölçeğin Geliştirilme Amacına Karar Verilmesi.....	96
3.3.2. Ölçülen Kavramın Kuramsal Çerçevesinin Belirlenmesi	97
3.3.3. Ölçülen Kavramın Kuramının ve Davranışsal Göstergelerinin Belirlenmesi	97
3.3.4. Ölçek Geliştirme Tekniğinin ve Madde Türünün Belirlenmesi.....	98
3.3.5. Madde Yazımı	98
3.3.5.1. Nitel Verilerden Yararlanma.....	99
3.3.5.2. Araştırma Kapsamında Hazırlanan Makale Sonuçlarından Yararlanma	103
3.3.5.3. İlgili Alanyazından Yararlanma	103
3.3.6. Maddelerin Gözden Geçirilmesi	104
3.3.7. Uzman Görüşlerine Başvurulması	104
3.3.8. Ödeneme Uygulamasının Gerçekleştirilmesi.....	105
3.3.9. Ölçek Yönergesinin Hazırlanması	111
3.3.10. Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulamanın Gerçekleştirilmesi.....	112
3.3.11. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulamanın Gerçekleştirilmesi	112
3.4. Verileri Toplama Süreci.....	113
3.4.1. Nitel Veri Toplama Süreci	113
3.4.2. Ödeneme Uygulamasına İlişkin Veri Toplama Süreci.....	113

3.4.3. Yapının Geçerliğine İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Veri Toplama Süreci.....	114
3.4.4. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Veri Toplama Süreci	114
3.5. Verilerin Analizi.....	114
3.5.1. Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulamanın Veri Analizi	115
3.5.2. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulamanın Veri Analizi.....	121
4. BULGULAR VE YORUMLAR	125
4.1. Yapının Geçerliğine İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Bulguları.....	125
4.1.1. Yapı Geçerliği Kanıtları	125
4.1.2. Madde Analizi	130
4.1.3. İç Tutarlılık Analizi.....	131
4.2. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Bulguları..	134
4.2.1. İç Tutarlılık Analizi.....	134
4.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).....	135
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	141
5.1. Sonuç.....	141
5.2. Öneriler	152
KAYNAKÇA	155
EKLER.....	178
EK-1. Alanyazın Taraması Sonucu Ortaya Çıkarılan Sorular	178
EK-2. Uzman Görüşüne Yönelik Hazırlanan Yönerge.....	179
EK-3. Ölçek Uygulamasına Yönelik Hazırlanan Yönerge (Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulama).....	185
EK-4. Ölçek Uygulamasına Yönelik Hazırlanan Yönerge (Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulama).....	190
EK-5. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği	194
EK-6. Etik Kurul Belgesi	197

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1. Korunan Alanların Sınıflandırması.....	11
Çizelge 2. Turist Rehberliğinin Sürdürülebilirliğe Katkılarının Potansiyel Alanları	25
Çizelge 3. Turizm Türleri, Ortamları ve İlgili Turist Rehberliği Türleri.....	33
Çizelge 4. Turist Rehberinin Rollerinin Temel Bileşenlerinin Şematik Görünümü..	43
Çizelge 5. Turist Rehberlerinin Yaygın Olarak Kabul Gören Rollerini	49
Çizelge 6. Doğa Temelli Turlarda Roller	50
Çizelge 7. Turist Rehberlerinin Rollerini.....	50
Çizelge 8. Nitel Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Özellikler.....	80
Çizelge 9. Ödeneme Uygulamasına İlişkin Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubu	86
Çizelge 10. Katılımcıların Demografik Özellikleri (Yapının Geçerliliğine İlişkin Uygulama).....	89
Çizelge 11. Katılımcıların Demografik Özellikleri (Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulama).....	92
Çizelge 12. Nitel Verilerin Elde Edildiği Görüşme Soruları Taslağı	101
Çizelge 13. Nitel Verilerin Elde Edildiği Görüşme Soruları	102
Çizelge 14. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği (49 Madde, Yapının Geçerliliğine İlişkin Uygulama).....	106
Çizelge 15. Doğrulayıcı Faktör Analizinde Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri.....	123
Çizelge 16. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonrası Ölçekten Çıkarılan Maddeler.....	126
Çizelge 17. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Boyutları.....	128
Çizelge 18. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği Madde Analizi Sonuçları.....	131
Çizelge 19. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlilik Analizi Sonuçları (Cronbach's Alpha).....	132
Çizelge 20. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlilik Analizi Sonuçları (Split Half)	132

Çizelge 21. Uygulamaların Madde Numaraları Karşılaştırması.....	133
Çizelge 22. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Cronbach's Alpha).....	135
Çizelge 23. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Split Half)	135
Çizelge 24. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	136
Çizelge 25. Doğrulayıcı Faktör Analizi Faktör Yükleri (Birinci Düzey)	139

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Ekoturizmin Kavramsal Çerçevesi	32
Şekil 2. Ekoturizmin Değişen Yüzü	34
Şekil 3. Ölçek Geliştirme Sürecine İlişkin Takip Edilen Aşamalar.....	95
Şekil 4. Veri Toplama Aracının Geliştirilme Süreci.....	96
Şekil 5. Özdeğerlere İlişkin Yamaç Birikinti Grafiği (Scree Plot)	126
Şekil 6. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Birinci Düzey Çok Faktörlü Model Doğrulayıcı Faktör Analizi (Standardize Edilmiş).....	137
Şekil 7. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Birinci Düzey Çok Faktörlü Model Doğrulayıcı Faktör Analizi (Standardize Edilmemiş).....	138

KISALTMALAR LİSTESİ

ADRO:	Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası
AFA:	Açımlayıcı Faktör Analizi
AGFI:	Ayarlanmış Uyum İyiliği İndeksi
ANRO:	Ankara Turist Rehberleri Odası
AREGEM:	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
ARO:	Antalya Turist Rehberleri Odası
ATRO:	Aydın Turist Rehberleri Odası
AVE:	Ortalama Açıklanan Ortalama Varyans
BURO:	Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası
CFI:	Karşılaştırmalı Uyum İndeksi
CR:	Birleşik Güvenirlik
ÇARO:	Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası
DFA:	Doğrulayıcı Faktör Analizi
GARO:	Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası
GFI:	Uyum İyiliği İndeksi
ICOMOS:	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IFI:	Artırmalı Uyum İndeksi
IUCN:	Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
İRO:	İstanbul Turist Rehberleri Odası
İZRO:	İzmir Turist Rehberleri Odası
MYK:	Mesleki Yeterlilik Kurumu

KMO:	Kaiser-Meyer-Olkin Testi
KTB:	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
MURO:	Muğla Turist Rehberleri Odası
NERO:	NevŖehir Turist Rehberleri Odası
NFI:	NormlaŖtırılmıŖ Uyum İndeksi
RMSEA:	YaklaŖık Hataların Ortalama Karekökü
SRMR:	StandartlaŖtırılmıŖ Ortalama Hataların Karekökü
ŖURO:	Ŗanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası
TDK:	Türk Dil Kurumu
TLI:	Tucker-Lewis İndeks
TRO:	Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası
TUREB:	Turist Rehberleri Birliği
TÜRSAB:	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNESCO:	BirleŖmiŖ Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür rgt
UNWTO:	Dünya Turizm rgt
WCED:	Dünya evre ve Kalkınma Komisyonu
WFTGA:	Dünya Turist Rehberi Birlikleri Federasyonu
WRI:	Dünya Kaynakları Enstitüsü

1. GİRİŞ

Ulusal ve uluslararası boyutta gerçekleşen turizm hareketleri, dünya genelinde farklı kültürlerle ve coğrafyalara mensup olan turistlerin, farklı ülkeleri ziyaret etmelerine imkân tanımaktadır (Çelik ve Atik, 2016, s. 510). Turizm sektöründe beşeri ilişkilerin ön planda olması, turizm çalışanlarının ülkeyi ziyaret eden turistlerle yüz yüze iletişim kurmasının gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda tarihsel olarak dünyanın en eski mesleklerinden biri olan turist rehberliği mesleğini (Rabotić, 2008, s. 214) icra eden turist rehberlerine önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir.

Turist rehberlerinin, turistlere ülkeyi ve ülke insanını tanıtmaya görevi (Demircan, 2007, s. 30) başta olmak üzere temsil etme (Tetik, 2006, s. 28), turistleri bilgilendirme (Hillman, 2006, s. 1), turistlere doğal ve kültürel mirası eğlenceli bir biçimde anlatma (Dahles, 2002, s. 783) ve turistleri karşılama, konaklama, yeme-içme ve eğlence gibi ihtiyaçları hususunda yönlendirme (Güzel, 2007, s. 31) gibi görevleri de bulunmaktadır. Turist rehberlerinin tur süresince sergiledikleri performans, turistlerin memnuniyetinde son derece önemli bir rol oynamaktadır (Yazıcıoğlu, Tokmak ve Uzun, 2008, s. 2). Bunun yanı sıra turist rehberlerinin yerine getirmekle yükümlü oldukları bazı gereklilikler bulunmakta ve bu gereklilikler, turist rehberlerinin mesleki rollerini içermektedir (A. Köroğlu vd., 2018, s. 342).

Belirli bir konumda bulunan ve belirli bir işlevle görev atfedilen bireyden beklenen davranış olarak tanımlanan rol kavramı (Topuz, 2006, s. 7), turist deneyiminin şekillenmesinde oldukça büyük bir etkiye sahip olması sebebiyle turist rehberleri açısından büyük bir önem taşımaktadır (Aslan ve Çokal, 2016, s. 56). Turist rehberlerinin öğretmen veya eğitici, bilgi çeşmesi, ülke adına bir misyoner veya büyükelçi, diplomat, grubun animatörü, grubun lideri veya grubu disipline eden kişi, kurye (Holloway, 1981), danışman, yol gösterici, bakıcı, çevirmen (Ap ve Wong, 2001), bilgi aktarıcı, açıklayıcı, eğitmen, kılavuz (Dahles, 2002), denge sağlayıcı (Leclerc ve Martin, 2004), satış elemanı ve organizatör (Zhang ve Chow, 2004) gibi rolleri üstlendikleri yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. İlgili alanyazında turist

rehberlerinin rollerine ilişkin ilk çalışmalarda, turist rehberlerinin denge unsuru ve arabulucu rolüne (Schmidt, 1979), bilgi aktarıcı rolüne (Holloway, 1981), yol gösterici ve danışman rolüne (Cohen, 1985) değinilmiştir. Daha sonra Cohen (1985) tarafından ifade edilen yol gösterici ve danışman rolleri yeniden isimlendirilmiştir. Yol gösterici rol yerine “*lider*” terimi, danışman rol yerine ise “*arabulucu*” terimi kullanılmıştır (Köroğlu, 2013, s. 98).

Weiler ve Davis (1993) tarafından yapılan çalışmada kaynak yönetimi rolü ele alınmış, turist rehberliği alanyazınında ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda da bu role değinilerek çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Howard, Thwaites ve Smith, 2001; Haig ve McIntyre, 2002; Randall ve Rollins, 2005; Ormsby ve Mannle, 2006; Hu, 2007; Littlefair ve Buckley, 2008; Randall ve Rollins, 2009; Toker, 2011; Hu ve Wall, 2012; Ö. Köroğlu vd., 2012; Pereira ve Mykletun, 2012; Köroğlu, 2013; Köroğlu ve Güzel, 2014; de Lima, 2016). Howard vd. (2001) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin rolleri, Cohen (1985) ve Weiler ve Davis (1993) tarafından yapılan çalışmalar temel alınarak ele alınmıştır. Eklenen kaynak yönetimi rolü ile turist rehberlerinin, turistlerin bölgeye olan olumsuz etkilerini azaltmaya teşvik etmesi ve uzun süreli korumaya yönelik turistlerin tutum ve davranış değişikliği konusunda farkındalık yaratması amaçlanmıştır (Howard vd., 2001, s. 33). Turist rehberlerinin ev sahibi toplum ve çevreye karşı da sorumlulukları olduğu kabul edilerek rollerin genişletilmesi ihtiyacı çevre odaklı kaynak yönetimi rolünü beraberinde getirmiştir. Kaynak yönetimi rolü içerisinde “ *motive edici*” rol, doğal ve kültürel çevreye ilişkin olumsuz turist etkisini en aza indirmeyi hedeflerken; “*çevresel yorumcu*” rol, yorumlama sayesinde sorumlu turist davranışının uzun vadede geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Howard vd., 2001, s. 33; Haig ve McIntyre, 2002, s. 41; Hu, 2007, s. 30; Pereira ve Mykletun, 2012, s. 78). Bu açıklamalardan hareketle, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne yönelik sahip oldukları tutum önem kazanmaktadır.

Tutumlar, davranışların ön eğilimi olarak görülmektedir. Tutum, içsel ya da dışsal sebepler ile nesne, kavram ve durumlara tepki göstermeye hazır olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Tutar, 2013, s. 310). Bir diğer tanıma göre tutum, kişinin nesnelere ve durumlar karşısındaki tepkileri üzerinde yöneltici ve dinamik bir etkisi bulunan, sahip olunan tecrübeler ile örgütlenmiş zihinsel ve duygusal eğilimdir. Tutumların ölçülmesine yönelik yaklaşımlar arasında en çok tercih edileni, ilgili

tutumuna ilişkin bir ölçeğin hazırlanması ve uygulanmasıdır (Tezbaşaran, 2008, s. 1-5). Tutum ölçme yöntemleri arasında Thurstone (Eşit Aralıklar Yöntemi), Likert (Toplamalı Sıralama Yöntemi), Guttman (Skalogram Yöntemi), Osgood (Duygusal Anlam), Fishbein (Beklenti-Değer Tekniği) bulunmaktadır. Katılımcılara bir dizi tutum cümlesi sunarak, katılımcıların her bir ifadeye ne derece (beş, yedi vb.) katıldıklarını ortaya çıkaran Likert tipi ölçek (Tutar, 2013, s. 312) araştırma kapsamında tercih edilen tutum ölçme yöntemidir. İlgili alanyazın incelendiğinde turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik bir tutum ölçeğine rastlanılmaması dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, araştırmada turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik özgün bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Farklı kültür ve coğrafyadan turistler ile köprü kuran turist rehberleri (Dahles, 2002, s. 784; Zhang ve Chow, 2004, s. 82), turizm sektöründeki en önemli çalışanlardandır (A. Köroğlu, Ö. Köroğlu ve Sarıoğlu, 2007, s. 30). Ahıpaşaoğlu (2006, s. 68) turist rehberini, bir ülkeyi ziyaret eden turistlerle ilgilenen, onlarla bire bir iletişim ve etkileşim halinde olan ve ziyaretleri süresince en uzun vakit geçiren bireyler olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanıma göre turist rehberleri, bir yöre ve kültür hakkındaki bilgiyi, sahip oldukları beceriler vasıtasıyla turistlere aktarabilen kişilerdir (Ap ve Wong, 2001, s. 551).

Dahles (2002, s. 783), turist rehberlerinin rollerinin turistleri karşılama ve bilgi vermenin ötesine geçtiğine ve bu rollerin araştırma konusu haline geldiğine vurgu yapmaktadır. Köroğlu (2013, s. 92) ise diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'deki turist rehberliği uygulamalarının kültürel turizm, eko-turizm, inanç turizmi, botanik turizmi gibi çeşitli alanlarda olduğunu ve bu çeşitliliğin turist rehberlerinin farklı rol ve sorumluluklar üstlenmesini gerektirdiğini belirtmektedir. Avcıkurt (2017, s. 101), turist rehberlerinin, kaynak değerlerin uzun süreli kullanılmasında ve turist davranışlarına yön verilmesinde önemli sorumluluklar üstlendiklerini ve sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenmesinde etkin bir role sahip olduklarını ifade etmektedir.

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne ilişkin verilerin, nitel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilmiş olması ve bu tür çalışmaların sayısının oldukça az olması; diğer taraftan kaynak yönetimi rolüne yönelik geliştirilmiş bir tutum ölçeğine rastlanılmaması ve turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarının ölçülmemiş olması, bu araştırmanın konusunun belirlenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Buradan hareketle, araştırmanın konusunu, doğal ve kültürel kaynak yönetiminde önemli görevler üstlenen turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik özgün bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen özgün bir ölçek geliştirmek, bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda; “*Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeğinin yapı geçerliği nasıldır?*”, “*Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeğinin güvenilirliği ne düzeydedir?*”, “*Açımlayıcı Faktör Analizi sonuçları nasıldır?*”, “*Doğrulamalı Faktör Analizi sonuçları nasıldır?*”, “*Ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenilirlik değeri nedir?*” sorularına cevap aranmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sürdürülebilir turizm anlayışı bağlamında turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü önem kazanmaktadır. Sahip olunan doğal ve kültürel kaynakların hem korunması hem de gelecek kuşaklara aktarılması hususunda turist rehberlerine önemli görevler düşmekte; bu görevlerin turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü ile yerine getirilebileceği düşünülmektedir. “Bir bölgenin doğal ve tarihî mirasını yorumlayan” (Dünya Turist Rehberi Birlikleri Federasyonu (World Federation of Tourist Guide Associations [WFTGA])) ([http-1](#)) ve “ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarını kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtarak gezdiren” (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu ([http-2](#)) kişi olarak tanımlanan turist rehberlerinin, doğal ve kültürel kaynak yönetiminde etkin rol oynadığı öngörülmektedir. İlgili alanyazında turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne ilişkin tanımlayıcı, kavramsal nitelikte olan; ayrıca nitel verilerin elde edildiği çalışmaların olduğu görülmektedir (Howard vd., 2001; Ö. Köroğlu, A. Köroğlu ve Alper, 2012;

Köroğlu, 2013). Ancak yapılan incelemeler sonucunda turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik bir tutum ölçeğine rastlanılmamıştır. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen bir ölçeğin var olması, kavramın ölçülebilmesine olanak tanıyabilmektedir. Buradan hareketle, bu araştırma ilgili alanyazında rastlanmayan bir ölçeğin geliştirilmesi ve turist rehberlerine uygulanması bakımından önem arz etmektedir. Yapılan çalışmanın ilgili alanyazına ve turizmde sürdürülebilirlik bağlamında turist rehberliği mesleğinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın, kaynak yönetimine ve kaynakların korunmasına yönelik farkındalık oluşturulmasına katkı sağlayacağı, turist rehberlerinin bu kavramı tanımalarına ve bu yönde olumlu tutum ve davranış geliştirmelerine yardımcı olacağı ifade edilebilmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma kapsamında turist rehberlerinin mesleki sorumluluk gereği, kaynak yönetimine ilişkin gerekli davranış ve tutumları sergiledikleri varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan araştırma kuramsal çerçeve açısından ulaşılabilen kaynaklar ile sınırlıdır. Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular, verilerin toplanmasında kullanılan örnekleme göre farklılık gösterebileceğinden araştırmanın bulguları, verilerin toplanacağı turist rehberlerinin demografik özellikleri ve görüşleri ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmanın bulguları, araştırmanın yapılacağı zaman dilimi ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Kuramsal çerçeve kapsamında yer alan doğal kaynak, kültürel kaynak, doğal kaynak yönetimi, kültürel kaynak yönetimi ve kaynak yönetimi rolü kavramlarının tanımlarına aşağıda yer verilmektedir:

Kaynak: Kaynak, “ *faydalı olan şeyler*” anlamına gelmekle birlikte (J. Dunster ve K. Dunster, 1996, s. 266), turizm sektöründe işlevi olan doğal ve kültürel çevre değerleri olarak ifade edilebilmektedir (Aydın Tükeltürk ve Yılmaz, 2013, s. 3).

Doğal Kaynak: Bireylerin refah düzeylerini artırmak amacıyla kullandıkları “*su, toprak, otlak, orman, yaban hayatı ve minareller*” gibi doğal çevrenin büyük bir bölümü olarak tanımlanabilmektedir (Kurdoğlu, 2012, s. 11).

Kültürel Kaynak: Bireylerin ve toplumların kültürleri dolayısı ile değer verdiği fiziksel çevrenin tüm yönleridir. Kültürel kaynaklar binaları, manzaraları, eserleri, gelenekleri, sanatları, el sanatlarını, yaşam biçimlerini ve inanç sistemlerini kapsamaktadır (King, 2011, s. 1).

Doğal Kaynak Yönetimi: Doğal kaynak yönetimi “bölge genelinde mutlak koruma alanlarıyla, sürdürülebilir koruma ve kullanıma uygun alanların ayrılması için gerekli planlama tekniklerinin kullanılması, planlama türü seçimi, içeriği ve planlama süreci konularını” içermektedir (Küçükali, 2005, s. 5).

Kültürel Kaynak Yönetimi: Kültürel kaynakları yönetmek ya da değişimin bireyleri nasıl etkilediğini veya etkileyeceğini belirlemek ve değişimi yönetmek için gerçekleştirilen eylemler anlamına gelmektedir (King, 2011, s. 1).

Kaynak Yönetimi Rolü: Turist rehberlerinin ev sahibi çevreye (doğal ve kültürel çevre) yönelik sorumluluk alması olarak ifade edilmektedir (Randall ve Rollins, 2005).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar, ilgili alanyazın bölümünün iki temel başlığını oluşturmaktadır. Kaynak, kaynak yöntemi, turizmde sürdürülebilir yaklaşım, turist rehberi, turist rehberinin rolleri, turist rehberinin doğal ve kültürel kaynaklara karşı sorumlulukları ve doğal ve kültürel kaynakların korunmasında turist rehberinin kaynak yönetimi rolü, kurumsal çerçeve başlığı altında ele alınmaktadır. İlgili araştırmalar başlığı altında ise turist rehberinin kaynak yönetimi rolüne ilişkin daha önce yapılmış olan çalışmalarına yer verilmektedir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

İlgili alanyazın bölümünün ilk başlığı olan kuramsal çerçeve kapsamında yedi temel başlığa yer verilmektedir. Kuramsal çerçevenin ilk başlığı olan kaynak kavramı kapsamında doğal kaynak ve kültürel kaynak kavramına; ikinci başlığı olan kaynak yönetimi kavramı kapsamında ise doğal kaynak yönetimi ve kültürel kaynak yönetimi kavramlarına ilişkin detaylı bilgiler sunulmaktadır. Üçüncü başlık olan turizmde sürdürülebilir yaklaşım kapsamında doğal ve kültürel kaynakların yeri ve önemi ayrı ayrı ele alınmaktadır. Dördüncü başlığı altında turist rehberi kavramı irdelenmekte; beşinci başlık altında ise turist rehberlerinin liderlik rolü, arabuluculuk rolü ve kaynak yönetimi rolüne ilişkin detaylı bilgiler aktarılmaktadır. Altıncı başlık altında turist rehberlerinin doğal ve kültürel kaynaklara karşı sorumlulukları ele alınırken; yedinci ve son başlık altında ise doğal ve kültürel kaynakların korunmasında turist rehberinin kaynak yönetimi rolü kavramı derinlemesine incelenmektedir.

2.1.1. Kaynak Kavramı

Kaynak kavramı, bir organizmanın normal bakım, büyüme ve üreme için ihtiyaç duyduğu madde veya nesne olarak tanımlanmaktadır. Daha genel bir ifadeyle, “*faydalı olan şeyler*” olarak betimlenmektedir. Hayvan, sebze, maden, herhangi bir yer ve işgücü, kaynak olarak nitelendirilebildiğinden kaynaklar, somut ve soyut

kavramları içermektedir. Kaynak kavramı, bir amaca yönelik bir nesnenin ya da bir ortamın yararlılığının değerlendirilmesini varsaymaktadır (J. Dunster ve K. Dunster, 1996, s. 266). Türk Dil Kurumu [TDK] kaynak kavramını, “bir şeyin çıktığı yer, menşe” olarak tanımlamaktadır (http-3).

Çevrenin değerlerini ve kaynaklarını kullanan turizm sektörünün, çevre üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Turizm, doğal ve kültürel kaynakları ön plana çıkarırken aynı zamanda bu doğal ve kültürel değerlere zarar da verebilmektedir. Ancak bir bölgede turizm, bu kaynakların korunması ile sürdürülebilir olmaktadır (Aydın Tükeltürk ve Yılmaz, 2013, s. 3). Turizmin sürdürülebilir olması için sosyal, kültürel ve çevresel hedeflerin belirlenerek uygun bir yönetim planının hazırlanması gerekmektedir (Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, s. 118).

2.1.1.1. Doğal Kaynak Kavramı

İnsanların refah düzeylerini artırmak üzere kullanılan “toprak, orman, su, yaban hayatı, otlak ve mineraller” gibi doğal çevre faktörlerinin büyük bir bölümü doğal kaynak olarak adlandırılmaktadır. Bir diğer ifadeyle doğal kaynak, ilk bulunduğu yer doğa olan, insan emeği ve aklı dışındaki ürünler olarak ifade edilebilmektedir (Kurdoğlu, 2012, s. 11). Doğal kaynak, yenilenebilir ve yenilenemeyen olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Su, toprak, ormanlar, yaban hayatı gibi kendi kendine varlığını sürdürebilen ve kendini devamlı yenileyen kaynaklar, yenilenebilir doğal kaynak olarak nitelendirilmektedir. Petrol, madenler, doğal gaz ve kömür gibi kullanılan hıza göre oldukça yavaş bir hızla jeolojik süreçler içerisinde oluşan varlıklar ise yenilenemeyen doğal kaynaklar olarak ifade edilmektedir (J. Dunster ve K. Dunster, 1996, s. 219). Bu bağlamda doğal kaynaklar, kendine has yenilenebilirliğe, dinamiğe ve faaliyete sahip olan çok sayıda kaynaktan oluşmaktadır. Doğal kaynakların sahip olduğu tür ve özelliklerin, alınan yönetim kararları üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır (Yılmaz, 2002, s. 8).

Su, hava, toprak ve diğer tüm doğal kaynakları barındıran doğal çevre, son yıllarda artan sanayileşme ve buna bağlı olarak meydana gelen oluşumlar ve kullanımlar sonucunda bozulmaya başlamıştır. Ayrıca nüfus artışı, çarpık kentleşme ve turizm gibi faktörler, doğal kaynakların sağlıklı bir şekilde korunmasına engel

olabilmektedir (Neto, 2002, s. 7; Özerkmen, 2002, s. 172; Yılmaz, Bozkurt ve Taşkın, 2005, s. 2; Yücel ve Babuş, 2005, s. 5; Tuna, 2007, s. 16; N. Erdoğan, 2010, s. 42; S. Akten ve M. Akten 2014, s. 404; Sonuç, 2014, s. 19; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015, s. 187; Ulaş, 2019, s. 133). 1948 yılında Fransa’da kurulan “IUCN” Dünya Koruma Birliği (The World Conservation Union), Dünya Doğayı Koruma Birliği (The International Union for Conservation of Nature) ve Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) isimleriyle dünyanın en büyük çevre ağına dönüşmüştür. Birlik, çok sayıda üyesi olan ve bir dizi paydaşı bir araya getiren, çok sayıda bilim insanıyla bilime dayalı olarak en acil çevre ve geliştirme ihtiyaçlarına akılcı çözümler üreten dünyanın önde gelen koruma ve sürdürülebilirlik platformu olarak aşağıda yer alan bazı görevleri yerine getirmektedir (<http-4>):

- Özellikle türlerde, ekosistemlerde, biyolojik çeşitlilikte ve bunların geçim kaynakları üzerindeki etkilerinde son teknoloji koruma bilgisi ve bilimini geliştirmektedir.
- Doğal ortamları daha iyi yönetmek ve insanların yaşamlarını iyileştirmek için dünyadaki saha projelerinde yer almaktadır.
- Hükümetleri, ajansları, uluslararası sözleşmeleri ve şirketleri, yeni yasa, politika ve uygulamaların geliştirilmesine yardımcı olmak adına desteklemektedir.
- İnsanlara ve kurumlara bilim yoluyla, organizasyonları seferber ederek, insanları eğiterek ve sonuçları izleyerek yasa, politika ve uygulamaları sağlamaktadır.

Dünya Kaynakları Enstitüsü (World Resources Institute) [WRI], 1960'lı ve 1970'li yıllarda ortaya çıkan çevresel kaygılar (ormansızlaşma, çölleşme ve iklim değişikliği) sebebiyle, gelecek nesilleri doğal kaynaklarla sürdürülebilir bir dünyaya ulaştırmak ve toplumu, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını ve isteklerini sağlama kapasitesini koruyacak şekilde yaşamaya yönlendirmek amacıyla 1982 yılında kurulmuştur (<http-5>). WRI, günümüzde çok sayıda ülkeyi kapsayan bir araştırma kuruluşu olmakla birlikte doğal kaynakları korumak adına büyük fikirleri eyleme dönüştürmek için çok sayıda uzman ve personel ile çalışmaktadır. Enstitünün çevre ve kalkınma noktasında iklim, enerji, gıda, ormanlar, su, şehirler ve okyanuslar gibi kritik konuları bulunmaktadır (<http-6>).

Doğal ortamın sunduğu kaynakların verimli bir biçimde kullanılması, kaynakların korunması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Millî park, tabiat koruma alanı, tabiat parkı, tabiat anıtı, doğal sit alanı ve yaban hayatı geliştirme alanı gibi çeşitli sınıflandırmalarla, dünyanın çok sayıda ülkesinde doğal ortamlar koruma altına alınmıştır. Bu noktada, “*kullan, koru ve sürdür*” ana tema olarak benimsenmektedir (Bahadır, 2013, s. 289). Doğal kaynak yönetimine yönelik korunan alan yaklaşımı, sosyal, ekonomik ve çevresel faydalar üretmekte, birçok tür ve habitatın popülasyonunun hayatta kalmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır (Kellert vd., 2000, s. 707; Roe, 2003, s. 61; S. Akten ve M. Akten, 2014, s. 405).

IUCN (1994, s. 7) tarafından korunan alanlar, “özellikle biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülmesine adanmış ve yasal veya diğer etkili yollarla yönetilen kara ve/veya deniz alanı” olarak tanımlanmıştır. Daha sonra bu tanım, IUCN üyeleri tarafından gözden geçirilmiş ve ilk taslağı, 2007 yılında İspanya’da gerçekleştirilen toplantıda güncellenmiştir. Yeni tanıma göre korunan alanlar, “ilişkili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerle doğanın uzun süre korunmasını sağlamak için yasal veya diğer etkili yollarla tanınan, adanmış ve yönetilen, açıkça tanımlanmış bir coğrafi alan” olarak ifade edilmektedir (Stolton, Shadie ve Dudley, 2013, s. 8-23). IUCN, korunan alanların tanımından yola çıkarak korunan alan yönetimi kategorilerini yönetim hedeflerine göre sınıflandırmış ve kategoriler küresel standart olarak kabul edilmiştir (<http://www.iucn.org>). Çizelge 1’de korunan alanların sınıflandırması yer almaktadır.

Düşük ve orta gelirli ülkelerde uluslararası turizm, döviz kazancı yaratılmasına katkıda bulunurken, doğal kaynakların sürdürülebilir olmasına yardımcı olmakta ve aynı zamanda su havzalarının ve orman kaynaklarının tahribatının önüne geçilmesini sağlamaktadır (Roe, 2003, s. 61). Biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlayan ve dünya üzerindeki ekolojik süreçlerin devam ettirilmesinde hayati rol oynayan korunan alanlar, rekreasyon ve turizm gibi sosyal ve ekonomik fonksiyonları da yerine getirmektedir (S. Akten, Gül ve M. Akten, 2012, s. 57; Akten ve Gül, 2014, s. 131; Düzgüneş ve Demirel, 2015, s. 14). Turizmin çevre ve doğal kaynaklar (hava, su, jeoloji ve toprak, manzara, hayvan veya bitkinin yetiştiği doğal ortam ve vahşi yaşam) üzerinde birtakım olumsuz etkileri bulunmaktadır. Doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkiler arasında ulaşım faaliyetleri, atıkların sulara karışması, inşaat ve yapı işleri, doğal kaynakların tesisler tarafından aşırı kullanımı, yaya ve araç trafiği, bitki ve mantarların toplanması, avcılık ve balıkçılık yapılması, kirliliğin olması, gözlem ve

fotoğraf çekimi kaynaklı vahşi yaşamın taciz edilmesi, doğal alanlara yol ve patikaların açılması gibi etkiler bulunmaktadır (Spenceley, 2003, s. 49-50).

Çizelge 1. Korunan Alanların Sınıflandırması

Kategori	Alan Adı	Tanımlama
Ia	Mutlak Tabiat Alanı	Biyolojik çeşitliliği, muhtemel jeolojik/jeomorfolojik özellikleri korumak için insan ziyareti, kullanımı ve etkileri sıkı bir şekilde kontrol edilen alanlardır.
Ib	Vahşi Yaşam Alanı	Genellikle doğal özelliklerini koruyacak şekilde korunan ve yönetilen, kalıcı veya önemli insan yerleşimi olmadan doğal karakterlerini ve etkilerini koruyan, değiştirilmemiş veya az miktarda değiştirilmiş alanlardır.
II	Millî Park	Çevresel ve kültürel açıdan uyumlu, ruhsal, bilimsel, eğitimsel, rekreasyonel ve ziyaretçi fırsatları için bir temel sağlayan bölgenin karakteristik tür ve ekosistemlerinin tamamlayıcısıyla beraber büyük ölçekli ekolojik süreçleri korumak için ayrılan büyük doğal alanlardır.
III	Doğal Anıt veya Özellik	Bir yeryüzü şekli, denizaltı mağarası, bir mağara veya yaşayan kuru gibi jeolojik özelliği olan belirli bir doğal anıtı korumak için ayrılan, genellikle küçük ve yüksek ziyaretçi değerine sahip alanlardır.
IV	Doğal Ortam/ Tür Yönetim Alanı	Belirli doğal ortamları veya türleri korumayı amaçlayan ve bu önceliği yansıtan alanlardır.
V	Korunan Kara/ Deniz Manzarası	İnsanların ve doğanın zaman içinde etkileşiminin önemli, ekolojik, biyolojik, kültürel ve doğal değeri olan ve bu etkileşimin bütünlüğünün korunmasının alanın korunması ve sürdürülmesi için hayati olduğu alanlardır.
VI	Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı İle Korunan Alan	Kültürel değerler ve geleneksel doğal kaynak yönetim sistemleri ile birlikte ekosistemleri ve habitatları koruyan, büyük, alanın çoğunun sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi altında olduğu alanlardır.

Kaynak: <http-7>

Turizm sektöründe turistlerin destinasyon seçiminde etkili olan unsurlardan biri doğal kaynaklardır. Bir bölgenin/yörenin sahip olduğu doğal çekicilikler, turizm potansiyelini de oluşturmaktadır. Turizmde doğal kaynaklara dayalı çekicilikler arasında “klimatik özellikler, bitki örtüsü, su, yaban hayatı, flora ve fauna, endemik türler, doğal manzaralar ve jeomorfolojik özellikler” yer almaktadır (Şahin ve Yılmaz, 2009, s. 221;

Bahadır, 2013, s. 292). Örneğin, peribacalarının oluşması ve gelişmesi jeolojik ve jeomorfolojik açıdan önemli bir kaynaktır (Bahadır, 2013, s. 292).

“Çiçek çeşitliliği (bitki örtüsü, bitkilerin topluluklarının türü ve çeşitliliği), doğal çeşitlilik; (peyzaja ilişkin özellikler), rekreasyon faaliyetleri (yüzme, yürüyüş, bisiklete binme, doğa yürüyüşü vb.), macera faaliyetleri (dik arazide dört tekerlekli araçlarla seyahat, kum sörfü, kayak), sulak alanlar (körfez veya denizden uzaktaki su kütlesi; burun veya göl tarafından korunan kıyı şeridi), kayalık yüzeyler (kıyı şeridi/kayalıklar; burun), kumlu plajlar (düz kumsalların hâkim olduğu kıyı şeridi), güzel manzaralar (peyzajın görülebildiği alanlar), bilimsel açıdan ilgi çekici yerler (kaya çıkıntıları, obruk gibi olağandışı özelliklere sahip bir alan veya doğa rezervi gibi çok yüksek biyolojik çeşitliliği gösteren arazi/alan) ve jeolojik özellikler (mağaralar, kireçtaşı sütunlar) doğal kaynak olarak nitelendirilebilmektedir” (Priskin, 2001, s. 642).

2.1.1.2. Kültürel Kaynak Kavramı

Kültür, grup kimliğini ve uyumunu şekillendiren, bu kimliği sürdüren eylemleri başlatan fikir ve değerleri barındıran bir yapıdır. Alanlar, yapılar ve doğal kaynaklar gibi pek çok unsura kültürel önem atfedilmektedir (Ellis, 2011, s. 156). Kültürel kaynak, yalnızca “*miras*” olmamakla birlikte, arkeolojik kaynaklar ve geçmişten günümüze ulaşmış kalıntıları ve eserleri (yapıları) kapsayan, müze koleksiyonlarını ve yaşayan gelenekleri kapsayan bir kavramdır (McManamon ve Hatton, 2003, s. 3). Bir başka ifadeyle kültürel kaynak, insanoğlunun ve toplumlarının kültürleri sebebiyle önem verdikleri bütün yönler şeklinde nitelendirilebilmektedir (King, 2011, s. 2). İnsanlar ile ilişkilendirilen kültürel kaynaklar, hem doğal hem de insan yapımı fiziksel özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. İnsanların geçmiş deneyimlerini temsil eden kültürel kaynaklar, belirli insan gruplarına özgü olmaktadır. Bu nedenle grubun geçmişte ve bugünde var oluşunun bir kanıtı olarak o grubun kültürel kimliğini simgelemektedir (Jansen-Verbeke, 2008b, s. 133; Ezenagu ve Iwuagwu, 2016, s. 1). “İnançlar, dil, giyim-kuşam, yeme içme, festivaller, müzik, danslar, halk masalları, normlar, değerler, tapınaklar, kutsal bahçeler, dini yapılar, savaş alanları, sanat, zanaat, el sanatları, geleneksel evler ve geleneksel mimari”, kültürel kaynaklara örnek verilebilmektedir (Philipp, 1993, s. 295; McManamon, 2003, s. 51; Jansen-Verbeke ve Lievois, 2008, s. 19; Farrell, 2011, s. 298; Hunter, 2011, s. 95; McNally, 2011, s. 172; Perley, 2011, s. 203; Ezenagu ve Iwuagwu, 2016, s. 1-2; Güneş vd., 2019, s. 10). Bu bağlamda kültürel

kaynaklar yalnızca somut varlıkları bünyesinde barındırmakla kalmamakta, aynı zamanda somut olmayan unsurları da kapsamaktadır (McManamon, 2003, s. 51; Jansen-Verbeke, 2007, s. 7; Ellis, 2011, s. 156; Morse-Kahn, 2011, s. 128-129). Bu tür kültürel kaynaklar, belirli bir etnik, sosyal veya kültürel grup için özel ve geleneksel öneme sahip olmakla birlikte geleneksel kültürel özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır (McManamon, 2003, s. 51).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) [UNESCO], insanlık için olağanüstü değer taşıdığı düşünülen dünya çapındaki kültürel ve doğal mirasın tanımlanmasına ve korunmasına teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu, UNESCO tarafından 1972'de kabul edilen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme” adlı uluslararası bir antlaşmada somutlaştırılmıştır. Geçmişten gelen miras kaynakları, bugün yaşanmakta olan ve gelecek nesillere aktarılacak olanlardır. Doğal ve kültürel miras yeri doldurulamayan kaynaklardır (http-8). Türkiye’nin, UNESCO Sözleşmesi’ni 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanun ile onamasının ardından, sözleşmenin 7. maddesi gereğince UNESCO Genel Direktörlüğü’nün ülkedeki tek ve yasal temsilcisi niteliğinde olan UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 25 Ağustos 1949 tarihinde faaliyete geçmiştir (http-9).

1972 yılında “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi” kapsamında Dünya Mirası Komitesi tarafından Dünya Mirası Listesi belirlenmiş, 1154 miras, Dünya Miras Alanı olarak ilan edilmiştir. Dünya genelinde listede 897 adet kültürel, 218 adet doğal ve 39 adet doğal ve kültürel (karma) miras bulunurken, Türkiye’de 17 adet kültürel ve iki adet doğal ve kültürel (karma) olmak üzere aşağıda belirtilen 19 adet miras alanı listede yer almaktadır (http-10):

- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
- İstanbul'un Tarihî Alanları (İstanbul) 1985
- Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
- Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
- Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
- Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
- Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
- Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
- Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998

- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
- Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (Bursa) 2014
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
- Efes (İzmir) 2015
- Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
- Aphrodisias (Aydın) 2017
- Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018
- Arslantepe Höyüğü (Malatya) 2021

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun 2003 yılında gerçekleştirdiği konferansta "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kabul edilmiş, 2006 yılında ise Türkiye'nin taraf olma süreci tamamlanmıştır. Türkiye'nin "Somut Olmayan Kültürel Miras" listesinde aşağıda belirtilen 21 adet kültürel miras unsuru yer almakta, Işık Dili (2017) ise Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde bulunmaktadır ([http-11](http://11)):

- Meddahlık Geleneği (2008)
- Mevlevi Sema Törenleri (2008)
- Âşıklık Geleneği (2009)
- Karagöz (2009)
- Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir.)
- Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer (2010)
- Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
- Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
- Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
- Mesir Macunu Festivali (2012)
- Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
- Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)
- İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016)

- Geleneksel Çini Sanatı (2016)
- Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017)
- Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya) (2018)
- Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)
- Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya) (2020)
- Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya) (2020)
- Hüsn-i Hat, Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021)

Doğal ve kültürel kalıntılar, yenilenemez olma ve sınırlı olma özelliklerinden dolayı koruma gerektirmektedir. Bu kalıntılar kaybedildiği zaman yerine yenisinin gelmesi güç hale gelmektedir (Lowenthal, 2005, s. 85). Kültürel kaynakların öneminin, var olan topluma, dünyanın geri kalanına ve gelecek nesillere kabul ettirilmesi gerekmektedir. Bu kaynakların öneminin kabul edilmesi ve korunması için politikaların geliştirilmesi ve bu politikaların güçlü bir şekilde uygulanmasının sağlanması önem taşımaktadır (McManamon ve Hatton, 2003, s. 17).

Kültürel miras kaynaklarını tehdit eden unsurlar, doğal sebepler ve insanlardan kaynaklanan tahribatlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Doğa olayları (nem, rüzgâr, ısı, kar, yağmur gibi) ve doğal afetler, kültürel miras kaynaklarındaki bozulmaların doğal sebepleri olurken, bakımsız olmaları, yağma ve hırsızlık olaylarına maruz kalmaları, bu kaynakların insan kaynaklı tahribatları arasında bulunmaktadır (Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017, s. 62). Ayrıca ziyaret esnasında turistler, tarihî yapıların zarar görmesine sebep olabilmektedir. Turistlerin hassas yüzeylere farkında olmadan ya da kasten dokunmaları yüzeyi aşındırarak yapının kalıcı hasara uğramasına yol açabilmektedir (M. Drdácý ve T. Drdácý, 2010, s. 13). Bu durum yerel dokunun kaybolması anlamına gelmektedir. Örneğin, Göreme’de bulunan kiliselerde, turist sayısındaki kapasitenin aşılması ve flaşla çekim yapılması fiziki tahribata sebep olmakta, turistlerin sergiledikleri olumsuz davranışlar nedeniyle freskler zarar görmektedir (Uslu ve Kiper, 2006, s. 306).

Ev sahibi toplum, coğrafi konum, sınıf ve/veya etnik köken gibi ortak bir kimliği paylaşan bir grup insanı ifade etmektedir. Doğal flora ve faunanın (bitki ve hayvan türleri) yok edilmesine ilişkin bir endişe taşıyan ev sahibi toplum, turizme destek hizmetleri sağlamakla birlikte, yönetiminde de yer alabilmektedir (Wearing,

2001, s. 395). Diğer taraftan kültürel kaynaklar, ev sahibi toplumu ve ziyaretçilerini ev sahibi toplumun tarihî geçmişi hakkında eğitmek için kullanılmaktadır. Ayrıca kültürel kaynakların korunmasını sağlamak için kültürel eğitim ve farkındalığa ihtiyaç duyulmaktadır (Ezenagu ve Iwuagwu, 2016, s. 9-10). Sonuç olarak kültürel kaynaklar, turizm endüstrisinin gelişimi için bir yol oluşturdukları (Jansen-Verbeke ve Russo, 2008, s. 8) ve genel olarak yerel toplumu canlandırdıkları için hem devlet hem de toplum tarafından korunmayı hak eden paha biçilemez miras olarak nitelendirilmektedir (Ezenagu ve Iwuagwu, 2016, s. 10-11).

2.1.2. Kaynak Yönetimi Kavramı

Sürdürülebilir kalkınmanın temelini kaynakların korunması ve geliştirilmesi oluşturmaktadır (Tsaur, Lin ve Lin, 2006, s. 640-641). Çünkü sürdürülebilir kalkınma, insan hayatının ihtiyaçları ile kaynakların sürdürülebilir olması arasında bir denge kurulmasını ve toplumsal ve çevresel olarak gelecekle uyumlu bir planlama yapılmasını hedefleyen bütünsel bir yaklaşımdır (Ulaş, 2019, s. 133). Kaynakların devamlı olarak korunarak değerlendirilmeleri, özellikle yenilebilen kaynakların kendilerini yenileme sınırları aşılmadan kalkınmaya destek olabilmeleri, çevreyi koruyan kalkınma felsefesinin temeli olarak nitelendirilmektedir (Küçükaslan, 2006, s. 4). Yönetim planları geliştirmek, dünyanın korunan alanları için acil bir öncelik olarak görülmektedir. Yönetim planı geliştirme süreci, korunan alan yöneticilerinin doğal ve kültürel kaynakları belirlemelerine, bu kaynaklara yönelik temel tehditleri anlamalarına ve uzun vadeli korumaları için planlar ve stratejiler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Ervin vd., 2010, s. 33).

Turistler, manzara izleme ya da bir festivale katılma gibi amaçlarla bir destinasyona yönelebilmektedir. Seçilen destinasyon ve kaynaklar birbiriyle ilişkili olup, yönetimleri konusunda hem turistler hem de bölge sakinleri söz sahibi olmaktadır. Bu bağlamda turizm destinasyonlarında doğal, sosyal, fiziksel ve kültürel kaynakları yönetmek, çok yönlü ve karmaşık bir hal almaktadır (Telfer ve Hashimoto, 2006, s. 145). Kaynaklar uygun şekilde yönetilmediği ve izlenmediği takdirde bu durum, dünya miras alanları da dâhil olmak üzere tüm kaynaklar için bir tehdit oluşturmaktadır (Neto, 2002, s. 8). Korunan alanların ulaşması istenilen en etkin yolu

gösteren yönetim planı; politika, strateji ve yasal ihtiyaçlar gibi belgelerin entegrasyonunu sağlamaktadır (Güneş, 2011, s. 50).

Ekonomik gelişme ve kalkınma gayretleri tüm dünya üzerinde artarken, bu durum çevreyi olumsuz etkilemekte ve yenilenemeyen kaynakların hızla tüketilmesine sebep olmaktadır. Doğal ve kültürel kaynaklara dayalı olan turizm sektöründe çevreye karşı sorumlu turizm anlayışı, zorunlu bir gelişme haline gelmiştir (Tetik, 2012, s. 7). Destinasyonun sahip olduğu kaynaklar, turist çekmede önemli bir sembol ve işarettir. Bu nedenle turistik destinasyonlarda, kaynakları korumak ve kaynak yönetimini sağlamak gerekmektedir. Çünkü kaynak yönetimi, uygun koruma yöntemleri geliştirilerek, sürdürülebilir kullanımı ve kirliliğin etkin bir şekilde izlenmesini sağlamaktadır. Kaynak yönetimiyle aynı zamanda çevre korunarak, ev sahibi toplumun yaşam kalitesi artırılmakta; bu durum turizm alanlarının sürdürülebilir kalkınmasını olumlu yönde etkilemektedir (Tsaur vd., 2006, s. 642). Başarılı bir kaynak yönetiminin her aşamasında paydaş iş birliği gerekmektedir. Bu bağlamda katılımcı bir yaklaşım içinde olmak önem arz etmektedir (Moore, Jennings ve Tacey, 2001, s. 97; Güneş, 2011, s. 55).

İyi bir iletişim sayesinde, korunan alanların doğal ve miras değerleri ile turizm işletmeleri arasında bir dengenin sağlanması önem kazanmıştır. Bu durum, kalkınma odaklı ve kâr güdüsü olan turizm endüstrisinin korunan alan yöneticileri tarafından anlaşılmasını ve ziyaretçi hizmetlerini içeren bir kaynak yönetimi rolüyle çevresel odaklı korunan alan yöneticilerinin turizm endüstrisi tarafından anlaşılmasını kapsamaktadır (Orams, 1996, s. 82; Moore vd., 2009, s. 59). Sürdürülebilir kaynak yönetimi stratejisinin bir parçası olarak turizmin gerçekleştirilmesi için aşağıda belirtilen bir dizi önemli adımın atılması gerekmektedir (Barkin, 2000, s. 17-18):

- Yerel toplumlar, yerel kaynakları koruyan ve kullananlar olarak bu kaynaklardan yararlanma hakkı olan hak sahipleri olarak tanınmalıdır.
- Yerel toplumların dinamik bir küresel pazarda gelir elde etmesini sağlayan üretken faaliyetleri çeşitlendirilmelidir.
- Sunulan hizmetler, mevsimsellik sorununun üstesinden gelmek için yeniden düzenlenmelidir.
- Bu yaklaşımın ürettiği çevre hizmetlerine ciddi bir önem verilmelidir.

Sosyal, çevresel ve kültürel etkiler, sürdürülebilir turizmin üç temel özelliğini oluşturmaktadır. Çevresel kaynak yönetimi kapsamında doğal kaynakların korunması, korunan alanlara ve biyolojik çeşitliliğe zarar verilmemesi yer alırken, kültürel kaynak yönetimi kapsamında sosyal ve kültürel bağlamda yerel halkın sosyal hayatına ve kültürüne saygı gösterilmesi ve zarar verilmemesi, turist memnuniyeti gibi unsurlar bulunmaktadır. Kaynakların korunması ve kullanılması konusunda turistlerin dengeli olması ve önlemlerin alınması iyi bir kaynak yönetimi anlayışı ile mümkün olmaktadır (Ulaş, 2019, s. 138). Göktuğ ve Korkut (2016, s. 120) çalışmalarında Manning ve Lime (2000) tarafından yapılan çalışmada ifade edilen ziyaretçi yönetimi stratejilerine değinmiştir. Dört temel stratejik boyuttan oluşan stratejiler, arz yönetimi, talep yönetimi, ziyaretçi etki yönetimi ve kaynak yönetimi bağlamında geliştirilmiştir. Kaynak yönetimi stratejisi, alanın sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakları korumayı amaçlamaktadır. Kaynak yönetimi, kaynağın dayanıklılığını artırma ve alanın kendini onarmasında etken rol oynamaktadır. Kaynak yönetiminde temel nokta, gelecek nesillerin yararına, kaynakları yok etmeden turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve yerel topluma fayda sağlamaktır (Eraqi, 2007, s. 39). Bu sayede turizmin olumsuz çevresel etkilerine odaklanılmış, kaynakların nasıl yönetileceği konusu gündeme gelmiştir. Çünkü turizm ürün tabanı dünya çapında gelişmeye devam ettikçe, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan destinasyonlarda giderek daha çeşitli kaynakların (sosyal, kültürel ve çevresel) turizm alanına çekilmeye devam edeceği öngörülmektedir (Telfer ve Hashimoto, 2006, s. 146).

2.1.2.1. Doğal Kaynak Yönetimi Kavramı

Yeryüzünde yalnızca belirli bir bölgede yetişen bitkiler endemik bitki, belirli bir ülkeye, bölgeye ya da mevsimsel bir periyoda has hayvan topluluğuna ise fauna adı verilmektedir (Paksoy, 2000, s. 5-6). Endemik bitkiler ve fauna gibi kaynakların kabul edilemez değişikliklere uğraması ziyaretçi memnuniyetinde düşüşlere yol açabilmektedir. Bu oluşumlar, turizm ziyaretlerinde ve gelirlerinde bir düşüşe veya kullanımda kapasite bazlı azalmalara neden olabilmektedir. Bu nedenle, korunan alan yöneticileri için temel zorluk, çöp, ağaç hasarı veya gürültülü/kaba davranış gibi önlenemez etkileri ortadan kaldırmak ve çiğnenmiş bitki örtüsü (Marion ve Reid, 2007, s. 6), yaban hayatı rahatsızlığı gibi kaçınılmaz etkileri en aza indirmektir (Neto, 2002, s. 8; Marion ve Reid, 2007, s. 6; Lepetu, Makopondo ve Darkoh, 2008, s. 114).

Özellikle korunan alanlardaki çöp sorununu azaltma konusunda, ziyaretçiler çöp atma davranışının görülme sıklığının azaltılması, daha önce başkaları tarafından bırakılan çöplerin toplanması ve uygun şekilde imha edilmesi konusunda teşvik edilmektedir (Brown, Ham ve Hughes, 2010, s. 881).

Hızlı nüfus artışı ve talepteki çeşitlilik, doğal kaynakların üzerinde baskı oluşturmuş, plansız büyüme ve çevre sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bu durum insanlığı, kaynakları tahrip etmeden, gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yönetim anlayışını benimsemesine itmektedir. Doğal ve kültürel kaynakları korumak adına koruma yöntem ve sistemleri geliştirme çabası devam etmektedir (Kurdoğlu, 2007, s. 60; Tozar ve Ayaşlıgil, 2007, s. 17; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015, s. 174). Doğal kaynak yönetimi, doğal kaynakların korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması ve gelecek nesillere bırakılması amacıyla gerekli tüm sorumluluğun paylaşılmasını içermektedir (Kellert vd., 2000, s. 707; Köroğlu ve Güzel, 2014, s. 1). Doğal kaynak yönetimi kavramı içindeki “*yönetim*”, ekosistem işleme biçimi ve böylelikle dış kaynaklı faktörlere ilişkin verilen tepkiyi değiştiren kararlara varılması ve bu kararların uygulanması olarak ifade edilebilmektedir. Doğal kaynakların olduğundan daha iyi yönetilmesi hususunda yöneticilere yardımcı olmak, doğal kaynak yönetimi faaliyetlerinin amacını oluşturmaktadır (Yılmaz, 2002, s. 8). Doğal kaynakların hızla tükenmesi ve tahrip edilmesi noktasında bütünsel yaklaşım bir zorunluluk haline gelmektedir (Özerkmen, 2002, s. 180). Doğal kaynak yönetimi etkin bir şekilde uygulandığında, biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmasının yanı sıra, turizmin gelişimini de desteklemektedir (Mbaiwa ve Kolawole, 2013, s. 2).

Turizm eğilimlerinin korunan doğal alanlarda artması sonucu var olan kaynak değerlerinin korunması, kullanımına yönelik yönetim stratejilerinin geliştirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Doğal kaynakların kullanma ve korunma dengesine yönelik bir yönetim anlayışı büyük bir önem taşımaktadır (Akten ve Gül, 2014, s. 137). Özellikle son yıllarda ortaya çıkan çevre koruma uygulamaları ve kirlilik endişesi nedeniyle organizasyonlar, toplum tarafından gösterilen çevre baskısıyla karşı karşıya kalmış, bu durum organizasyonların yönetim anlayışlarına çevre olgusunu eklemelerini sağlamıştır. Değişen çevre bilinci, doğal kaynakların rasyonel kullanımını gerektirmektedir (Yılmaz vd., 2005, s. 4). Bu bağlamda kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir (Duran ve Harman, 2013, s. 405; Aydın,

Öztürk ve Demirci, 2017, s. 90). Doğal kaynakların korunması konusunda çevre örgütlerinin, turizm işletmelerinin ve yerel toplumun duyarlı davranması gerekmektedir. Paydaş işbirliği ile hareket edilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir olmasını ve doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin ömrünün uzun olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple, tüm paydaşların doğal kaynakların korunması hususunda üstüne düşen görevleri, rolleri ve sorumlulukları yerine getirmesi önem arz etmektedir (Koroğlu ve Karaman, 2014, s. 104-105). Doğal kaynakların öneminin belirlenmesi, planlama ve yönetim çabalarını kaynaklara tahsis etmede yardımcı olmaktadır (Priskin, 2001, s. 645).

Turizm ve koruma arasında ortaya çıkan boşluğu kapatmak ve turizmin olumsuz çevresel etkilerini azaltmak için doğal kaynakların planlanması ve yönetilmesine yönelik korumacı tutumun geliştirilmesi gerekmektedir (Fennell ve Smale, 1992, s. 21; Neto, 2002, s. 6; Demir ve Çevirgen, 2006, s. 20). Doğal kaynaklar üzerindeki baskı, kirlilik ve atık oluşumu ve ekosistemlere verilen zarar, turizmin başlıca çevresel etkileri arasında bulunmaktadır. Turizmin yaygınlaşması, çevresel bozulmalara yol açacağı gibi çevresel bozulmalar da turizm için bir tehdit unsuruna dönüşmektedir (Neto, 2002, s. 6). Turizmin olumsuz çevresel etkileri, doğa turlarında da ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Kaynakların azalması, turist çekme potansiyelini de etkilediğinden kaynakların çevresel bozulma düzeyinin bilinmesi gerekmektedir (Priskin, 2001, s. 639). Diğer taraftan turistlerin olumsuz ekolojik etkiler yaratmasını önlemek için ise kaynak yönetimi vasıtasıyla aktarılan bilgi düzeyi iyileştirilebilmekte ve turistlerin bilgisiz ve dikkatsiz eylemleri ez aza indirgenebilmektedir (De Marino Fernandes, 2011, s. 63). Doğal kaynak yönetimi, doğa turlarında başarıyla gerçekleştirildiğinde sürdürülebilir kullanıma destek sağlamaktadır (Luzar vd., 1995, s. 545).

2.1.2.2. Kültürel Kaynak Yönetimi Kavramı

Kültürel kaynak yönetimi kavramı, “sanat ve miras gibi kültürel kaynakların yönetilmesi” ve “arkeolojik ve tarihî kaynaklarla ilgilenme sürecini tanımlamak için kullanılan bir terim” şeklinde farklı tanımlamalara sahiptir (King 2011, s. 1).

Kültürel kaynakların korunması ve yorumlanması, turistleri yerel toplumlara çekebilmektedir. Ayrıca bu durum, yerel halkın kültürel kaynakları ile gurur

duymasını sağlayabilmektedir (McManamon ve Hatton, 2003, s. 11). Ancak turistlerin memnuniyeti için gerçekleştirilen bir ritüel değişikliği, kimlik aktarımını değiştirerek ev sahibi toplumun kültürel kaynak değerlerine zarar verebilmektedir. Bu bağlamda kültürel kaynakların değişimi ve/veya aşırı kullanımı sorunu ortaya çıkmaktadır (Shackley, 1997, s. 22-23).

Arkeolojik alanları ve diğer kültürel kaynakları yalnızca yağma ve/veya yasadışı faaliyetlerden korumak yeterli olmamaktadır. Kültürel kaynak yönetimi bağlamında yerel halk ve diğer paydaşların da kaynakların korunması için etkin görev alması gerekmektedir (McManamon ve Hatton, 2003, s. 14). Nitekim kültürel açıdan değerli kaynaklarda (alanlar, binalar, manzaralar, eserler, belgeler, gelenekler, sanatlar, el sanatları, yaşam biçimleri, inanç sistemleri vb.) değişikliğin meydana gelmesi, bu kaynakların etkilendiği yolların belirlenmesini ve doğru ve etkin bir şekilde yönetilmesini gerekli kılmaktadır (King, 2011, s. 2).

2.1.3. Turizmde Sürdürülebilir Yaklaşım

Turizm, “*turist çekme ve turiste hizmet etme sanatı*” olarak tanımlanmakta (Küçükaslan, 2006, s. 2), birçok farklı destinasyonu, çok sayıda bölgeyi, pazarı, bireyi ve tatil seçeneğini kapsamaktadır (Hughes, 1995, s. 49). Ayrıca turizm, hem pazar ülkelerde hem de destinasyon ülkelerde doğrudan ve dolaylı ekonomik faydaların (gelir, istihdam, ekonomik faaliyet vb.) önemli bir üreticisi olarak kabul edilmektedir (Briassoulis ve van der Straaten 2000, s. 2; McCool, Moisey ve Nickerson, 2001, s. 124; Williams, Singh ve Schlüter, 2001, s. 205).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development) [WCED] sürdürülebilirlik kavramını, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılamak” olarak tanımlamaktadır (http-12). Çevresel sürdürülebilirlikte önemli olan herhangi bir eylemden kaynaklı olarak, atık kapasitesinin aşılmaması, hizmetlerin kabul edilemez şekilde bozulmaması, yenilenebilir kaynakları üreten doğal sistemin yenilenme kapasitesinin aşılmaması ve yenilenemeyen kaynakların tükenme oranlarının ayarlanması olarak sıralanabilmektedir (Blamey, 2001, s. 17). Bu bağlamda sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, kaynakların korunması ile yakından ilişkilendirilmektedir (Köroğlu ve Güzel, 2014, s. 1). Turizmin sürdürülebilirliğinin

bir felsefe olarak benimsemesine işaret eden sebepler aşağıda yer almaktadır (McKercher, 2003, s. 3-4):

- Turizm ulaşım dışında yenilenemeyen kaynakları tüketmemektedir.
- Bir toplumun kaynakları, kültürü, gelenekleri, alışveriş dükkânları, eğlence tesisleri vb. turizm için kaynakların temelini temsil etmektedir.
- Hem doğal hem de kültürel kaynakların turizm amaçlı kullanımı, tüketim amaçlı olmamalı ve onları yenilenebilir hale getirmelidir.
- Turizm, toplumlar için mevcut birkaç ekonomik fırsattan birini temsil etmektedir.
- Turizm, yoksulluğu azaltmak, dezavantajlı insanlar için istihdam yaratmak ve bölgesel kalkınmayı canlandırmak için gerçek fırsatlar sağlamaktadır.
- Turizmin kültürleri ve gelenekleri canlandırdığı kanıtlanmıştır.
- Turizm, doğal ve kültürel kaynakları korumak için ekonomik teşvik sağlayabilmektedir.
- Turizmin, halklar arasında daha fazla anlayışı ve daha büyük bir küresel bilinci teşvik ettiği görülmektedir.

Çevre ve bileşenleri olan doğal ve kültürel kaynaklar ile turizm, birbiriyle oldukça yakından ilişki kavramlardır. Doğal ve kültürel kaynakların geliştirilmesi için turizm önemli bir araç olarak görülmekte, turizm olayının devamlılığı için ise doğal ve kültürel kaynakların korunması gerekmektedir (Uslu ve Kiper, 2006, s. 306; Aksatan, 2014, s. 42). Tarihî, sosyal, doğal ve kültürel kaynaklar, bir ülkenin turizm potansiyelini belirlemektedir (Tuna, 2007, s. 17). Bu bağlamda doğal ve kültürel kaynaklar, bir destinasyonda turizmin gelişmesinde kilit rol oynamaktadır (Jansen-Verbeke, 2008a, s. 93; Haberal, 2015, s. 57; Rahayuningsiha, Muntasib ve Prasetyo, 2016, s. 365). Aynı şekilde turizmin gelişimi, ekonomik faydanın ötesinde kaybolabilecek tarihî yerlerin, sosyal ve kültürel değerlerin korunmasını, doğal ve kültürel anlamda, seyahatlerin hassasiyetle gerçekleştirilmesini teşvik etmektedir (Luzar vd., 1995, s. 545). Turizm, vahşi doğa, doğal güzellikler ve vahşi yaşamdan, kâşiflerin mezarları, terk edilmiş madenler, askeri tesisler ve balina avlama istasyonlarına kadar çok sayıda doğal ve insan yapımı kaynaktan yararlanması sebebiyle (Stonehouse, 2001, s. 221), özellikle doğal çevre (ormanlar, çayırlar, dağlar, mağaralar, göller, nehirler ve kıyılar gibi herhangi bir kuruluş ya da ziyaretçiler için özel olarak tasarlanmamış yerler) (Fredman, Wall-Reinius ve Grundén, 2012, s. 298)

ve/veya zengin ve çekici bir kültürel çevre ile donatılan yerlerde teşvik edilmekte ve geliştirilmektedir. Turizm aynı zamanda fizyolojik ve psikolojik dengelerini korumak, sakin ve dinlendirici yerlere kaçmak ve doğal ve kültürel güzelliklerinin tadını çıkarmak isteyen sanayileşmiş dünyanın kentsel sakinleri tarafından takip edilen bir sektör haline gelmiştir (Briassoulis ve van der Straaten, 2000, s. 2).

Çevresel, sosyal ve kültürel kaynakları küresel ve yerel ölçekte etkileyen turizm sektörü, aynı zamanda bu kaynaklara yoğun olarak ihtiyaç duymaktadır (Duran ve Harman, 2013, s. 404; Mihalič, 2013, s. 615). Turizm işleyişini düzenlemek, turizmin olumsuz etkilerini durdurmak/azaltmak için sürdürülebilir kalkınmanın ideal olduğu düşünülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, ekolojik ve kültürel çevre koruma, maddi ve manevi kalkınma ile yaşam kalitesini artırma hedeflerini bütünleştirerek kaynakların ekolojik ve sosyo-kültürel bütünlüğünü sürdürmektedir (Hu, 2007, s. 11). Bir diğer ifadeyle, turizmden sağlanan faydanın uzun dönemli olabilmesini sağlayabilmenin şartı, çevresel ve sosyo-kültürel kaynakların turizm toplulukları tarafından kontrol edilebilmesi olduğu düşünülmektedir (Ceylan, 2001, s. 170; Lepetu vd., 2008, s. 115). Kırsal ve kentsel alanlarda turizm planlanırken, gelecek nesillerin bu alanları kullanması koşuluyla doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin birincil hedef olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Yıldırım, Ak ve Ölmez, 2008, s. 873).

Turizmin tüketim ve kalkınma kalıplarını düzenleme görevi hem küresel ölçekte hem de kişisel ölçekte müdahale gerektirmektedir (Hughes, 1995, s. 49). Bu, turizmde sürdürülebilir bir yaklaşımın olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Hughes, 1995, s. 49; Ceylan, 2001, s. 170). Turizm değerlerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasıyla turizm, doğal hayatı ve çevreyi koruyup geleceğe yön verme gücüne sahip olmaktadır (Çelik Uğuz, 2011, s. 334). Turizmin (ve diğer insan faaliyetlerinin) olumsuz etkilerinin önlenmesi veya en aza indirilmesi, korunan alanların oluşturulmasında da kilit bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Mason, 2005, s. 183). Korunan alanlarda turizme olan yaklaşım, doğayı koruma felsefesine göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar çerçevesinde iki temel yaklaşım bulunmaktadır (Blangy ve Vautier, 2001, s. 159):

- Asıl meselenin turizmin etkilerini kontrol etmek ve belirli imar sistemleri, tesisleri ve yönleri aracılığıyla belirli faaliyetlere izin vermek olduğu doğal rezervler veya millî parklardır.

- Ana meselenin hâlâ koruma altında olduğu yerleşim alanlarıdır. Temel farklılık, sosyo-ekonomik meselelerle de ilgilendikleri için uygun olduğu yerde, buna paralel olarak sürdürülebilir kalkınmaya izin vermeye çalışıyor olmalarıdır. Genellikle bu alanlardaki mesele, turizm ve peyzaj kalitesine ve biyolojik çeşitliliğe katkıda bulunan belirli geleneksel ekonomik faaliyetler arasında bir denge veya karşılıklı destek sağlamaktır.

Turizm ve çevre ilişkisi, insanların bu ilişkiyi algılamasıyla değişmiş ve gelişmiştir. Çevrede bulunan doğal ve insan yapımı unsurların, turistik ürününün temel bileşenleri olduğu ve kalitesinin de kritik bir öneme sahip olduğu bilinmektedir (Briassoulis ve van der Straaten, 2000, s. 2). Çevreye ve kültüre duyarlı alanların kullanımına yönelik artan talebe yanıt olarak, bu tür alanların kullanımıyla ilişkili etkilere ilişkin artan bir endişe ortaya çıkmıştır. Bu endişeler, bu tür faaliyetlerin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için aktif bir şekilde korunması vurgusuna yol açmıştır (Haig ve McIntyre, 2002, s. 40).

Turist rehberleri, sürdürülebilirliği teşvik etmede hayati önem taşımakta, destinasyonda bulunan doğal ve kültürel değerleri korumakta ve devamlılığını sağlamaktadır (Hu, 2007, s. 29-30; Avcıkurt ve GÜdü Demirbulat, 2016, s. 185). Turist rehberlerinin sahip oldukları tüm roller göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilir turizm yaklaşımının turistlere benimsetilmesinde önem arz ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda turist rehberlerinin davranışı ve tur yönetme kabiliyeti, hem turistler için kaliteli bir tur deneyimi sağlamakta (Güzel ve Köksal, 2019, s. 391) hem de destinasyonların sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır (Pereira ve Mykletun, 2012, s. 76). Çizelge 2’de turist rehberliğinin sürdürülebilirliğe katkılarının potansiyel alanları ve sürdürülebilirliğin sonuçları ve turist rehberlerinin sürdürülebilirlik sonuçlarının karşılanmasına nasıl katkıda bulunabileceğine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Turist rehberleri, belirli bir faaliyetin, turun veya çevrenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmakla birlikte, doğa veya kültür odaklı turlarda, karada veya suda, vahşi yaşam parkında veya müzede turist ile yüz yüze temas sayesinde sürdürülebilirlik mesajlarını vermekte ve turist davranışını izleme fırsatına sahip olmaktadır (Weiler ve Black, 2015, s. 72-74). Çizelge 2’de yer alan ifadeler, turistlerin toplumları, kültürleri ve çevreleri anlama ve değerlemelerinin yanı sıra turistlerin rotadaki ve destinasyonlardaki davranışları etkilemeyi amaçlayan eylemlerin geliştirilmesini içermektedir (de Lima, 2016, s. 20).

Çizelge 2. Turist Rehberliğinin Sürdürülebilirliğe Katkılarının Potansiyel Alanları

Sürdürülebilirliğin Sonuçları	Turist Rehberliğinin Sürdürülebilirlik Sonuçlarının Karşılanmasında Bulunabileceği Katkılar
Doğal ve kültürel değerlerin daha iyi anlaşılması	-Ziyaretçilerin toplumları, kültürleri ve çevreleri anlamalarını sağlama ve değerlerini artırma
Yerel işletmelerin ve toplumların artan ekonomik refahı	-Ziyaretçilerin seyahat esnasında ve destinasyonda davranışlarını etkileme
Yerel toplumlarda daha fazla sosyal fayda/katılım	
Azalan üretim ve atıkların sorumlu bir şekilde imha edilmesi	-Ziyaretçilerin seyahat esnasında ve destinasyonda davranışlarını izleme ve etkileme
Daha az su ve enerji kullanımı	
Korunan/iyileştirilmiş çevre koşulları kalitesi (su, toprak, hava kalitesi gibi)	-Ziyaretçilerin seyahat esnasında ve destinasyonda davranışlarını izleme ve etkileme, -Ziyaretçilerin ziyaret sonrası tutum ve davranışlarını teşvik etme
Destinasyonun korunmuş/geliştirilmiş biyolojik çeşitliliğin korunması	-Ziyaretçilerin toplumları, kültürleri ve çevreleri anlamalarını sağlama ve değerlerini artırma, -Ziyaretçilerin seyahat esnasında ve destinasyonda davranışlarını izleme ve etkileme,
Kültür, miras ve/veya geleneklere daha fazla saygı gösterme/geliştirme	-Ziyaretçilerin ziyaret sonrası tutum ve davranışlarını teşvik etme

Kaynak: Weiler, B. and Black, R. (2015). *Tour guiding research: insights, issues and implications*. Bristol, Buffalo, Toronto: Channel View Publications.

Geliştirilen sezgisel ve kapsamlı modellerin yanı sıra sürdürülebilir turizm bağlamında da turist rehberlerinin rollerinin çerçevesi belirlenmiştir. Turist rehberlerinin sürdürülebilirliğe sundukları katkılar aşağıda yer almaktadır (Weiler ve Kim, 2011, s. 114):

- Yorumlayıcı rehberlik yoluyla turistlerin sit alanını, doğal ve kültürel kaynakları anlamasını ve değer vermesini sağlamak/bu anlayışı ve değeri artırmak,
- İletişim ve rol modelleme yoluyla sürdürülebilir turizm uygulamaları bağlamında gönüllü davranışlar konusunda turistlerin kararlarını etkilemek,
- Ekolojik ve kültürel değerlerin korunmasıyla ilgili düzenlemeleri ve uygulamaları yürüterek turistlerin yerinde davranışsal uyumluluğunu izlemek ve yönetmek,
- Turistleri ikna edici iletişim yoluyla ziyaret sonrasında da çevreyi korumaya yönelik tutum ve davranışlarını teşvik etmektir.

2.1.3.1. Turizmde Doğal Kaynakların Yeri ve Önemi

1970’li yıllarda başlayan turizm ve çevre arasında dengeli bir ilişki sürdürmenin yolları ve araçlarına ilişkin yapılan araştırmalar, daha sonraki yıllarda da sistematik olarak araştırılmaya devam etmiştir (Briassoulis ve van der Straaten 2000, s. 2). “*Ekoturizm*” terimi, turizm endüstrisi tarafından 1980’lerin ortalarından bu yana kullanılmakta ve bu süre zarfında “*doğaya dayalı turizm*”, “*doğa temelli turizm*”, “*macera turizmi*”, “*alternatif turizm*”, “*trekking*”, “*tüketim dışı turizm*”, “*sorumlu turizm*” ve “*sürdürülebilir turizm*” gibi bir dizi terimle iç içe bulunmaktadır (Fennell ve Smale, 1992, s. 21; Fennell, 2000, s. 97; Priskin, 2001, s. 638; Weaver, 2001, s. 73; Öztürk, 2005, s. 139; Rabić, 2010a, s. 5). Özellikle 1980’li yılların ortalarında, bazı ülkeler tarafından “manzarasını, vahşi bitkilerini, hayvanlarını ve bu alanlarda bulunan mevcut kültürel tezahürlerini (hem geçmiş hem de şimdiki) incelemek, hayran olmak ve tadını çıkarmak amacıyla nispeten tahrip edilmemiş veya kirlenmemiş doğal alanlara seyahat etmek” olarak tanımlanan ekoturizm, hem koruma hem de kalkınma hedeflerine ulaşmada bir araç olarak görülmektedir (Blamey, 2001, s. 5). Bir başka ifadeyle ekoturizm, sahada sürdürülebilir kaynak kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Jacobson ve Robles, 1992, s. 701). Bu bağlamda ekoturizm, doğal kaynakların korunmasını da teşvik etmekte ve bu kaynakların korunmasına katkıda bulunmaktadır (Eshetu, 2014, s. 42). Doğal kaynakların korunması konusunda yerel halkı da olumlu yönde teşvik eden ekoturizm (Kline, 2001, s. 3), insanlarla çevre arasında uyumlu bir ilişki kurmayı amaçlamakta ve turistlerin doğal ve kültürel ortamlar konusundaki anlayış ve takdirini artırmaktadır (Kong, 2014, s. 17). Bu turizm türünün önemli bir parçası olan doğal kaynaklara dayalı turizm çekicilikleri arasında yaban hayatı ve doğal manzara görme, bu alanlarda tatil yapma ile dinlenme ve rekreatif faaliyette bulunma yer almaktadır. İklim özellikleri, bitki örtüsü, manzarası ve su kaynakları ile bu çekicilikler turist çekmektedir (Şahin ve Yılmaz, 2009, s. 219). Ayrıca ekoturizm kavramı içinde yerel hayat, kültür, tarih, ev sahibi toplum ve kültürel kaynaklar da bulunmaktadır (İ. Erdoğan, 2010, s. 69).

Ekoturizm, doğal manzaralar, vahşi nehirler, bozulmamış ormanlar, vahşi yaşam gibi doğal çevre (Jacobson ve Robles, 1992, s. 701) ile doğal ve kültürel eserler, etkinlikler/festivaller gibi çok çeşitli kaynakları içermekte (Yamada, 2011, s. 139) ve ekolojik olarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek için çaba göstermektedir (Ham ve Weiler, 2000, s. 2; Weiler ve Ham, 2002, s. 52-53; Hernandez Cruz vd., 2005,

s. 611). Bu sebeple ekoturizm, sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan, turizm faaliyetlerinin tüm faydalarından birlikte yararlanan, doğal kaynak nitelikleri, ev sahibi toplum ve turiste odaklanan bir kalkınma stratejisi olarak görülebilmektedir (Wearing, 2001, s. 395). Ekoturizmin sınırlarını belirleyen üç temel özellik şu şekilde ifade edilmektedir (Orams, 2001, s. 27):

- Doğal ortam veya sahip olduğu önemli bir özelliği, turistler için birincil çekiciliktir.
- Turist için temel çekicilik, bu doğal ortamda veya doğasında var olan ilgidir. Buna ve ilk kritere dayalı olarak, ekoturizm kuş gözlemciliği, doğa gözlemi, yürüyüş ve orman yürüyüşü, doğa fotoğrafçılığı, açık hava eğitimi, yıldız gözlemi ve balina izleme gibi faaliyetleri içermektedir. Dalış, şnorkelli yüzme ve tüplü dalış, bazı tartışmalara konu olurken, trekking ve safariler gibi aktiviteler macera ve diğer turizm biçimleri olan melez aktivitelerdir.
- Bu doğal çevrenin korunmasına/sürdürülebilir kullanımına yönelik bir yönetim rejimi/çabası mevcuttur.

“Koruma” ve *“sürdürülebilirlik”* terimleri, doğal kaynak yönetimine yönelik değerli yaklaşımlar için popüler terimler haline gelmiştir. Doğal çevre unsurlarını gözlemlemek ve deneyimlemek amacıyla bu alanları ziyaret etme düşüncesi ile örtüşmüş, hatta daha sonra ekoturizm kavramı içinde de anılmıştır (Orams, 2001, s. 23-24). Ekoturizm, doğa temelli, çevre eğitimi ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilen olmak üzere üç boyutu bulunan bir kavramdır. Özellikle sürdürülebilir bir şekilde yönetilen boyutu (Blamey, 2001, s. 5), deneyimin sağlanmasında yer alan doğal ve kültürel ortamları kapsayacak şekilde ele alınmaktadır (Christie ve Mason, 2003, s. 10). Sürdürülebilir yaklaşım içinde ekoturizmin gelişimi, aşağıda yer alan ilkeler vasıtasıyla mümkün olmaktadır (Sirakaya, Jamal ve Choi, 2001, s. 421):

- Doğal ve kültürel kaynakların korunması,
- Yerel toplumlara ekonomik faydaların sağlanması,
- Sosyo-kültürel ve ekolojik boyutlar dâhil olmak üzere çevre eğitimi,
- Yüksek kalitede turizm deneyimi sağlanması,
- Destinasyon planlama ve turizm yönetiminde yerel toplumun katılımı ve paydaş işbirliği.

Bu çerçevede, sürdürülebilir turizm, ekoturizmi de kapsayan bir olgu olarak gündeme gelmektedir. Ekoturizmin alternatif ve kitle turizmi bileşenleri sürdürülebilir turizm şemsiyesi altına girmektedir (Weaver, 2001, s. 82). Kitle turizminin doğal çevreyi kötüye kullanmasına ilişkin endişeler ve çevre etiği konusunun ön plana çıkması bu durumu daha da güçlendirmektedir (Fennell ve Smale, 1992, s. 21). Ekoturizm bağlamında daha uzun vadeli sürdürülebilirliğini güçlendirmek için çeşitli stratejik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Genellikle küçük ölçekli turizm gelişiminin çoğu biçimi için geçerli olmakla birlikte kaynakların korunmasına ve güçlendirilmesine yönelik bu stratejiler şu şekilde ifade edilmektedir (Williams vd., 2001, s. 215-216):

- Korunacak benzersiz ve/veya önemli doğal ve kültürel kaynakların yerel envanterleri geliştirilmelidir.
- İşletmeler ve yerel toplumlar, toplum temelli davranış kuralları geliştirilerek doğal ve kültürel kaynakları korumaya teşvik edilmelidir.
- Kaynak kullanımı için öncelikleri ele almak, kullanıcılar arasındaki çatışmaları çözmek ve doğal ve kültürel kaynakların yönetimini geliştirmek için topluma dayalı teknikler oluşturulmalıdır.

Doğal kaynakların kullanıldığı ve doğal alanlarda gerçekleştirilen doğa turlarında, sürdürülebilirlik önem taşımaktadır (Tetik Dinç ve GÜdü Demirbulat, 2019, s. 335). Aynı zamanda doğa turları ile yerel halk ve yerel halkın kültürü ön planda tutularak kaynakların korunmasına destek olunmaktadır (Aydın Tükeltürk ve Yılmaz, 2013, s. 17). Bu bağlamda ağırlıklı olarak doğada gerçekleştirilen turizm türlerini kapsayan ekoturizm, “doğal çevrenin sürdürülebilirliği” ve “yerel kültürlerin sürdürülebilirliği ve yerli halkların bu turizm faaliyetinden yarar sağlaması” olmak üzere iki önemli ilkeye sahip olmaktadır. Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği, doğa turlarında dikkat edilmesi gereken kuralları şu şekilde aktarmaktadır (http-13):

- Ziyaret edilen bölgelerdeki var olan gezi rotalarına uyulmalı, bu turlar için eğitilmiş olan uzman turist rehberleri kullanılmalı, turist rehberlerinin ikazlarına riayet edilmelidir.
- Doğal koruma alanı, millî park gibi alanlarda ilgili kurum ve kuruluşların belirlediği kurallara uyulmalı, girilmesi veya kamp yapılması yasak olan bölgelerde yasaklar dikkate alınmalıdır.

- Gezi gerçekleştirilen bölgelerdeki var olan flora ve faunaya zarar vermeyecek şekilde hareket edilmelidir.
- Gezi gerçekleştirilen bölgelerde herhangi bir atık bırakılmamalı, doğanın tahribata uğraması engellenmeli, silinmesi mümkün olmayacak izler bırakılarak doğa terkedilmemelidir.
- Nesli tükenmekte olan hayvanların bulunduğu bölgelerde gürültü kirliliği yapılmamalıdır.

Ekolojik bir bakış açısından, ekoturizmin doğal çevre üzerindeki etkileri, ekosisteme ve faaliyete bağlı olmaktadır. Örneğin, yürüyüşçü botlarının bitkilere verdiği hasar Alpin çayırlarda, subtropikal yağmur ormanlarına göre daha belirgindir. Küçük dağ gölleri, insan atıkları vasıtasıyla bir okyanus veya büyük bir nehirden çok daha kolay kirlenmektedir. İnsan sesleri, dağ tepelerine göre ormanlarda ve ormanlık alanlarda faunayı daha fazla etkilemektedir (Buckley, 2001, s. 379-380).

IUCN tarafından sınıflandırılan alanlar turizm faaliyetleri ile ilişkilendiğinde, korunan alanların turizm ile olan ilişkisinin artacağı, yöneticilerin ekolojik bütünlüğü sağlamaya çalışacağı ve ziyaretçi sayılarının artacağı öngörülmektedir (http-7). Korunan alanlar ve ekoturizm faaliyetleri daha da pekişmektedir. Kategori I (Biyolojik çeşitliliği, muhtemel jeolojik/jeomorfolojik özellikleri korumak için insan ziyareti, kullanımı ve etkileri sıkı bir şekilde kontrol edilen ve genellikle doğal özelliklerini koruyacak şekilde korunan ve yönetilen, kalıcı veya önemli insan yerleşimi olmadan doğal karakterlerini ve etkilerini koruyan, değiştirilmemiş veya az miktarda değiştirilmiş alanlardır.) daha çok bilim ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlar olurken, Kategori II (Çevresel ve kültürel açıdan uyumlu, ruhsal, bilimsel, eğitimsel, rekreasyonel ve ziyaretçi fırsatları için bir temel sağlayan bölgenin karakteristik tür ve ekosistemlerinin tamamlayıcısıyla beraber büyük ölçekli ekolojik süreçleri korumak için ayrılan büyük doğal alanlardır.) ve nispeten Kategori III (Bir yeryüzü şekli, denizaltı mağarası, bir mağara veya yaşayan koru gibi jeolojik özelliği olan belirli bir doğal anıtı korumak için ayrılan, genellikle küçük ve yüksek ziyaretçi değerine sahip alandır.), ekoturizm faaliyetleri ile oldukça uyumludur. Birçok ülkede ekoturizm faaliyetleri, Kategori IV (Belirli doğal ortamları veya türleri korumayı amaçlayan ve bu önceliği yansıtan alanlardır.), V (İnsanların ve doğanın zaman içinde etkileşiminin önemli, ekolojik, biyolojik, kültürel ve doğal değeri olan ve bu

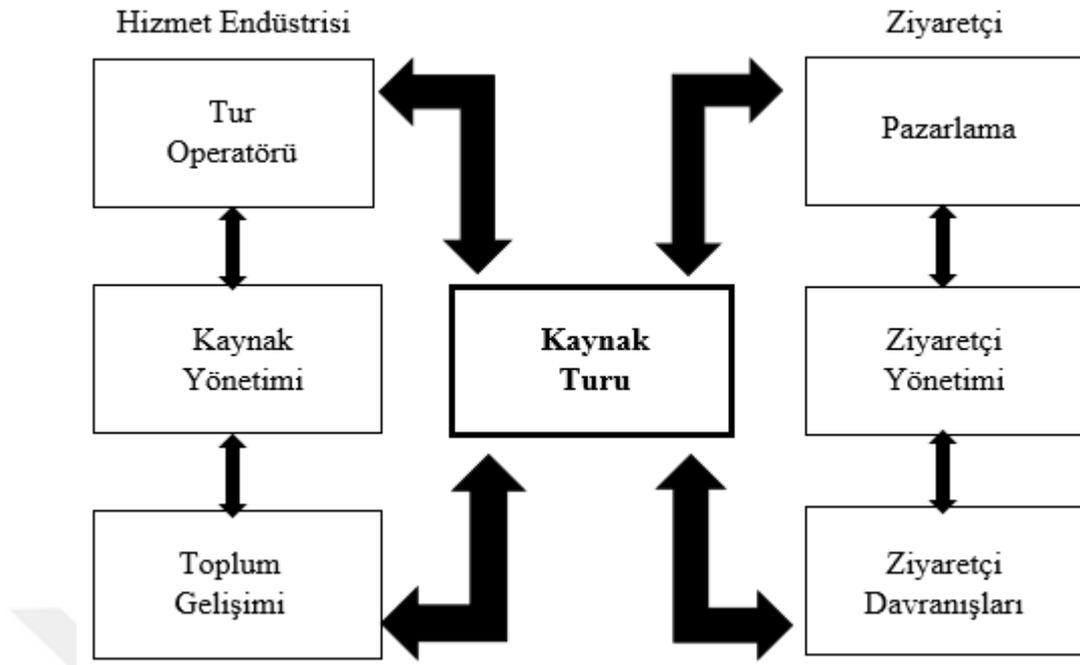
etkileşimin bütünlüğünün korunmasının alanın korunması ve sürdürülmesi için hayati olduğu alanlardır.) ve VI (Kültürel değerler ve geleneksel doğal kaynak yönetim sistemleri ile birlikte ekosistemleri ve habitatları koruyan, büyük, alanın çoğunun sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi altında olduğu alanlardır.), ekoturizm bağlamında büyük bir potansiyele sahip olmalarına rağmen, Kategori II ve III ile sınırlı kalmaktadır (Lawton, 2001, s. 289-300).

2873 sayılı Millî Parklar Kanunu'nun 2. maddesinde “bilimsel ve estetik bakımından, millî ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları” olarak ifade edilen millî parklar ([http-14](http://14)), ekoturizm ile ilişkilendirilmekte ve ekoturizm kapsamında en çok ziyaret edilen yerler olarak görülmektedir (Lawton, 2001, s. 288). Doğal ve kültürel kaynak değerlerinin varlığı millî parklarda doğa yürüyüşleri, manzara seyretme, yaban hayatı izleme, fotoğraf çekme ve rafting gibi aktivitelerin yapılmasına olanak tanımaktadır (Öztürk, 2005, s. 141).

Turizmde Evrensel Etik İlkeleri (Global Code of Ethics for Tourism), merkezi ve yerel yönetimler, yerel toplumlar, turizm endüstrisi ve profesyonelleri ile uluslararası ve yerli ziyaretçiler olmak üzere tüm paydaşlara rehberlik etmesi amacıyla, dünya turizminin sorumlu ve sürdürülebilir gelişimi için bir referans çerçevesi oluşturmaktadır. İlk olarak 1997 yılında İstanbul'da adı anılan ilkeler, Dünya Turizm Örgütü UNWTO tarafından 1999 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (United Nations General Assembly) tarafından ise 2001 yılında kabul edilmiştir (Dünya Turizm Örgütü (The World Tourism Organization) [UNWTO]) ([http-15](http://15)). Turizmde Evrensel Etik İlkeler, “*Turizmin insanlar ve toplumlar arasındaki karşılıklı anlayış ve saygıya katkısı*”, “*Kişisel ve kolektif ihtiyaçların karşılanmasında aracı olarak turizm*”, “*Sürdürülebilir gelişme faktörü olarak turizm*”, “*İnsanlığın ortak kültürel mirasının kullanıcısı ve geliştiricisi olarak turizm*”, “*Turizmin ev sahibi ülkelere ve toplumlara olan yararları*”, “*Turizmin gelişimde paydaşların yükümlülükleri*”, “*Turizm hakkı*”, “*Turizm hareketlerinin özgürlüğü*”, “*Turizm sektöründe çalışanların ve girişimcilerin hakları*”, “*Turizmde Global Turizm Etiği İlkelerinin uygulanması*” olmak üzere on maddeden oluşmaktadır. Bu ilkelerden “*Sürdürülebilir gelişme faktörü olarak turizm*”, kaynakların korunmasına yönelik yapılması gerekenlerden bahsetmektedir (Fennell ve Smale, 1992, s. 22; Albuz ve Oğuzbalaban, 2019, s. 370-371):

- Sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için turizm sektörü içinde var olan tüm paydaşlar tarafından doğal çevre, biyoçeşitlilik ve ekosistemin korunması, kaynak kullanımının azaltılması, taşıma kapasitelerine dikkat edilmesi ve bu yönde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Başta su ve enerji tasarrufu olmak üzere israftan kaçınılmalı, bölgesel ve ulusal turizm yatırımlarına destek olunmalıdır.
- Doğa ve ekoturizm, taşıma kapasitesi dikkate alınarak geliştirilmelidir.

Fennell ve Eagles (1990) tarafından ekoturizmde “*koruma*” ve “*turist kullanımı*”nı anlamak ve entegre etmek için, paydaş (tur şirketleri, devlet kurumları, toplumlar ve turistler) işbirliği ve uygun planlama yoluyla başarılı olabilecek kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Kavramsal çerçeve bağlamında “*kaynak turu*” (belirli bir kaynağı görmek için turizm faaliyetine katılma) hem turizm endüstrisi hem de turist tarafından etkilenen ekoturizmin merkezi odağı olarak tanımlanmaktadır. Ekoturistler, deneyimlerinde tur operatörleri ve turist rehberleri tarafından sağlanan altyapı ve yardımdan da yararlanmaktadır. Çerçeve, toplum gelişimi ile kaynakların korunması arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirmektedir (Fennell ve Eagles, 1990’dan aktaran Backman, Petrick ve Wrigh, 2001, s. 451). Şekil 1’de ekoturizmin kavramsal çerçevesi yer almaktadır. Şekil 1 incelendiğinde, kaynak turu kavramının modelin odak noktası olduğu, modelin hizmet endüstrisi ve ziyaretçi olmak üzere iki tarafı bulunduğu görülmektedir. Modelde kaynak yönetimi ve ziyaretçi yönetimi kavramları ekoturizm bağlamında dikkat çeken kavramlardır.

Şekil 1. Ekoturizmin Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: Hvenegaard, G.T. (1994). Ecotourism: A status report and conceptual framework. *Journal of Tourism Studies*, 5 (2), 30.

Backman, S., Petrick, J. and Wright, B.A. (2001). Management tools and techniques: An integrated approach to planning. D.B. Weaver (Edt.), *The Encyclopedia of Ecotourism in* (p. 452). Oxon, UK: CABI Publishing.

Fennell (2001, s. 110-111), Kanada'da macera ve ekoturizme verilen değerin, “Adventure Travel and Ecotourism: the Challenge Ahead” başlıklı raporda vurgulandığını ve ekoturizm fırsatlarının yedi temel ölçütünün, ürün geliştirme, paketleme, kaynak koruma/sürdürülebilirlik, iş geliştirme/yönetim, pazarlama/tanıtım, eğitim/insan kaynakları ve sanayi organizasyonu olduğunu ifade etmektedir. Kaynak koruma/sürdürülebilirlik ölçütünün öncelikli stratejileri ise kaynak erişimini koordine etme, çevreye duyarlı/sürdürülebilir uygulamalar gerçekleştirme, kaynak yönetimini savunma ve koordine etme ve yerel arazi kullanım yönetimini iyileştirme olarak sıralanmaktadır.

1990’lı yıllarda ekoturizm ve doğa temelli turizme olan ilginin artmasıyla birlikte, belirli coğrafi alanlarda doğa ve ekotur rehberliğine odaklanan çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Black, 2007, s. 317). Rehberli turların tipolojisi üzerinde anlaşmaya varılamamış, ancak tanınmış turizm türleri ve ortamları ile uyumlu olduğu görülen bir şema hazırlanmıştır. Çizelge 3’te turizm türleri, ortamları ve ilgili turist rehberliği türleri yer almaktadır. Çizelge 3’te turist rehberliğinin çağdaş bir resminin yansıtılması amaçlanmış, turist rehberlerinin yalnızca tek bir türde rehberlik hizmeti

vermediği, rollerinin ve sorumluluklarının çok fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda belirli kategorilere ayırmanın zor olduğu ifade edilmiştir (Weiler ve Black, 2015, s. 8-9).

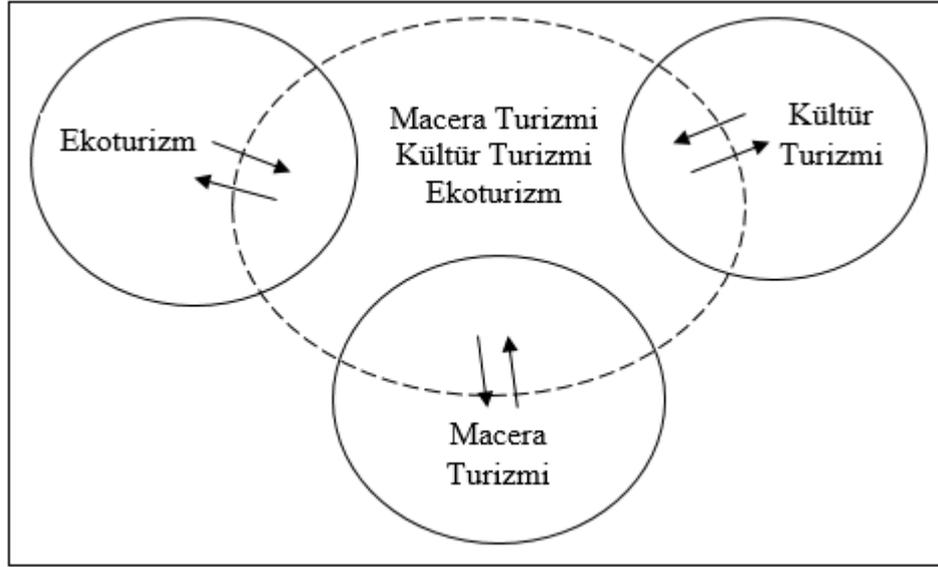
Çizelge 3. Turizm Türleri, Ortamları ve İlgili Turist Rehberliği Türleri

Turizm Türleri	Ortamları	Turist Rehberliği Türleri
Genel veya Kitle Turizmi	Herhangi biri (bir saatten günlük turlara kadar)	Genel Turist Rehberliği
Grup Turları/Paket Turlar	Herhangi biri (genellikle uzatılmış ve gecelik turlar)	Tura Eşlik Etme/Uzatılmış Turist Rehberliği/Sürücü-Rehber
Doğa Temelli Turizm	Hayvanat bahçeleri gibi yaban hayatı cazibe merkezleri de dâhil olmak üzere kara ve deniz temelli doğal ortamlar (bir saatten gecelemleri turlara kadar)	Doğa Temelli/Ekotur Rehberliği
Macera Turizmi	Hem kara hem de deniz temelli doğal ortamlar (günlük ve gecelemleri turlar)	Macera Rehberliği
Kültürel Miras/Kültür Turizmi	Miras ve tarihî yerler Miras çekicilikleri ve müzeler Doğal sit alanları ve ev sahibi toplumlar (bir saatten günlük turlara kadar)	Mirasın Yorumlanması/Rehberliği
Şehir Turizmi/Şehirselle Turizm	Şehirler, kasabalar, alışveriş alanları, turistik yerler, sanayi siteleri (bir saatten günlük turlara kadar)	Şehir Rehberliği

Kaynak: Weiler, B. and Black, R. (2015). *Tour guiding research: Insights, issues and implications*. Bristol, Buffalo, Toronto: Channel View Publications.

Etkinliğe (faaliyetlere) ve etkinliğin gerçekleştiği ortama veya bölgeye bağlı olarak macera turizmi, ekoturizm ve kültür turizmi, ürünün farklı bir odağını temsil etmek üzere genişlemekte veya daralmaktadır. Çok sayıda turist aslında birleşik doğa, macera ve/veya kültürel deneyimler aramakta, seyahatlerinin benzersiz olmasını, doğa, macera ve kültürle iç içe olmak istemektedir (Fennell, 2001, s. 115). Şekil 2’de macera turizmi, ekoturizm ve kültür turizmini birleştiren bir model yer almaktadır. Model araştırmacı tarafından MKE Turizm (Macera, Kültür, Ekoturizm) (ACE

Tourism (Adventure, Cultural, Ecotourism)) olarak adlandırılmaktadır. Şekil 2 incelendiğinde macera turizmi, kültür turizmi ve ekoturizmin birbirini besleyen bir bütün olduğu görülebilmektedir.

Şekil 2. Ekoturizmin Değişen Yüzü

Kaynak: Fennell, D. A. (2001). Anglo-America. D. B. Weaver (Edt.), The Encyclopedia of Ecotourism in (p. 115). Oxon, UK: CABI Publishing.

Toprak yapısı, nemli ve soğuk sulak alanlar, dağlar, ormanlar ve nehirlerle önemli bir ekosistem ve manzara çeşitliliği, biyoloji çeşitliliği, farklı diller, gelenekler ve gastronomi, ekoturizmde başarılı olunmasını sağlamaktadır. Çoğu doğa destinasyonunda ekoturizm faaliyetleri, doğa yorumunu yerel gelenekler, mimari ve kültür ile ilişkilendirmektedir (Blangy ve Vautier, 2001, s. 156). Kültürel arayışlar temel olarak geleneksel yerli bölgelere, kaynak temelli sağlıklı yaşam alanlarına ve/veya öncü seyahat rotaları boyunca çeşitli yürüyüş maceralarına yönelik rehberli ziyaretlere odaklanmaktadır. Bu temel arayışlar genellikle macera odaklı su (kano, rafting, kano vb.), arazi (dağcılık, patika sürme, kayak, kızak, kar motosikleti vb.) ve hava (hava vahşi yaşamı/doğa izleme, helikopter yürüyüşü, yamaç paraşütü, sıcak hava balonu) deneyimleri ile tamamlanmaktadır (Williams vd., 2001, s. 210). Kentsel alandaki bir katedral, anıt veya müze gibi tarihî/arkeolojik bir yapıyı/alanı ziyaret etmek kültür turizminin içinde yer alan bir olgu olurken, açık hava müzeleri aynı zamanda ekolojik koruma veya ekoturizm ile güçlü ve gelişmekte olan bir ittifak da kurmaktadır (Wallace ve Russell, 2004, s. 236).

2.1.3.2. Turizmde Kültürel Kaynakların Yeri ve Önemi

Turizm sektörü, uluslararası düzeyde dinlenme ve eğlenme talebine yanıt vermesinin yanı sıra birbirinden farklı tarih, kültür ve inanç sisteminin yakından tanınmasına da olanak sağlamaktadır. Değerleri koruma ve yaşatma noktasında sürdürülebilir bir anlayışa sahip olan kültür turizmi, yoğun ilgi gören ve katılımı artan bir turizm türü olarak varlığını sürdürmektedir (Çelik Uğuz, 2011, s. 340). İnsanlarda var olan merak güdüsü, tarihî noktaları ziyaret etme ve farklı kültürel ortamlarda bulunma isteği, kültür turizmine olan ilgiyi artırmış ve onu en çok tercih edilen turizm türlerinden biri haline getirmiştir (Aslan ve Çokal, 2016, s. 54). Çünkü “*tarih, din ve kültür*” bir destinasyonun turistik çekicilikleri arasında yer aldığından önde gelen turistik kaynaklar olarak görülmektedir. Anıtlar, tarihî şehirler ve müzeler bu turistik kaynaklar arasında bulunmaktadır (Coccosis, 2008, s. 10). Bu bağlamda kültür turizmi bir destinasyonun kültürel miras varlıklarına dayanan ve bunları turistler tarafından tüketilebilecek ürünlere dönüştüren bir turizm türü olarak tanımlanabilmektedir (du Cros ve McKercher, 2015, s. 6).

Miras turizmi, sanat turizmi, etnik turizm gibi kavramlar kültür turizmi kavramı yerine kullanılmakla birlikte, bu kavramı tamamen kapsamamaktadır. Kültür turizmini diğer turizm türlerinden ayıran en önemli özellik öğrenme işlevine sahip olmasıdır. Kültür turistleri, tükettikleri kültür biçimlerine bağlı olarak, bir destinasyonun kültürünü öğrenebilmekte ve o kültür ile ilgili yeni deneyimler kazanabilmektedir (Richards, 2001, s. 7). Bu bağlamda kültürel özgünlüğü ve çeşitliliği korumada bir araç olan turizm, yerel kimliğin ön plana çıkarılmasını mümkün kılmaktadır. Kültür turizmi ile yerel halk, sahip olduğu kültürel kaynaklar ile gurur duymakta ve bu kaynakların korunmasına katkı sağlamaktadır (Uslu ve Kiper, 2006, s. 307; Ezenagu ve Iwuagwu, 2016, s. 2). Çünkü kültür turizminin temel felsefesini kaynakları koruyup kullanma ve gelecek kuşaklara aktarma oluşturmaktadır (Özdemir, 2011, s. 131).

Kültürel çekicilikler, kültürel gelişimi teşvik etme çabası bağlamında öncü bir rol oynamaktadır. UNESCO tarafından yayınlanan raporda kültürel mirasın hem ekonomik kalkınmayı hem de kimlik ve kültürel çeşitliliği teşvik etmek konusunda önemli olduğu vurgulanmakta, kültürel miras ve doğayı koruma arasında paralellik kurulmaktadır (Richards, 2001, s. 5). “Kültür, tarihî olaylar, dil, inanç merkezleri, festivaller, mimari unsurlar, miras çekicilikleri, sanat ve spor faaliyetleri, el sanatları, yerel yiyecek ve içecekler,

temalı etkinlikler ve geziler” kültürel turizm kaynakları arasında yer almaktadır (Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005, s. 106; Haberal, 2015, s. 127).

Bir bölgeye yönelik aşırı yüklenme, fiziksel yıpranmalara, kültürel kaynakların anlamını, estetiğini, dini ve ruhani kalitesini yitirmesine sebep olmaktadır (Özdoğan, 2014, s. 51). Diğer yandan turistlerin gittikleri yerde bir anı bırakmak ya da gittikleri yerden anı almak istemeleri kültürel alanlara zarar vermektedir. Örneğin Kapadokya’da yer alan kaya kiliselerine isim kazınması, sprey boya ile boyanması gibi uygun olmayan davranışlar geri dönüşü olmayan hasarlar bırakmaktadır. Bu sebeple kültürel mirasın korunması ve aktarılması gerekliliğinin ortaya çıktığı görülmektedir (Karacaoğlu ve Yolal, 2019, s. 837). Bu açıdan değerlendirildiğinde sürdürülebilir turizmin amaçlarını gerçekleştirmek gerekmektedir. Kaynakların doğru kullanılması ve korunması, aşırı kullanımın ve atıkların önlenmesi, çevre tahribatının önüne geçilmesi, ekolojik sistemler ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi ve turistlerin sürdürülebilir turizm hususunda bilinçlendirilmesi sürdürülebilir turizm amaçları arasında yer almaktadır (Yenipınar ve Eser, 2015, s. 820). Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites) [ICOMOS] tarafından Meksika’da gerçekleştirilen 12. Genel Kurul’da kabul edilen Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü ilkelerinde, alanın yapısının ve bütünlüğünün korunması, doğal ve kültürel özelliklerine yönelik olumsuz etkileri en aza indirmek için özel rotaların belirlenmesi, turizm tanıtma programları aracılığı ile alanı ziyaret etmek isteyen potansiyel turistlere ev sahibi toplumun kültürel değerlerine yönelik bilgi verilmesi, bölgenin doğal ve kültürel özelliklerinin kapsamlı bir şekilde tanıtılması ve turistlerin alanda uygun davranışlar sergilemelerinin sağlanması gerektiğinden bahsedilmektedir (http-16). Kültürel amaçlı yapılan ziyaretlerde gidilen bölgeyi/yöreyi en iyi biçimde anlama ve öğrenmenin anahtarı turist rehberleridir (Aslan ve Çokal, 2016, s. 54).

Çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan zengin bir kültür ülkesi olan Türkiye’de kültürel kaynakların bir bölümü gün yüzüne çıkarılırken bir bölümü henüz keşfedilmeyi beklemektedir (Batman ve Çınar Oğuz, 2011, s. 203). Sonuç olarak, turizmin doğal ve kültürel kaynaklara katkı sunması bakımından sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde ele alınması ve sorumlu turizmin, turizm sektöründe yer alan tüm paydaşlar tarafından bir ilke olarak kabul edilmesi son derece önem arz etmektedir (Batman ve Çınar Oğuz, 2011, s. 205; Güneş, 2018, s. 220). Doğal ve kültürel çevrenin tahribata uğratılmaması ve var olduğu haliyle korunması, turların plan ve program

dâhilinde uygulanmasına, seçilen rotada kurallara uyulmasına ve eğitilmiş uzman rehber eşliğinde gezilmesine bağlı olmaktadır (Haberal, 2015, s. 35).

2.1.4. Turist Rehberi Kavramı

Turist rehberliği, tarihsel olarak en eski insan faaliyetlerinden biri olmakla birlikte, modern kitle turizminin başlangıcıyla birlikte seyahat endüstrisinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Turist rehberleri, tur faaliyetlerini anlamlı kılmaktadır (Rabotić, 2008, s. 1). Dünya çapında turist kitlelerin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış olan ve sürekli geliştirilen rehberli turlar, turizm bağlamında küreselleşen bir fenomen haline gelmiş ve bu turların önemi sürekli artmıştır (Zillinger, Jonasson ve Adolfsson, 2012, s. 1).

Genel anlamda yol göstericilik olan rehberlik, bilinmeyen bir konuda ya da yerde doğru yolun gösterilmesi anlamına gelmektedir (Ahipaşaoğlu, 2006, s. 116). Turist rehberliği, tur liderliği, yönetim becerileri (grupları organize etme ve yönetme, zaman yönetimi) ve problem çözme becerileri gerektirmektedir. Farklı kültürel geçmişlere sahip olan turist gruplarına sunulan turist rehberliği hizmetinde kişilerarası becerileri ve kültürel farklılıkları anlama kapasitesi büyük bir önem taşımaktadır (Sandaruwani ve Gnanapala, 2016, s. 65).

Rehberlik hizmeti, ziyaret edilen bir yer hakkında bilgi edinmenin ve bir yeri öğrenmenin yoluna işaret etmektedir (de Lima, 2016, s. 18). Turist Rehberliği Meslek Kanunu'nda turist rehberliği hizmeti şu şekilde ifade edilmektedir (http-17):

“Turist rehberliği hizmeti, seyahat acentalığı faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup halindeki yerli veya yabancı turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak gezdirilmesini veya seyahat acentaları tarafından düzenlenen turların gezi programının seyahat acentasının yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülüp acenta adına yönetilmesidir.”

Turist rehberleri, tur operatörleri, turistik yerler, müzeler, korunan alanlar, ziyaretçi merkezlerinin önemli bir parçası ve turistik ürün ve turizm deneyimi açısından önemli bir anahtar olarak değerlendirilmektedir (Weiler ve Black, 2015, s. 1). WFTGA, turist rehberini; “ziyaretçilere kendi seçtikleri dilde rehberlik eden ve genellikle ilgili makam tarafından verilen ve/veya tanınan bir bölgeye özgü yeterliliğe sahip olan bir alanın doğal ve

kültürel mirasını yorumlayan kişi” olarak tanımlamaktadır (http-18). Benzer şekilde, turist rehberleri, doğal güzellikleri, kültürel miras anıtlarını, sanat eserlerini, etnografik eserleri, tarihî olayları, kişileri, ekonomik ve politik gelişmeleri ve efsaneleri sunma ve yorumlama hizmetlerini veren kişilerdir (Lovrentjev, 2015, s. 557). Turist rehberleri bir başka tanıma göre seyahatleri süresince turistlerle iletişim kuran, seyahat organizasyonunu kolay hale getiren, destinasyonu turistlere tanıtan, turistleri koruyan ve onlara yardımcı olan kişilerdir (Yıldız, Kuşluvan ve Şenyurt, 1997, s. 10).

Turistlerle en fazla iletişim halinde olan, destinasyondan ayrılana kadar onlarla zaman geçiren, değerleri tarafsız ve doğru bir biçimde aktaran, “doğal, tarihî ve kültürel miras unsurlarını koruma, yaşatma ve gelecek nesillere ulaştırmada sorumluluğu bulunan” kişiler turist rehberleridir (Karacaoğlu ve Yolal, 2019, s. 842). Turist rehberleri diğer taraftan, değerleriyle var olan bir topluma ilişkin mirasın varlığını sürdürmesini sağlayan, mirasın evrensellesmesine katkıda bulunan miras yorumcularıdır (Çapar ve Yenipınar, 2017, s. 399).

Turist rehberi, tur grubuyla seyahat eden, grubunun lideri, seyahat direktörü, arkadaşı veya danışmanı olan, genellikle farklı geçmişlere, uluslara, yaşlara ve kültürlerle sahip çeşitli insanlara rehberlik hizmeti sunan, hem öz iletişim hem de kişilerarası iletişim becerilerine haiz olan kişilerdir (Chowdhary ve Prakash, 2009, s. 164). Turist rehberleri aynı zamanda, dil, ses, diksiyon ve göz teması gibi hususlarda turistlerle tam ve yetkin iletişim kurmak ve onlarla etkileşim sağlamak için gerekli bilgi ve becerileri sahip olmakla yükümlüdür (Weiler ve Walker, 2014, s. 90). Diğer yandan turist rehberleri, turistler ve yerel toplum arasındaki iletişimi kurması (Lovrentjev, 2015, s. 557) açısından sosyal fayda da sağlamaktadır. Hizmetlerini başarılı bir şekilde sunmaları turizm sektörünün gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Yazıcıoğlu vd., 2008, s.16). Turizm sektörü içinde yerli ve yabancı turistlere ülkenin tanıtılmasının sağlandığı, gidilen destinasyonda bulunan kültürel, tarihî, coğrafi, sanatsal ve doğal değerler hakkında bilgi verildiği turist rehberliği mesleği, turist rehberlerine ülkenin turizm elçisi olma (U. Akdu vd., 2018, s. 222) ve ülkeye/bölgeye özgü kültürel mirasın sözcüsü olma görevlerini atfeden bir meslek olarak görülmektedir (Sandaruwani ve Gnanapala, 2016, s. 66).

Turist rehberleri, sözleriyle görülen manzarayı yorumlamakta (Thomas, 1994, s. 207; Dahles, 2002, s. 788; McGrath, 2007, s. 379), turistlere eşlik etmekte (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 2; Ormsby ve Mannle, 2006, s. 278), çevreyi turist

için tehdit teşkil etmeyen hale getirmekte ve turist ile “*bilinmeyen*” arasında bir tampon ve aracı görevi görmektedir (Schmidt, 1979, s. 446). Bir diğer ifadeyle turist rehberleri, ev sahibi destinasyon ile turistleri birbirine bağlayan (Weiler ve Kim, 2011, s. 117), destinasyonun sunduğu tur hizmetlerine yönelik oluşacak olan memnuniyetten sorumlu olan (Ap ve Wong, 2001, s. 551), turizm sektöründe ön saflarda yer alan (Hu, 2007, s. 4; Huang, Hsu ve Chan, 2010, s. 3) önemli ve merkezi bir rol üstlenen çalışanlardır (Prakash ve Chowdhary, 2010, s. 2). Turist rehberleri, turistlere “*hoş geldiniz gülümsemesi*” sunan kişiler olmakla birlikte, turistik destinasyonlar için önemli bir misyonu yerine getiren meslek mensupları olarak ifade edilmektedir (Rabotić, 2010b, s. 10).

Turist rehberlerinin gidilen destinasyonu iyi tanımaları, turistlere destinasyon hakkında derinlemesine bilgi vermeleri ve destinasyonu yorumlamaları ve hızlı problem çözebilme yeteneğine sahip olmaları turistler tarafından beklenen durumlardır. Çünkü turistlerin acil durumlarda yardım veya tavsiye istedikleri ve turistler ile destinasyon arasındaki ilk ve en yakın iletişim kuran (Zhang ve Chow, 2004, s. 86), çevre ile turistler arasında bağlantıları kuran ve çevre konusunda (Pereira ve Mykletun, 2012, s. 80) rol model olan kişiler turist rehberleridir (Weber, 2018, s. 1161). Farklı bir destinasyona gelmiş olan turistler, turist rehberlerini örnek alarak onları rol model kabul etmekle birlikte, turist rehberlerinin söylemleri, anlatımları, bilgileri ve davranışları turistler için örnek teşkil etmektedir. Böylelikle turist rehberlerinin turistler üzerinde uzun dönemli davranış değişikliği yaratmada büyük bir etkisinin olduğu ifade edilebilmektedir (Ö. Köroğlu vd., 2012, s. 136).

Turist rehberleri, sundukları rehberlik hizmetinin doğası gereği, hem tur süresince sergiledikleri davranışları hem de beşeri ilişkileri, anlatım tarzları, olumlu enerjileri, bilgi birikimleri ve giyim kuşamları ile örnek olmaktadır. Öte yandan, turist rehberleri çalışma sahasında olduğu için yapılar da meydana gelmiş olan tahribatı en kolay fark eden ve yetkililere bilgi veren kişiler olmaktadır (Güzel, Köksal ve Şahin, 2019, s. 113-114). Bu bağlamda turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü, doğaya yönelik uzun vadeli değişiklikleri kolaylaştırmakta ve turist davranışını ve farkındalığını yönlendirmek için potansiyel olarak etkili bir konuma sahip olmaktadır (Köroğlu ve Güzel, 2014, s. 7). Turistler, turist rehberleri vasıtasıyla doğayı ve kültürü derinden anlayabilmekte, yeni yönleri keşfedebilmekte ve keyifli zaman geçirebilmektedir. Doğayı ve kültürü derinlemesine anlamak, sadece bilgi kazanmak

değil, aynı zamanda yerel güzelliği ve doğa ile insanlar arasındaki ilişkiyi deneyimle tanımak anlamına da gelmektedir (Yamada, 2011, s. 143).

Turist rehberleri, yalnızca ziyaret edilen kültürün değil, aynı zamanda turistlerin kültürünün de kapsamlı bir bilgisine sahip olmalı, hem tur grubunun hem de turist ortamının gereksinimlerini değerlendirebilmeli ve rehberlik stillerini buna göre ayarlayabilmelidir (Hughes, 1991, s. 166). Turist rehberleri tarafından sunulan hizmetler özellikle yüksek temaslı, birebir iletişimi fazla olan hizmetlerdir. Bu sebeple, turistler ve turist rehberleri arasındaki etkileşimin kalitesi, turist rehberlerinin özellikleri ve hizmet performansı, sunulan hizmetlerin değerlendirilmesi, turistlerin tur kalitesine olan algısının geliştirilmesi (Reisinger ve Waryszak, 1994, s. 29) ve dolayısıyla turistlerin tatillerinden memnuniyet duymaları için oldukça önemlidir (Prakash ve Chowdhary, 2010, s. 2). Turist rehberleri, turistlerin doğru zamanda doğru yerde olmalarını sağlama ve onları kontrol etme ile birlikte deneyim yaratmada önemli bir rol oynamaktadır (Weiler ve Black, 2015, s. 35).

Turist rehberlerinin sergileyeceği performanstan duyulan memnuniyet, olumlu bir imajı (McGrath, 2007, s. 372; Huang vd., 2010, s. 3; Sandaruwani ve Gnanapala, 2016, s. 71), potansiyel turistleri ve olumlu duyurumu da beraberinde getirmektedir (Geva ve Goldman, 1991, s. 178; Weiler ve Black, 2015, s. 71). Benzer şekilde Grönroos (1978, s. 598), turist rehberlerinin bir sonraki turu satan kişi olduğunu, Reisinger ve Waryszak (1994, s. 29) ise turist rehberlerinin, turistlerin algılarını geliştirme ve turist memnuniyetini sağlamada rolü ve sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır. Buradan hareketle, turist rehberlerinin turizmdeki başlıca paydaşlardan biri olduğu ve turistleri varış noktalarına bağlamaktan sorumlu oldukları görülmektedir (Poudel, Nyaupane ve Timothy, 2013, s. 46).

Turist rehberlerinin iş tanımındaki kilit alanların, iyi bir yorumcu olmaları (Beck, Cable ve Knudson, 2018, s. 12), iyi bir dil bilgisine sahip olmaları ve kültürel/çevresel alanda faaliyet göstermeleri olduğu vurgulanmaktadır (Ap ve Wong, 2001, s. 551). Randall ve Rollins (2009, s. 357) ise turistlerin doğal ve kültürel çevreye etkilerini azaltmanın bir yolunun, turistlerin çevreye uygun davranışlar sergilemesini sağlayan, bu davranışları yorumlayan, modelleyen ve doğal alanların korunmasına katkıda bulunma potansiyeli olan turist rehberleri olduğunu dile getirmektedir. Böylelikle turist rehberlerinin, turistlerin çevreye ilişkin algılarını etkileme potansiyeline sahip oldukları söylenebilmektedir (Ormsby ve Mannle, 2006, s. 279-

280). Turist rehberleri, çevrenin korunmasına yönelik olumlu tutumlarına katkıda bulunmaları konusunda hayati bir role sahiptir. Bu bağlamda, çevre bilgisi, iletişim ve yorumlama becerileri, ziyaretçi bilgi, tutum ve davranışlarının geliştirilmesinin yanı sıra ziyaretçi zevkini ve memnuniyetini artırmada kritik önem taşımaktadır (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 2). Turistler turlarında, profesyonel olarak güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde liderlik etmek için profesyonel olarak eğitilmiş ve iletişim, yorumlama ve arabuluculuk da dâhil olmak üzere bir dizi rol üstlenen bir kişiye ihtiyaç duymaktadır (Weiler ve Black, 2015, s. 17).

2.1.5. Turist Rehberlerinin Rollerini

Turist rehberi; verilen seyahat programını uygulayan, ülkeye gelen turist gruplarına yardımcı olan, yöre/bölge ve tarihî eserlerle ilgili onlara bilgi veren ve turun yönetiminden birinci derecede sorumlu olan kişi olarak tanımlanmaktadır (Hacıoğlu, 2016, s. 179). TDK rol kavramını “bir işte, bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev” olarak tanımlamaktadır (http-19). Rol kavramı, sosyal davranışın en önemli özelliklerinden biri olarak görülmekle birlikte bireylerin sosyal kimlikleri ve durumlarına göre farklı öngörülebilir davranışlar sergilemesi olarak ifade edilebilmektedir (Biddle, 1986, s. 68). Çevre beklentileri, bireyin kendi algıları ve davranışlarından oluşan rol kavramı, toplumun bir parçası olan her bir bireyin en iyi şekilde yerine getirmesi beklenen bir olgudur (Köroğlu, 2013, s. 94). Avcıkurt (2020, s. 97-98), turist rehberlerinin rol performansını en iyi şekilde gerçekleştirebilmeleri için geniş bir bilgi ağı ve bazı vasıflara sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir. Turist rehberleri turistlere yalnızca yol gösteren değil aynı zamanda onlara önderlik eden ve gördüklerini anlamlandırmada yardımcı olan bireylerdir (E. H. Cohen, Ifergan ve E. Cohen, 2002, s. 920).

İlgili alanyazın incelendiğinde turist rehberlerinin rollerine ilişkin araştırmaların 1970’li yıllarda başladığı görülmektedir. Cohen (1972, s. 168-173) tarafından yapılan çalışmada daha sonra yapacağı turist rehberlerinin rollerine yönelik çalışmalara temel olarak rol yapısının; “turist rollerinin rutin bir şekilde devam etmesi” ve “ev sahibi toplumdan ayrı olarak gelişmiş bir turistik ekolojik sistemin ev sahibi alanda ne ölçüde ortaya çıktığı, böylelikle ev sahibi ortamın otantik orijinal cazibe merkezlerinin aşamalı bir ‘turistik alanının’ yerini alması” olmak üzere iki temel faktöre göre değiştiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle Cohen (1982), orman rehberlerinin rolleri üzerine coğrafî, etkileşimsel,

iletişimsel ve sosyal olmak üzere dört boyutlu dinamik bir model geliştirdiğini belirtmiştir. Coğrafi ve etkileşimsel boyut, fiziksel çevreye veya bölge sakinlerine yönelik faaliyetleri içermekte, iletişimsel ve sosyal boyut ise turist rehberinin turistlere yönelik faaliyetlerini kapsamaktadır.

McKean (1976) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin “*kültür simsarı*” rolüne vurgu yapıldığı belirtilmiştir (McKean, 1976’dan aktaran Tetik Dinç, 2019, s. 159). Schmidt (1979, s. 458) ise turist rehberlerinin hikâye, efsane anlatmasının ve yabancı dilde tercüme yapmasının yanı sıra turistler ve çevre arasında yaşanabilecek sorunları en aza indirgeyen bir “*arabulucu*” olarak da hareket ettiğini belirterek turist rehberlerinin rollerine ilişkin çalışma yapan ilk araştırmacılarından biri olmuştur. de Kadt (1979), benzer şekilde turist rehberlerinin toplumların yaşam biçimlerini, kültürlerini, dini törenlerini yorumlamakla birlikte turistler ve yerel halk arasında doğrudan “*arabulucu*” rolü üstlendiklerini de ifade etmiştir (de Kadt, 1984, s. 57).

Holloway (1981, s. 385-386) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin rolleri daha sistemli bir şekilde ele alınmış ve turist rehberlerinin rollerinin rol içi çatışmaya da yol açabilecek bazı alt rollerden oluştuğunu belirtmiştir. Turist rehberlerinin bilgi aktarıcı, bilgi kaynağı, öğretmen/eğitmen, misyoner/büyükelçi, katalizör, sırdaş, çoban, grup lideri gibi çok sayıda alt rollerinin olduğu aktarılmıştır. Pearce (1984) turist-rehber etkileşimini konu aldığı çalışmasında turist rehberlerinin bilgi aktarıcı rolüne, Almagor (1985) tercüman, kültür simsarı, doğa ve kültür aracısı rollerine, Fine ve Speer (1985), arabuluculuk, Katz (1985) kültürel arabulucu, lider, eğitmen, kültür simsarı, kılavuz, yorumlayıcı ve bilgi aktarıcı rollerine değinmiştir.

Cohen (1985, s. 7-10) ise yapılan tanımlardan yola çıkarak, turist rehberlerinin yol gösterici ve kılavuz (danışman) olmak üzere iki temel role sahip olduklarını belirtmekte, bu iki temel rolün turist rehberlerinin çağdaş rol yapısını yansıttığını ifade etmektedir. Araştırmacı mevcut alanyazını gözden geçirerek turist rehberlerinin yol göstericilik rolünü liderlik, kılavuzluk rolünü ise arabuluculuk olarak tanımlamış, bu rolleri de “*iç yönelimli*” ve “*dış yönelimli*” olarak ikiye ayırmış ve rolleri kavramsallaştırarak ortaya koymuştur. Turist rehberlerinin rollerinin temel bileşenlerinin şematik görünümü Çizelge 4’te yer almaktadır. Çizelge 4 incelendiğinde iç yönelimli roller, liderlik rolünün sosyal üstünlüğünü, arabuluculuk rolünün

iletişimsel üstünlüğünü; dış yönelimli roller, liderlik rolünün enstrümantal üstünlüğünü, arabuluculuk rolünün ise etkileşimsel üstünlüğünü kapsamaktadır.

Çizelge 4. Turist Rehberinin Rollerinin Temel Bileşenlerinin Şematik Görünümü

	Dış Yönelimli	İç Yönelimli
Liderlik Rolü	Enstrümantal Üstünlük (Gerçek Rehber)	Sosyal Üstünlük (Animatör)
	- Yön - Erişim - Kontrol	- Stres Yönetimi - Birleştirme - Moral - Animasyon
Arabuluculuk Rolü	Etkileşimsel Üstünlük (Tur Lideri)	İletişimsel Üstünlük (Profesyonel Rehber)
	- Temsil - Organizasyon	- Seçme - Bilgilendirme - Yorumlama - Fabrikasyon/Uydurma

Kaynak: Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12 (1), p. 11-17.

Hughes (1991), turist rehberlerinin yorumlayıcı, grup içi etkileşim sağlayıcı, tur yöneticisi/organizatör, kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı rollerine değinmiştir. Geva ve Goldman (1991) ise grup içi etkileşim sağlayıcı, lider, animatör ve işletme temsilcisi rollerinden bahsetmektedir. Reisinger ve Waryszak (1994), turist rehberlerinin bilgi aktarıcı rolüne, Thomas (1994), eğitmen rolüne vurgu yapmıştır. Ryan ve Dewar (1995), turist rehberlerinin bilgi aktarıcı, yorumlayıcı, animatör, grup içi etkileşim sağlayıcı rollerine değinirken, Moscardo (1996), yorumlayıcı rolden bahsetmiştir. McDonnell (2001), turist rehberlerinin kültürel aktarıcı rolüne vurgu yaparak, yorumlayıcı, kültürel aracı, bilgi aktarıcı ve liderlik rollerine değinmiştir. Yu, Weiler ve Ham (2001), turist rehberlerinin iletişim rollerine değinmiş, en önemli rollerinin fiziksel ve kültürel manzarayı yorumlama olduğunu ifade etmiştir. Ap ve Wong (2001), turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolüne değinirken, Howard vd. (2001), “kaynak yönetimi” rolünü ele almıştır. Ballantyne ve Huges (2001), turist rehberlerinin bilgi aktarıcı, yorumlayıcı ve eğitmen rollerine değinmiştir. E. H. Cohen vd. (2002), akıl hocası ve arabulucu rollerine değinirken, Dahles (2002), yorumlayıcı ve arabulucu rollerinden bahsetmektedir. Haig ve McIntyre (2002) animatör, yorumlayıcı ve organizatör rollerini ele almış, Christie ve Mason (2003) yorumlayıcı rolünü vurgulamıştır. Zhang ve Chow (2004), bilgi aktarıcı rolüne ve yorumlayıcı rolüne değinirken, Leclerc ve Martin (2004), kültürel arabulucu rolünü, McGrath

(2004) ise yorumlayıcı rolünü ele almıştır. Mason (2005), turist rehberlerinin yorumlayıcı rolüne değinirken, Periera (2005), tur yöneticisi rolünden bahsetmektedir. Black ve Weiler (2005), tercüman/eğitimci, bilgi aktarıcı, lider, motive edici, katalizör, kültürel arabulucu, tur yöneticisi/organizatör rollerinden bahsetmektedir. Macdonald (2006), kültürel arabulucu rolüne değinirken, Hu (2007) ve Rabotić (2008), yorumlayıcı rolünün öneminden bahsetmiş, Chowdhary ve Prakash (2009) ise turist rehberlerinin yorumlayıcı ve liderlik rollerine değinmiştir. Kong, Cheung ve Baum (2009), turist rehberlerinin öğretmen ve bakıcı rollerine, Rabotić (2010a), büyükelçi ve koruyucu rolüne, Rabotić (2010b), bilgi aktarıcı rolüne, Skanavis ve Giannoulis (2010), çevresel yorumcu rolüne değinmiştir. Yamada (2011), eğitmen, kolaylaştırıcı ve koordinatör rollerinden bahsetmektedir. Ö. Köroğlu vd. (2012), turist rehberlerinin liderlik, arabuluculuk ve “*kaynak yönetimi*” rollerini vurgulamıştır. Pereira and Mykletun (2012), yol gösterici rolüne, ekonomi odaklı girişimci ve yardımseverlik rollerine değinirken, Köroğlu (2013), “*kaynak yöneticiliği*”, liderlik, kültürel arabuluculuk ve yorumcu rollerinden bahsetmiştir. Poudel ve Nyaupane (2013), eğitimci, tur yöneticisi ve yol bulucu, Poudel vd. (2013), organizatör, öğretmen rollerine değinmiştir. Güzel ve Köroğlu (2014), lider ve aracı rollerinden, Weiler ve Walker (2014) simsar, arabulucu ve yorumlayıcı rollerinden bahsetmiştir. Aslan ve Çokal (2016) turist rehberlerinin kültür elçisi rolüne değinmiştir. Sandaruwani ve Gnanapala (2016) büyükelçi rolüne değinirken, de Lima (2016) liderlik, arabuluculuk ve “*kaynak yönetimi*” rollerinden, Látková vd. (2018) bilgi aktarıcı ve büyükelçi rollerinden, Weber (2018) ise yorumlayıcı rolünden bahsetmiştir.

Turist rehberlerinin turizm endüstrisi ve ilgilendikleri turistler açısından çok sayıda rolleri bulunmaktadır (Látková vd., 2018, s. 350). Turist rehberlerinin üstlenmesi gereken önemli rollerinin bulunduğu kabul edilmekle birlikte (Hu, 2007, s. 49; Güzel ve Köroğlu, 2014, s. 941), turist rehberliği, çeşitli roller ve alt rollerden oluşan karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahiptir (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 3; Rabotić, 2010b, s. 1). Hu ve Wall (2012, s. 81) tarafından turist rehberlerinin “*nadiren bir seferde sadece bir şapka taktıkları*”, ancak bununla birlikte bir turda tüm rolleri üstlenmedikleri, göreve, tur grubunun doğasına, gezinin doğasına, gidilecek yerlere bağlı olarak bazı rollerin diğerlerinden daha baskın olduğu ifade edilmektedir. Turist rehberleri, ekoturizm, kültür turizmi, inanç turizmi, botanik turizmi gibi çeşitli turizm türlerinde rehberlik görevlerini ifa etmektedir. Bu bağlamda farklı ve çeşitli turizm

türlerinde hizmet sunan turist rehberlerinin farklı ve çeşitli roller ve sorumluluklar üstlenmeleri kaçınılmaz hale gelmektedir (Köroğlu, 2013, s. 92). İlgili alanyazın incelemesi sonucu sözü edilen rollere ilişkin belirgin bir ayrım olmadığı, her rolün bir diğer rolün içinde olduğu veya bir diğer rolü kapsadığı görülmektedir. Alanyazında yer alan roller birbirlerini tamamlamaktadır (Tetik Dinç, 2019, s. 168).

2.1.5.1. Liderlik Rolü

Turist grubunu, seyahat işletmesini ve ülkesini temsil eden ve bilgi kaynağı olarak görülen turist rehberlerinin, bilgi aktarma, yürütme ve yönlendirme görevlerinin yanı sıra liderlik görevi de bulunmaktadır. Liderlik görevinin bilinmesi ve bu sorumluluğun taşınması turist rehberlerini başarılı kılmaktadır (Avcıkurt, 2020, s. 103). Turistlerin gördüklerini anlamlandıran turist rehberleri, hizmet sundukları bölgenin coğrafyasının ve tarihinin yanı sıra gezdirdikleri grupların dinamiklerini, etnik/kültürel kökenlerini, motivasyonlarını bilmek ve bu konularda eğitilmiş olmak durumundadır (E. H. Cohen vd., 2002, s. 920).

Liderlik rolünü yerine getiren turist rehberlerinin, turistlerin kendisini takip etmesini, gezi güzergâhından çıkmamaları gerektiğini söylemesi, turistlere turun süresi, karşılaşılabilecek arazi ve ihtiyaç duyulabilecek ekipman hakkında bilgi vermesi ve tur süresine uygun zamanlarda uyarılarda bulunması gerekmektedir (Howard vd., 2001, s. 34). Turist rehberinin sosyal lider olarak aynı zamanda grup uyumunu sağlamak, takım oluşturmak ve grubun moralini yüksek tutmak gibi görevleri de bulunmaktadır (Ö. Köroğlu vd., 2012, s. 136). Bu bağlamda turist rehberlerinin sosyal liderlik ve işlevsel liderlik görevlerinin birbirini tamamlaması gerekmektedir (Güzel ve Köroğlu, 2014, s. 944).

2.1.5.2. Arabuluculuk Rolü

Arabuluculuk rolü, turist rehberlerinin sosyal çevre ve turistler arasında ortaya çıkan iletişim sorunlarını ve zorluklarını ortadan kaldırarak sosyal sorunları azaltan, yerel toplum ile etkileşimi etkileyen bir rol olarak değerlendirilmektedir (Schmidt, 1979, s. 443). Etkileşim sürecinde turistler, yerel toplum kültürü sayesinde manevi duygularını zenginleştirmekle birlikte, turistlerin yerel kültür kaynaklarına değer vermesini sağlamaktadır. Böylelikle, turistlerin destinasyonu yeniden ziyaret etme

niyeti ve potansiyel turistlere tavsiye etme niyeti, destinasyona olan talebi artırabilmektedir (Tsaur vd., 2006, s. 643). Kültürel bir köprü olarak rollerinde etkili olabilmeleri için turist rehberlerinin destinasyon kültürü konusunda uzman olması ve turist kültürünü iyi anlaması gerektiği sonucuna varılabilmektedir (McDonnell, 2001, s. 3).

Arabulucu rolü üstlenen turist rehberlerinin, bilgi aktarıcı ve bilgi yorumlayıcı görevlerine sahip oldukları düşünülmektedir (McDonnell, 2001, s. 2). Turist rehberleri bu rolleri ile turistlerin bir destinasyondaki deneyimine, gidilecek yeri ve kültürü anlamalarına katkıda bulunmaktadır (Ap ve Wong, 2001, s. 552; Hu ve Wall, 2012, s. 81). Kültürel arabulucu rolü ile turist rehberleri, turistler ve ev sahibi toplum arasında kültürel bir ara yüz görevi görmekte ve ev sahibi toplumun sahip olduğu kültürü turistlere yorumlamak konusunda hayati bir rol oynamaktadır (Huang vd., 2010, s. 6).

Anlatımı yapılan destinasyonu tüm yönleriyle kapsamlı bir şekilde tanıtan turist rehberlerinin anlatımlarında yer alan ögeler birbiriyle benzerlikler taşımasına rağmen her turist rehberinin kendine özgü bir anlatım tekniği ve bilgi birikimi bulunmaktadır (Ababneh, 2018, s. 267). Bu bilgi birikiminin yanı sıra turist rehberlerinin bilgilerini doğru bir biçimde aktarması ve sunması da son derece önem taşımaktadır (Yarcan, 2007, s. 39). Bu bağlamda, kültürün aktarılması noktasında turist rehberlerinin, turistlerin ev sahibi kültür ile ilgili sorularını cevaplayabilmeleri ve böylece turistik deneyimi geliştirebilmeleri için turistlerin geldiği ülkelerin tarihi ve kültürü, gidilen bölgenin ulusal tarihi, yerel tarihi, sosyal tarihi, sosyal yapısı ve fiziki ve beşeri coğrafyası hakkında iyi bir bilgi birikimine sahip olmaları gerekmektedir (McDonnell, 2001, s. 4). Turistler ile kültür arasında bağlantılar oluşturan, kültüre ilişkin bilgileri yorumlayıp bizzat yerinde gösteren turist rehberleri arabulucu rolünü yerine getirmektedir (Howard vd., 2001, s. 35). Kültürün yanı sıra doğa ile bağlantı kurmak, içsel değerlerin ve doğal çevrenin daha iyi anlaşılması için önemli hale gelmiş, turist rehberleri turistleri doğaya bağlamak için köprü görevi görmüştür. Turist rehberlerinin arabulucu rolü sayesinde turistlerin, doğanın değerleri, önemi, korunması ve insan-doğa ilişkilerinde sürdürülebilir uygulamaların gerekliliği konusunda farkındalıkları artmaktadır (de Lima, 2016, s. 21).

Turist rehberlerinin rollerine ilişkin alanyazın incelendiğinde, Cohen (1985) tarafından yapılan çalışmada ve daha sonra gerçekleştirilen çalışmalarda, turistler üzerinde doğal ve kültürel çevreye karşı sorumlu davranış geliştirmesinde etkili olan

turist rehberlerinin bu konuya yönelik rolü eksik kalmıştır (Tetik Dinç, 2019, s. 165). Bu bağlamda liderlik ve arabuluculuk rollerine ek olarak, turistlerin çevreye olan olumsuz etkilerinin azaltılmasını ve uzun dönemli sorumlu turist davranışını geliştirmeyi içeren “*kaynak yönetimi*” rolü eklenmiştir.

2.1.5.3. Kaynak Yönetimi Rolü

Doğa karşısında aciz olan ve doğaya bağlı bir hayat süren insan, zaman içerisinde kendi ürettiği kültür ve teknoloji sayesinde doğaya egemen olmuştur. İnsan ve çevre ilişkisi, insanı merkez alıp çevreyi dışlayan ve ekolojik dengeyi tahrip eden bir ilişki haline dönüşebilmektedir (Özerkmen, 2002, s. 182). Bir diğer ifadeyle, korunan alanlardaki doğal ekosistemin bozulmasının temel nedeni, insan varlığı ile ilişkilendirilebilmektedir (S. Akten ve M. Akten, 2014, s. 405). Ancak doğal kaynakların olumsuz etkilenmesi, insanların sosyal sorumluluk bilinci ile yakından ilişkilidir. Doğal kaynakların tahribatını, bozulmasını ve tükenmesini en aza indirmedeki kritik unsuru, insan ve insanın bilinç düzeyi oluşturmaktadır (Başol, Durman ve Çelik, 2005, s. 69). Çünkü insanlığa ev sahipliği yapan çevre ve kaynak değerlerini sermaye yapan ve bu kaynak değerler sınıra ulaştığında durumu kontrol altına almaya çalışarak tedbirler alan yine insanlardır (Zaman ve Coşkun, 2012, s. 118). Bu bağlamda turistik destinasyondaki turistleri ve alanı gözlemlemek ve kontrol etmek, kaynaklara verilen zararın en aza indirgenmesine yardımcı olmaktadır (Telfer ve Hashimoto, 2006, s. 152).

Turizm etkinlikleri, doğanın sunduğu çekicilikleri sergilemekte, bu durum da fiziksel çevreye olumlu ve olumsuz olmak üzere etkiler bırakmaktadır. Doğal çevrenin tahrip edilmesi ve geri kazanılması ya da korunmasına yönelik tedbirler alınması buna örnek verilebilmektedir. Turizm ve fiziksel çevre arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda turizm sektöründeki toplum, kültür ve çevreye ilişkin en önemli ayağı turist rehberleri temsil etmektedir. Turist rehberleri, turistlere örnek olma ve çevre hususunda farkındalık yaratma ve onlara yol gösterme bakımından önemli roller üstlenmektedir (Ö. Köroğlu vd., 2012, s. 137; İlsay, Çorman ve Doğdubay, 2018, s. 678). Turist rehberleri, ziyaret edilen fiziksel, doğal ve kültürel çevrenin belirli özellikleri ve ihtiyaçları ile bağlantılı olarak belirli görevlere sahip olmaktadır (Periera, 2005, s. 3). Çünkü çevrenin sağladığı doğal kaynakların verimli ve etkin kullanımını

önemseyen ve çevre koruma olgusunu bir felsefe olarak benimseyen anlayışa doğru geçilmiştir (Nemli, 2001, s. 212).

Önleme, iyileştirme, hasar düzeltme ve onarım yoluyla çevrenin korunmasını sağlamak, insanları daha bilinçli olmaya motive etmek ve kaynakları “tüketmek” yerine “önemsemek” anlayışına sahip olmak sürdürülebilirliğin gereklerindedir (Wearing, 2001, s. 406). Turist rehberleri, sürdürülebilirlik konusunda, turistlere kaliteli deneyim sunmada, harcamalarla birlikte ev sahibi toplumun refahını iyileştirmede, destinasyonda bulunacak olan doğal, kültürel ve fiziksel değerleri koruyan faaliyetleri teşvik etmede hayati önem taşımaktadır (Hu ve Wall, 2012, s. 81).

Cohen (1985) tarafından yapılan çalışma, ilgili alanyazında yapılan çalışmalara kaynak teşkil etmektedir Cohen (1985), turist rehberlerinin rollerini “*yol gösterici rehberler*” ve “*kılavuz rehberler*” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Daha sonra bu iki rol; “*liderlik*” ve “*arabuluculuk*” olarak yeniden adlandırılmıştır (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 3; McDonnell, 2001, s. 1; Haig ve McIntyre, 2002, s. 41; Randall ve Rollins, 2005, s. 1; Macdonald, 2006, s. 121; Reisinger ve Steiner, 2006, s. 482; Hu, 2007, s. 26; McGrath, 2007, s. 370; Chowdhary ve Prakash, 2009, s. 163; Huang vd., 2010, s. 6; Prakash ve Chowdhary, 2010, s. 2; Weiler ve Kim, 2011, s. 114; Hu ve Wall, 2012, s. 80; Ö. Köroğlu vd., 2012, s. 135; Pereira ve Mykletun, 2012, s. 77; Köroğlu, 2013, s. 98; Lovrentjev, 2015, s. 556; Yenipınar ve Eser, 2015, s. 822; Çetinkaya ve Öter, 2016, s. 41; de Lima, 2016, s. 18-19; Çapar ve Yenipınar, 2017, s. 403; Látková vd., 2018, s. 348). Bu iki rol “*dış yönelimli*” (grup dışı) ve “*iç yönelimli*” (grup içi) olarak sınıflandırılarak; roller 2^{x2}’li matrise yerleştirilmiştir (Hu, 2007, s. 25; Randall ve Rollins, 2009, s. 359). Cohen (1985) tarafından turist rehberlerinin rollerine yönelik geliştirilen modelde, organizatör ve animatör roller grup odaklı; grup lideri ve eğitmen rolleri ise birey odaklı roller olmuştur (Weiler ve Davis, 1993, s. 97; Reisinger ve Waryszak, 1994, s. 29-30). Çizelge 5’te Cohen (1985) tarafından geliştirilen ve yaygın olarak kabul gören modelden uyarlanan ve turist rehberlerinin rollerini içeren bir matris yer almaktadır. Çizelge 5’e göre turist rehberlerinin rolleri grup odaklı ve birey odaklı roller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Turist rehberleri, tur yönetiminde grup odaklı olarak organizatör ve eğlendirici rolleri üstlenirken, deneyim yönetiminde birey odaklı olarak grup lideri ve öğretmen rollerini üstlenmektedir.

Çizelge 5. Turist Rehberlerinin Yaygın Olarak Kabul Gören Roller

	Dış Yönelimli	İç Yönelimli
Tur Yönetimi (Grup Odaklı Roller)	Gerçek Rehber - Organizatör	Animatör - Eğlendirici/Gösterici
Deneyim Yönetimi (Birey Odaklı Roller)	Kültür Sımsarı - Grup Lideri	Profesyonel Rehber - Eğitimci/Öğretmen

Kaynak: Weiler, B. and Davis, D. (1993). An exploratory investigation into the roles of the nature-based tour leader. *Tourism Management*, 14 (2), p. 92.

Weiler ve Davis (1993, s. 97) tarafından yapılan çalışmada gruba ve bireye odaklanmakla birlikte çevreye de odaklanılması gerekliliği belirtilmiştir. Bu sebeple iki temel role, “*motive edici*” ve “*çevresel yorumcu*” olarak ikiye ayrılmak üzere “*kaynak yönetimi*” rolünü de eklemiştir. Motive edici rolü, “*turistlerin doğal ve kültürel çevreye ilişkin olumsuz etkilerinin en aza indirgeyecek davranışlar sergilemelerini*”, çevresel yorumcu rolü ise “*doğanın ve mirasın yorumlanması vasıtasıyla uzun vadede sorumlu turist davranışının geliştirilmesini, değerinin farkına varılmasını ve korunmasını*” içermektedir (Weiler ve Davis, 1993, s. 97; Howard vd., 2001, s. 33; Haig ve McIntyre, 2002, s. 41; Randall ve Rollins, 2005, s. 2; Black, 2007, s. 318; Hu, 2007, s. 30; Randall ve Rollins, 2009, s. 359; Rabotić, 2010b, s. 1-2; Pereira ve Mykletun, 2012, s. 78; Poudel vd., 2013, s. 46; Çapar ve Yenipınar, 2017, s. 403).

Cohen (1985) tarafından geliştirilen turist rehberlerinin rolleri modelinin turist bakış açısıyla, kaliteli bir deneyim sağlamaya yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Enstrümantal liderlik ve etkileşimsel arabuluculuk rolleri ile (dış yönelimli roller), organizasyon ve yönetim sağlayıp ev sahibi toplumla etkileşimi kolaylaştıran turist rehberi, tur grubunun dışından kaynaklı karşılanması gereken grup ve bireysel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sosyal liderlik ve iletişimsel arabuluculuk rolleri ile (iç yönelimli roller), sosyal etkileşim ve eğitim/yorumlama şeklinde liderlik sağlayıp grubun içinden karşılanabilecek ihtiyaçları yerine getirmektedir. Ancak bu dört rolün tamamında yönelim ev sahibi toplumun ve çevrenin ihtiyaçlarına değil turistin bireysel veya grup ihtiyaçlarına yöneliktir. Dolayısıyla, bu modelin ev sahibi toplum ve çevreye karşı da sorumluluk duyulması gerekliliği ile genişletilmesi ihtiyacı oluşmuştur (Weiler ve Davis, 1993, s. 91-92). Çizelge 6’da doğa temelli turlarda rollere ilişkin bir model yer almaktadır. Çizelge 6’ya göre roller grup odaklı, birey odaklı ve çevre odaklı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Organizatör ve eğlendirici roller; grup odaklı, grup lideri ve öğretmen birey odaklı, motive edici ve çevresel yorumcu ise çevre odaklı roller olarak görülmektedir.

Çizelge 6. Doğa Temelli Turlarda Roller

	Dış Yönelimli (Tur grubunun dışından kaynaklanan)	İç Yönelimli (Tur grubunun içinden kaynaklanan)
Tur Yönetimi (Grup Odaklı Roller)	Organizatör	Eğlendirici
Deneyim Yönetimi (Birey Odaklı Roller)	Grup Lideri	Öğretmen
Kaynak Yönetimi (Çevre Odaklı Roller)	Motive Edici	Çevresel Yorumcu

Kaynak: Weiler, B. and Davis, D. (1993). An exploratory investigation into the roles of the nature-based tour leader. *Tourism Management*, 14 (2), p. 97.

Turist rehberlerinin rollerine ilişkin yapılan modelleme çalışmaları değerlendirilmiştir. İlgili alanyazında turist rehberlerinin temelde “liderlik”, “arabuluculuk” ve “kaynak yönetimi” rolü bulunduğu görülmektedir. Çizelge 7’de turist rehberlerinin rollerine ilişkin bir matris bulunmaktadır.

Çizelge 7. Turist Rehberlerinin Roller

	Dış Yönelimli (Dışsal) (Tur grubunun dışından kaynaklanan)	İç Yönelimli (İçsel) (Tur grubunun içinden kaynaklanan)
Liderlik Rolü	Enstrümantal Liderlik Yol gösterme, ulaşım, emniyet ve güvenlik sağlamaktadır.	Sosyal Liderlik Grup içindeki uyumu sürdürmektedir.
Arabuluculuk Rolü	Etkileşimsel Arabuluculuk Tehdit içermeyen bir ortam sağlamaktadır.	Öğretici/İletişimci Arabuluculuk Bilgi aktarmakta ve yorumlamaktadır.
Kaynak Yönetimi Rolü	Motive Edici Bölge üzerindeki etkiyi azaltmaktadır.	Çevresel Yorumcu Uzun dönemli davranışları teşvik etmektedir.

Kaynak: Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12 (1), p. 5-29.

Weiler, B. and Davis, D. (1993). An exploratory investigation into the roles of the nature-based tour leaders. *Tourism Management*, 14 (2), p. 91-98.

Howard, J., Thwaites, R. and Smith, B. (2001). Investigating the role of the indigenous tour guide. *Journal of Tourism Studies*, 12 (2), p. 32-39.

Weiler ve Davis (1993, s. 91), çevre ve ev sahibi toplum açısından destinasyon dostu bir turizmin teşvik edilmesi için oldukça büyük bir çaba harcandığını ifade etmektedir. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü, turistleri sahadaki olumsuz etkilerini azaltmaya teşvik etmeye işaret etmektedir. Sahadaki turist hareketleri, erişim ve izinler bağlamında turist rehberleri tarafından kontrol edilmektedir (Howard vd., 2001, s. 35-36).

2.1.5.3.1. Motive Edici Rolü

1977 yılında UNESCO tarafından dünyanın ilk Hükümetlerarası Çevre Eğitimi Konferansı düzenlenmiştir (http-20). Bu konferansta çevre eğitimine ilişkin farkındalık, bilgi, tutumlar, beceriler ve katılım olmak üzere beş hedef kategori önerilmiştir. Yamada (2011, s. 144-145), bu hedeflere ekoturizmde de ulaşılması gerektiğini ve turist rehberlerinin böyle bir rol oynayabileceğini ifade etmiştir:

- **Farkındalığı Artırma:** Turistlerin çevre ve çevre ile ilgili sorunları hakkında farkındalık ve duyarlılık kazanmalarına yardımcı olmaktadır.
- **Bilgi Elde Etme:** Turistler, çevre ve çevre ile ilgili sorunları turist rehberleri vasıtasıyla kavramaktadır.
- **Tutumları Değiştirme:** Turistlerin değerlerini olumlu şekilde değiştirerek, çevreye karşı olumlu duygular üreterek ve/veya bilgiyi artırarak gerçekleştirilebilmektedir. Turistlerin çevresel iyileştirme ve korumaya aktif olarak katılma motivasyonu kazanmalarına yardımcı olmaktadır.
- **Beceri Edinme:** Turist rehberleri, tur esnasında çevreye saygılı eylemleri açıklayarak veya göstererek, turistlerin sorunları tanımlama veya çözüme becerileri kazanmalarına yardımcı olabilmektedir.
- **Katılımı Kolaylaştırma:** Bir çevre sorununun çözülmesine katılmak, hem çevre eğitiminin hem de ekoturizmin nihai hedefidir. Turist rehberleri turistlere sahada bir problemin iyileştirilmesine katılma fırsatı sağlayabilmektedir.

Turistlerin kendilerini sahada kontrol ve güçlendirme odağı olarak hissetmelerini sağlamak, ekoturizm hedefinin başarılmasında anahtar olabilmektedir. Örneğin turistler, plaj temizliğine katılma, çevre dostu ürünler seçme, saha araştırma faaliyetleri için veri toplama veya koruma kuruluşlarına üyelik için başvurma gibi faaliyetlerde bulunabilmektedir (Yamada, 2011, s. 146). Turist rehberleri, grubu olumlu yönde etkileyerek, turistlerin yaşam standartlarını belirlemede etkin rol oynayabilmektedir. Turist rehberlerinin sahip olduğu değer anlayışı ve bilgi aktarımı sayesinde turistlere ulaşılmakta (Moore vd., 2009, s. 24), turistlerin kültür, miras ve geleneklere saygı göstermesi sağlanmaktadır (Weiler ve Kim, 2011, s. 115). Doğal ve kültürel çevrenin anlaşılmasını sağlama ve çevreye karşı olumlu davranış için motive etmeye yardımcı olma, turist rehberlerinin önemli rolleri arasındadır. Uygun bir

şekilde yönetilen bu roller, turistlerin çevreyle ilgili endişelerini ortadan kaldırmanın anahtarı olabilmekte ve böylece çevre için bazı faydalar sağlayabilmektedir (Haig ve McIntyre, 2002, s. 45). Turist rehberleri, motive edici rolü ile gidilen alan ile ilgili düzenlemeleri açıklamakta ve alana saygı duyulması konusunda sürekli hatırlatmalar yapmaktadır. Örneğin turist rehberleri, turistlerin taş levhalar üzerinde yürümelerini istememektedir (Howard vd., 2001, s. 35).

2.1.5.3.2. Çevresel Yorumcu Rolü

Yorum, turistlere destinasyondaki çeşitli doğal ve kültürel cazibe merkezlerinin önemini açıklamayı amaçlayan, anlama, olumlu izlenim bırakma, hayranlık uyandırma ve yerel mirası koruma sürecinde sorumlu davranış bilincini artırmaya yarayan bir araçtır. Yorum, anlatımlara sembolik anlamlar katarak, turistlerin tutum ve davranışlarındaki değişiklikleri kolaylaştırmakta ve memnuniyetini artırmaya hizmet etmektedir (Rabotić, 2010b, s. 5). Bu nedenle yorum, turist ve belirli bir yer arasında entelektüel ve duygusal bağlantılar kurmanın anahtarıdır (Ham ve Weiler, 2000, s. 2). Yorum, aynı zamanda turistlerin, doğal ve kültürel kaynakları kapsayan miras (destinasyon, sit alanları, insanlar, eserler, doğal ve tarihî olaylar) (Adams, 2004, s. 258) hakkında düşünmesini ve bu miras ile bağlantı kurmasını sağlamakta (Beck vd., 2018, s. 6), turistlerin bu mirasa önem vermesine (Negre, Trobat ve Valdivielso, 2004, s. 228), turist deneyiminin gelişmesine (Weiler ve Walker, 2014, s. 91), koruma duygusunu geliştirmesine, farkındalığın ve anlayışın artmasına (Weiler ve Black, 2015, s. 18) ve turist memnuniyetine katkıda bulunmaktadır (Coghlan, 2012, s. 41). Bunun yanı sıra çevresel ve doğal miras yorumlayıcıları, sürdürülebilir kalkınma uygulamalarının artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır (Adams, 2004, s. 259). Bu bağlamda etkili yorumlama, dikkatli ziyaretçilerin yaratılmasına, ziyaretçilerin takdir etmekle kalmayıp alanın bir parçası konumuna gelmelerine, turistlerin daha sürdürülebilir bir turizm anlayışı yaratmasında merkezi bir rol oynamasına ve turizmin sürdürülebilirliğine önemli bir katkı sağlamasına işaret etmektedir (Moscardo, 1996, s. 393).

Doğa bilimciler, tarihçiler, arkeologlar ve diğer uzmanlar, güzellik ve merak gibi şeyler konusunda turistlerin algılayabileceği şeylerin arkasında yatan ilham ve manevi anlamları ortaya çıkarma işiyle uğraşmaktadır. Hazine muhafızlarının bu

işlevi, yorumlama olarak tanımlanmaktadır (Tilden, 1977, s. 3-4). Benzer şekilde yorumlama, insanları, kültür ve doğa hakkında bilgilendirmek ve ilham vermek için tasarlanmış bir iletişim süreci olarak ifade edilmektedir (Beck vd., 2018, s. 4).

Yorumlama, sergiler, tabelalar, uygulamalar, podcast'ler, sosyal medya, sanal gerçeklik ve rehberli turlar ile turistlere farklı şekillerde sunulabilmektedir (Beck vd., 2018, s. 4). Turist rehberleri, arkeolojik sit alanı ve turistler arasında arabuluculuk rolü üstlenmektedir (McGrath, 2007, s. 375). Turist rehberleri, doğal ve miras kaynaklarının yorumlanması (Haig ve McIntyre, 2002, s. 42) ve uygun çevresel ve kültürel davranışların modellenmesi konusunda sorumluluk üstlenmekte (Ham ve Weiler, 2000, s. 3), yorumlama ile turistleri düşünmeye ve hissetmeye teşvik ederek, turistlerin doğal ve kültürel kaynakların, olayların, ortamların ve destinasyonların korunmasına yardımcı olabilecek eylemlerini teşvik etmekte (Weiler ve Black, 2015, s. 54) ve alandaki turist etkisini azaltmaktadır (Littlefair ve Buckley, 2008, s. 340). Bu durumda turist rehberlerinin üstlendiği rolün, alanın turistler tarafından yorumlanmasına yardımcı olduğu (Mason, 2005, s. 188), turistlerin deneyimini zenginleştirmede ve destinasyon ve destinasyona ilişkin kültürün anlaşılmasında hayati bir önem taşıdığı görülebilmektedir (Koroğlu, 2013, s. 107). Bir diğer ifadeyle yorumlayıcı rehberlik, turist rehberlerinin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edebilmelerinin bir yoludur (Hu ve Wall, 2012, s. 82). Kültürel perspektife odaklanan, yürüyüş yolu olmayan patikalar ve üzerinden geçilmemesi gereken taş levhalar konusunda turistleri uyaran turist rehberleri, bu eylemleri çevresel yorumcu rolü ile desteklemekte, dikkati, yürüyüş yollarını göstererek doğanın kırılganlığına çekmekte ve metafor/benzetmeler kullanarak sit alanının ve yerel kültürün önemini ifade etmektedir (Howard vd., 2001, s. 35).

Turist rehberlerinin gözlemlenen gerçek olaylar hakkında bilgi vermesi ve bu bilgileri yorumlaması, uzun zaman alan araştırmalar gerektirmektedir. Tüm araştırma konuları, dev bir yapbozun parçaları gibi yavaş yavaş birbirine bağlanmakta ve anlatım yapılan alan (ekosistem), dünya çapında benzersiz bir yaşam laboratuvarına dönüşmektedir. Bu nedenle turist rehberlerinin sürekli kendilerini güncellemeleri gerekmektedir (Thomas, 1994, s. 207). Yorumlama, ziyaret merkezlerinde aşağıda belirtilen bazı amaçlara ulaşılmasına olanak tanımaktadır (Eagles, Bowman ve Tao, 2001, s. 49-51):

1. Ziyaretçilerin bir kaynak veya cazibe hakkındaki farkındalığını artırmak: (Örneğin yerel efsaneler, tarih, emsalsiz yapılar ve sit alanları). Bu, ziyaretçilere toplumdaki yaşamın gerçekte nasıl olduğu hakkında bir fikir vermektedir.

2. Ziyaretçilerin ve bölge sakinlerinin davranış kalıplarını değiştirmek: İnsanlara bir şeyi yapmalarını veya yapmamalarını söylemek yerine, bazı şeylerin neden yapılması veya yapılmaması gerektiği açıklanmalıdır. Örneğin üzerinde “*Patikadan uzak dur.*” yazan bir tabela, insanları sadece patikada ne olduğu hakkında daha fazla meraklandırmaktadır. “*Bu patikanın aşırı kullanımı erozyona neden olmuştur –Başka bir rota seçerek doğanın kendini yenilemesine yardımcı olun*” yazan bir tabela daha uygun olmaktadır.

3. Ziyaretçilere ve bölge sakinlerine toplum, organizasyon veya acentanın amaç ve hedeflerini açıklamak: Bu sadece amaçlarının farkındalığını artırmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumun onlara destek vermesini de sağlamaktadır.

4. Ziyaretçileri bölgeye yönlendirmek: Farklı ilgi çekici yerlerin, kaynakların ve oraya nasıl ulaşılacağıyla ilgili talimatların bir listesini çıkarmak, ziyaretçilerin ziyaret etmek istedikleri yerleri belirlemelerine yardımcı olmakta ve ziyaretleri sırasında seyahat rotalarını daha basit hale getirmektedir.

Doğal alanlardaki ziyaretçilerin rekreasyonel faaliyetlerini kontrol altına almak için kullanılan teknikler üç ana kategoriye ayrılmaktadır. İlk olarak, engeller, yollar ve tahta yürüyüş parkurları ziyaretçi davranışını kontrol etmek üzere kullanılmaktadır. İkinci olarak belirli faaliyetleri yasaklama, izin gerektiren alanları kapatma, para cezası uygulama gibi kurallar, düzenlemeler ve izinler şeklindeki doğrudan kontroller, genellikle doğal çevreye zarar verebilecek insan davranışını yasaklamak veya sınırlamak için uygulanmaktadır. Üçüncü ve son olarak, uygun olmayan davranışları eğitim yoluyla gönüllülük temelinde azaltmaya çalışan dolaylı mekanizmalar giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu tür çevre eğitimi programlarına, “*yorumlama*” adı verilmektedir (Orams, 1996, s. 83-84). Tilden (1977, s. 8) tarafından “*çevresel yorumcu*” kavramı ilk kez ele alınmış, kavram, “sadece gerçek bilgileri iletmek yerine, orijinal nesnelere kullanarak ilk elden deneyimleme ve canlandırma yoluyla anlamların ve ilişkilerin açığa çıkmasını amaçlayan bir eğitim faaliyeti” olarak ifade edilmiştir. Yorum, bu anlamda bir iletişim aracı olarak, farkındalık yaratma, uygun tutum ve davranışları geliştirmeye odaklanmaktadır. Yapılan tanımdan hareketle, turistlerin deneyimlerinden önce ziyaret edilen yere ilişkin bilmeleri gereken önemli noktaların bulunması ve ziyaret

edilen yeri korumaya yönelik turist tutumlarının etkilenmesi yorumlamanın sebepleri arasında yer almaktadır (Reisinger ve Steiner, 2006, s. 485). Çevresel yorumlama, doğal mirasın korunması (Munro, Morrison-Saunders ve Hughes, 2008, s. 11), yönetilmesi ve ziyaretçilerin ve turistlerin deneyiminin artırılması için algılanan ihtiyaçtan doğmuştur. Çevresel yorumlama ile turistler, korunan alanlar ve hassas ekoturizm ortamlarıyla ilişkili doğal kaynak sorunları hakkında eğitime çalışılmaktadır (Skanavis ve Giannoulis, 2010, s. 50). Turist rehberleri, “*turistlerin dünyası*” ile “*ziyaret edilen dünya*” arasında köprü vazifesi görmektedir (McGrath, 2007, s. 384). Bu bağlamda, turist rehberleri, alandaki yorumlama sürecine katılan eğitim aracıları olarak görev almaktadır (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 5; Christie ve Mason, 2003, s. 4; Mason, 2005, s. 188; Pereira ve Mykletun, 2012, s. 79). Yorumlayıcı rehberlik, önde gelen tur gruplarına ekoturizm ve yorumlama ilkelerinin uygulanması (Weiler ve Ham, 2002, s. 54) ve ziyaretçinin deneyiminin yönetilmesi anlamına gelmektedir (Beck vd., 2018, s. 12). Bu bağlamda Wearing vd. (2008, s. 3), Knudson, Cable ve Beck (1995) tarafından yapılan çalışmada yer alan yorumlama amaçlarından bahsetmektedir:

- Ziyaretçilerin doğaya, mirasa ve bölge kaynaklarına olan anlayışını, farkındalığını ve takdirini artırmak,
- Doğal ve tarihî süreçleri, ekolojik ilişkileri ve çevredeki insan rollerini içeren doğa ve kültüre ilişkin mesajları iletmek,
- Doğal ve kültürel çevre ile ilk elden (kişisel) deneyim yoluyla insanları doğaya ve tarihe dâhil etmek,
- Doğal kaynakların akıllıca kullanılması, kültürel ve doğal mirasın korunması ve doğal ve kültürel çevreye saygı ve ilgi duyulması ile ilgili halkın tutum ve davranışlarını etkilemek,
- Keyifli ve anlamlı bir deneyim sunmak,
- Bir kurumun rolü, yönetim hedefleri ve politikaları hakkında halkın anlayışını ve desteğini artırmak.

Yorumlama, turistlere ziyaret ettikleri yerler hakkında açıklamalar sunmayı amaçlamakta (Frost, 2001, s. 200) ve ekoturizmin çok önemli bir bileşeni olmaktadır (Skanavis ve Giannoulis, 2010, s. 56). Çevresel yorumcu rolünün önemli olmasının ve vurgulanmasının sebebi turizmin tehlike altında olan cazibe merkezlerine yönelik gerçekleşmesi olarak ifade edilmektedir (Rabotić, 2010a, s. 3). Yorum, ziyaretçilerin

yönetiminde ve turistlerin kaynaklar üzerindeki etkisini yönetmede güçlü bir role sahiptir. Yorum aynı zamanda insan davranışını bölgeye uygun olacak şekilde değiştirmek için kullanılabilir (Littlefair, 2003, s. 43), bunu yaparken çevre ve kültürel miras kaynakları daha iyi korunmakta ve desteklenmektedir (Eagles, McCool ve Haynes, 2002, s. 110). Turist rehberleri, yorumlama ile doğal ve kültürel kaynakların önemini ifade etmektedir (Beck vd., 2018, s. 4). Yorumlama ile turist rehberleri tarafından verilen mesajların daha etkin olması sağlanabilmekte (Christie ve Mason, 2003, s. 4) ve alan ve ziyaretçi yönetimiyle turistlerin arkeolojik sit alanına olan koruma davranışı yaygın hale getirilebilmektedir (McGrath, 2007, s. 369). Turist rehberleri verilen mesaj ile görsel arasındaki boşluğu doldurmak ve ziyaret edilen yeri bir zamanlar olduğu gibi sunmak için bilimsel olarak kanıtlanmış veya varsayılan orijinal görünümünü gösteren planlar, çizimler veya diğer resimler gibi yorumları destekleyen “*sahne donanımları*” kullanabilmektedir (Rabotić, 2008, s. 6).

Turist rehberlerinin, yorumlayıcı deneyimler sunması gerekmektedir (Yamada, 2011, s. 140). Turistlerle iletişim kurmak için çevresel yorumcu rolün kullanılması, hem kısa hem de uzun vadede çevreye duyarlı turist davranışının sağlanmasında kilit bir unsurdur (Weiler ve Davis, 1993, s. 95). Yorumlama misyonunun turistler üzerinde ilham verici bir etkisi bulunmakla birlikte, turizm yönetimi aracı olarak destinasyon için stratejik öneme sahiptir (Rabotić, 2010b, s. 5). Poudel ve Nyaupane (2013, s. 669) tarafından yapılan çalışmada turistlerin tutum ve davranışlarının, yorumlayıcı turist rehberliğinin etkinliğine bağlı olarak değiştiği, turistlerin tutum ve davranışlarını etkilemek için uygun bir araç olarak görüldüğü ve dolayısıyla sürdürülebilir turizm hedefine ulaşma potansiyeline sahip olduğu ifade edilmiştir.

Korunan alanlarda ekoturizm, yerel halk, korunan alan ve korunan alan yönetiminde gerekli olan turizm arasında karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Xu vd., 2009, s. 30). Ham (1992) ekoturizmin hedeflerine, yorum kullanımıyla turist rehberleri sayesinde ulaşıldığını; yorumun, bir mesajın iletilmesine yönelik bir yaklaşım olduğunu ve tipik olarak milli parklar, ulusal ormanlar, müzeler, hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve botanik bahçeleri gibi doğal ve kültürel kaynakların hâkim olduğu korunan alanlarda gerçekleştiğini ifade etmektedir (Ham, 1992’den aktaran Yamada, 2011, s. 140). Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolü, ekoturizmde turistler ve destinasyon arasında toprak

ve su gibi fiziksel bir deneyimin yanı sıra entelektüel, duygusal ve hatta ruhsal bir bağ kuran önemli bir araçtır (Weiler and Ham, 2002, s. 54).

Turist rehberlerinin performansının artırılması için verilen eğitim kapsamında ekoturizm ve çevre eğitimi hedeflerine ulaşmada turist rehberliğinin önemi, yorumlama becerileri, ekotur ürünleri ve kaynakları hakkında bilgi ve turistler hakkında bilgi konularına yer verilmelidir (Yamada, 2011, s. 149). Marion ve Reid (2007, s. 10-12), bilim insanlarının ziyaretçi eğitiminin bireyin davranışlarını nasıl değiştirdiğini anlamaya çalıştığını ve ahlaki gelişim, gerekçeli eylem, planlanan davranış, karar verme ve ikna gibi araştırma çalışmaları ile çeşitli kavramsal yaklaşımlar geliştirdiklerini ve test ettiklerini belirtmiş, etkili yorumlayıcı mesajların söz konusu davranışı değiştirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu mesajların aktarılması, turistlere örnek davranışlar sergilenmesi ve turistlerin de bu davranışları sergilemesi turist rehberlerinin yorumlayıcı rolü ile bağdaştırılmaktadır (Karacaoğlu ve Yolal, 2019, s. 837-838). Bu bağlamda yorumlayıcı turist rehberliği, destinasyonların sosyokültürel, ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirliğini sağlarken, turizm, koruma ve kalkınmanın bir arada bulunmasını kolaylaştıracak bir araç olabilmektedir (Poudel ve Nyaupane, 2013, s. 669). Rehberli turlar, turistlere ziyaret ettikleri bölgelerin kaynaklarını koruma konusunda bilinç sağlamada önemli bir fırsattır (De Marino Fernandes, 2011, s. 105-106).

2.1.6. Turist Rehberinin Doğal ve Kültürel Kaynaklara Karşı Sorumlulukları

Bir ülkeyi/bölgeyi ziyaret eden turistler ile doğrudan etkileşimde bulunan (McGrath, 2007, s. 372; Huang vd., 2010, s. 5; Weber, 2018, s. 1161) ve onların memnuniyetinde hayati bir rol oynayan turist rehberlerinin (Çetinkaya ve Öter, 2016, s. 52) ziyaret edilen alanı doğru tanıtmak, destinasyon hakkında doğru bilgi vermek, turistlerin güvenliğini ve refahını sağlamak konusunda görev ve sorumlulukları bulunmaktadır (Ham ve Weiler, 2000, s. 2-3; Chowdhary ve Prakash, 2008, s. 288). Grubun amaçları doğrultusunda hem onları anlayıp hem de yerel çekicilikleri sunmak da turist rehberlerinin görevleri arasında yer almaktadır (Lovrentjev, 2015, s. 557). Turist rehberleri, bu görevi yerine getirirken ülkenin sahip olduğu doğal, kültürel, tarihî ve dini alanların korunması konusunda da önemli rol ve sorumlulukları

üstlenmektedir (Koroğlu, Hacıoğlu ve Ulusoy, 2017, s. 7). Kaynakların gelecek kuşaklara aktarılması noktasında turist rehberleri sorumluluk sahibi önemli paydaşlar arasında yer almakta, turları süresince turist rehberlerinin tutumları, davranışları, bilgileri ve deneyimleri doğrultusunda turistlerin algı ve değerlendirmelerinde etkili olabilmektedir (Erkol Bayram, 2019. s. 88). Bu bağlamda turist rehberleri, yalnızca bilgi sağlamakla kalmayıp, sit alanlarını yorumlamak, çevreye duyarlı davranışları ve çevreyi korumayı teşvik etmek ve motive etmek gibi konularda rol oynamaktadır (Black, 2007, s. 322).

Turistler ziyaretleri boyunca, yerel topluma uygun kıyafetlere ve davranış şekillerine sahip olmama, kutsal mekânlarda dikkat edilmesi gereken kaidelere uymama, izinleri alınmadan yerel halkın ve yaşamın fotoğraflarını çekme, yerel halkın evine izin almadan girme gibi yerel toplumun huzurunu bozan davranışlar sergileyebilmektedir (Korkmaz ve Tolunay, 2002, s. 436). Bir diğer ifadeyle turistler, seyahatleri süresince tatilde olmanın verdiği hissiyatla sınırları aşabilmekte, özellikle doğaya yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerde turist rehberleri, turistlere sınır çizmek durumunda kalabilmektedir (Ö. Koroğlu vd., 2012, s. 137). Örneğin engebeli ve dik bir patika yürüyüşünde uygun ayakkabı giymeyen turistler, patika içinde yürümeyi zor bulabilmekte, arazinin daha düz ve daha az kayalık olduğu yerde yürüme eğilimi gösterebilmektedir. Bitki örtüsünü çiğneme, belirlenmiş yol dışındaki toprağa basma (De Marino Fernandes, 2011, s. 61), kır çiçekleri toplama, çöp atma, kamp ateşi yakma gibi eylemler, turistlerin çevrelerine verdiği zararlar arasında yer almaktadır. Turistlerin bu davranışları tercih etmesi yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır (Marion ve Reid, 2007, s. 9). Benzer şekilde De Marino Fernandes (2011, s. 81), turistlerin istenmeyen eylemlerinin çoğunu ziyaret edilen bölgenin hassasiyetlerini bilmemelerinden veya bu konuda çok az bilgi sahibi olmalarından kaynaklandığını ve davranışlarının olumsuz ekolojik etkilere yol açtığının farkında olmadıklarını ifade etmektedir.

Turist rehberleri mesleklerini icra ederken, tur programları dâhilinde bulunan destinasyonların kültürel değerlerine ilişkin kapsamlı bilgiye sahip olmakla ve hakkında bilgi verdikleri kültürü koruma ve devamlılığını sağlamakla yükümlü olan kişilerdir (Ar ve Çelik Uğuz, 2015, s. 1416). Gidilen destinasyonun sahip olduğu kaynakları koruma sorumluluğu bulunan turist rehberleri, yorumlama rolleri ile

turistlere yerel çevre ve kültürlerin anlamlarını, değerlerini ve önemini ifade etmektedir (Hu, 2007, s. 29; Skanavis ve Giannoulis, 2010, s. 57).

Turist rehberlerinin en bilinen görevlerinden biri, turistlere maddi kültür, tarihî ve dini mekânlar ve ulusal öğeler hakkındaki önemli noktaları yorumlamak, ulusal veya bölgesel manzaraları turistlere kabul edilebilir bir şekilde sunmaktır (de Kadt, 1984, s. 56-57). Turist rehberleri yalnızca belirli güzergâhlarda ve belirli saatlerde bilgi verme görevini üstlenen kişiler değildir; aynı zamanda iyi ev sahibi, seyahat yöneticisi, tercüman ve sorumlu lider olarak da görevlerini yerini getirmektedir. Çevre ve ev sahibi toplum konusunda duyarlılık göstermekle ve sorumlu davranış sergilemekle yükümlüdür (Chowdhary ve Prakash, 2009, s. 184). Özellikle doğa ve kültür odaklı rehberli turlarda, turistler ile en fazla yüz yüze iletişime sahip olanlar turist rehberleri olduklarından, turist rehberlerinin turistlere sundukları katkılar ile sürdürülebilirlik üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Weiler ve Kim, 2011, s. 114). Kaynaklara yeni değerler katmak, bu kaynakların değerlendirilmesini teşvik etmek ve böylelikle sit alanlarının korunmasını sağlamak ve turistlerin sahada çevreye saygılı davranışlar sergilemesini kolaylaştırmak, turist rehberlerinin sorumlulukları arasında yer almaktadır (Yamada, 2011, s. 144). Başka bir deyişle, turist rehberleri, turizm deneyimini aktif bir şekilde yöneterek, turizm kaynaklarını korumak suretiyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilmektedir (Hu ve Wall, 2012, s. 81). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında turist rehberleri dikkate değer bir konumda yer almaktadır. Doğa ve ev sahibi toplum üzerinde ortaya çıkabilecek olumsuz bir durum, ziyaretçi farkındalığı yaratmayı gerektirebilmektedir. Bu da turist rehberlerinin konuları itibari ile turistlerin davranışlarını yönlendirmesine olanak tanımaktadır (Avcıkurt ve GÜdü Demirbulat, 2016, s. 184).

Turist rehberleri, yorumlama gücüyle turistlere farklı deneyim yaşatmakta (Black ve Weiler, 2005, s. 24), turistlerin deneyimini şekillendirmekte ve deneyimine değer katmaktadır. Ziyaret edilen yerin yerel ve küresel bağlamda öneminin anlaşılmasını, davranışların farkına varılmasını sağlayan turist rehberleri, turistleri sürdürülebilir uygulamalara doğru çekerek, doğal ve kültürel çevrenin korunmasını sağlamaktadır (Periera, 2005, s. 1). Turist rehberlerinin en önemli görevleri arasında turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak, memnuniyetlerini artırmak, kaza risklerinden kaçınmak ve doğal çevre üzerindeki etkilerini azaltmak bulunmaktadır. Ayrıca turist

rehberleri, turistlerin doğaya ve yerel kültüre olan ilgilerini artırmakta ve nihayetinde onları çevreye karşı sorumlu davranışlar geliştirmeye teşvik etmektedir (Yamada, 2011, s. 143). Doğal çevreye saygıyı teşvik etmek ve yerel halkın refahına katkıda bulunmak amacıyla “*sorumlu seyahat*” yaratmada, “*sorumlu turist*”lerin gelişiminde, büyük ölçüde turist rehberlerinin sunduğu eğitim ve yorum ön plana çıkmaktadır (Kong, 2014, s. 17). Karacaoğlu ve Yolal (2019, s. 842) tarafından yapılan çalışma turist rehberlerinin, doğal, tarihî ve kültürel mirası en iyi aktaran ve koruyanlar olduğuna, turistlerin alan tahribatı hususunda kendilerini sorumlu hissettiklerine, gönüllü bir eğitmeni olarak turistleri kültürel kaynaklar konusunda bilgilendirdiklerine, eksiklikler ve tahribat konusunda yerel yönetim ve meslek odaları ile paylaşım yaptıklarına işaret etmektedir.

Turistlerin çevreye duyarlı davranışları sergilemeleri için yönlendirilmeleri, kirliliğe ve yangın vb. tehlikelere neden olmamaları konusunda uyarılmaları, kaynakları tasarruflu kullanmaları ve millî parklar ile korunan alanlar dâhilindeki kurallara uymaları gerekmektedir (Tetik, 2012, s. 20). Birçok ekoturist, su ve hava kalitesi, bitki örtüsü kaybı, vahşi yaşam kaybı, toprak erozyonu gibi alanın karakteri, özellikleri ve görsel çekiciliğindeki değişiklikler konusunda hassas olabilmektedir. Özellikle doğal çevrenin bozulması uzun vadede ziyaretçi talebini de ciddi şekilde azaltmaktadır (Wearing, 2001, s. 407).

Rehberli turların turistlerin doğal veya kültürel mirasla temas ettiği yerlerde gerçekleşmesi kaçınılmazdır (Christie ve Mason, 2003, s. 4). Turist rehberlerinin özellikle doğaya dayalı turlarda önemi artmakta, turizmin çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmaları noktasında turistleri bilgilendirerek eğitmektedir (Tetik Dinç ve GÜdü Demirbulat, 2019, s. 311). Turist rehberleri sayesinde ekoturizm, birden fazla paydaş için katma değerli turizm haline gelmekte ve bu da ekoturları diğer tur türleri arasında ön plana çıkarmaktadır (Yamada, 2011, s. 144).

Ekoturizmin, yapılan etkinliğe göre (yürüyüş vb.), ekosistem türüne göre (orman vb.) ve ekosistem bileşenlerine göre (yaban hayatı, su kalitesi vb.) farklı birçok çevresel etkisi bulunmaktadır. Ekoturizmin bitki örtüsünün ezilmesi, kar motosikletiyle sıkışan karın daha az yalıtım sağlaması ve böylelikle toprağın soğuyup toprak eklembacaklılarını ve mikrofaunaları etkilemesi, turistlerin bağırsak faunasında patojenik mikroorganizmalar taşınması ve insan atıkları vasıtasıyla su kaynaklarına sızması, hayvanların beslenme ve üreme yeteneklerine müdahale edilmesiyle uzun

sürekli nüfus düşüşü (Buckley, 2001, s. 380) ve yaban hayatının zarar görmesi gibi olumsuz çevresel etkileri olabilmektedir (Buckley, 2001, s. 380; Nelson ve Agrawal, 2008, s. 563). Ekoturistler, yerel halkın genellikle yaşamlarına bağlı olduğu kaynakları görmeyi veya deneyimlemeyi içerdiğinden, toplumun ve doğal çevrenin sosyolojik ve kültürel yönleri dikkate alınmalıdır (Yamada, 2011, s. 139). Turizm etkinliklerinin destinasyona ilişkin etkileri göz önünde bulundurulduğunda dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde ifade edilmektedir (Goodwin, 2001, s. 7):

- Çevre, flora, fauna ve manzara korunmalıdır.
- Yerel kültürlere, geleneklere, dinlere ve mirasa saygı gösterilmelidir.
- Hem ekonomik hem de sosyal olarak yerel toplumlara fayda sağlanmalıdır.
- Doğal kaynaklar korunmalıdır.
- Ses, atık ve yoğunluk en aza indirilmelidir.

Turist rehberleri, mesleklerini icra ederken doğa turu, kültür turu, inanç turu, hayvanlara ve suya yönelik turlar ve macera turu olmak üzere farklı tur çeşitlerinde tur gruplarına rehberlik edebilmekte ve tüm bu tur çeşitlerinde aşağıda belirtilen farklı sorumlu davranışları bulunabilmektedir (Güzel ve Köksal, 2019, s. 405-409):

- Turist rehberleri, doğa turlarında belirlenen rotaların dışına çıkmamalı, turistleri rotanın dışına çıkmamak konusunda uyarmalı ve turistlerin bu turlarda flora ve faunaya zarar vermesini önlemelidir.
- Turist rehberleri, turistlerin doğa alanlarının ziyaretinde aşırı ses ve gürültü çıkarmalarına engel olmalı, tabelalar konusunda dikkatlerini çekmeli ve yabani hayvanlardan uzak durmalarını sağlamalıdır.
- Turist rehberleri, kültür turu alanlarının uygun saatlerinde ziyaret gerçekleştirmeli, gruba anlatım yapılacak uygun bir yer seçilmeli ve kulaklık ve mikrofon sistemi kurallarına uymalıdır.
- Turist rehberleri, turistlere kültürel deneyim yaşayabileceği ortamlar yaratmalı, kültürel alanların sürdürülebilir yapısı/karakterine ilişkin bilgi vermeli ve ziyaret edilen yerin davranış kuralları ve giyim kuşamları konusunda turistlere bilgi vermelidir.
- Turist rehberleri, turistlere ziyaret edilen dini mekân, din sistemi ve ibadetleri hakkında tarafsız bilgi vermeli, turistlerin dini mekânlarda fotoğraf çekme konusunda hassas davranmalarını sağlamalı ve bu mekânlara girmeden önce giyim kuşam konusunda bilgi vermelidir.

- Turist rehberleri, turistleri özellikle vahşi hayvanlarla fotoğraf çekilmemeleri hususunda uyarmalı, hayvanlarla sunulan hizmeti almamaları konusunda ikaz etmeli ve hayvanların yaşam alanlarını ihlal etmemeleri konusunda uyarmalıdır.
- Turist rehberleri, turistlere çöplerini suya atmamaları, ekosisteme ve su altında bulunan flora ve faunaya zarar vermemeleri konusunda uyarmalı ve turistlere sualtı hayatı hakkında bilgi vermelidir.
- Turist rehberleri, turistlere ekstrem sporlara başlamadan önce uyarılarda bulunmalı, turistlerin bu sporlara katılabilecek sağlık koşullarına sahip olup olmadıkları konusunda onlara ikazda bulunmalı ve tur esnasında ilk yardım çantası bulundurulmalıdır.

5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu [MYK] Kanunu uyarınca çıkarılan “Ulusal Meslek Standartlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik” ve “Mesleki Yeterlilik Kurumu Sektör Komitelerinin Kuruluş, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre düzenlenen ve MYK tarafından görevlendirilen Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB] ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği [TÜRSAB] tarafından hazırlanan 16.07.2010 tarihli 27643 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış Profesyonel Turist Rehberi (Seviye 5) Ulusal Meslek Standardı’nda turist rehberlerinin sahip olması gereken görev ve işlemler yer almaktadır. Bu kapsamda “Çevre koruma mevzuatına uygun çalışmak” başlığı altında şu ifadeler bulunmaktadır (http-21):

- Çevre koruma yöntemlerini öğrenmek:
 - Çevre koruma yöntemleri konusunda işyerinin ve işyeri dışındaki kurumların eğitimlerine katılmaktadır.
 - Eğitimlerde öğrendiklerini işinde uygulamaktadır.
 - Eğitimlerde edindiği bilgi ve becerileri güncellemektedir.
- Çevresel risklerin azaltılmasını sağlamak:
 - Risk faktörlerinin belirlenmesi ve azaltılmasına yönelik yapılan çalışmalara katılmaktadır.
 - Doğal kaynakların verimli ve tasarruflu bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

- Çalışırken yapılan uygulamaların çevresel etkilerini gözlemlemekte ve zararlı sonuçlarının önlenmesi çalışmalarına katılmaktadır.
- Çalıştığı alanlarda bulunan dönüştürülebilir malzemelerin doğru yere iletilmesini sağlamaktadır.

Hu ve Wall (2012) tarafından turist rehberlerini kaliteli, güvenli, kültürel bakımdan duyarlı ve çevre dostu hizmet sunabilmeye teşvik etmek ve turist rehberlerinin performanslarının incelenebileceği standartlar sağlamak için ilgili alanyazından yararlanılarak ve dünya çapında var olan ilgili kurumlara danışılarak (“Rehberlik Uygulamaları İlkesi”/ Dünya Turist Rehberi Eğitimcileri Birlikleri Federasyonu; “Etik ve Standartlar”/Turist Rehberliği Dernekleri Ulusal Federasyonu-A.B.D.; Porto Riko A.Ş. Efsaneleri/ “Turist Rehberliği Etik İlkeleri”; “Profesyonel Turist Rehberi Etik İlkeleri”/ Profesyonel Tur Rehberleri Birliği, Washington, DC; “Rehberlik Uygulamaları İlkesi”/ Dünya Turist Rehberleri Birlikleri Federasyonu; “Turist Rehberleri için Davranış İlkeleri”/ Hong Kong Seyahat Endüstrisi Konseyi; “Turist Rehberlerinin Yönetimi Yönetmeliği”/ Çin Ulusal Turizm İdaresi ve “Etik İlkeler”/ Ekoturizm Rehberliği Programı, Avustralya Ekoturizm Derneği) bir dizi ilke geliştirilmiştir. Aşağıda yer alan bu ilkeler beş unsurdan oluşmaktadır (Hu ve Wall, 2012, s. 84-85):

1. Profesyonel hizmet sunma

- Her tur ciddi bir sorumluluk olarak kabul edilmelidir. Tur programı, ziyaretçilerin ve ilgili seyahat acentasının onayı olmadan değiştirilmemelidir.
- Tur, nazik ve kibar bir şekilde yürütülmeli; turlarda turistlere karşı hevesli, arkadaş canlısı ve yardımsever olunmalıdır.
- Tur sorunsuz ve güvenli bir şekilde yürütülmeli, turistlerin rahatı ve memnuniyeti için sorumluluk alınmalıdır.
- Çevre vurgulanarak ve yorumlanarak turistlere bilgi aktarılmalı ve nitelikli bir sunum yapılmalıdır.

2. Yasalara / kurallara / düzenlemelere uyma

- Destinasyonla ilgili mevzuat ve düzenlemeler bilinmeli ve takip edilmelidir.
- Ev sahibi toplumların (varsa) yerel kuralları veya yönergeleri bilinmeli ve uygulanmalıdır.

- Turistlerin ziyaret ettikleri tüm saha ve tesislerin (varsa) kural ve düzenlemeleri bilinmeli ve bunlara uyulmalıdır.
- Turistler, yasaları / kuralları / düzenlemeleri anlamaları ve bunlara uymaları konusunda bilgilendirilmeli ve onlara bu konuda yardımcı olunmalıdır.

3. En az etkisi bulunan ilke ve uygulamaları yerine getirme, uygulama

- Kasıtlı olarak yanlış bilgi verilmemelidir.
- Tarafsız olmalı, turistlere doğru bilgiler sunmalı, gerçek ile hikâye, gelenek, efsane ve görüşler arasında belirgin bir ayrım yapmalıdır.
- Yerel çevre ve kültürlerin turistler tarafından anlaşılmasını ve bunlara saygı duyulmasını sağlamalı, turistlere yerel çevre ve kültürün değerini aktarmalı, yerel geleneklerin ve çevrenin turistler tarafından takdir edilmesini teşvik etmelidir.
- Ziyaret edilen yerlerde neyin kabul edilebilir davranış teşkil ettiği açıklanmalı; turistlerin önerilen uygulamalara uymasını sağlamak için olumlu pekiştirme kullanılmalı ve gerektiğinde düzeltici önlemler alınmalıdır.
- Enerjinin, kaynak kullanımının ve israfın azaltılmasında rol oynanmalı, böylece daha az kirliliğe neden olunmalı ve çevresel olarak daha sürdürülebilir uygulamalara katkıda bulunulmalıdır.

4. Hediye ve alışveriş faaliyetlerine ilişkin esaslar

- Hediyelik eşya alınması konusunda ısrarcı olunmamalıdır.
- Turun gerçekleştiği yerde, yerel ürün ve hizmetlerin uygun şekilde satın alınmasını teşvik etmelidir.
- Hediyelik eşya dükkânlarına komisyon ödemeleri sebebiyle itibar edilmemelidir.
- Turistler, herhangi bir şey satın almaya zorlanmamalı veya yanlış yönlendirilmemelidir.
- Turistlerin satın alma isteksizliği sebebiyle verilen hizmetin kalitesi düşürülmemeli veya görevler aksatılmamalıdır.

5. İşbirliği ruhunu destekleme

Yapılan sözleşmelerde belirtilmiş olan hizmetlerin ve vaat edilen sözlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla turun gerçekleşmesinde görev alan

elemanlar (tur lideri, tur şoförü vb.) ve paydaş hizmet sağlayıcılarla (otel, restaurant vb.) doğru ve sürekli ilişki kurulmalıdır.

Turist Rehberleri Birliği tarafından misafir ilişkileri kapsamında belirlenen etik ilkeler çerçevesinde şu ifadelere yer verilmiştir (Albuz ve Oğuzbalaban, 2019, s. 378-379):

- Turist rehberi, turistlerin çevre, doğal hayat, müze ve ören yerleri, anıtlar, gelenekler ve yerel hassasiyetler konularında duyarlı ve saygılı bir şekilde davranmaları için çaba göstermelidir.
- Turist rehberi, turistlerin doğal ve kültürel kaynaklara zarar vermemesi konusunda özenli davranmalı, müze ve ören yerlerinin korunmasını sağlamalı, sürdürülebilir turizme önem vererek doğal, tarihî ve arkeolojik çevreyi korumalıdır.

İstanbul Turist Rehberleri Odası [İRO], resmî sayfasında turist rehberliği mesleğine ilişkin genel etik ilkeler, meslek, konuklar, meslektaşlar, işverenler ve çevre ile ilgili ilkeler kapsamında ifadelere yer vermektedir. Bu ifadeler içerisinde çevre ve kültür ile ilgili ilkeler şu şekilde belirtilmektedir (http-22):

- Turist rehberi, turist rehberliği hizmetini sunduğu ülke, bölge, şehir ve gezi yerinin tarihi, arkeolojisi, kültürel yaşamı, politik ve ekonomik hayatı ve yerel özellikleri konuları hakkında bilgili olmalıdır.
- Turist rehberi, turistik çekiciliklerin, anıtların, müze ve ören yerlerinin korunması hususunda çalışmalıdır.
- Turist rehberi, sürdürülebilir turizme önem vermeli, doğal, tarihsel ve arkeolojik çevreyi korumalıdır. Turistlerin de bu değerlere duyarlı ve saygılı olmalarını sağlamalı, turistik çevre ile ilgili kuralları anlamaları ve bunlara uymaları konusunda çaba göstermelidir.

Sürdürülebilir bir destinasyon yönetimi için turist rehberlerinin görevlerini yerine getirerek gerekli uyarı ve bilgilendirmeyi yapması, doğal ve kültürel kaynakların turistler ve bölgede yaşayan halk tarafından bilinçli bir şekilde kullanılmasının sağlanması önerilmektedir (Yenipınar ve Eser, 2015, s. 828). De Marino Fernandes (2011, s. 82-83) tarafından yapılan çalışmada, turlar esnasında turist rehberlerinin rollerine ilişkin seyahat acentası yetkilileri ve turist rehberlerine sorular sorulmuş ve cevaplar kategorilendirilmiştir. Seyahat acentası yetkilileri bu rolleri, (1)

doğal mirası yorumlamak, (2) gruba liderlik etmek, (3) turistlerin güvenliğini sağlamak ve (4) doğanın korunmasına ilişkin tavsiyelerde bulunmak olarak tanımlarken; turist rehberleri bu rolleri (1) doğal mirası yorumlamak, (2) turistlerin güvenliğini sağlamak, (3) turistlerin memnuniyetini sağlamak, (4) gruba liderlik etmek ve (5) doğanın korunmasına ilişkin tavsiyelerde bulunmak olarak ifade etmiştir. Araştırmada turist rehberlerinin ana rolünün doğal mirası yorumlamak olduğu vurgulanmış ve doğanın korunmasına ilişkin tavsiyelerde bulunma rolüne öncelik verilmiştir.

2.1.7. Doğal ve Kültürel Kaynakların Korunmasında Turist Rehberinin Kaynak Yönetimi Rolü

Turizm sektörünün, doğal ve kültürel kaynaklara bağımlı bir sektör olma özelliği taşımasından dolayı sektör içinde sürdürülebilirlik kavramı da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda turizm faaliyeti kapsamında, doğal ve kültürel kaynakların korunup yenilendiği, ekolojik dengenin bozulmadığı, biyolojik çeşitliliğin zarara uğramadığı ve kaynakların gelecek nesillere aktarıldığı bir sürdürülebilir anlayış benimsenmektedir (Çelik Uğuz, 2011, s. 333-334). Turistlerin yerel normlara saygı duyması ve uyum sağlamasında etken olan faktör, destinasyon hakkındaki bilgi kaynaklarıdır. Bu bilgi kaynakları, diğer turistler, rehber kitaplar, internet, seyahat acentesi personeli ve turist rehberleridir. İyi bilgilendirilmiş turistlerin ev sahibi kültüre, normlara, kısıtlamalara ve yasalara uyum sağlama olasılığı daha yüksek olmaktadır (De Marino Fernandes, 2011, s. 90). Turizm sektöründeki bu sürdürülebilir anlayış kapsamında, turist rehberlerinin gidilen destinasyona karşı birçok sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, destinasyonu doğru bir şekilde tanıtmak, destinasyonun sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakları iyi bilmek ve tanıtmak, gezdirilen grupların doğaya ve kültüre karşı saygılı olması hususunda farkındalık yaratmak ve destinasyona sürdürülebilirlik anlayışı kapsamında destek olmak şeklinde sıralanabilmektedir (Yenipınar, 2019, s. 15).

Kaynak yönetimi rolü, doğal kaynak, kültürel kaynak ve kültürel miras kaynaklarını kapsamaktadır. Turist rehberleri, turistlere yerel halkın bazı yönlerini, yerel yaşam tarzını anlatmak, geleneksel bilgiyi açıklamak ve turistlerin bu bağlamda ilgisini çekmek için bu rolü etkin olarak üstlenmektedir (de Lima, 2016, s. 19).

Kaynakların önemi ve korunması konusunda turistleri bilgilendiren ve yönlendiren turist rehberlerinin üstlendikleri bu rol ve sorumluluklar dikkate alınması gereken bir konudur (Uslu ve Kiper, 2006, s. 313). Çünkü gelecek nesillere bu kaynakları aktarmak için korumanın yanı sıra yanlış kullanımlardan da kaçınılmalıdır (Gürpınar, 2001, s. 193). Bu bağlamda turist rehberleri, yalnızca çevresel karşılaşmaları kolay hale getirmekle ziyaretçi memnuniyeti sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda gidilen destinasyonun sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakların korunması, destinasyonların bu anlamda sürdürülebilirliğinin sağlanmasına da yardımcı olmaktadır (Yenipınar ve Eser, 2015, s. 826).

Turist rehberleri, turistlerle çevre arasındaki etkileşimde önemli rol oynamaktadır (Haig ve McIntyre, 2002, s. 45). Turistlerin çevreye olan olumsuz etkilerini azaltma, turistleri çevreye karşı duyarlılık gösterme ve çevreyi korumaya özendirme, turistlerin bu konudaki tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkileme konusunda turist rehberleri önem arz etmektedir (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 5). Turist rehberleri aynı zamanda, doğal ve kültürel çevre unsurları arasında bir bağ oluşturarak turistlerin bu bağı anlamlandırmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca turist rehberleri, sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde önemli görevler ve sorumluluklar yüklenerek turistlerin tutum ve davranışlarını olumlu yönde değiştirebilmektedir (Köroğlu, 2013, s. 103).

“Turist rehberleri, turistlerin doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkisini en aza indirmekte, turistleri doğal çevreyi takdir etmeye ve doğal çevreyi korumaya teşvik etmekte, turistlerin miras/ekoloji vb. konulardaki değerlerine ilişkin tutumlarını değiştirmekte, korunan alanlara gelen ziyaretçilerin çevresel konularla ilgili anlayış geliştirmelerine destek olmakta, uygun davranmaya teşvik etmek ve turistlere, davranışlarını çevre üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacak şekilde değiştirmeleri konusunda ilham vermektedir” (Ballantyne ve Hughes, 2001, s. 5).

Sahip oldukları kaynak değerleri ve doğal çekicilikleri açısından oldukça yoğun ziyaretçisi bulunan korunan alanlar, ziyaretçilerin plansız gezileri sebebiyle tahribata uğramakta, kirlenmekte ve zarar görmektedir. Bu sebeple korunan alanlarda planlı bir ziyaretçi yönetiminin gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda korunan alanların yönetim sürecinde turist rehberleri aktif bir rol üstlenmektedir (Başkan ve Taş, 2018, s. 721). Turistlerin, çöp atma, bitki ve hayvan türlerine zarar verme ve gürültü yapma gibi bazı olumsuz davranışları çevre üzerindeki baskının artmasına neden olabilmektedir (Kirstges, 2002, s. 174). Bu bağlamda, rehberli turlar

çevreyi ve içindeki insanları korumakta, turistlere ortam ve insan aktivitesiyle ilgili bir şeyler görmelerine izin vermektedir (Pearce, 1984, s. 136). Nitelikli ve iyi iletişim becerilerine sahip olmak, hem turist davranışı hem de turist tutumu (uzun vadeli turist davranışını) konusunda çevre açısından önemli bir rol oynayabilmektedir (Weiler ve Davis, 1993, s. 94). Bir diğer ifadeyle, turist rehberlerinin yorumlama yeteneği ve hâkimiyeti sayesinde, turistlerin davranışları değişebilmekte, diğer kültürlerle karşı hoşgörüsüzlük azaltılabilmekte ve çevre dostu uygulamalar desteklenebilmektedir (Periera, 2005, s. 2). Turist rehberleri, turistler ve destinasyon arasında sadece nihai olarak ziyaretçi memnuniyetini artırmakla kalmayıp aynı zamanda turistik yerlerin ekolojik ve kültürel kaynaklarının korunmasına yardımcı olan olumlu sosyal ve çevresel karşılaşmaları kolaylaştırma potansiyeline sahiptir (Hu ve Wall, 2012, s. 82). Özellikle doğa temelli turizmde, turistleri tur sırasında çevreye duyarlı bir şekilde davranmaya motive etmek, çevreyi uzun vadeli tutum ve davranışları teşvik edecek şekilde yorumlayarak çevresel kaliteyi korumaktan da sorumlu olmak önem taşımaktadır (Weiler ve Davis, 1993, s. 97).

Doğal ve kültürel değerlerin/kaynakların korunması ve sürdürülmesinde turist rehberinin ziyaret edilen yere ilişkin söyledikleri ve burada sergilediği davranışlar, bir diğer ifade ile korunan değerlere yönelik verilen mesajlar, hem kısa vadede hem de uzun vadede turistlerin düşüncelerini, hislerini ve davranışlarını etkilemektedir (Weiler ve Ham, 2001, s. 556). Turist rehberleri aynı zamanda, turistlerin memnuniyetini artırma, turistleri kamu alanlarının çekim merkezlerine yönlendirme, çevresel değişikliklerin olumlu ve olumsuz etkileri konusunda uyarma, doğal kaynakları koruma ve halkın korumaya katılmasını sağlama ve kaynak yönetimi faaliyetlerine ilişkin halkı bilgilendirme konularında önem taşımaktadır (Ryan ve Dewar, 1995, s. 296). 26 Aralık 2014 tarih ve 29217 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış olan “Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği”nin 30. Maddesinde Meslek Etik İlkeleri arasında “a) Kültür, tarih ve turizm bilincine sahip olmak, c) Dürüst, tarafsız, insan ve toplum değerlerine saygılı ve nezaketli olmak, ç) Güvenilir ve sorumluluk sahibi olmak ve e) tarihî, kültürel, doğal varlıkları ve çevreyi korumak” ifadeleri yer almaktadır ([http-23](http://23)).

Turistlerin kule, heykel, kalıntı, mağara ve diğer doğal ve kültürel unsurların fotoğrafını çekmesi ya da daha yakından görmek için üzerine tırmanması eserlere zarar vermekte, böylelikle hassas yapıda olan mimari elemanlar hızlıca yok olmaktadır. Artık yiyeceklerin atılması, turistlerin ihmali olan bir diğer konu olmakla birlikte

alanlarda ciddi hasarlara sebep olabilmektedir (M. Drdacky ve T. Drdacky, 2010, s. 14). Turist rehberleri ziyaretçileri, kutsal alanlarda, sanat eserlerinin bulunduğu yerlerde ve bölgelerde saygılı ve değer vererek gezme, değerli eşyalara dokunmama ve/veya yaslanmama hususunda uyarmakla yükümlüdür (olakoğlu, Efendi ve Epik, 2014, s. 181). Cevat şakir Kabaagaalı (Halikarnas Balıkçısı) da benzer şekilde turist rehberliği mesleğinde uygulanması gerekli ilkeler hususunda “Turistlerin yasak yerlere girmesine, tarihsel yapıların üstüne çıkmasına göz yummayacaksın.”, “Tarihsel yapı ve yapıtlara zarar vermenin, tarihsel yapıtların Türkiye dışına çıkarılmasının yasak ve suç olduğunu bildireceksin.”, “Antik kentlerde, belirlenmiş yürüyüş yollarını kullanacaksın.” ifadelerine yer vermiştir (Gkocalı, 2014, s. 162-163). Tetik Dinç (2019, s. 183-184), turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne ilişkin sergiledikleri davranışlar hususunda aşağıda belirtilen ipuçlarını aktarmaktadır:

- Turist rehberleri, turistlerin çevreye yönelik davranışlarını düzenli olarak izlemelidir.
- Turist rehberleri, turistlerin çevreyi kirleten davranışlar (p atma, tükürme vb.) sergilemelerine engel olmalıdır.
- Turist rehberleri, turistlerin yaşam alanlarına, flora ve faunaya zarar verecek davranışlarını engellemelidir.
- Turist rehberleri, turistlerin vahşi yaşam alanlarındaki hayvanları beslemelerine engel olabilmek için uyarıda bulunmalıdır.
- Turist rehberleri, turistlerin doğal kaynakları ve enerji kaynaklarını tasarruflu kullanmaya davranmasına teşvik etmelidir.
- Turist rehberleri, turistlerin tek kullanımlık ve geri dönüşümü olmayan ürünlerin kullanımına karşı uyarmalıdır.

evre ve sürdürülebilirlik bağlamında turist rehberlerinin, enerji tasarrufu, su tüketimi ve yönetimi, çöp yönetimi ve geri dönüşüm, kültürel miras yönetimi, toplum temelli turizm kapsamında birtakım davranışlar sergilemeleri gerekmektedir (Güzel ve Köksal, 2019, s. 402-404):

- Turist rehberleri, konaklama süresince turistleri, elektrikli aletlerin ve aydınlatmanın lüzumsuz kullanılmaması, çarşaf ve havluların her gün değiştirilmemesi konusunda uyarmalıdır.

- Turist rehberleri, turistlerin güvenilir içme suyu kaynakları hakkında bilgi vermeli, su tüketiminin (diş fırçalama, duş süresi vb.) azaltılması konusunda uyarmalıdır.
- Turist rehberleri, turistlerin, geri dönüşümü olan ürünleri kullanmalarını, ziyaret edilen alanlarda, ören yerlerinde sigara izmaritlerini çöpe atmalarını, yapılan alışverişlerde plastik poşetlerden uzak durmalarını, çöplerini doğaya atmamalarını teşvik etmelidir.
- Turist rehberleri, kültürel miras alanına giriş saatlerini, alanın ziyaret saatlerini ve ziyaret alanının taşıma kapasitesini göz önünde bulundurmalı, alanın koruma kurallarını turistlere aktarmalı, alanlara, binalara ve yapılara zarar verilmemesinin önüne geçmeli, fotoğraf çekme kuralları konusunda turistleri uyarmalıdır.
- Turist rehberleri, turistleri ev sahibi topluma saygılı davranılması konusunda uyarmalıdır.

Turist rehberlerinin doğal kaynak yönetimi konusunda etkin rol oynadıkları ifade edilmektedir (Randall ve Rollins, 2005, s. 1). Turist rehberleri, özellikle doğa turlarında doğadan ve doğal kaynaklardan ne kadar ve nasıl faydalanacağını bilen kişiler olmaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilirliği noktasında gerekli bilgi ve duyarlılığa sahip olmakla birlikte bu duyarlılığı turistlere aktarmakta ve böylelikle turist rehberleri, turistlerin çevrelerine karşı sorumlu davranışlar sergilemelerini sağlamaktadır (Tetik Dinç ve GÜdü Demirbulat, 2019, s. 335). Bu bağlamda turist rehberlerinin, ekoturizmin neden olduğu çevresel ve sosyo-kültürel etkiler konusunda farkındalığa sahip olması ve turistlerin bırakacağı etkiyi en aza indirgemesi korunan alanların yönetilmesine katkı sağlamaktadır (Black, Ham ve Weiler, 2001 s. 150; Weiler ve Kim, 2011, s. 117; de Lima, 2016, s. 19).

2.2. İlgili Araştırmalar

Weiler ve Davis (1993) tarafından Avustralya'da gerçekleştirilen doğa temelli turlar ve tur liderlerine ilişkin keşifsel bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada doğa turu rehberlerinin rolleri belirlenmiştir. 59 tur operatöründen tur broşürleri talep edilmiş, 55 tur operatöründen elde edilen 402 doğa bazlı tur tanımlanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, elde edilen anketler ile desteklenmiştir. Mevcut rollere

ek olarak çevresel hedefleri yansıtmak için motive edici (ziyaretçileri çevreye karşı sorumlu davranmaya teşvik eden) ve çevresel yorumcu (ziyaretçilerin çevrelerini anlamalarına ve takdir etmelerine yardımcı olan) rolleri eklenmiş ve katılımcılardan rolleri önem sırasına göre işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcılar rolleri önem sırasına göre, organizatör, çevresel yorumcu, motive edici ve eğitmen/öğretmen, grup lideri ve animatör olarak sıralamıştır. Sonuç olarak araştırmacılar, “*kaynak yönetimi*” kavramını; turistlerin ziyaret edilen alana ilişkin anlayış, farkındalık, takdir geliştirmelerine yardımcı olmak, turistlerin ziyaretlerini daha zengin ve keyifli bir deneyim haline dönüştürmek, turistlerin kaynakları kullanırken düşünceli olmalarını sağlamak ve kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek amaçlarından yola çıkarak ilgili alanyazına eklemiştir.

Howard ve diğerleri (2001) tarafından yapılan çalışmada yerel turist rehberlerinin, sit alanının dokusunun bir parçası olması ve bölgenin değerini kendi kültürel bağlamları içinde yorumlamaları bakımından benzersiz oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmacılar, yerel turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünün yerel kültürel değerlerin (hem alan hem de toplum) korunması ve yerel kültürün çağdaş doğasını yorumlamaya odaklanması anlamına geldiğini belirtmektedir. Araştırma kapsamında turist rehberleriyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre turist rehberlerinin motive edici rolüne ilişkin çoğu turist rehberi, sahadaki fiziksel etkiyi azaltmak için alanda dolaşan insanların cesaretini kırdıklarını, bunun aynı zamanda ziyaretçileri ruhsal açıdan önemli alanlardan uzak tutmaya hizmet ettiğini ifade etmiştir. Turist rehberlerinin çevresel yorumcu rolüne ilişkin ise turist rehberleri, kültürel sürdürülebilirliği sağlamak için toprağa ihtiyaç olduğunu ve aktarımın sağlamanın gerekliliğini vurgulamıştır.

Haig ve McIntyre (2002) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin ekoturizmdeki rolü incelenmiş ve turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne değinilmiştir. Araştırmanın bulguları, turist rehberlerinin üstlendikleri çeşitli rolleri önemli gördüklerini göstermektedir. Ayrıca araştırmada, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerinin turistler açısından önemli görüldüğü ifade edilmektedir. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü, çevrenin anlaşılmasını sağlamakta ve çevreye karşı sorumlu davranış için motive etmeye yardımcı olmaktadır.

Randall ve Rollins (2005) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin liderlik, arabuluculuk ve kaynak yönetimi rollerine yönelik rehberli turlara katılan

turistlerden veriler toplanmıştır. Likert tipi bir ölçek yardımıyla rehberli turlara katılan turistlerden, turist rehberinin özelliklerinin yolculuk öncesi “önemini” ve gezi sonrasında aynı turist rehberlerinin “performansını” değerlendirmeleri istenmiştir. Önem-performans analizi bağlamında elde edilen bulgulara göre turist rehberlerinin enstrümantal ve etkileşimli rollerde yüksek performans gösterirken, motive edici ve çevresel yorumcu rollerinin turistler tarafından istenen veya beklenen seviyede gerçekleştirmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar, turist rehberlerinin, doğal kaynakların korunması için motive edici ve çevresel yorumcu rollerine odaklanmaları gerektiği yönünde öneride bulunmuştur.

Ormsby ve Mannle (2006) tarafından yapılan çalışmada ekoturizmin faydalarının belirlenmesi ve koruma bilincinin yaratılmasında yerel turist rehberlerinin rolü ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Madagaskar’ın kuzeydoğu kıyısında yer alan Masoala Ulusal Parkı çalışma alanı olarak seçilmiş, alanyazın taramasının yanı sıra yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Park görevlileri ve turist rehberleri ile hem bireysel hem de grup görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, rehberler örgütünün hem yerel turist rehberleri hem de diğer turist rehberleri ile etkili iletişim kurması parkın korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunabileceği ortaya çıkmıştır.

Hu (2007) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin, turist memnuniyeti sağladığı, yerel toplumlarının ekonomisinin sürdürülmesine yardımcı olduğu ve turistik yerlerin ekolojik ve kültürel kaynaklarının korunmasına katkı sunduğu ifade edilmiştir. Turist rehberlerinin sürdürülebilirliği teşvik etme işlevlerini, deneyim yönetimi (turist odaklı), kaynak yönetimi (destinasyon odaklı) ve yerel ekonomiyi teşvik etme (yerel toplum odaklı) olarak sıralamaktadır. Kaynak yönetimi rolü, (yorumcu, eğitimci, koruyucu, motive edici) destinasyonu kısa ve öz bir biçimde açıklamak, destinasyon kaynaklarına takdiri ve korunması yönünde tutumları teşvik etmek, uygun olmayan turist davranışlarını değiştirmek, sahada turist etkilerini yönetmek ve uzun vadeli sorumlu davranışları teşvik etmek anlamına gelmektedir. Turist rehberleriyle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilere göre turist rehberlerinin, yorumlama rolünün rolleri arasında yer aldığı, yerel kaynaklara/halka karşı sorumlulukları olduğu ifade edilmiştir. Turist rehberleri, sunulan hizmetin kaliteli olmasının sürdürülebilirliğe olumlu yönde katkısının olacağını, doğal ve kültürel değerleri tanıtmanın ve yorumlamanın gerekliliğini ifade etmiştir. Yapılan

görüşmelerde turist rehberleri, *“turistlere doğanın güzelliğinin tadını çıkarırken doğal çevreye saygı duymalarını ve onları korumalarını hatırlatması”*, *“turistlerin çöp atma veya duvarlara yazı yazma gibi uygunsuz davranışlarını düzeltmesi”*, *“çevre dostu olmaları, turistler için iyi örnek oluşturmaları, turistleri etkilemeleri veya eğitmek için kendi eylemlerini kullanmaları”* gerektiği yönünde görüşlerini ifade etmiştir. Aynı zamanda turist rehberleri, yorumlamanın önemini vurgulayıp, yorumun anahtar olduğunu ve yorumlamanın görevleri yerine getirmede başarı sağlayacağını dile getirmiştir.

Littlefair ve Buckley (2008) tarafından yapılan çalışmada alt tropikal ormanlarına tırmanış turları esnasında turistler tarafından sergilenen olumsuz davranışların etkilerinin azaltılmasına yönelik bir deney gerçekleştirilmiştir. Deneyde, iyi bir eğitim almış turist rehberlerinin sözlü ifadelerinin (yorumlamalarının) mi yoksa turist rehberlerinin rol model olmalarının mı daha etken olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma alanı olarak Avustralya Queensland’in güneydoğusunda yer alan, dünya miras alanı olan ve uzun yürüyüş parkurlarına elverişli olan Lamington Ulusal Parkı tercih edilmiştir. Gürültü yapma (birtakım hayvanları rahatsız etme), çöp atma (endemik bitki örtüsünün ölmesine sebep olma) ve tırmanış parkurunda kestirme yolları kullanma (toprak erozyonuna sebebiyet verme) belirlenen üç parametre olmuştur. Tur esnasında bir görevli, kestirme yolları kullanan turistlerin olup olmadığını ve var ise kaç turist olduğunu takip etmiştir. Bir başka görevli, gürültü yapılıp yapılmadığına dair kayıt cihazı ile kayıt almıştır. Bir diğer görevli ise turistlerin arkasından gelerek çöp atılıp atılmadığını kontrol etmiştir. Turist rehberleri tur süresince turistlere çöp atmamaları ve gürültü yapmamaları konusunda anlatımlar yapmış, yorumlamalarda bulunmuştur ve rol model olmuştur. Çalışmanın sonucuna göre, turist rehberleri tarafından yapılan anlatımların öncesinde ve sonrasında, çöp atma konusunda büyük bir farklılık görülmemiş, ancak gürültünün şiddetinin azaldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte turist rehberlerinin rol model olmasıyla birlikte turistlerin kestirme yolları kullanmalarının azalttığı görülmüştür.

Randall ve Rollins (2009) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin, çevreye uygun davranışlarına yönelik turistleri yorumlama ve modelleme yoluyla eğiterek, doğal alanların korunmasına katkıda bulunma potansiyeli araştırılmaktadır. Çalışmada, kaynak yönetimi konusunda turist rehberlerinin sağladığı deneyimin gruptan gruba değiştiği, ancak tüm turist rehberlerinin kamp alanlarını çöplerden uzak

tutmak gibi çevreye karşı duyarlı davranışları geliştirdiği, turist rehberlerinin çevresel yorumcu rolü ile turistlerin bölge hakkındaki bilgi ve farkındalıklarını artırma istekleri olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Toker (2011) tarafından yapılan çalışmada, kültür turizminin sürdürülebilirliğinde turist rehberlerinin rolü araştırılmış, bu bağlamda çalışmada turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne değinilmiştir. Ankara özelinde yapılan çalışmada turistler, seyahat acentaları ve turist rehberleri örneklem olarak tercih edilmiştir. Araştırma sonuçları, tüm örneklem gruplarının turist rehberlerinin kültür elçisi olarak görüldüğünü göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü konusunda eksiklikleri olduğunu göstermektedir. Kültürel değerlerin korunması ve gidilen yerde çevresel sorumlu davranış sergilenmesi görevlerinin tam olarak yerine getirilmediği, turist rehberlerinin kültürel ve fiziksel çevrenin korunmasında önemli roller üstlenmesi gerektiği ve sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerektiği ifade edilmektedir.

Hu ve Wall (2012) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin diğer rol ve sorumluluklarının yanı sıra sürdürülebilir gelişime katkı sağlayan kişi oldukları üzerinde durulmuştur. Alanyazın taraması yapılan çalışmada, turist rehberlerinin sürdürülebilirliğe ilişkin düşüncelerinin geliştirilmesi ve mesleklerini icra ederken sahip oldukları potansiyelin artırılmasının yollarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmada turist rehberlerinin destinasyonların sürdürülebilir gelişimine oldukça büyük bir katkı sağladıkları görülmektedir. Ayrıca yorumlayıcı rehberliğin yerel kaynakların korunmasına katkı sağladığı da ortaya çıkmıştır.

Ö. Köroğlu ve diğerleri (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turist rehberlerinin liderlik, arabuluculuk ve kaynak yönetimi rolleri kavramsal olarak değerlendirilmiştir. İlgili alanyazına dayandırılarak turist rehberlerinin rollerinin çerçevelerinin çizildiği çalışmada kaynak yönetimi rolü bağlamında turist rehberlerinin turistler ile doğal ve kültürel çevre arasında önemli bir yapı taşı olduğu, turistlerin doğal ve kültürel yaşamı anlamalarına katkıda bulunduğu, konumları gereği turistlerin davranışlarını yönlendirdiği ifade edilmektedir.

Pereira ve Mykletun (2012) tarafından yapılan çalışmada, turist rehberlerinin sürdürülebilir turizme katkılarının ortaya çıkarılması amaçlanmış, Cohen (1985) ve Weiler ve Davis (1993) tarafından geliştirilen şemaya, sürdürülebilir ilkeleri

kapsayacak “*ekonomi odaklı*” alan eklenerek matris genişletilmiştir. Araştırmada veriler karma yöntemle, durum çalışması deseni ile turist rehberlerinden elde edilmiştir. 36 turist rehberine anket uygulanmış, sekiz turist rehberi, 18 kamu ve özel sektör üyesi ve iki sivil toplum kuruluşu ile görüşmeler yapılmış, 24 turda katılımcı gözlemine ve arşiv doküman verilerinin analizine yer verilmiştir. Çalışmada, rehberlerin sürdürülebilir turizm gelişimine katkısının düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Turist rehberlerinin liderlik, arabuluculuk, kaynak yönetimi ve ekonomi odaklı rolleri bakımından elde edilen verilere göre kaynak yönetimi rolü kapsamında katılımcıların gözlemleri doğrultusunda, turist rehberlerinin turistlere gösterebilmek adına ağaç ve bitkiler üzerinde kesikler yaptığı, rehberlerin yorumlayıcı rolünün zayıf olduğu, biyoçeşitliliğinin öneminden ve koruma ihtiyacından bahsedilmediği ifade edilmiştir. Bu gözlemlerin rehberlere uygulanan anket sonuçlarıyla uyuşmadığı, rehberlerin yorumlamanın anlamını ve anlamlı bağlantılar kurmanın önemini anlayıp anlamadıklarını netleştirmek için görüşmeler yaptıkları, uzun bir süredir rehberlerin konuya ilişkin eğitim almadıkları ve yorumlamanın eğitimlerinin bir parçası olmadığı ve bu bilgiler kamu sektörüne uygulanan görüşmelerle desteklendiği ifade edilmiştir.

Köroğlu (2013) tarafından yapılan çalışmada, turist rehberlerinin iş yaşamındaki rolleri kavramsal olarak ele alınmıştır. İlgili alanyazın taramasına dayandırılarak turist rehberlerinin rollerinin kavramsal bir çerçevesi oluşturulmuş, çalışmada doğaya yönelik gerçekleştirilen turizm faaliyetleri içinde turist rehberlerinin en fazla kaynak yöneticiliği, liderlik, kültürel arabuluculuk ve yorumcu rollerine vurgu yapıldığı ifade edilmiştir. Kaynak yönetimi rolü ile turist rehberlerinin turistler önünde bir örnek teşkil ettikleri, onların davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahip oldukları belirtilmiştir.

Köroğlu ve Güzel (2014) tarafından yapılan çalışma, ziyaretçilerin çevreye uygun davranışları yorumlama ve modelleme yoluyla eğiterek doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunmak için turist rehberlerinin rolleri hakkındaki ziyaretçi algılarını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda çalışma, turist rehberlerinin doğal kaynak yönetimi ve sürdürülebilir turizmde oynayabilecekleri potansiyel rolü incelemektedir. Turist rehberlerinin doğal alanlardaki rolü ve doğal kaynak yönetimi üzerine yapılan çalışmanın bulguları, turist rehberlerinin turistlerin doğal kaynaklara yönelik davranış ve tutumlarını etkili bir şekilde değiştirebileceğini göstermektedir. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü, turistlerin doğal alanlarla ilgili

farkındalıklarını/takdirlerini geliştirmelerine ve doğal çevre hakkındaki bilgi ve anlayışlarını artırmalarına yardımcı olabilmektedir. Ayrıca turist rehberlerinin doğal kaynak yönetimi ve sürdürülebilir turizmde oynayabilecekleri potansiyel rol, sadece korunan destinasyonlar için değil, tur sonrası yaşam alanları için de önem taşımaktadır.

de Lima (2016) tarafından yapılan çalışma, turist rehberlerinin turistleri doğaya bağlamaya yönelik önemli rolüne ilişkin kavramsal bir değerlendirme olmakla birlikte Avustralya'daki rehberli turlardan örnekler de sunmakta ve turist rehberlerinin enstrümantal (tur yönetimi), arabulucu (deneyim yönetimi) ve yorumlayıcı (kaynak yönetimi) rollerini incelemektedir. Çalışmada turist rehberlerinin doğaya ilişkin farkındalığı ve saygıyı artırdıkları, belirli bir ekosistem, peyzajlar hakkında bilgiler sağlayarak, belirli doğal varlıkları, ormanları, savanları ve deniz rezervini yabancılara tanıttığı ifade edilmektedir.

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünü irdeleyen çalışmalar, rolün önemine ve her daim önemini ve değerini koruyan bir konuya işaret etmektedir. Doğal ve kültürel kaynaklar, yalnızca turist rehberliği mesleği ve/veya turizm sektörü için değil doğanın, kültürün, insanlığın ve hatta yaşamın devam etmesinde kilit rol oynayan değerlerdir. Konuya ilişkin yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere konunun kavramsal olarak ele alındığı ya da nitel veriler ile değerlendirmelerin yapıldığı ifade edilebilmektedir. Kaynak yönetimi rolünün doğal ve kültürel çevreye sağladığı faydalar yapılan çalışmalar ile ortaya çıkarılmıştır. Bu konuda turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolleri kapsamında üstlendikleri sorumluluklara ilişkin tutumlarını ölçen bir ölçeğin varlığının, kavramın bilinirliğini ve turist rehberlerinin konuya ilişkin farkındalığını artıracığı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı; turist rehberlerinin doğal ve kültürel kaynakların korunmasında önem arz eden kaynak yönetimi rolüne yönelik tutumlarını ölçmek üzere güvenilir ve geçerli bir ölçek geliştirmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda; “*Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeğinin yapı geçerliği nasıldır?*”, “*Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeğinin güvenirliği ne düzeydedir?*”, “*Açımlayıcı Faktör Analizi sonuçları nasıldır?*”, “*Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları nasıldır?*”, “*Ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenirlik değeri nedir?*” sorularına cevap aranmaktadır.

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarının belirlenmesinin; doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliği konusunda turist rehberlerinde farkındalık yaratacağı düşünülmektedir. Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeline, evrenine ve örnekleme ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca veri toplama araçları ile tekniklerine, veri toplama sürecine, verilerin analizine ve öndeneme uygulamasına yönelik açıklamalarda bulunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını belirleyen bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlandığı için nitel ve nicel verilerin birlikte kullanılabilirdiği bir karma yöntem yoluna gidilmiştir. Karma yöntemde, nitel ve nicel veri toplama teknikleri aynı anda veya birbirini takip eder biçimde uygulanmaktadır (Balcı, 2015, s. 43; Kozak, 2017, s. 39).

Karma yöntemden, hem pozitivist hem de olgusal yaklaşımın kullanılması durumunda bahsedilmektedir (Coşkun vd., 2015, s. 66). Bir diğer ifadeyle karma yöntemde nitel ve nicel yöntemler veya teknikler birleştirilebilmektedir (Glesne, 2015, s. 18). Bununla birlikte karma yöntem, tek bir yaklaşımın tek başına yapabildiğinden daha fazla kanıt ortaya koymakta (Creswell ve Plano Clark, 2018, s. 14) ve sonucunda veriler daha anlaşılır hale gelmektedir (Teddlie ve Tashakkori, 2015, s. 15).

Karma yöntem, araştırmanın problemini çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde incelemek üzere nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılarak gerçekleştirildiği araştırma olarak ifade edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 322). Aynı zamanda nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasından dolayı verilerin güvenilirliği ve geçerliği artmakta (Kozak, 2017, s.39) ve bu da araştırmanın kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Yıldırım, 2017, s. 62).

Karma yöntemde ilk olarak araştırmanın problemine yönelik nitel veriler toplanıp analiz edilmekte, daha sonra elde edilen verilere göre nicel veriler toplanıp analizleri gerçekleştirilip yorumlanmaktadır. Bu yöntem ölçek geliştirme çalışmalarında da etkili sonuçlar ortaya koymaktadır (Creswell, 2014). Bu araştırmanın amacı; turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeği geliştirmek olduğundan, çalışma grubu olan turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne ilişkin görüşlerine ihtiyaç duyulmuştur. Araştırma kapsamında ortaya çıkarılan maddeler, nitel veriler yardımıyla elde edilmiştir. Daha sonra nicel veriler, yapının geçerliğinin sınanması ve doğrulanması aşamalarında kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle nitel yaklaşım izlenmek suretiyle bir görüşme formu oluşturularak, turist rehberleriyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Daha sonra elde edilen nicel veriler ile ölçeğe son hali verilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmacı tarafından örnek seçilen, elde edilen sonuçlar ile genelleme yapılan ve araştırmanın çalışma alanını oluşturan grup evren olarak ifade edilebilmektedir (Coşkun vd., 2015, s. 71). Bir başka tanıma göre evren, soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan gruplardır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 80). Anakütle olarak da ifade edilen evren, “araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği birimler bütünü” olarak da tanımlanmaktadır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s. 31). Araştırma sonuçlarının genellendiği kitlenin büyüklüğü ile araştırmanın değeri doğru orantılıdır. Bir başka ifadeyle, evrenin büyüklüğü araştırmaya değer katmaktadır (Yeşil, 2014, s. 60).

Örneklem, çalışmanın amacına uygun olarak herhangi bir yöntemle evrenden seçilen ve evreni temsil etme yeteneğine sahip olan birimler kümesi şeklinde ifade edilmektedir (Ural ve Kılıç, 2013, s. 33). Örneklemden hareketle örnekleme, evrenden

örneklem seçme işlemi olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2004, s. 111). Bu noktada örneklemin belirlenme süreci önem arz etmektedir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2015, s. 88).

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'ne [AREGEM] ([http-24](http://24)) ve Turist Rehberleri Birliği'ne [TUREB] ([http-25](http://25)) ait resmî web sayfalarında bulunan güncel verilerine göre Türkiye'de 12.099 turist rehberi bulunmaktadır. Araştırmanın evrenini çalışma kartına sahip olan 9.252 turist rehberi oluşturmaktadır. Evreninin tamamına ulaşmak maliyet ve zaman kavramlarını olumsuz yönde etkilediğinden, evreni temsil eden bir örneklem seçilmesi araştırmacılar için büyük bir avantaj haline gelmektedir (Büyüköztürk vd., 2016, s. 81).

3.2.1. Nitel Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubu

Ölçek geliştirme sürecinin ilk aşamasında; nitel veriler elde edilerek, bu nitel veriler vasıtasıyla madde havuzu oluşturulmuştur. Bu kapsamda nitel verilerin elde edileceği bir çalışma grubuna ihtiyaç duyulmuştur. İlk aşamada araştırmanın evrenini, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Ruhsatname belgeli, eylemli turist rehberleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu ise evrende yer alan ve amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen turist rehberleridir. Amaçlı örnekleme yöntemleri, tam manasıyla nitel araştırma geleneği içerisinde ortaya çıkmış olan yöntemlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 118). Amaçlı örneklemede araştırmacı evren içinde çeşitlilikten, ilgilenmiş olduğunu seçmektedir (Güler vd., 2015, s. 94). Diğer bir ifadeyle, araştırma amaçlarına en uygun cevabı verebilecek bireylerin örnekleme seçilmesi esastır (Aziz, 2014, s. 55).

Çalışma grubunda çalışma kartına sahip eylemli 65 turist rehberi yer almaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kartopu örnekleme, turist rehberlerini belirlemede kullanılan örnekleme yöntemleridir. Kartopu örneklemede, elde edilmiş olan isimler veya durumlar kartopu şeklinde büyüyüp devam etmekte, her bir katılımcı bir sonraki katılımcıyı belirlemektedir. Ölçüt örneklemede ise “belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılması” söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 122). Nitel verilerin elde edildiği çalışma grubuna ilişkin demografik özellikler Çizelge 8'de yer almaktadır.

Çizelge 8. Nitel Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Özellikler

KATILIMCI	CİNSİYET	YAŞ	MEDENİ DURUM	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEKİ REHBERLİK EĞİTİMİ	YABANCI DİL/DİLLER	ÇALIŞMA ŞEKLİ	MESLEKİ TECRÜBE (YIL)	MESLEK ODASI	ÇALIŞMA BÖLGESİ	GÖRÜŞME SÜRESİ	GÖRÜŞME TARİHİ
K1	Erkek	26	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	3	ÇARO	Ülkesel	24 DK. 14 SN.	20.05.2020
K2	Erkek	32	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca, Çince	Serbest	10	NERO	Ülkesel	16 DK. 54 SN.	20.05.2020
K3	Kadın	55	Evli	Yüksek Lisans	B. Kursu	Fransızca	Serbest	10	ÇARO	Ülkesel	16 DK. 40 SN.	20.05.2020
K4	Kadın	24	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	3	ÇARO	Bölge I	15 DK. 17 SN.	20.05.2020
K5	Erkek	32	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce, Çince	Serbest	10	İRO	Ülkesel	15 DK. 52 SN.	21.05.2020
K6	Kadın	42	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	18	İRO	Ülkesel	13 DK. 03 SN.	21.05.2020
K7	Erkek	36	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	8	GARO	Ülkesel	20 DK. 25 SN.	21.05.2020
K8	Erkek	40	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce	A. Bağlı	18	İRO	Ülkesel	11 DK. 05 SN.	21.05.2020
K9	Erkek	34	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	9	GARO	Ülkesel	16 DK. 48 SN.	21.05.2020
K10	Kadın	28	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	6	İRO	Ülkesel	19 DK. 37 SN.	21.05.2020
K11	Erkek	54	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	28	GARO	Ülkesel	17 DK. 56 SN.	21.05.2020
K12	Erkek	36	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	Çince, Japonca, İngilizce	Serbest	11	İRO	Ülkesel	24 DK. 09 SN.	21.05.2020

Çizelge 8-devamı

K13	Kadın	36	Bekâr	Ön Lisans	Ön Lisans	Japonca	A. Bağlı	7	NERO	Ülkesel	20 DK. 26 SN.	21.05.2020
K14	Kadın	33	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	2	İRO	Ülkesel	36 DK. 42 SN.	22.05.2020
K15	Erkek	34	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	A. Bağlı	12	GARO	Ülkesel	25 DK. 06 SN.	22.05.2020
K16	Erkek	33	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	11	İRO	Ülkesel	12 DK. 59 SN.	22.05.2020
K17	Erkek	60	Evli	Lisans	Bakanlık Kursu	Almanca	Serbest	20	GARO	Ülkesel	21 DK. 59 SN.	22.05.2020
K18	Erkek	33	Bekâr	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	5	GARO	Ülkesel	18 DK. 27 SN.	22.05.2020
K19	Erkek	34	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca	Serbest	8	GARO	Ülkesel	61 DK. 12 SN.	23.05.2020
K20	Kadın	53	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	30	İRO	Ülkesel	28 DK. 24 SN.	23.05.2020
K21	Erkek	34	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca	Serbest	14	İZRO	Ülkesel	23 DK. 09 SN.	23.05.2020
K22	Erkek	45	Bekâr	Yüksek Lisans	Ön Lisans	İngilizce, Yunanca	A. Bağlı	13	İRO	Ülkesel	33 DK. 13 SN.	23.05.2020
K23	Erkek	56	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	A. Bağlı	30	NERO	Ülkesel	27 DK. 8 SN.	23.05.2020
K24	Erkek	56	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	30	İRO	Ülkesel	15 DK. 40 SN.	23.05.2020
K25	Kadın	40	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce, İtalyanca	Serbest	13	İRO	Ülkesel	17 DK. 13 SN.	23.05.2020
K26	Erkek	47	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	25	İRO	Ülkesel	16 DK. 21 SN.	24.05.2020
K27	Kadın	50	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce, Rusça	Serbest	24	ARO	Ülkesel	53 DK. 17 SN.	24.05.2020
K28	Kadın	43	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	A. Bağlı	20	İRO	Ülkesel	28 DK. 47 SN.	25.05.2020

Çizelge 8-devamı

K29	Erkek	28	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca	Serbest	5	İRO	Ülkesel	24 DK. 30 SN.	25.05.2020
K30	Erkek	32	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	Almanca, İngilizce	Serbest	4	İZRO	Ülkesel	39 DK. 19 SN.	25.05.2020
K31	Kadın	60	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	31	İRO	Ülkesel	58 DK. 14 SN.	25.05.2020
K32	Kadın	40	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce, İtalyanca	Serbest	19	İRO	Ülkesel	23 DK. 27 SN.	25.05.2020
K33	Erkek	64	Bekâr	Yüksek Lisans	Yüksek Lisans	İngilizce, İspanyolca	Serbest	1	İRO	Bölge I	22 DK. 03 SN.	25.05.2020
K34	Kadın	34	Bekâr	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	A. Bağlı	10	BURO	Ülkesel	37 DK. 36 SN.	25.05.2020
K35	Erkek	38	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	14	İRO	Ülkesel	31 DK. 35 SN.	25.05.2020
K36	Kadın	30	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	5	NERO	Ülkesel	28 DK. 32 SN.	25.05.2020
K37	Erkek	37	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce, Rusça, Bulgarca	Serbest	19	İRO	Ülkesel	36 DK. 16 SN.	26.05.2020
K38	Erkek	56	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	4	İRO	Ülkesel	55 DK. 28 SN.	26.05.2020
K39	Erkek	40	Bekâr	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	21	İRO	Ülkesel	42 DK. 52 SN.	26.05.2020
K40	Erkek	40	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce, Almanca	Serbest	15	İRO	Ülkesel	31 DK. 44 SN.	26.05.2020
K41	Kadın	52	Bekâr	Yüksek Lisans	B. Kursu	İngilizce, İtalyanca	Serbest	30	İZRO	Ülkesel	23 DK. 18 SN.	26.05.2020
K42	Erkek	32	Bekâr	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	11	İRO	Ülkesel	26 DK. 21 SN.	26.05.2020

Çizelge 8-devamı

K43	Erkek	40	Evli	Lisans	B. Kursu	Almanca	Serbest	13	İRO	Ülkesel	24 DK. 46 SN.	26.05.2020
K44	Erkek	44	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	20	İRO	Ülkesel	68 DK.	26.05.2020
K45	Kadın	40	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	17	GARO	Ülkesel	44 DK. 17 SN.	27.05.2020
K46	Erkek	46	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce, Flemence	Serbest	23	İRO	Ülkesel	31 DK. 09 SN.	27.05.2020
K47	Erkek	72	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	42	ÇARO	Ülkesel	29 DK. 52 SN.	27.05.2020
K48	Erkek	40	Evli	Doktora	Lisans	İngilizce, Almanca	Serbest	20	İRO	Ülkesel	29 DK. 21 SN.	27.05.2020
K49	Erkek	37	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	14	ÇARO	Ülkesel	45 DK. 10 SN.	27.05.2020
K50	Erkek	40	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, Almanca	A. Bağlı	18	TRO	Ülkesel	70 DK. 54 SN.	28.05.2020
K51	Kadın	36	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, Almanca	Müze Rehberi	15	ANRO	Ülkesel	56 DK. 41 SN.	30.05.2020
K52	Erkek	33	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	10	İRO	Ülkesel	35 DK. 17 SN.	30.05.2020
K53	Erkek	40	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	15	İRO	Ülkesel	13 DK. 51 SN.	30.05.2020
K54	Erkek	46	Evli	Lisans	B. Kursu	Almanca	Serbest	15	TRO	Ülkesel	32 DK. 03 SN.	30.05.2020
K55	Kadın	33	Bekâr	Lisans	Ön Lisans	İngilizce, Almanca, Hollandaca	Serbest	9	TRO	Ülkesel	25 DK. 11 SN.	30.05.2020
K56	Erkek	41	Evli	Ön Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	20	İRO	Ülkesel	36 DK. 23 SN.	30.05.2020
K57	Erkek	37	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca	Serbest	13	ÇARO	Ülkesel	21 DK. 31 SN.	30.05.2020

Çizelge 8-devamı

K58	Erkek	31	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca, Çince	Serbest	10	NERO	Ülkesel	32 DK. 21 SN.	30.05.2020
K59	Erkek	45	Bekâr	Lisans	Ön Lisans	İngilizce, Almanca, Rusça	Serbest	5,5	ÇARO	Ülkesel	43 DK.	31.05.2020
K60	Erkek	46	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce, Almanca	Serbest	27	TRO	Ülkesel	43 DK. 28 SN.	31.05.2020
K61	Kadın	46	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce, Urduca, Hintçe	Serbest	26	ANRO	Ülkesel	32 DK. 53 SN.	1.06.2020
K62	Erkek	37	Evli	Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	15	TRO	Ülkesel	21 DK. 08 SN.	1.06.2020
K63	Kadın	45	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	25	ANRO	Ülkesel	30 DK. 24 SN.	3.06.2020
K64	Kadın	32	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	12	ŞURO	Ülkesel	19 DK. 09 SN.	3.06.2020
K65	Kadın	49	Bekâr	Lisans	B. Kursu	Çince	Serbest	25	ÇARO	Ülkesel	38 DK. 11 SN.	16.06.2020

Nitel verilerden madde havuzu oluşturmak için nitel araştırma yöntemlerinde ulaşılan kişi sayısından daha fazla kişiye ulaşılmıştır. Madde havuzuna olabildiğinde çok madde yazmak gerekliliği sebebiyle çalışma grubunda bulunan katılımcı sayısı yüksek tutulmuş, veriler sıklıkla tekrarlanmaya başladığında veri doygunluğu sebebiyle görüşmelere son verilmiştir.

3.2.2. Görüşü Alınan Uzman Grubu

Madde havuzuna ilişkin düzenlemelerin yapılması ve ölçek taslağına son halinin verilmesi sürecinde tez izleme komitesinde yer alan üç öğretim üyesi ile çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan düzenlemeler sonucunda madde havuzu, hazırlanan yönerge ile birlikte kapsam geçerliği sağlamak üzere bir Türk Dili uzmanı, bir ölçek geliştirme uzmanı ve dört turist rehberliği alanı uzmanı olmak üzere toplam altı uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü aşaması iki kez tekrarlanmıştır.

3.2.3. Öndeneme Uygulaması Gerçekleştirilen Çalışma Grubu

Öndeneme uygulamasının çalışma grubu, 12 eylemli turist rehberinden oluşmaktadır. Öndeneme uygulamasına katılan turist rehberlerine ilişkin demografik özelliklere Çizelge 9'da yer verilmiştir. Çizelge 9 incelediğinde farklı demografik özelliklere sahip olan turist rehberlerinin, öndeneme uygulamasının çalışma grubuna katıldığı görülmektedir. Çalışma grubunda yer alan turist rehberlerinin sahip olduğu farklı demografik özellikler (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe süresi, bağlı olunan meslek odası vb.), maddelere verilen cevapların çeşitliliği sağlamakla beraber, farklı bakış açılarının varlığına ışık tutmuştur.

Çizelge 9. Öndeneme Uygulamasına İlişkin Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubu

KATILIMCI	CİNSİYET	YAŞ	MEDENİ DURUM	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEKİ REHBERLİK EĞİTİMİ	YABANCI DİL/DİLLER	ÇALIŞMA ŞEKLİ	MESLEKİ TECRÜBE (YIL)	MESLEK ODASI	ÇALIŞMA BÖLGESİ	GÖRÜŞME SÜRESİ	GÖRÜŞME TARİHİ
K1	Kadın	32	Evli	Doktora	Lisans	İngilizce	Serbest	7	ÇARO	Ülkesel	27 DK. 30 SN.	08.01.2022
K2	Kadın	34	Evli	Doktora	Lisans	İngilizce	Serbest	13	TRO	Ülkesel	24 DK. 10 SN.	19.01.2022
K3	Erkek	28	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	5	ÇARO	Ülkesel	23 DK. 45 SN.	19.01.2022
K4	Erkek	35	Evli	Lisans	Lisans	İngilizce	Serbest	10	GARO	Bölgesel	26 DK. 22 SN.	31.01.2022
K5	Kadın	57	Bekâr	Lisans	B. Kursu	Almanca	Serbest	38	İRO	Ülkesel	43 DK. 09 SN.	31.01.2022
K6	Erkek	35	Bekâr	Yüksek Lisans	B. Kursu	İngilizce, Almanca	Serbest	10	ÇARO	Ülkesel	18 DK. 13 SN.	31.01.2022
K7	Kadın	57	Evli	Yüksek Lisans	B. Kursu	Fransızca	Serbest	11	ÇARO	Ülkesel	20 DK. 25 SN.	31.01.2022
K8	Erkek	33	Bekâr	Yüksek Lisans	Lisans	İngilizce, İspanyolca, Çince	Serbest	12	NERO	Ülkesel	20 DK. 06 SN.	31.01.2022
K9	Erkek	48	Bekâr	Lisans	B. Kursu	İngilizce	Serbest	28	TRO	Ülkesel	18 DK. 56 SN.	01.02.2022
K10	Erkek	41	Bekâr	Lisans	Lisans	İngilizce	A. Bağlı	17	TRO	Ülkesel	21 DK. 04 SN.	01.02.2022
K11	Erkek	53	Bekâr	Lisans	Ön Lisans	İngilizce	Serbest	25	ARO	Ülkesel	28 DK. 47 SN.	02.02.2022
K12	Erkek	64	Evli	Lisans	B. Kursu	İngilizce, Arapça	Serbest	34	İZRO	Ülkesel	23 DK. 54 SN.	02.02.2022

3.2.4. Geçerlik ve Güvenirlik İncelemeleri İçin Ulaşılan Örneklem

Araştırmanın uygulama aşamalarında olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme metodu tercih edilmiştir. Ankete cevap veren tüm bireylerin örneğe dâhil edilmesi, kolayda örnekleme metodunun temel noktasıdır. Katılımcı bulma işlemi gerekli görülen örnek büyüklüğüne ulaşmaya dek sürmektedir (Altunışık vd., 2012, s. 142). Kolayda örnekleme, verilerin ve bilgilerin en kolay şekilde toplanabileceği bireylerin örnek kapsamına alınmasını amaçlamaktadır (Kurtuluş, 2010, s. 63). Böylelikle örneklem, istenilen özelliklere sahip olan, en kolay ve hızlı ulaşılabilecek bireylerin seçilmesiyle oluşturulmaktadır (Ural ve Kılıç, 2013, s. 42; Altındış ve Ergin, 2018, s. 96).

Örneklem, bir bölge veya meslek odası ile sınırlı tutulmamıştır. Türkiye genelinde kurulmuş olan Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ADRO), Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (BURO), Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ÇARO), Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası (GARO), Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO) ve Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası (TRO) olmak üzere altı adet bölgesel turist rehberleri odası; Ankara Turist Rehberleri Odası (ANRO), Antalya Turist Rehberleri Odası (ARO), Aydın Turist Rehberleri Odası (ATRO), İstanbul Turist Rehberleri Odası (İRO), İzmir Turist Rehberleri Odası (İZRO), Muğla Turist Rehberleri Odası (MURO) ve Nevşehir Turist Rehberleri Odası (NERO) olmak üzere yedi adet meslek odası ile birlikte toplam 13 meslek odasına üye olan eylemli turist rehberleri, örnekleme dâhil edilmiştir.

Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında veri toplama işlemi sırasında katılımcılar, gönüllülük esası ile ölçek formlarını yanıtlamıştır. Formları yanıtlamadan evvel katılımcılara formlara ilişkin bilgilendirme yapılmış ve istenildiği takdirde çalışma sonuçlarının kendileri ile paylaşılacağı belirtilmiştir.

Tutum ölçeği geliştirilebilmesi için ihtiyaç olunan örneklem büyüklüğü değişken yapısına göre farklılık göstermektedir. Madde sayısı ölçütünün uygun olacağı öne sürülmesine rağmen (madde başına 5-20 kişi) yapılan uygulamalarda bu önerinin açıklayıcı olmadığı ileri sürülebilmektedir. Bu sebeple, kalıp bir ölçüt ölçülecek özelliğin yapısına bağlı olarak işe yarar olmayabilmektedir. Önemli olan

örneklemin özelliği temsil edici nitelikte olmasıdır. Diğer yandan tutum gibi bilinen bir yapı için 200-300 kişilik bir örneklem yeterli olabilmektedir (Erkuş, 2019, s. 59-60). Yapının geçerliğine ilişkin uygulama aşamasında anketleri yanıtlayan turist rehberi sayısı, 303'tür. Ancak gelişigüzel doldurulan, eksik veri bulunan ve uç değerleri kapsayan anketler değerlendirmeye alınmamıştır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini 294 turist rehberi oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla katılımcılara "cinsiyet, yaş, mesleki rehberlik eğitimi, çalışma kartında yer alan yabancı dil/diller, yoğunlukla hizmet verilen turistlerin geldikleri bölgeler, mesleki tecrübe süresi ve üye olunan meslek odası" soruları yöneltilmiştir. Çizelge 10'da turist rehberlerinin demografik özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde %23,1'inin kadın, %76,9'unun erkek olduğu; yaşa göre dağılımları incelendiğinde ise %60,5'inin 21-40 yaş arası, %32,3'ünün 41-55 yaş arası, %6,8'inin 56-74 yaş arası, %0,3'ünün 75 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan turist rehberlerinin büyük bir çoğunluğunun erkek olması örneklemin bu bağlamda homojen bir dağılım sergilemediğini göstermektedir. Ayrıca TUREB tarafından açıklanan verilere göre eylemli kadın turist rehberlerinin sayısı 2.779, eylemli erkek turist rehberlerinin sayısı ise 6.473'tür (http-25). Bu durumun ülkedeki turist rehberi sayısı ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun 21-40 yaş arasında olduğu dikkate alındığında mesleği icra eden turist rehberlerinin genç bireyler olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin, mesleki rehberlik eğitim durumu incelendiğinde %19,7'sinin ön lisans, %47,6'sının lisans, %4,8'inin tezli yüksek lisans, %8,8'inin tezsiz yüksek lisans mezunu olduğu; ayrıca %19'unun Bakanlık kursu/sertifika programı ile çalışma kartına sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun lisans mezunu olması, dört yıllık turizm rehberliği eğitimi veren kurumların varlığına ve katılımcıların eğitim seviyesinin yüksek olduğuna işaret edebilmektedir. Araştırmaya katılan turist rehberlerinin rehberlik hizmeti verdikleri yabancı dil/diller (birden fazla seçenek üzerinde işaretleme yapabilecekleri ifade edilmiştir) incelendiğinde %82'sinin İngilizce, %8,5'inin Almanca, %5,8'inin Rusça, %4,8'inin Arapça, %4,4'ünün Fransızca, %3,7'sinin İspanyolca dilinde rehberlik hizmeti verdikleri görülmektedir. Katılımcıların 21 farklı dilde rehberlik hizmeti

verdikleri ve en fazla İngilizce dilinde mesleği icra ettikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan turist rehberleri aldıkları mesleki eğitim sürecince yoğunlukla İngilizce dilinde eğitim aldığı ve bu yabancı dille çalışma kartına sahip olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan turist rehberlerinin yoğunlukla hizmet verdikleri turistlerin geldikleri bölgeler (birden fazla seçenek üzerinde işaretleme yapabilecekleri ifade edilmiştir) incelendiğinde %6,1'inin Afrika'dan, %33'ünün Amerika'dan, %26,2'sinin Doğu Asya ve Pasifik'ten, %77,9'unun Avrupa'dan, %26,5'inin Ortadoğu'dan ve %5,1'inin Güney Afrika'dan geldiği görülmektedir. Katılımcıların genellikle Avrupa'dan gelen turistlere rehberlik hizmeti verdiği ifade edilebilir. Katılımcıların mesleki tecrübe süresi incelendiğinde ise %34,4'ünün 5 yıl ve altı, %20,1'inin 6-10 yıl, %18'inin 11-15 yıl, %11,2'sinin 16-20 yıl ve 16,3'ünün 20 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin bağlı oldukları meslek odaları incelendiğinde; %3,7'sinin ADRO, %10,5'inin ANRO, %6,8'inin ARO, %6,5'inin ATRO, %2,4'ünün BURO, %4,1'inin ÇARO, %1,7'sinin GARO, %27,2'sinin İRO, %9,9'unun İZRO, %4,4'ünün MURO, %4,4'ünün NERO, %7,1'inin ŞURO, %11,2'sinin TRO üyesi olduğu görülmektedir. Türkiye'de örgütlenmiş tüm meslek odalarından katılımcıların olduğu söylenilebilmektedir.

Çizelge 10. Katılımcıların Demografik Özellikleri (Yapının Geçerliliğine İlişkin Uygulama)

Değişkenler		n	%			n	%
Cinsiyet	Kadın	68	23,1				
	Erkek	226	76,9				
Yaş	21 – 40 yaş arası	178	60,5				
	41 – 55 yaş arası	95	32,3				
	56 - 74 yaş arası	20	6,8				
	75 yaş ve üzeri	1	,3				
Mesleki Rehberlik Eğitimi	Ön Lisans	58	19,7				
	Lisans	140	47,6				
	Tezli Yüksek Lisans	14	4,8				
	Tezsiz Yüksek Lisans	26	8,8				
	Bakanlık Kursu/Sertifika Programı	56	19,0				
Çalışma Kartında Yer Alan Yabancı Dil/Diller							
		n	%			n	%
İngilizce	Evet	241	82,0	Hollandaca	Evet	1	0,3
	Hayır	53	18,0		Hayır	293	99,7
Almanca	Evet	25	8,5	İsveççe	Evet	1	0,3
	Hayır	269	91,5		Hayır	293	99,7
Fransızca	Evet	13	4,4	İtalyanca	Evet	2	0,7
	Hayır	281	95,6		Hayır	292	99,3

Çizelge 10-devamı

		n	%			n	%
Rusça	Evet	17	5,8	Flemenkçe	Evet	1	0,3
	Hayır	277	94,2		Hayır	293	99,7
Bulgarca	Evet	2	0,7	Portekizce	Evet	2	0,7
	Hayır	292	99,3		Hayır	292	99,3
Arapça	Evet	14	4,8	Lehçe	Evet	2	0,7
	Hayır	280	95,2		Hayır	292	99,3
Endonezce	Evet	5	1,7	Japonca	Evet	1	0,3
	Hayır	289	98,3		Hayır	293	99,7
Çince	Evet	3	1,0	Macarca	Evet	1	0,3
	Hayır	291	99,0		Hayır	293	99,7
Farsça	Evet	1	0,3	Sırpça	Evet	1	0,3
	Hayır	293	99,7		Hayır	293	99,7
İspanyolca	Evet	11	3,7	Yunanca	Evet	2	0,7
	Hayır	283	96,3		Hayır	292	99,3
Gürcüce	Evet	2	0,7				
	Hayır	292	99,3				
Yoğunlukla Hizmet Verilen Turistlerin Geldiği Bölgeler							
		n	%			n	%
Afrika	Evet	18	6,1	Avrupa	Evet	229	77,9
	Hayır	276	93,9		Hayır	65	22,1
Amerika	Evet	97	33,0	Ortadoğu	Evet	78	26,5
	Hayır	197	67,0		Hayır	216	73,5
Doğu Asya ve Pasifik	Evet	77	26,2	Güney Afrika	Evet	15	5,1
	Hayır	217	73,8		Hayır	279	94,9
Mesleki Tecrübe Süresi	5 yıl ve altı					101	34,4
	6-10 yıl					59	20,1
	11-15 yıl					53	18,0
	16-20 yıl					33	11,2
	21 yıl ve üstü					48	16,3
Bağlı Bulunulan Meslek Odası	Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası					11	3,7
	Ankara Turist Rehberleri Odası					31	10,5
	Antalya Turist Rehberleri Odası					20	6,8
	Aydın Turist Rehberleri Odası					19	6,5
	Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası					7	2,4
	Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası					12	4,1
	Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası					5	1,7
	İstanbul Turist Rehberleri Odası					80	27,2
	İzmir Turist Rehberleri Odası					29	9,9
	Muğla Turist Rehberleri Odası					13	4,4
	Nevşehir Turist Rehberleri Odası					13	4,4
	Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası					21	7,1
	Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası					33	11,2
Toplam						294	100,0

3.2.5. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Örneklemi

Araştırmanın yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında da evreni, eylemli turist rehberleri oluşturmaktadır. Örneklem seçilen turist rehberleri, yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. İlk uygulamada olduğu gibi kolayda örneklem yöntemi ile katılımcılara ulaşılmış, anketlerin gönüllülük esası gözetilerek yanıtlanması sağlanmıştır. İkinci uygulamada anketleri yanıtlayan turist rehberi sayısı, 310'dur. Eksik ve kayıp veri içeren ve uç değerleri kapsayan formlar, değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Böylelikle yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada araştırmanın örnekleme, 307 turist rehberinden oluşmaktadır.

Araştırmanın yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında da yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında olduğu gibi öncelikle katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla cinsiyet, yaş, mesleki rehberlik eğitimi, çalışma kartında yer alan yabancı dil/diller, yoğunlukla hizmet verilen turistlerin geldikleri bölgeler, mesleki tecrübe süresi ve bağlı olunan meslek odası soruları yöneltilmiştir. Çizelge 11'de turist rehberlerinin demografik özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde %29'unun kadın, %71'inin erkek olduğu; yaşa göre dağılımları incelendiğinde ise %3,3'ünün 20 yaş altı, %70'inin 21-40 yaş arası, %25,7'sinin 41-55 yaş arası, %1'inin 56-74 yaş arası olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan turist rehberlerinin büyük bir çoğunluğunun erkek olması örneklemin bu bağlamda heterojen bir dağılım sergilediğini göstermektedir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunun 21-40 yaş arasında olduğu dikkate alındığında mesleğin genç bireyler tarafından icra edildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin mesleki rehberlik eğitimi durumu incelendiğinde %14,3'ünün ön lisans, %35,5'inin lisans, %16,9'unun tezli yüksek lisans, %15,3'ünün tezsiz yüksek lisans mezunu olduğu; ayrıca %17,9'unun Bakanlık kursu/sertifika programı ile çalışma kartına sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun lisans mezunu olması, eğitim seviyesinin yüksek olması ile ilişkilendirilebilmektedir. Araştırmaya katılan turist rehberlerinin rehberlik hizmeti

verdikleri yabancı dil/diller incelendiğinde %76,5'inin İngilizce, %20,8'inin Almanca, %14'ünün Fransızca, %12,7'sinin Arapça, %10'unun Rusça, %5,2'sinin İspanyolca dilinde rehberlik hizmeti verdikleri görülmektedir. Katılımcıların 18 farklı dilde rehberlik hizmeti verdikleri ve en fazla İngilizce dilinde mesleği icra ettikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin yoğunlukla hizmet verdikleri turistlerin geldikleri bölgeler incelendiğinde %73,2'sinin Avrupa'dan, %12,7'sinin Amerika'dan, %7,8'inin Ortadoğu'dan, %4,8'inin Doğu Asya ve Pasifik'ten ve %1,3'ünün Güney Afrika'dan geldikleri görülmektedir. Katılımcıların mesleki tecrübe süresi incelendiğinde ise %37,4'ünün 5 yıl ve altı, %47,8'inin 6-10 yıl, %11,3'ünün 11-15 yıl, %2,6'sının 16-20 yıl ve 0,9'unun 21 yıl ve üstü çalıştığı görülmektedir. Elde edilen veriler, turist rehberlerinin yoğunlukla Avrupalı turistlere hizmet verdiğini göstermektedir. Ayrıca turist rehberlerinin belirli bir tecrübeye sahip olduğu mesleğin icra edilme yılından anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin bağlı oldukları meslek odaları incelendiğinde %8,5'inin ADRO, %8,1'inin ANRO, %8,5'inin ARO, %7,5'inin ATRO, %6,5'inin BURO, %8,5'inin ÇARO, %6,5'inin GARO, %8,8'inin İRO, %7,8'inin İZRO, %6,5'inin MURO, %8,1'inin NERO, %8,1'inin ŞURO, %6,5'inin TRO üyesi olduğu görülmektedir.

Çizelge 11. Katılımcıların Demografik Özellikleri (Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulama)

Değişkenler		n	%			n	%
Cinsiyet	Kadın	89	29,0				
	Erkek	218	71,0				
Yaş	20 yaş ve altı	10	3,3				
	21 – 40 yaş arası	215	70,0				
	41 – 55 yaş arası	79	25,7				
	56 - 74 yaş arası	3	1,0				
Mesleki Rehberlik Eğitimi	Ön Lisans	44	14,3				
	Lisans	109	35,5				
	Tezli Yüksek Lisans	52	16,9				
	Tezsiz Yüksek Lisans	47	15,3				
	Bakanlık Kursu/Sertifika Programı	55	17,9				
Çalışma Kartında Yer Alan Yabancı Dil/Diller							
İngilizce	Evet	235	76,5	Çince	Evet	3	0,9
	Hayır	72	23,5		Hayır	304	99,1
Almanca	Evet	64	20,8	İtalyanca	Evet	3	0,9
	Hayır	243	79,2		Hayır	304	99,1

Çizelge 11-devamı

Yoğunlukla Hizmet Verilen Turistlerin Geldiği Bölgeler							
		n	%			n	%
Fransızca	Evet	43	14,0	Bulgarca	Evet	2	0,6
	Hayır	264	86,0		Hayır	305	99,4
Arapça	Evet	39	12,7	Lehçe	Evet	2	0,6
	Hayır	268	87,3		Hayır	305	99,4
Rusça	Evet	31	10,0	Portekizce	Evet	2	0,6
	Hayır	276	90,0		Hayır	305	99,4
İspanyolca	Evet	16	5,2	Gürcüce	Evet	2	0,6
	Hayır	291	94,8		Hayır	305	99,4
Yunanca	Evet	5	1,6	Japonca	Evet	1	0,3
	Hayır	302	98,4		Hayır	306	99,7
Korece	Evet	5	1,6	Flemenkçe	Evet	1	0,3
	Hayır	302	98,4		Hayır	306	99,7
Farsça	Evet	3	0,9	Hollandaca	Evet	1	0,3
	Hayır	304	99,1		Hayır	306	99,7
Güney Afrika	Evet	4	1,3	Avrupa	Evet	225	73,2
	Hayır	303	98,7		Hayır	82	26,8
Amerika	Evet	39	12,7	Ortadoğu	Evet	24	7,8
	Hayır	268	87,3		Hayır	283	92,2
Doğu Asya ve Pasifik	Evet	15	4,8				
	Hayır	292	95,2				
Mesleki Tecrübe Süresi	5 yıl ve altı					115	37,4
	6-10 yıl					147	47,8
	11-15 yıl					34	11,3
	16-20 yıl					8	2,6
	21 yıl ve üstü					3	0,9
Bağlı Bulunulan Meslek Odası	Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası					26	8,5
	Ankara Turist Rehberleri Odası					25	8,1
	Antalya Turist Rehberleri Odası					26	8,5
	Aydın Turist Rehberleri Odası					23	7,5
	Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası					20	6,5
	Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası					26	8,5
	Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası					20	6,5
	İstanbul Turist Rehberleri Odası					27	8,8
	İzmir Turist Rehberleri Odası					24	7,8
	Muğla Turist Rehberleri Odası					20	6,5
	Nevşehir Turist Rehberleri Odası					25	8,1
	Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası					25	8,1
	Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası					20	6,5
Toplam						307	100,0

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmanın amacına uygun olarak turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne ilişkin alanyazın detaylı bir şekilde incelenmiştir. Alanyazından elde edilen

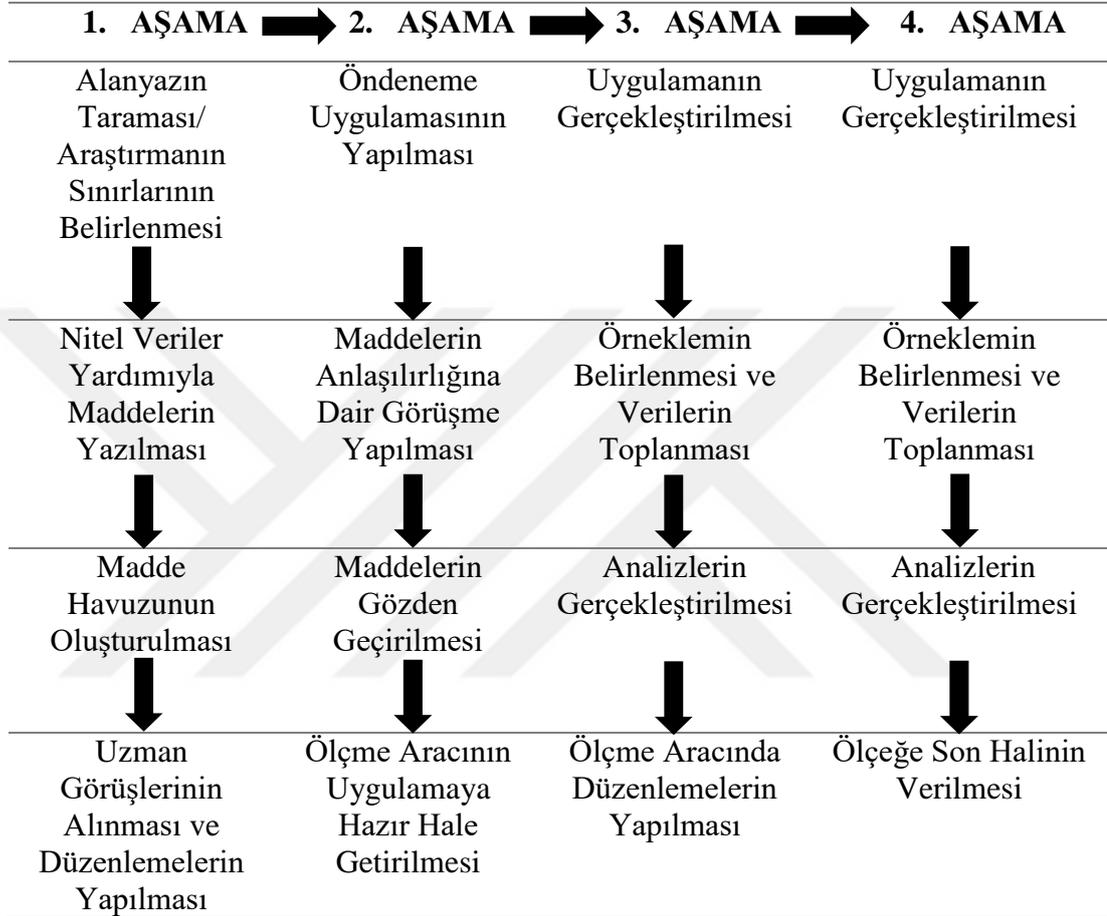
kuramsal bilgiler doğrultusunda birincil veri toplama sürecine geçilmiştir. Ölçek geliştirme sürecine ilişkin incelemeler yapılmış, sürecin kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda ölçek geliştirme aşamaları en genel haliyle madde havuzu oluşturulması, uzman görüşlerine başvurulması, öndeneme uygulamasının yapılması ve geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirilmesi basamaklarını içermektedir (Balcı, 2015, s. 132; Sayım, 2017, s. 205-206). Ölçek geliştirme sürecini ele alan çalışmalar incelendiğinde aşağıda yer alan akış şeması ortaya çıkmaktadır (Churchill, 1979, s. 66; A. Yüksel ve F. Yüksel, 2004, s. 104; Tezbaşaran, 2008, s. 9-36; DeVellis, 2014, s. 73-114; Küçük vd., 2014, s. 385; Seçer, 2015, s. 47-48):

- Alanyazının detaylı bir şekilde incelenmesi/Nitel verilerden yararlanma,
- Yapının etki alanının belirlenmesi (sınırların tespit edilmesi),
- Madde havuzunun oluşturulması,
- Alanında uzman kişilere danışılması/uzman görüşü alınması,
- Öndeneme çalışmasının yapılması/pilot uygulamaların yapılması,
- Verilerin Toplanması/Esas uygulamanın gerçekleştirilmesi,
- Geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması/Açımlayıcı Faktör Analizinin yapılması/Ölçünün arındırılması,
- Elde edilen sonuç neticesinde tekrar veri toplayıp Doğrulamalı Faktör Analizinin yapılması,
- Yapı geçerliğinin değerlendirilmesi (Geçerliğin ölçülmesi) ve
- Norm geliştirilmesi (Ölçüm ile ilgili standartların geliştirilmesi).

Erkuş (2019), ölçek geliştirme hazırlık sürecinde kuramsal çerçevenin çizilmesi, madde yazımı için ön çalışma yapılması, maddelerin yazılması ve uzman görüşü alınması gerektiğini; ayrıca öndeneme uygulamasının yapılması, deneme uygulamasının gerçekleştirilmesi ve madde ve ölçek analizlerinin gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda takip edilen ölçek geliştirme adımları şu şekilde sıralanmıştır (Erkuş, 2019, s. 25-64):

- Ölçeğin geliştirilme amacına karar verilmesi,
- Ölçülen kavramın kuramsal çerçevesinin belirlenmesi,
- Ölçülen kavramın kuramının ve davranışsal göstergelerinin belirlenmesi,
- Ölçek geliştirme tekniğinin ve madde türünün belirlenmesi,
- Madde yazımı,

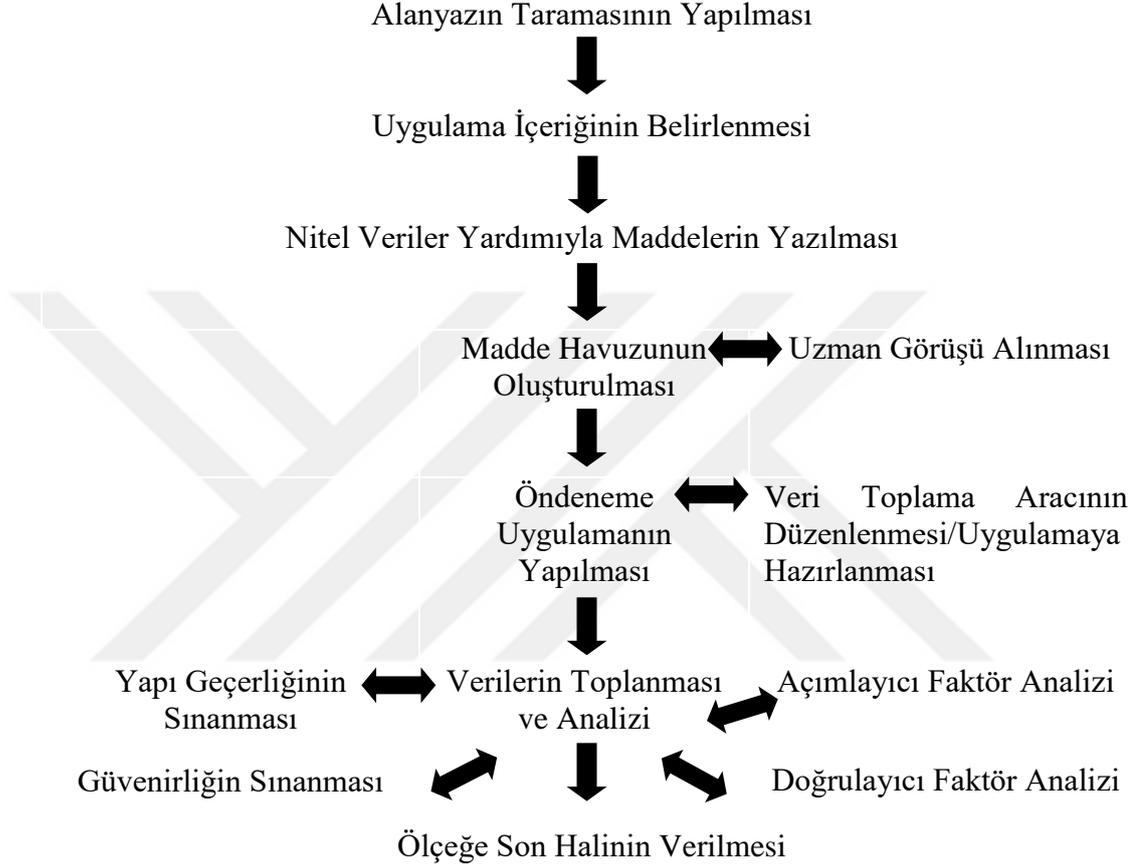
- Maddelerin gözden geçirilmesi,
- Ölçeğin yönergesinin hazırlanması,
- Öndeneme uygulamasının yapılması
- Deneme uygulamasının yapılması ve madde ve ölçek analizlerinin yapılması ve faktör analizi ile yapının kontrol edilmesi.

Şekil 3. Ölçek Geliştirme Sürecine İlişkin Takip Edilen Aşamalar

Yukarıda yer alan süreç basamakları göz önünde bulundurularak dört aşamalı bir plan tasarlanmıştır. Araştırmada takip edilen bu plan, Çizelge 4’te yer almaktadır. Çizelge 4’e göre birinci aşamada; ölçek maddelerini belirleyebilmek için alanyazın taraması yapılarak konunun sınırları çizilmiştir. Daha sonra yapılan görüşmeler ile elde edilen nitel veriler vasıtasıyla muhtemel ölçek maddeleriyle (151 madde) madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan maddelerin uygunluğunun tespit edilmesi için uzman görüşlerine (alan uzmanları, Türk Dili uzmanı ve ölçek geliştirme uzmanı) başvurulmuştur. İkinci aşamada; turist rehberleri ile öndeneme uygulaması gerçekleştirilmiş, maddelerinin açıklığı ve anlaşılır olduğuna dair kanıtlar toplanarak, ölçeğe son hali verilmiştir. Üçüncü aşamada; yapının geçerliğine ilişkin uygulama

gerçekleştirilerek gerekli analizler yapılmıştır. Dördüncü ve son aşamada ise farklı bir örneklemeden tekrar veri toplanarak analizler gerçekleştirilmiştir. Takip edilen ölçek geliştirme aşamaları dâhilinde sürece ilişkin genel bir bakış açısı sunabilmek üzere gerçekleştirilen adımlar, bir iş akış şemasıyla özetlenmeye çalışılmıştır. Şekil 4'te veri toplama aracının geliştirilme süreci yer almaktadır.

Şekil 4. Veri Toplama Aracının Geliştirilme Süreci

3.3.1. Ölçeğin Geliştirilme Amacına Karar Verilmesi

Geliştirilen ölçek belirli bir amaca hizmet etmektedir ve değişkenin ölçülmesi bir gereksinimden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte ölçeğin hangi amaç için geliştirileceği sorusu oldukça kapsamlıdır (Erkuş, 2019, s. 25). İlk olarak geliştirilen ölçeğe gereksinim olup olmadığı ile ilgili bir alanyazın taraması yapılmış, konunun alanyazında ortaya çıkmasından itibaren kavramsal olarak ele alındığı ve nitel veriler yardımıyla konuya ilişkin çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne vurgu yapılmış; bu rolün turist rehberlerinin mesleklerini icra ederken ne denli önemli olduğu ve kaynak değerlerin

sürdürülebilir olmasına ne derece katkı sağladığı ifade edilmiştir (Howard vd., 2001; Haig ve McIntyre; 2002; Randall ve Rollins, 2005; Hu, 2007; Randall ve Rollins; 2009; Toker, 2011; Ö. Köroğlu vd., 2012; Pereira ve Mykletun; 2012; Köroğlu, 2013; Köroğlu ve Güzel, 2014; de Lima, 2016). Buradan hareketle, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarının belirlenmesine yönelik bir ölçek geliştirme ihtiyacı duyulmuştur. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik geçerli, güvenilir ve özgün bir tutum ölçeği geliştirmektir.

3.3.2. Ölçülen Kavramın Kuramsal Çerçevesinin Belirlenmesi

Ölçülecek değişkenin kavramsal-kuramsal tanımının belirlenmesi, ölçek geliştirmenin en temel basamağını oluşturmaktadır. Ölçek geliştiren bir araştırmacının ölçülecek değişkene ilişkin iyi bir alanyazın bilgisine sahip olması gerekmektedir (Erkuş 2019, s. 28). Kavramsal bir tanıma ulaşmak için kapsamlı bir alanyazın taraması yapmak gerekmektedir (Hinkin, 1995, s. 969; A. Yüksel ve F. Yüksel, 2004, s. 105). Kapsamlı alanyazın taraması, kavramın çerçevesini belirlemede önem arz etmektedir. Bu çalışmada turist rehberlerinin “motive edici” ve “çevresel yorumcu” olmak üzere iki boyuttan oluşan “kaynak yönetimi rolü” kavramının kapsamını belirleyebilmek için geniş kapsamlı bir alanyazın taraması yapılmış, konuya ilişkin daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

3.3.3. Ölçülen Kavramın Kuramının ve Davranışsal Göstergelerinin Belirlenmesi

Psikolojik değişkenlerin büyük bir çoğunluğu “doğrudan gözlenemeyen ‘örtük’ (latent) özellikte” olduğundan değişkenler, bireylerin “davranışlarını veya davranış yatkınlıklarını gözleyerek” ölçülebilmektedir. Madde yazımının en önemli ve temel aşamasını bu aşama oluşturmaktadır. Çünkü önemli olan kavramsal olarak tanımlanan değişkenin, gerçek hayatta karşılıklarının bulunmasıdır (Erkuş, 2019, s. 33). Bu doğrultuda muhtemel ölçek maddeleri, kavramın gerçek hayattaki somut karşılıkları ve yapıyı temsil eden turist rehberi davranışları göz önünde bulundurularak yazılmıştır.

3.3.4. Ölçek Geliştirme Tekniğinin ve Madde Türünün Belirlenmesi

Araştırmada karşılaşılabilecek birtakım sınırlılıklar ve zorunluluklar, başvuru olan ölçek geliştirme yöntemini, ölçek geliştirme araçlarının yapı ile biçimini belirleyebilmektedir. Bu doğrultuda bir tutum ölçeği geliştirildiğinde; özellikle ekonomikliği seçme söz konusu olduğunda, zaman-emek gibi unsurlar bakımından Thurstone tipi ölçek yerine Likert tipi ölçek geliştirme tercih edilebilmektedir (Erkuş, 2019, s. 36). Likert tipi ölçek, bir madde verilerek, deneğin seçmesi için seçenekler sunulan; çoğunlukla bir tarafsız noktası ve ikişer pozitif ve negatif kademeleri olan beş seçenekli bir ölçektir (Erdoğan, 2007, s. 222; Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017, s. 125; Kozak, 2017, s. 77). Bu kademeler ölçülen yapıya katılma düzeyini ifade etmektedir (Balcı, 2015, s. 130; Seçer, 2015, s. 13). Bu bağlamda turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek, Likert tipi bir ölçektir.

Ölçek geliştiren araştırmacının, ölçeği yapıya uygun olan madde türünü belirlemesi gerekmektedir. Likert tipi ölçekler ve “*dereceli-değerlendirme ölçekleri*”, ölçmede önemli bir yere sahiptir. Dereceleme türünde kullanılacak maddeler, amaca, ölçülen özelliğe ve madde köküne bağlı olmaktadır (Erkuş, 2019, s. 41-43). Bu doğrultuda dereceleme türü maddelerden; “Kesinlikle Katılıyorum” (5), “Katılıyorum” (4), “Kararsızım” (3), “Katılmıyorum” (2), “Kesinlikle Katılmıyorum” (1) derecelendirme etiketi kullanılmıştır (Tezbaşaran, 2008, s. 9).

3.3.5. Madde Yazımı

Madde yazımında dikkat edilmesi gereken unsurlar aşağıda sıralanmıştır (Seçer, 2015, s. 52-54; Erkuş, 2019, s. 50-51):

- Dil bilgisi kurallarının iyi bilinmesi,
- Okuyan hedef kitlenin maddeden aynı şeyi anlamasının sağlanması,
- Maddenin gereksiz kelimelere ve açıklamalara boğulmaması; mümkün olduğunca kısa, açık ve anlaşılır olması,
- Maddenin ilgili özelliğin bir parçası olup olmadığının iyi düşünülmesi,
- Madde yazarken hedef kitlenin demografik özelliklerinin göz önünde bulundurulması,

- Madde uzunluklarının ve ölçekteki aralıklarının mümkün olduğunca eşit olması,
- Maddelerin anlam olarak birbirini içermemesi; her maddenin özelliğın bir parçası olması ve diğerk bir maddeye ipucu sunmaması.

Kavramsal çerçeve çizildikten sonra ve madde yazımına geçilmeden önce bazı ön hazırlıkların yapılması gerekmektedir (Erkuş, 2019, s. 51). Madde yazımına geçilirken ölçek geliştirme çalışmaları incelenmiş, bu kapsamda içerik ve görünüş geçerliğı olan maddelerin yazılmasına özen gösterilmiştir. Maddelerin oluşturulması sürecinde, araştırmacı, uzman ve hedef kitleden seçilecek olan katılımcıların işbirliğı içinde olması önerilmektedir (Hinkin, 1995, s. 969-970). Bu aşamada maddelerin kaynağı olan turist rehberleriyle gerçekleştirilen görüşmelerden faydalanılmıştır. Ayrıca ölçek geliştirilen kavramı tanımlama hususunda da turist rehberlerine danışılarak bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ön çalışma teorik beklentiye de ışık tutmuştur.

Maddelerin sahip olması gereken özelliklere geçmeden önce maddelerin nasıl oluştuğuna dair detaylı bilgiler aktarmak gerekmektedir. Maddelerin yazılma aşamasında nitel verilerden yararlanılmak üzere turist rehberleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen ön bilgilerle Ulusoy ve Köroğlu (2021) tarafından bir makale çalışması hazırlanarak yayımlanmış ve sürece ilişkin genel çerçevenin ortaya çıkması sağlanmıştır. Alanyazın da sürece dâhil edilerek görüşmelerden elde edilen maddelerin alanyazın ile örtüştüğü gözlemlenmiştir. Madde havuzunun hazırlanması) ile ilgili sürece aşağıda detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

3.3.5.1. Nitel Verilerden Yararlanma

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ortaya koymak amacıyla kavramsal araştırma yapılmış, daha sonra araştırmanın amacı doğrultusunda görüşme yapılması kararlaştırılmıştır. Görüşme, görüşüne ihtiyaç olunan kişilerden araştırmacı tarafından yanıt alınması sürecini ifade etmekte (Ural ve Kılıç, 2013, s. 63) ve böylelikle görüşme yapılan kişinin bakış açısının ortaya çıkarmaktadır (Karasar, 2004, s. 166; Kuş, 2009, s. 87). Bu doğrultuda, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmede

katılımcılar herhangi bir seçeneğe bağlı kalmadan, soruları serbest bir şekilde cevaplayabilmekte ve önemli görülen noktaları dile getirebilmektedir (Mayring, 2011, s. 72). Görüşme, görüşme yapılan kişinin yeni ve farklı bir görüş ortaya atmasına imkân veren, grup baskısı yaratmayan, görüşmecilere konuşma isteği katan bir tekniktir (Bilim, 2015, s. 244; Baş ve Akturan, 2017, s. 114). Görüşme esnasında araştırmacı, görüşme yapılan kişiyi yönlendirmekte ve ayrıntılara inmeyi hedeflemektedir (Bal, 2016, s. 159; Kozak, 2017, s. 91). Ayrıca araştırmacıya ve katılımcıya soruları yeniden düzenleme imkânı sunmakta ve nitel araştırmalar için uygun bir teknik olarak görülmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2014, s. 152).

Görüşme formunda yer alan sorular yapılan alanyazın taraması sonucu belirlenmiştir. İlk etapta alanyazın taraması ile 23 soru hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular, EK-1’de yer almaktadır. Hazırlanan sorular, tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyelerinin görüşüne ve alanda uzman diğer öğretim üyelerine sunulmuştur. Uzman görüşü doğrultusunda soru sayısı azaltılmış, görüşme formunda yer alan bazı sorular üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca uzman görüşü sonucunda eklenen sorular da olmuştur.

Belirlenen görüşme soruları içerisinde turist rehberlerine kaynak yönetimi rolü tanımlarının ne olduğu sorusu sorularak, bu sorunun cevabı ile turist rehberlerinin kavrama ne derece hâkim oldukları ölçülmek istenmiştir. Devam eden sorulara verilecek cevaplara ışık tutmak maksadıyla sorulan tanım sorusuna doğal ve kültürel kaynak tanımları ve bu kaynakların neler dolduğuna dair örnekler verilmesi gerektiği de uzman görüşleriyle ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda, uzman görüşü ile kaynak yönetimi kavramının turist rehberlerinin zihninde bir resim çizmek amacıyla doğal ve kültürel kaynak tanımlarına ilişkin sorular eklenmiş, aynı zamanda örnekler sorularak bunu zenginleştirmeleri talep edilmiştir. Bunun yanı sıra nasıl bir yönlendirme ya da bilgilendirme yaptıklarını öğrenmek; doğal ve kültürel kaynakların öneminden nasıl bahsettiklerini anlamak için bu sorular da (1., 2., 9., 10. ve 11. sorular) görüşme formuna eklenmiştir. Uzman görüşü (akademi) neticesinde gözden geçirilen ve güncellenen görüşme soruları taslak olarak oluşturulmuştur. Görüşme soruları taslağı Çizelge 12’de yer almaktadır.

Çizelge 12. Nitel Verilerin Elde Edildiği Görüşme Soruları Taslağı

Görüşme Soruları Taslağı	
1.	Doğal kaynak sizce nedir? Örneklendirir misiniz?
2.	Kültürel kaynak sizce nedir? Örneklendirir misiniz?
3.	Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünü nasıl tanımlarsınız?
4.	Turist rehberlerinin doğal kaynaklara karşı sorumlulukları nelerdir?
5.	Turist rehberlerinin kültürel kaynaklara karşı sorumlulukları nelerdir?
6.	Doğal kaynakları korumak adına turlarınızda neler yapıyorsunuz?
7.	Kültürel kaynakları korumak adına turlarınızda neler yapıyorsunuz?
8.	Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde turlarınızda dikkat ettiğiniz unsurlar nelerdir?
9.	Grubunuzu ve/veya diğer paydaşları (seyahat acentaları, meslek odaları, diğer meslektaşlar, turizm çalışanları vb.) bu konuda nasıl yönlendiriyorsunuz/bilgilendiriyorsunuz?
10.	Turda anlatım yaparken doğal kaynakların önemini nasıl vurgularsınız?
11.	Turda anlatım yaparken kültürel kaynakların önemini nasıl vurgularsınız?

Görüşme formu taslağının son hali ilk etapta turist rehberlerine elektronik posta yoluyla gönderilmiş ve turist rehberlerinin cevapları yazılı olarak alınmak istenmiştir. Bunun sebebi, turist rehberlerinden soruların ve ifade edilmek istenen şeyin anlaşılıp anlaşılmadığına dair geri dönüş alınmak istenmesidir. Daha sonra pilot görüşmeler yapılarak uzman görüşleri (sektör) alınmıştır. Alınan yazılı cevaplar ve yapılan pilot görüşmeler neticesinde, bazı soruların net olarak anlaşılmadığı gözlemlenmiş, soruların daha açıklayıcı olması için bazı düzenlemeler yapma yoluna gidilmiştir.

Uzman görüşü (akademi) sonrası eklenen ilk iki soru olan tanımlama ve örneklendirme soruları, turist rehberlerine pilot çalışma kapsamında yönlendirildiğinde alınan cevapların yetersiz kaldığı tespit edilmiş, sorulan tanımlamalar hususunda daha detaylı bilgi almak adına soru zenginleştirilmiştir. Böylelikle doğal ve kültürel kaynakların turist rehberleri tarafından tanımlanması, bu kaynakların örneklendirilmesi ve turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü tanımlarının yapılması sağlanmıştır. Görüşmenin ilk üç sorusunu oluşturan bu sorular, ilerleyen sorulara verilecek cevapların yeterliliğinde araştırmacıya ışık tutmuştur. Bu sorulara yeterli düzeyde cevap verdiği araştırmacı tarafından belirlenen turist rehberleri ile görüşmeye devam edilmiştir. Böylelikle 11 soru ve altı altı soru ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Uzman görüşü (sektör) sonrası görüşme yapılan soruların nihai hali, Çizelge 13'te yer almaktadır.

Çizelge 13. Nitel Verilerin Elde Edildiği Görüşme Soruları

Görüşme Soruları	
1.	Doğal kaynak sizce nedir? Doğal kaynaklar denildiğinde aklınıza neler geliyor? Örneklendirir misiniz?
2.	Kültürel kaynak sizce nedir? Kültürel kaynaklar denildiğinde aklınıza neler geliyor? Örneklendirir misiniz?
3.	Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünü nasıl tanımlarsınız?
4.	Turist rehberlerinin doğal kaynaklara karşı sorumlulukları nelerdir?
5.	Turist rehberlerinin kültürel kaynaklara karşı sorumlulukları nelerdir?
6.	Doğal kaynakları korumak adına turlarınızda neler yapıyorsunuz?
6.1.	Tur grubunuza yönelttiğiniz somut uyarı örneği/örnekleri verir misiniz?
6.2.	Sergilediğiniz örnek davranışlar tur grubunuzun davranışlarını nasıl etkiler?
7.	Kültürel kaynakları korumak adına turlarınızda neler yapıyorsunuz?
7.1.	Tur grubunuza yönelttiğiniz somut uyarı örneği/örnekleri verir misiniz?
7.2.	Sergilediğiniz örnek davranışlar tur grubunuzun davranışlarını nasıl etkiler?
8.	Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde turlarınızda dikkat ettiğiniz unsurlar nelerdir?
9.	Grubunuzu ve/veya diğer paydaşları (seyahat acentaları, meslek odaları, diğer meslektaşlar, turizm çalışanları vb.) bu konuda nasıl yönlendiriyorsunuz, bilgilendiriyorsunuz?
10.	Turda anlatım yaparken doğal kaynakların önemini nasıl vurgularsınız?
10.1.	Rehberlerin yorumlayıcı gücü turist davranışlarını nasıl etkiler?
11.	Turda anlatım yaparken kültürel kaynakların önemini nasıl vurgularsınız?
11.1.	Rehberlerin yorumlayıcı gücü turist davranışlarını nasıl etkiler?

Turist rehberleri ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ses kayıtları dinlenmiş olup, alanyazın ışığında madde yazma işlemine geçilmiş ve madde havuzu oluşturulmuştur. Katılımcıların ifade ettiği madde sayıları farklılık göstermiştir. Katılımcı görüşmelerinden elde edilen madde sayısı en az 6, en fazla 55'tir. Bu doğrultuda nitel verilerden elde edilen toplam madde sayısı (gruplandırma yapmadan önce) 1.487 olmuştur. Tüm maddeler önce katılımcı bazlı yazılmış, dosyalar oluşturulmuştur. Daha sonra maddeler soru bazlı formata dönüştürülmüş, böylece madde sayıları kontrolü de sağlanmıştır. Alanyazın taraması ile boyutlar ve alt boyutlar belirlenmiş, uzmanlar eşliğinde bu maddeler gruplandırılmıştır. Böylelikle birbirine çok benzeyen ve birbiriyle örtüşen maddeler olduğu ortaya çıkmıştır. İlk etapta araştırmacı ve tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyeleri tarafından madde havuzu sadeleştirilmiştir. Kaynak yönetimi rolü kapsamında kavramsal çerçevede yer almayan maddeler madde havuzundan çıkarılmıştır.

3.3.5.2. Araştırma Kapsamında Hazırlanan Makale Sonuçlarından Yararlanma

Tanımlayıcı nitelikte olan görüşme soruları ile bir analiz gerçekleştirilmiş, tez savunma şartı olarak bu çalışma makale olarak yayımlanmıştır. Ulusoy ve Köroğlu (2021) tarafından hazırlanan makale çalışması, ölçek geliştirme sürecinin bir parçası olup, gerçekleştirilmiş olan görüşmeden alınan cevapların niteliğine katkı sunmuştur. Verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz birlikte kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda turist rehberlerinin çoğunlukla, “doğal kaynakların doğal güzellikler olduğuna; kültürel kaynakların ise günümüze kadar ulaşmış olmalarına” vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Turist rehberleri, doğal kaynak örneklerine en fazla nehir örneğini verirken; kültürel kaynak örneklerine ise antik kentler örneğini vermiştir. Verilen örneklerden yola çıkarak kültürel kaynak denildiğinde turist rehberlerinin zihninde hem somut hem de somut olmayan kültürel kaynak unsurlarının canlandığını; ayrıca somut ve somut olmayan kültürel kaynaklar hususunda bilgi sahibi oldukları söylenebilir.

Kaynak yönetimi rol tanımlarının iki tema altında toplanmış olması, alanyazından bulunan iki boyut ile bağdaşmaktadır. Rol tanımları, “*motive edici*” ve “*çevresel yorumcu*” olarak iki tema altında toplanmıştır. Motive edici boyutu altında en sık tekrarlanan kod “*bilgi aktarma*” olurken; çevresel yorumcu boyut altında en sık tekrarlanan kod “*koruma*” olmuştur. Araştırmanın sonuçları ve araştırmacının gözlemleri, turist rehberlerinin doğal ve kültürel kaynaklara ilişkin sorumlulukları bulunduğunu düşündüklerini ve bu kaynakları korumada sorumlu hissettiklerini doğrulamaktadır.

3.3.5.3. İlgili Alanyazından Yararlanma

Daha önce geniş kapsamlı olarak alanyazın taraması yapılmış olan “kaynak yönetimi rolü” kavramının çerçevesi belirlenmiş, belirlenen çerçeve doğrultusunda olası madde havuzu oluşturulmuştur. İlgili alanyazından elde edilen maddeler ile nitel veriler sonucu elde edilen maddeler karşılaştırılmış, büyük oranda birbiri ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu durum görüşme sonucu elde edilen olası madde havuzu ile ilgili alanyazından elde edilen madde havuzunun birbirini desteklediğini göstermektedir. Ayrıca görüşmelerden elde edilen maddeler dışında ilgili alanyazından da maddeler, madde havuzuna eklenmiştir (Cohen, 1985; Weiler ve Davis, 1993; Howard vd., 2001;

Randall ve Rollins, 2005; Ormsby ve Mannle, 2006; Reisinger ve Steiner, 2006; Hu, 2007; Randall ve Rollins, 2009; De Marino Fernandes, 2011; Yamada, 2011).

3.3.6. Maddelerin Gözden Geçirilmesi

Nitel verilerden elde edilen 1.487 madde, tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyeleri ile gruplandırılmış ve sadeleştirilmiştir. Madde havuzundaki nihai madde sayısı 151 olmuştur. Daha sonra tekrar sadeleştirme işlemi yapılarak madde sayısı 57'ye düşürülmüştür. Maddeler üzerinde gerekli görülen düzenlemeler yapılmış ve madde havuzuna son hali verilmiştir.

Madde havuzu üzerine yapılan değerlendirmelerin yanı sıra hem uzman görüşleri hem de alanyazın dikkate alınarak ölçme aracının boyutları belirlenmeye çalışılmıştır. Madde havuzunda yer alan maddeler, iki boyutlu yapı öngörülerek alanyazında yer alan iki boyut altında yazılmıştır. Madde havuzuna son hali verilerek uzman görüşüne sunulmuştur.

3.3.7. Uzman Görüşlerine Başvurulması

Bu aşamada bir Türk Dili uzmanı, bir ölçek geliştirme uzmanı ve dört alan uzmanı olmak üzere toplam altı uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Madde havuzunun çeşitli açılardan irdelenmesi için bir yönerge ve maddelerin satırlarda, değerlendirme ölçütlerinin ise sütunlarda olduğu bir değerlendirme formu hazırlanmıştır (Erkuş, 2019, s. 53).

Hazırlanan yönergede, çalışmanın hangi amaca hizmet ettiğine, değişkenin tanımına ve boyutlarına ilişkin açıklamalar yapılmış; uzmanlardan maddelerin değişkeni temsil edip etmediği, aynı ya da yakın anlama sahip olan maddelerin olup olmadığı, anlamayı güç kılacak maddelerin olup olmadığı, maddelerin her katılımcı için aynı anlama gelip gelmeyeceği, ayrı yazılması, birleştirilmesi ve/veya eklenmesi gereken maddelerin olup olmadığı, maddelerin doğru boyut altında olup olmadığı hususlarında fikir beyan etmeleri istenmiştir. Ayrıca yönergede, olası ölçek maddeleri içerisinde geçen kavramlara yönelik açıklamalara ve örneklere yer verilmiştir. Uzman görüşü almak üzere hazırlanan yönerge, EK-2'de yer almaktadır. Hazırlanan yönerge öncelikle uzmanlara e-posta ortamında gönderilmiş ve formun gözden geçirilmesi

istenmiştir. Daha sonra uzmanlar ile yüz yüze ve telefonla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve görüşmeler vasıtasıyla genel değerlendirmeler yapılmıştır.

Ölçek maddeleri öncelikle Türk Dili uzmanına gönderilmiştir. Yazım hataları uzman tarafından tespit edilmiş ve bu hatalar giderilmiştir. Ölçek maddeleri daha sonra ölçek geliştirme uzmanının görüşüne sunulmuş, inceleme sonucu bir madde eklenmesine karar verilmiştir. Alan uzmanlarına gönderilen madde sayısı 58'e çıkmıştır. Alan uzmanlarının incelemesi sonucu uzmanların uzlaşmaya vardığı maddeler kalmış, bazı maddeler üzerinde değişiklikler yapılmış, bazı maddeler ise atılmıştır. Bu doğrultuda alan uzmanlarına gönderilen 58 maddeden 36'sı kabul edilmiş, 16'sı üzerinde değişiklik yapılmış, 6'sı atılmıştır. Birinci aşama uzman görüşü sonrası madde havuzundaki madde sayısı 52'dir. Ayrıca uzmanlar tarafından maddelerin doğru boyut altında olup olmadığı da değerlendirilmiştir. İki maddenin bir diğer boyut altında olması gerektiği görüşü ortaya çıkmış, böylelikle 34 madde motive edici boyut altında, 18 madde ise çevresel yorumcu boyut altında yer almıştır. Kalan 52 madde, ikinci aşama uzman görüşüne sunulmuştur.

İkinci aşama uzman görüşü neticesinde herhangi bir madde çıkarılmamış, uzmanlar tarafından bazı maddeler üzerinde düzenlemeler yapılması istenmiştir. Madde uzunlukları göz önünde bulundurularak uzmanlar, bazı maddelerde verilen örneklerin sayısının azaltılmasını önermiştir. Bu maddeler de düzenlenmiş maddelere dâhil edildiğinde toplamda 13 madde üzerinde düzenleme yapılmıştır.

İkinci aşama uzman görüşüne başvurulduktan sonra maddelerin son hali tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyeleri ile tartışılmış, maddeler gözden geçirilmiştir. Ölçme aracı öndeneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir. 52 madde ile öndeneme uygulaması gerçekleştirilmek üzere turist rehberleri ile görüşme aşamasına geçilmiştir.

3.3.8. Öndeneme Uygulamasının Gerçekleştirilmesi

Öndeneme uygulaması aşamasında önemli olan bazı hususlar bulunmaktadır (Erkuş, 2019, s. 55-56):

- İfadelerin okunabilirliği,
- Katılımcılar tarafından anlaşılmayan yerler var ise bunların belirlenmesi,
- Yazım yanlışları bulunan yerlerin saptanması ve

- Katılımcıların cevaplama süresinin belirlenmesi.

Öndeneme uygulamasına katılan turist rehberleri, ölçek taslağını ortalama 15 dakikada cevaplamıştır. Cevaplamadan önce katılımcılara, maddeleri okurken yukarıda yer alan ifadeler hatırlatılmış ve bunları dikkate alarak maddeleri okumaları istenmiştir. Tüm önemli hususlar dikkate alınarak yapılan görüşmelerde elde edilen veriler ile ölçek taslağı üzerinde değişiklikler yapılmıştır. 52 madde ile gerçekleştirilen öndeneme uygulamasında turist rehberleriyle yapılan görüşmeler neticesinde 34 maddenin anlaşılabilirliğinde bir sorun bulunmadığına, 15 madde üzerinde değişiklikler yapılmasının daha uygun olacağına, dört maddenin çıkarılıp, bir maddenin eklenmesine karar verilmiştir. Gerekli düzenlemeler tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyeleri ile gözden geçirilmiş ve son düzeltmeler yapılmıştır. 49 madde ile yapının geçerliğine ilişkin uygulama aşamasına geçilmiştir.

Nitel araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler, alanyazın taraması, uzman görüşleri ve öndeneme aşamalarının ardından yapının geçerliğine ilişkin uygulama için hazırlanan ölçek taslağında yer alan 49 maddeye ilişkin detaylar, Çizelge 14'te yer almaktadır. Çizelge 14 incelendiğinde ölçek taslağına dâhil olan maddeler ve yararlanılan katılımcı görüşleri ve ilgili alanyazın incelemesinden elde edilen ifadeler görülmektedir. Buradan hareketle, katılımcı görüşlerinin ilgili alanyazın ile desteklendiği de söylenebilir.

Çizelge 14. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği (49 Madde, Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulama)

Maddeler	Alanyazın Taraması
	Katılımcı Görüşleri
1 Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissederim.	K1, K6, K8, K9, K11, K12, K17, K18, K20, K21, K22, K25, K26, K27, K29, K30, K31, K34, K35, K38, K39 K40, K41, K46, K48, K49, K50, K53, K57
2 Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.).	Hu (2007), Ormsby ve Mannle (2006) K7, K9, K11, K14, K17, K18, K27, K29, K31, K32, K36, K39, K40, K44, K46, K48, K50, K53, K58, K59, K60, K64
3 Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.).	Hu (2007) K7, K9, K11, K13, K14, K17, K18, K27, K29, K31, K32, K36, K39, K40, K44, K46, K48, K50, K53, K56, K58, K59, K60, K64

Çizelge 14-devamı

4	Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.	Howard vd. (2001) K1, K2, K3, K10, K11, K13, K16, K17, K19, K20, K24, K26, K30, K32, K33, K35, K40, K43, K48, K49, K51, K53
5	Ziyaret edilen alanların turist yoğunluğunu dikkate alarak, gerektiğinde tur programındaki ziyaret noktalarının sırasını değiştiririm.	K1, K22
6	Turistlerin, ziyaret edilen alanlarda yürüyüş parkurlarının dışına çıkmamasını sağlarım.	Ormsby ve Mannle (2006) De Marino Fernandes (2011) K3, K12, K25, K36, K42, K47, K60
7	Turistlerin ziyaret edilen alanlara özgü varlıkları alan dışına çıkarmalarına izin vermem (Örn: bitki, hayvan, kum, arkeolojik kalıntılar vb.).	K10, K11, K12, K21, K30, K33, K35, K39, K46, K47, K62
8	Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.).	K1, K2, K4, K7, K9, K10, K12, K15, K16, K17, K19, K21, K22, K29, K33, K35, K46, K48, K52, K54, K58, K60, K64
9	Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.	K3, K35, K39, K54
10	Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.	Weiler ve Davis (1993) K11, K17, K35, K36, K45, K55, K56, K57, K62, K65
11	Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki olumsuz etkilerini azaltmaya teşvik ederim.	Ballantyne ve Hughes (2001), Howard vd. (2001) K12, K29, K36, K52, K53
12	Turistleri, ziyaret edilen alanlarda geri dönüşümlü malzemeler (bez torba, cam şişe vb.) kullanmaya teşvik ederim.	K14, K19, K23
13	Turistleri, ziyaret edilen alanların kaynaklarını (su, elektrik vb.) tasarruflu kullanmaya teşvik ederim.	K18, K21
14	Turistleri, yöreye ait özgün ürünleri satın almaya teşvik ederim.	K23
15	Turistlerin ziyaret edilen alanlarda sergilediği davranışlarını kontrol ederim (Örn: alçak sesle konuşmalarını sağlamak vb.).	K1, K11, K24, K25, K27, K31, K42, K43, K51, K57

Çizelge 14-devamı

16	Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.).	K3, K5, K9, K20, K24, K53, K61, K62
17	Turistleri, ziyaret edilen alanların kurallarına uyararak gezdirmek konusunda sorumluluk hissederim.	K2, K5, K11, K15, K17, K20, K23, K25, K34, K39, K49, K53, K54
18	Ziyaret edilen alanlara yönelik kuralları, ziyaret sırasında turistlere hatırlatırım.	Hu (2007) K12, K14, K32, K44
19	Turistlere, ziyaret edilen alanlardaki uyarı levhalarını dikkate almaları gerektiğini belirtirim.	K19, K23, K40, K48, K65
20	Ziyaret edilen alanların kurallarına uymayan turistleri uyarırım.	K2, K10, K24, K35, K41
21	Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	Marion ve Reid (2007) K2, K15, K16, K25, K27, K38, K39, K52, K54, K56
22	Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihî yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	K2, K3, K7, K15, K16, K23, K25, K41, K52
23	Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-içecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	K2, K12, K18, K51
24	Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: cami, kilise, sinagog vb.).	K12, K20, K25, K27, K28, K31, K45, K53
25	Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.	K13, K27, K31, K35
26	Ziyaret edilen alanlarda çevreye duyarlı davranış sergilemeyen meslektaşlarımı uyarırım.	K12, K31, K53

Çizelge 14-devamı

27	Tur araçlarının şoförlerini çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: yanlış park sonucu doğaya zarar vermek vb.).	K1, K2, K10, K12, K13, K58
28	Tur sürecinde görev alan diğer personeli çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: araç personeli, müze personeli vb.).	K54
29	Tur sürecinde hizmet aldığımız işletmeleri çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: su kaynaklarını tasarruflu kullanmak vb.).	K8 (Öndeneme uygulamasında eklenen madde)
30	Ziyaret ettiğim alanlarda gözlemlediğim aksaklıkları ilgililere bildiririm (Örn: yönlendirme levhalarının eksikliği, çöp kutusu ihtiyacı vb.).	Güzel, Köksal ve Şahin (2019) K1, K2, K6, K23, K41, K51
31	Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşırım (Örn: çöp toplama kampanyası vb.).	K4, K12, K65
32	Ziyaret edilen alanlarda sergilediğim davranışlarla turistlere örnek olurum (Örn: çöpü çöp kutusuna atmak, yerel halka saygılı davranmak vb.).	Karacaoğlu ve Yolal (2019) Randall ve Rollins (2005) K2, K3, K4, K5, K10, K12, K15, K17, K30, K31, K32, K45, K49
33	Turistlerin beni örnek alarak, benzer davranışları sergilediğine tanık olurum.	K6, K10, K14, K16, K20, K31, K33, K40, K49
34	Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım (Örn: eserlere dokunmamak vb.).	Çolakoğlu vd. (2014) K1, K4, K5, K6, K7, K10, K12, K13, K15, K17, K19, K25, K29, K32, K34, K35, K36, K38, K45, K49, K51, K52, K53, K54, K55, K57, K58, K61, K62
35	Turistlere, ziyaret edilen alanlarda kurallara uymanın sağladığı faydaları aktararak farkındalık kazandırırım.	K29, K32, K36, K44, K48, K54

Çizelge 14-devamı

36	Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.	K1, K3, K5, K9, K10, K14, K16, K24, K29, K36, K41
37	Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.).	Yamada (2011) K19, K27
38	Turistlere, yerel kültürü bizzat yerinde göstererek o kültürün daha iyi anlaşılmasını sağlarım (Örn: kına gecesi, sıra gecesi, sema gösterisi vb.)	K21, K32, K35, K42, K58
39	Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.).	K8, K9, K12, K19, K29, K31, K44, K52, K55
40	Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.	Howard vd. (2001) K4, K8, K13, K15, K31, K34, K41, K44, K45, K52, K57, K64
41	Turistlere, yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.).	K4, K8, K12, K13, K15, K19, K27, K31, K34, K36, K41, K44, K45, K52, K54, K56, K57, K60, K63, K65
42	Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.).	M. Drdácký ve T. Drdácký (2010) Cohen (1985) K1, K3, K6, K9, K13, K14, K15, K23, K30, K31, K44, K56, K57
43	Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.	Yamada (2011) K4, K7, K9, K10, K12, K13, K22, K29, K33, K35, K46, K60, K64
44	Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.	K7, K23, K26, K27, K39, K43, K46, K51, K64

Çizelge 14-devamı

45	Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikâyeler yardımıyla anlatarak, turistlerin o yerin önemini daha iyi anlamalarını sağladım.	Yamada (2011) Reisinger ve Steiner (2006)	K14, K19, K27, K29, K38, K46, K60
46	Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikâyeler yardımıyla anlatarak, turistlerin o yere ilişkin olumlu tutum geliştirmelerini sağladım.	Yamada (2011) Reisinger ve Steiner (2006)	K14, K19, K27, K46, K64
47	Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağladım.	Randall ve Rollins (2009)	K27, K28
48	Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.	Weiler ve Davis (1993) Randall ve Rollins (2005)	K30, K31, K35, K36, K37, K42, K45, K46, K48, K54, K57, K62, K64
49	Çevreye yönelik sergilediğim olumlu tutumun (anlatımım, davranışlarım, çevreye duyduğum saygı vb.) turistlerde davranış değişikliği oluşturduğuna tanık olurum.		K28, K29, K30, K31, K35, K37, K42, K45, K46, K48, K54, K62, K64

3.3.9. Ölçek Yönergesinin Hazırlanması

Uzman görüşleri alma aşamasında ölçeğin yönergesi hazırlandığı gibi, araştırmanın örneklemini oluşturan turist rehberleri için de hazırlanmıştır. Hazırlanan yönergede araştırmanın amacı başta olmak üzere araştırmaya ilişkin katılımcı tarafından bilinmesi gereken tüm detaylara yer verilmiştir. Anket formunun, demografik özellikler ve kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeği olmak üzere iki bölümden oluştuğu bilgisi katılımcılar için açıkça ifade edilmiş, cevaplama sürecine ilişkin hatırlatmalara yer verilmiştir. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulama aşamasında katılımcılar için hazırlanan yönerge EK-3'te yer almaktadır.

3.3.10. Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulamanın Gerçekleştirilmesi

Hazırlanan ölçek formunda; bir açıklama kısmının yanı sıra ikisi açık uçlu olmak üzere toplam yedi adet demografik soru ile 49 maddeden oluşan bir ölçek formu yer almaktadır. Demografik sorulardan çalışma kartında yer alan dil/diller ve mesleki tecrübe süresi açık uçlu sorulurken, cinsiyet, yaş, mesleki rehberlik eğitimi, yoğunlukla hizmet verilen turistlerin geldikleri bölgeler ve bağlı bulunulan meslek odası soruları kategorik olarak sorulmuştur.

Anket, araştırmanın örneklemini oluşturan kişilerden belirli bir yapıda oluşturulan maddeler yardımıyla veri elde etmeyi sağlayan veri toplama aracı olarak tanımlanmaktadır (Ural ve Kılıç, 2013, s. 53; Coşkun vd., 2017, s. 85). Bir başka ifadeyle anket, çıkarımda bulunmak amacıyla hazırlanmış olan bir çeşit veri toplama aracıdır (Akalin, 2015, s. 14). Veri toplama amacıyla hazırlanmış anketler, araştırmacı tarafından uygulanabileceği gibi geniş kapsamlı bir araştırmadan bahsediliyorsa anketör (görüşmeci) tarafından da uygulanabilmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s. 63). Türkiye’de 13 meslek odasına bağlı eylemli turist rehberlerine anketörler tarafından soru formları uygulanmıştır. Anketörler, araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş, anketlerin sağlıklı bir şekilde uygulanması sağlanmıştır.

3.3.11. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulamanın Gerçekleştirilmesi

Hazırlanan anket formunda açıklama kısmına yer verildikten sonra yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamada bulunan demografik sorular eklenmiştir. Demografik sorulardan iki tanesi açık uçlu, beş tanesi ise kategorik sorulardır. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın ardından ölçekte kalan 25 madde de ölçek formuna eklenmiştir. Demografik sorulardan çalışma kartında yer alan dil/diller ve mesleki tecrübe süresi, açık uçlu sorulmuştur. Kategorik sorular ise cinsiyet, yaş, mesleki rehberlik eğitimi, yoğunlukla hizmet verilen turistlerin geldikleri bölgeler ve bağlı bulunulan meslek odasıdır.

Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında olduğu gibi veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmanın yapının v ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında frekans analizi, Açıklayıcı Faktör Analizi, madde analizleri ve iç tutarlılık analizleri gerçekleştirilmiş, araştırmanın bulguları detaylı olarak aktarılmıştır. Yapının geçerliğine ilişkin uygulama sonrası yapılan analizler

sonucunda 49 maddelik “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nden 24 madde elenmiş, kalan 25 maddeyle (1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 16, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 34, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48) yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamaya geçilmiştir.

Katılımcılara ölçek formunun demografik özellikler ve ölçek kısmından oluştuğuna dair bilgilendirme yapılmıştır. Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulama aşamasında katılımcılar için hazırlanan yönerge EK-4’te yer almaktadır.

3.4. Verileri Toplama Süreci

Veri toplama süreci, ölçek geliştirme aşamaları doğrultusunda aşamalar şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında nitel verilerin elde edildiği görüşme ve bir sonraki aşamada gerçekleştirilen öndeneme uygulamasına ilişkin görüşme detayları bu kısımda aktarılmıştır. Ayrıca yapının geçerliliğine ve doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin veri toplama süreci de detaylı olarak ifade edilmiştir.

3.4.1. Nitel Veri Toplama Süreci

Araştırmanın ilk aşamasında gerçekleştirilen görüşmeler 20 Mayıs 2020-16 Haziran 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Pandemi koşulları sebebiyle turist rehberleriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilememiş, bunun yerine telefon görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcılardan izin alınarak kayıt altına alınmıştır. Görüşme yapılan turist rehberinden başka bir katılımcı önermesi istenmiş, böylelikle kartopu örnekleme yöntemiyle katılımcılara ulaşılmıştır. Görüşme yapılan en kısa süre 11 dakika 5 saniye iken; en uzun süre 70 dakika 54 saniyedir. Araştırmaya katılan turist rehberleriyle toplam 1.958 dakika 33 saniyelik (yaklaşık 33 saat) görüşme yapılmıştır.

3.4.2. Öndeneme Uygulamasına İlişkin Veri Toplama Süreci

Ölçek formunun küçük bir grup ile denemesinin yapılması fayda sağlamaktadır. Öndeneme uygulaması, gerçek bir hedef kitle olmak üzere 10-15

katılımcı ile gerçekleştirilmektedir (Erkuş, 2019, s. 55-56). Öndeneme aşamasında 12 turist rehberi ile gerçekleştirilen görüşmeler, 08 Ocak 2022-02 Şubat 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. İki katılımcı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, on katılımcı ile pandemi koşulları sebebiyle telefon görüşmeleri yapılmıştır. Ölçeğin uygulanacağı hedef kitlenin farklı özelliklere sahip olduğu göz önünde bulundurularak, öndeneme uygulamasına katılacak olan turist rehberlerinde de bu farklılık gözetilmiş, turist rehberleri amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile seçilmiştir.

3.4.3. Yapının Geçerliğine İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Veri Toplama Süreci

Hazırlanan 49 maddelik “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”ne demografik sorular da eklenerek anket formu oluşturulmuştur. Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında formlar, 20 Mart 2022-13 Nisan 2022 tarihleri arasında katılımcılar tarafından yanıtlanmıştır. Katılımcıların cevaplama süresi 10-15 dakika arasında değişim göstermiştir.

3.4.4. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Veri Toplama Süreci

Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasının ardından elde edilen 25 maddelik “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”ne demografik sorular da eklenmiş ve anket formu tamamlanmıştır. Araştırmanın yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında katılımcılar, 1 Temmuz 2022-15 Ağustos 2022 tarihleri arasında anketleri yanıtlamıştır. Katılımcıların cevaplama süreleri 5-10 dakika arasında değişmektedir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde tüm basamaklar (nitel veri elde etme, uzman görüşü alma, öndeneme uygulaması) tamamlandıktan sonra iki ana uygulama yapılmıştır.

Araştırmanın yapının geçerliğine ve doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamalarında elde edilen veriler analizlere tabi tutulmuştur.

Bilimsel araştırma süreçlerinin en önemli basamağı veri analiz süreci olarak kabul edilmektedir. Bu aşamada araştırmanın konusu ve amacına uygun olarak toplanan veriler uygun istatistiksel teknikler ile analiz edilmektedir (Ural ve Kılıç, 2013, s. 13). Bilimsel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik önemli kavramlardır. Güvenirliğin, “bir ölçme aracından elde edilen ölçme sonuçlarının ölçmesi hedeflenen herhangi bir özelliği ne kadar doğru, kararlı ve tutarlı bir biçimde yansıttığına ilişkin psikometrik özellikleri içerdiği” ifade edilmektedir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004, s. 89). Geçerlik, “ölçülen özellikler açısından nesnelere arasındaki gerçek farklılığı yansıtma derecesi” olarak tanımlanmaktadır (Coşkun vd., 2015, s. 123). Ayrıca geçerlik, “bir testin ölçmeyi amaçladığı özellikleri ne derece doğru olarak ölçebildiğinin göstergesi” olarak ifade edilmektedir (Somer vd., 2004, s. 96; Sönmez ve Alacapınar, 2014, s. 135).

Araştırmanın yapının geçerliğine ve doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamalarında verilerin elde edildiği örneklem hakkında bilgi veren tanımlayıcı istatistiksel analizlerden faydalanılmıştır. Daha sonraki aşamalarda tabi olunan analiz teknikleri ve süreçleri, yapının geçerliğine ve doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamalarda farklılıklar göstermektedir.

3.5.1. Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulamanın Veri Analizi

Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasında öncelikle güvenilirlik kontrol edilmiş ve daha sonraki aşamalara geçilmiştir. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamada Açıklayıcı Faktör Analizi, madde analizi ve iç tutarlılık analizi ölçek geliştirme süreci için oldukça önemlidir. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. KMO değeri, Bartlett Küresellik testi ve korelasyon matrisi incelenmiş, Açıklayıcı Faktör Analizine uygunluğun tespit edilmesinin ardından dik döndürme yöntemlerinden varimax döndürme yöntemi ile veriler döndürülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğe ilişkin faktörler belirlenmiştir. Madde ayırt edicilik madde analizindeki iki temel indeskten biridir. Madde ayırt ediciliği; ölçekte yer alan her bir maddenin istenilen özelliği ne derece temsil ettiğinin derecesini vermektedir

(Tezbaşaran, 2008, s. 32). Bu bağlamda madde-toplam puan ölçek korelasyonu ve alt-üst %27'lik grup ortalamalarının karşılaştırılması şeklinde iki hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizinin ardından iç tutarlılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ölçeğin ve alt boyutların güvenilirliği Cronbach's Alpha ve Split Half yöntemleri ile test edilmiştir. Ölçüm aracına son hali verilerek yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamaya geçilmiştir.

Faktör analizi, ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında yapı geçerliğine ilişkin kanıt toplamak amacıyla en sık başvurulan tekniklerden biri olmaktadır (Byrne 2016, s. 5-6; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018, s. 178). Faktör analizi, veriyi birden fazla boyuta ayırmakta, aralarında yüksek korelasyon bulunan maddelerin bir boyut altında gruplanmasına imkân sağlamakta (A. Yüksel ve F. Yüksel, 2004, s. 108; Balcı, 2015, s. 118; Coşkun vd., 2017, s. 270; Kozak, 2017, s. 150), bu anlamda hem birbirinden farklı hem de birbiriyle ilişkili olan teknikleri içermektedir (Kalaycı, 2010, s. 321). Faktör analizi, Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi olarak ikiye ayrılmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2014, s. 124). Bu bağlamda Açımlayıcı Faktör Analizi, birbiriyle ilişkili olan çok sayıdaki değişkeni bir araya getirmek suretiyle kavramsal olarak yeni ve anlamlı değişkenler elde etmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilmektedir (Büyüköztürk, 2002, s. 472; Sönmez ve Alacapınar, 2014, s. 124).). Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünü oluşturan faktör yapısını meydana çıkarabilmek için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi ile veri daha anlamlı hale getirilmek üzere sınıflandırılmış, ayrıca boyutlar arası korelasyon örüntüleri ortaya çıkarılmıştır. Ölçeğin anlamlı bir yapı haline gelmesi ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilen uygulama öncesi son halini alması, Açımlayıcı Faktör Analizi ile mümkün olmuştur.

Açımlayıcı Faktör Analizine geçmeden önce 49 maddenin yer aldığı ölçeğin Cronbach's Alpha değeri hesaplanmış, bu değerinin, 0,972 olduğu görülmüştür. Güvenirlik analizi, ölçme aracında yer alan maddelerin kendi aralarında tutarlılığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır (Ural ve Kılıç, 2013, s. 280; Sönmez ve Alacapınar, 2014, s. 114). Buradan hareketle güvenilirlik, ölçeğin ilgilenilen sorunu ne derece yansıttığına işaret etmektedir (Kayış, 2010, s. 403). Güvenirlik, veri toplama aracının aynı özellik için her uygulamada aynı sonucu vermesi anlamına gelmektedir (Yeşil, 2014, s. 74; Ayazlar, 2015, s. 63; Seçer, 2015, s. 21; Kılınç, 2018, s. 160).

Güvenirlilik katsayısı 0 ile 1 arasında değer almakta ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenirlik artmaktadır (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2016, s. 291). Alpha değerinin en az 0,70 olması beklenmekte (Altunışık vd. 2012, s. 126), 0,80 ile 1,00 arasında olması ölçeğin yüksek güvenirlikte olduğunu göstermektedir (Kozak, 2017, s. 146). Bu bağlamda ölçeğin başlangıç aşamasında yüksek güvenirlikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi uygulamasına geçilmeden önce verilerin faktör analizine uygunluğu kontrol edilmiştir. Öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett's Küresellik testi sonuçlarına bakılmıştır. KMO, örneklem yeterliliğini ortaya çıkarmakta; 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Değerin 1'e yaklaşması örneklem büyüklüğünün yeterliliğine işaret etmektedir. KMO değerinin 0,60 ve üstü olması, faktör analizinin gerçekleştirilmesinde uygun olarak kabul görmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007, s. 614). KMO değerinin 0,80'in üstünde olması, mükemmel olarak ifade edilmektedir (Kozak, 2017, s. 150). Verilerin çok değişkenli normallığe sahip olduğunu tespit etmek amacıyla Bartlett's Küresellik testi değerinin anlamlı olup olmadığı incelenmektedir. Değerin 0,05'ten küçük olması beklenmektedir (Seçer, 2015, s. 79-82). Analiz sonuçları incelendiğinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,952 olduğu; Bartlett's Küresellik testi ($\chi^2(276) = 6506,033$ $p < 0,01$) sonucunda da anlamlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda verilerin Açımlayıcı Faktör Analizine uygun olduğu görülmektedir. KMO değerinin, veri setinin faktör analizi için uygun olduğuna işaret etmekle birlikte ölçekte yer alan maddelerin toplam çözüme sağladığı katkı ve sahip olduğu bozucu etkiyi görmek amacıyla Anti-image korelasyon matrisini incelemek gerekmektedir. Anti-image korelasyon matrisinde esas alınan durum köşegen değerlerin 0,5'ten büyük olması gerekliliğidir. Bu değerler 0,5'ten küçük ise ilgili madde ölçekten çıkarılmaktadır (Altunışık vd., 2012, s. 293-294). Anti-image korelasyon matrisinde yer alan 49 maddenin köşegen değerleri 0,883 ile 0,971 arasında değişmektedir. Değerlerin 0,5'in üzerinde olduğu görülerek, ölçekten madde çıkarılmamıştır.

Verilerin faktör analizine uygunluğu test edildikten sonra ölçeğin faktör yapısının incelenmesi amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) ve Varimax döndürme yöntemi kullanılarak Açımlayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Temel bileşenler analizi, faktör analizi ile beraber kavramın kuramsal yapısını belirlemede sıklıkla kullanılan bir tekniktir (Balcı, 2015, s. 272). Varimax,

uygulamada kolaylık sağlayan (Altunışık vd. 2012, s. 289) ve çok faktörlü yapı söz konusu olduğunda daha uygun seçim olan bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2002, s. 477). Varimax döndürmenin amacı, faktör varyanslarını maksimize ederek faktörleri basitleştirmektir (Tabachnick ve Fidell, 2007, s. 638).

Faktör sayısını belirlemede kullanılan yöntemlerden biri, özdeğer (Eigenvalue) istatistiğidir. Bu yöntemde “özdeğerin 1’den büyük olması” ölçütü esas alınmaktadır (Kalaycı, 2010, s. 328). Özdeğeri 1’in üstünde olan tüm faktörler değerlendirmeye alınmış, ilk etapta faktör sayısını değiştirecek bir müdahalede bulunulmamıştır. Bu kıstaslar doğrultusunda 49 madde Açıklayıcı Faktör Analizine tabi tutulmuş, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarına ilişkin boyutlar belirlenmeye çalışılmıştır. Yapı incelendiğinde özdeğeri 1’in üstünde olan dokuz boyutun ortaya çıktığı ve bu boyutların toplam varyansın % 63,044’ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Çok faktörlü yapılarda açıklanan toplam varyansın en az %50 olması uygun görülmektedir (Habing, 2003, s. 4). Ancak serbest bırakılan yapının teorik beklentiye uygunluk sağlamadığı görülmektedir.

Ölçek geliştirme çalışmalarında araştırmacılar, elde ettikleri teorik bilgi ve araştırma modeli bağlamındaki analiz sonucunda ortaya çıkması gereken faktör sayısına karar verebilmektedir. Bunu yapabilmeyen şartı alanyazının tamamının taranmış ve gözden geçirilmiş olmasıdır (Kambur, 2020, s. 100). Alanyazında turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü “*motive edici*” ve “*çevresel yorumcu*” olmak üzere iki boyut içermektedir. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeği, gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda dokuz boyuta ayrılmaktadır. Başlangıçta herhangi bir boyut sayısı indirilmesi yapılmamış ancak alanyazın doğrultusunda iki boyutlu bir yapının elde edilmesi düşünülmekle birlikte; ön çalışma sonucunda yapılan analizler de göz önünde bulundurularak farklı faktör ya da faktörlerin de yapıya dâhil olabileceği öngörülmüştür. Ortaya çıkan yapının bu haliyle teorik alt yapıyı desteklemediği, madde elemesine gidilmesi gerektiği saptanmıştır. Madde elemesi yapmadan önce dikkat edilen durumlara aşağıda yer verilmiştir:

-Değişkenler arasındaki korelasyonlar, korelasyon matrisi bakılarak incelenmektedir. Değişkenler arasındaki korelasyonların en az 0,30 olması beklenmektedir (Kalaycı, 2010, s. 328; Coşkun vd., 2017, s. 277).

-Anti-image matrisinde köşegen değerlerin 0,5'ten büyük olması beklenmekte; bu değer 0,5'ten küçük ise ilgili madde ölçekten çıkarılmaktadır (Altunışık vd., 2012, s. 293-294).

-Maddelerin ortak varyans tablosunda her bir maddenin ortak faktördeki varyansı ile birlikte açıklama oranları da yer almaktadır. Çıkartma değerlerini (extraction) dikkate alarak maddelerin faktörlerce açıklanan ortak varyansı incelenmekte, açıklanan ortak varyansın 0,10'dan küçük olması durumunda ölçekte sorun olacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Seçer, 2015, s. 84-85). Ancak bununla birlikte bu değere bakılarak madde çıkarımına karar verilmemeli ve daha sonraki tablolar da incelenmelidir (Çokluk vd., 2018, s. 220). Farklı çalışmalarda bu değer 0,50 ve üstü olmasının beklendiği ifade edilmiştir (Kalaycı, 2010, s. 329; Erkuş vd., 2017, s. xx; Erkuş, 2019, s. 99).

-Yamaç birikinti grafiği (scree plot), baskın olan faktörleri meydana çıkararak, faktör azaltmaya yardımcı olan bir grafiştir (Çokluk vd., 2018, s. 192). Özdeğer dağılımında düşüş eğiliminin gözlemlendiği noktadaki faktör sayısı dikkate alınarak ölçüğün faktör sayısı belirlenmektedir (Kalaycı, 2010, s. 328).

-Madde faktör yüklerinin 0,30'ün üstünde olması beklenmektedir (Kline, 1994, s. 6). Tabachnick ve Fidell (2007, s. 227) tarafından ise alt sınır 0,32 (açıklanan varyansın %10'u) olarak ifade edilmiştir. Kozak (2017, s. 150) ise faktör yükü değerinin en az 0,40 olmasına dikkat edilmesini gerektiğini belirtmektedir.

-Birden fazla faktör altında bulunan maddelerin faktör yüklerinin 0,10'dan daha yüksek bir farka sahip olması gerekmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2014, s. 133; Seçer, 2015, s. 87; Çokluk vd., 2018, s. 233-234). Diğer bir ifadeyle maddeler binişik olmamalıdır.

-Her bir faktörün altındaki madde sayısının üçten daha az olmaması gerektiği önerilmektedir (Kozak, 2017, s. 151).

-Ölçek geliştirme çalışmalarında araştırmacılar, teorik olarak uygunluk gösteren maddeyi kullanıp, uygunluk göstermeyen maddeleri eleyebilmektedir (Kambur, 2020, s. 100). Diğer bir ifadeyle boyutların teorik beklentiye uygunluğu esas alınmaktadır.

Teorik beklentiye uygunluğu esas alınarak oluşturulan yapı, iki boyut olarak değerlendirilmiş; ancak uyum sağlanamamıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi

korelasyon matrisi, anti-image matrisi, ortak varyanslar (communalities), yamaç birikinti grafiği (scree plot), madde faktör yükleri ve binişiklik gösteren maddeler incelenmiştir. Bunların yanı sıra özdeğerler ve açıklanan varyans oranları da izlenmiştir. Bideci (2018, s. 83), ölçeğin hangi boyut sayısı ile daha iyi sonuç vereceğini tespit etmek amacıyla faktör analizinde bazı testlerin yapıldığını ifade etmiştir. Uygun faktör boyutuna ilişkin tek bir kural önerilmemekte, araştırmacının birden fazla yöntemi deneyip araştırmanın amacı doğrultusunda en uygun faktör sayısını tercih etmesi beklenmektedir (Coşkun vd., 2017, s. 281).

Açımlayıcı Faktör Analizinden sonra maddelerin ayırt edicilik güçlerini tespit edebilmek amacıyla %27 Alt Üst Madde Analizi'ne başvurulmuştur. Madde analizi, ölçek toplam puanları bağlamında oluşturulan alt %27 ve üst %27'lik grupların madde ortalama puan farklarının belirlenmesi amacıyla bağımsız grup t-testi kullanılarak gerçekleştirilmektedir (Büyüköztürk vd., 2016, s. 123). İç tutarlılığın göstergelerinden biri, gruplar arasında ortaya çıkan $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı farklardır. (Tezbaşaran, 2008, s. 33). Ayrıca maddelerin madde-toplam puan ölçek korelasyonları da incelenmiştir. Madde-toplam puan ölçek korelasyonlarının yeterli sayılabilmesi için değerin 0,30'un üstünde olması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007, s. 657).

İç tutarlılık, ölçekte bulunan maddelerin homojenliği ile ilgilidir (DeVellis, 2014, s. 34). Açımlayıcı Faktör Analizi ve madde analizinden sonra ortaya çıkan ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla iç tutarlılık analizlerinden olan "Cronbach's Alpha" ve "Split Half" yöntemi uygulanmıştır. Cronbach's Alpha katsayısının 0 ile 1 arasında değer alması ve değerin 1'e yaklaştıkça ölçeğin güvenilirliğinin arttığı ifade edilmektedir (Kayış, 2010, s. 405; İslamoğlu ve Alniaçık, 2016, s. 291). Ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu söyleyebilmek için bu katsayının 0,80 ile 1,00 arasında olması gerekmektedir (Kayış, 2010, s. 405; Kozak, 2017, s. 146). İç tutarlılık analizi kapsamında "Split Half" yöntemi de uygulanmıştır. Split Half (iki yarım test), ölçeğin bölünerek iki ayrı form gibi puanlanması ve bu iki yarım arasındaki korelasyon katsayısının bulunması ile yapılmaktadır. Bu test sonucunda iç tutarlılık katsayısı elde edilmektedir (Balcı, 2015, s. 114). Split Half yönteminde, ölçek ikiye ayrılmakta (DeVellis, 2014, s. 46), iki yarıdan elde edilen puanlar arasındaki korelasyon yani Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmakta ve ölçeğin tamamının güvenilirliğine ilişkin katsayıyı bulmak için Spearman-Brown yöntemi kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 112). Ölçekteki soru sayısı çift sayı ise her bir parçada eşit

soru sayısı ($k/2$) yer alırken; tek sayı olması durumunda ilk parçadaki soru sayısı bir fazla olmak suretiyle ($k+1/2$) soru sayısı ikiye bölünmektedir (Kayış, 2010, s. 405). Ölçek geliştirme çalışmalarında güvenilirlik değerinin 0,70 ve üzeri olması, ölçeğin iki yarı güvenilirlik kriterini sağladığına işaret etmektedir (Hair vd., 2010, s. 124; Landis ve Koch, 1977'den aktaran Seçer, 2015, s. 27).

3.5.2. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulamanın Veri Analizi

Bu aşama, geliştirilen ölçeğin uygulama aşamasıdır. Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada, analiz aşamasında geçmeden önce Mahalanobis uzaklık değerlerinin tespit edilmesi gerekmektedir (Byrne, 2001, s. 60). Çok değişkenli uç değerler tespit edilerek hata varyansının düşürülmesi, istatistiksel testlerin gücünü olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle Mahalanobis uzaklık değerleri ile aykırı ve uç değerler tespit edilerek veri setinden çıkartılmış, çoklu normallik kriteri sağlanmıştır (Balıkoğlu, 2021, s. 236).

Bu işlemin ardından öncelikle yapının güvenilirliği kontrol edilmiştir. Frekans analizinin ardından modelin uygunluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA ile uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. Belli bir kuram temelinde geliştirilen modelin uyum gösterme derecesini belirlemek için Doğrulayıcı Faktör Analizine başvurulmaktadır (Balcı, 2015, s. 286). İkinci uygulamada yapılan analizler sonucu ölçek son halini almış ve ölçüm modeli verilmiştir. Araştırmanın her iki uygulamasında da ters kodlanan madde bulunmamaktadır.

Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada güvenilirliği tespit etmek için ölçek, iç tutarlılık analizlerinden olan "Cronbach's Alpha" ve "Split Half" yöntemine tabi tutulmuştur. Cronbach's Alpha katsayısının 0 ile 1 arasında değer alması beklenmektedir. Bu değer 1'e yaklaşması ölçeğin güvenilirliğinin artması anlamına gelmektedir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2016, s. 291). Cronbach's Alpha katsayısının 0,70'in üzerinde olmasının beklendiği ancak 0,60 üzerindeki değerlerin de kabul gördüğü ifade edilmektedir (Hair vd., 2010, s. 124).

Ölçek yapısını oluşturan faktörlerin Açımlayıcı Faktör Analizi ile ortaya çıkarılması oldukça güç olduğundan farklı bir örneklem üzerinden Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanması tavsiye edilmektedir (Wymer ve Alves, 2012, s. 146). Bu

bağlamda yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulama ile Doğrulayıcı Faktör Analizi ile ilgili ölçeğin yapılandırma işleminin tamamlanması amaçlanmıştır (Bideci, 2018, s. 94). Bir diğer ifadeyle, Açımlayıcı Faktör Analizi gizli değişkenleri keşfetmek amacıyla kullanılırken, Doğrulayıcı Faktör Analizi bunun aksine gözlenen değerlerin teorik model ile uyumunu tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır (Gündüz ve Akarçay, 2018, s. 185). Bu sebeple Doğrulayıcı Faktör Analizine yönelme nedenlerinden biri araştırmacının önceki bulgularını, aynı evrenden yeni bir örneklem kullanarak doğrulama arzusu olabilmektedir (Comrey ve Lee, 1992, s. 4). Ölçek geliştirme sürecinde Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi önem arz eden ve birbirini tamamlayan iki tekniktir (Erkuş, 2019, s. 93; Şimşek Kandemir, 2019, s. 34-35). Bu bağlamda hem Açımlayıcı Faktör Analizi hem de Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarının verilmesi tercih edilmektedir (Hurley vd., 1997, s. 672).

Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada, frekans analizinin ardından Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmış ve uyum iyiliği değerlerine yer verilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), belirli bir kurama dayandırılarak geliştirilen modelin uyum gösterme derecesini belirlemeye yardımcı olmaktadır (Balcı, 2015, s. 286). Doğrulayıcı Faktör Analizi, Açımlayıcı Faktör Analizi ile belirlenmiş olan yapının doğrulanması amacıyla kullanılmaktadır (Bayram, 2013, s. 42; Seçer, 2015, s. 78; Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 342). Diğer bir ifadeyle Açımlayıcı Faktör Analizi ile öngörülen yapının doğruluğunun test edilmesi, Doğrulayıcı Faktör Analizi ile mümkün olmaktadır (Erkuş vd., 2017, s. 145). Doğrulayıcı Faktör Analizi ile uyumun ne kadar iyi olduğu ölçülebilmektedir (Kline, 1994, s. 10; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 57). Bu bağlamda modelin ampirik verilerle tutarlı olup olmadığına karar vermek için çok sayıda uyum iyiliği indeksine bakılmaktadır (Kline, 1994, s. 10; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003, s. 31). Ayrıca Doğrulayıcı Faktör Analizi, ilgili ilişki örüntüsünün analiz edilebilmesi açısından yapı geçerliğinin değerlendirilmesi bağlamında önemli bir rol üstlenmektedir (Gündüz ve Akarçay, 2018, s. 186).

Açımlayıcı Faktör Analizi sonucunda ortaya çıkarılan 25 maddelik üç boyutlu yapının, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçmeye uygun olup olmadığını doğrulamak amacıyla yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulama ile elde edilen veriler Doğrulayıcı Faktör Analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen yapının doğrulanmasına ilişkin kanıt toplama aşamasında

uyum indekslerine yer verilmiştir (Hu ve Bentler, 1999; Schermelleh-Engel vd., 2003, s. 31-43; Tabachnick ve Fidell, 2007; Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008, s. 53-56; Hair vd., 2010, s. 647; Simon vd., 2010, s. 238; Wymer ve Alves, 2012, s. 148; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 37). Çizelge 15'te Doğrulayıcı Faktör Analizinde yer alan uyum indeksleri değer aralıklarıyla birlikte sunulmuştur.

Çizelge 15. Doğrulayıcı Faktör Analizinde Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri

Ölçüt	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/SD	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$3 \leq \chi^2/df \leq 5$
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,08$
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,90 \leq CFI$
GFI	$0,90 \leq GFI \leq 1,00$	$0,85 \leq GFI$
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI$
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI$
IFI	$0,95 \leq IFI \leq 1,00$	$0,90 \leq IFI$
TLI	$0,95 \leq TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI$

Chi-Square/Degrees of Freedom (χ^2/SD): Ki-kare/Serbestlik Derecesi

Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA): Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü

Standardized Root Mean Square Residual (SRMR): Standartlaştırılmış Ortalama Hataların Karekökü

Comparative Fit Index (CFI): Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

Goodness of Fit Index (GFI): Uyum İyiliği İndeksi

Normal Fit Index (NFI): Normlaştırılmış Uyum İndeksi

Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI): Ayarlanmış Uyum İyiliği İndeksi

Incremental Fit Index (IFI): Artırmalı Uyum İndeksi

Tucker-Lewis Index (TLI): Tucker-Lewis İndeksi

Doğrulayıcı Faktör Analizinde model uyumunu değerlendirmek amacıyla kullanılan uyum indeksleri içinde en yaygın kullanıma sahip olanı " χ^2/df (ki kare uyum testi) indeksidir (Hu ve Bentler, 1999, s. 2; Wymer ve Alves, 2012, s. 148; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 32). Ki-kare değerine ek olarak birçok uyum indeksi değeri kullanılmakta, ancak uyum indekslerinden hangilerinin kullanılacağı ve raporlanacağı konusunda bir mutabakat bulunmamaktadır (Meydan ve Şeşen, 2015, s. 72; Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 344).

χ^2/df indeksi için kabul edilebilir oran konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. χ^2 değeri örneklem boyutuna oldukça duyarlı olması sebebiyle model uyumu değerlendirmede ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı kullanılmaktadır. Ayrıca χ^2/df indeksinin yanı sıra diğer uyum indekslerinin değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Hooper vd., 2008, s. 54). χ^2/df

indeksinden sonra RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation-Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü), en sık kullanılan ve kontrol edilmesi gereken bir uyum indeksidir. Diğer karşılaştırmalı uyum indeksleri gibi RMSEA da örneklem sayısına oldukça duyarlıdır (Meydan ve Şeşen, 2015, s. 34). Modelin uyum iyiliğini artırmak için “*Model Modifikasyonu (MI) Tablosu*”na bakılmakta ve modelde iyileştirme yapmak üzere kovaryansı yüksek olanlar için yeni kovaryanslar oluşturulmaktadır (Balıkoğlu, 2021, s. 268).

Birinci düzey Doğrulayıcı Faktör Analizinde model uyumunun belirlenmesi işleminden sonra “t” değerlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. “t” değeri, modeldeki maddelerin yapıdaki diğer maddeler ile uyumuna ilişkin ipuçları vermektedir (Seçer, 2015, s. 98). Diğer bir ifadeyle “t” istatistikleri, maddelerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir. “t” değerleri 1,96’nın üzerinde bir değer ise 0,05 düzeyinde; 2,56’nın üzerinde bir değer ise 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu ifade edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014, s. 304).

Genel kabul gören kurala göre 0,32’nin altında olan faktör yükleri dikkate alınmamaktadır. 0,71’in üzerindeki (%50 örtüşen varyans) faktör yükleri mükemmel, 0,63’ün üzerindeki faktör yükleri (%40 örtüşen varyans) çok iyi, 0,55’in üzerindeki faktör yükleri (%30 örtüşen varyans) iyi, 0,45’in üzerindeki faktör yükleri (%20 örtüşen varyans) orta ve 0,32’nin üzerindeki faktör yükleri (%10 örtüşen varyans) zayıf olarak kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007, s. 649). Ancak Seçer (2015, s. 98), “t” değerinden sonra madde faktör yük değerlerine odaklanılması gerektiğini ve her bir maddenin faktör yük değerinin en az 0,30 ve üzerinde bir değere sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın konusu ve amacı doğrultusunda turist rehberlerinden toplanan veriler, istatistiksel analizlere tabi tutulmuş ve yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Yapının geçerliğine ve doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamaların sonucunda elde edilen verilerin analizleri ve bulguları ayrı ayrı ele alınmıştır. Her iki uygulamada da katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

4.1. Yapının Geçerliğine İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Bulguları

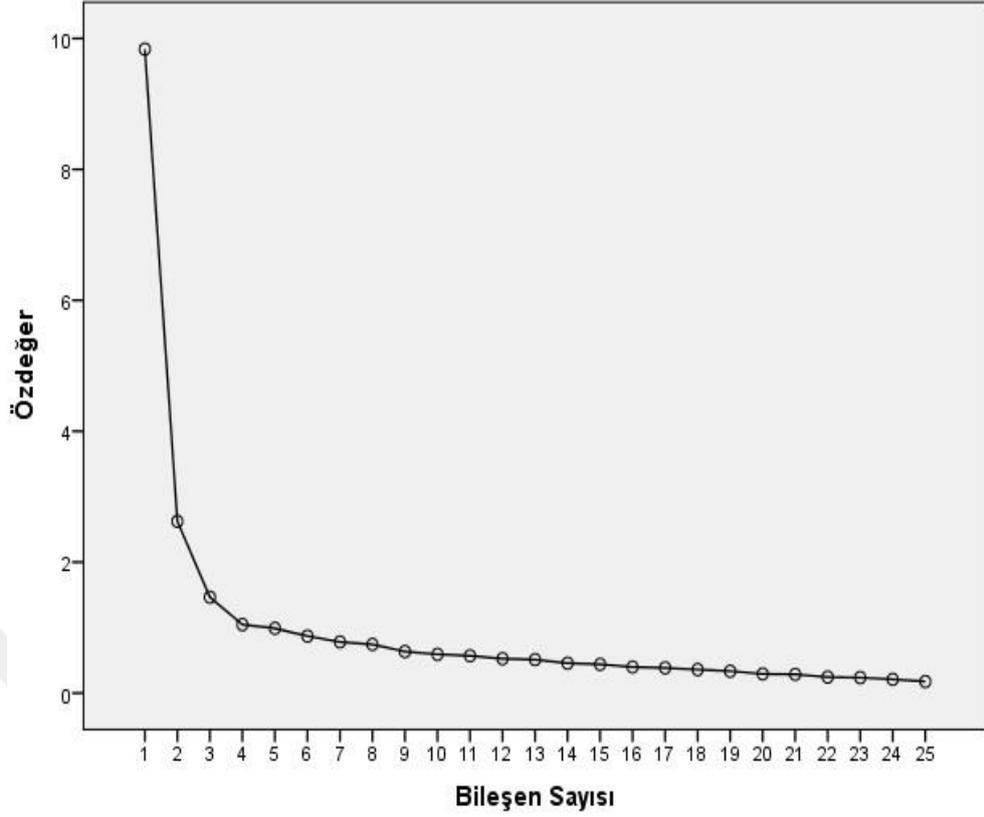
Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamada ölçeğe ilişkin Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmış ve boyutlar belirlenmiştir. Boyutların belirlenmesinin ardından madde analizleri ve ölçeğe ve boyutlara ilişkin iç tutarlılık analizleri gerçekleştirilmiştir.

4.1.1. Yapı Geçerliği Kanıtları

Yapının geçerliğine ilişkin uygulamanın veri analizi sürecinde ifade edildiği üzere; tüm durumlar dikkate alınarak yapı, maddelerin tek tek denenmesi suretiyle farklı değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Elenen her bir madde bir sonraki analizde tekrar yapıya dâhil edilmiş ve veriler tekrar analize tabi tutulmuştur. Teorik beklenti göz önünde bulundurularak işlem defalarca kez denenerek, yapı test edilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, yapının ikiden fazla boyut ile daha iyi tanımlanacağı fikri benimsenmiştir.

Şekil 5'te faktörlerin özdeğerlerine ilişkin grafik yer almaktadır. Özdeğerlere ilişkin yamaç birikinti grafiği incelenirken, düşüş eğiliminin kaybolmanın başladığı noktada yer alan faktör sayısının dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Kalaycı, 2010, s. 328). Grafik incelendiğinde birinci faktörden sonra keskin bir düşüş gözlemlenmekle birlikte üçüncü ve dördüncü faktör arasında bu düşüş azalmaya başlamıştır. Dolayısıyla ölçeğin üç faktörlü bir yapıdan oluştuğu söylenebilir.

Yamaç Birikinti Grafiği

Şekil 5. Özdeğerlere İlişkin Yamaç Birikinti Grafiği (Scree Plot)

Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamada, faktör yükü düşük olan (M5, M6, M14) binişiklik gösteren (M11, M12, M13, M15, M17, M26, M27, M28, M29, M30, M32, M35, M49) uygun bir boyut oluşturmayan ve teorik altyapıyı desteklemeyen maddeler (M7, M18, M19, M20, M33, M38, M45, M46) ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekten çıkarılan maddeler Çizelge 16’da yer almaktadır.

Çizelge 16. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonrası Ölçekten Çıkarılan Maddeler

Ölçekten Çıkarılan Maddeler	
M5	Ziyaret edilen alanların turist yoğunluğunu dikkate alarak, gerektiğinde tur programındaki ziyaret noktalarının sırasını değiştiririm.
M6	Turistlerin, ziyaret edilen alanlarda yürüyüş parkurlarının dışına çıkmamasını sağlarım
M7	Turistlerin ziyaret edilen alanlara özgü varlıkları alan dışına çıkarmalarına izin vermem (Örn: bitki, hayvan, kum, arkeolojik kalıntılar vb.).
M11	Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki olumsuz etkilerini azaltmaya teşvik ederim
M12	Turistleri, ziyaret edilen alanlarda geri dönüşümlü malzemeler (bez torba, cam şişe vb.) kullanmaya teşvik ederim
M13	Turistleri, ziyaret edilen alanların kaynaklarını (su, elektrik vb.) tasarruflu kullanmaya teşvik ederim

Çizelge 16-devamı

M14	Turistleri, yöreye ait özgün ürünleri satın almaya teşvik ederim
M15	Turistlerin ziyaret edilen alanlarda sergilediği davranışlarını kontrol ederim (Örn: alçak sesle konuşmalarını sağlamak vb.).
M17	Turistleri, ziyaret edilen alanların kurallarına uyarak gezdirmek konusunda sorumluluk hissederim.
M18	Ziyaret edilen alanlara yönelik kuralları, ziyaret sırasında turistlere hatırlatırım.
M19	Turistlere, ziyaret edilen alanlardaki uyarı levhalarını dikkate almaları gerektiğini belirtirim.
M20	Ziyaret edilen alanların kurallarına uymayan turistleri uyarırım.
M26	Ziyaret edilen alanlarda çevreye duyarlı davranış sergilemeyen meslektaşlarımı uyarırım.
M27	Tur araçlarının şoförlerini çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: yanlış park sonucu doğaya zarar vermek vb.).
M28	Tur sürecinde görev alan diğer personeli çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: araç personeli, müze personeli vb.).
M29	Tur sürecinde hizmet aldığımız işletmeleri çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: su kaynaklarını tasarruflu kullanmak vb.).
M30	Ziyaret ettiğim alanlarda gözlemlediğim aksaklıkları ilgililere bildiririm (Örn: yönlendirme levhalarının eksikliği, çöp kutusu ihtiyacı vb.).
M32	Ziyaret edilen alanlarda sergilediğim davranışlarla turistlere örnek olurum (Örn: çöpü çöp kutusuna atmak, yerel halka saygılı davranmak vb.)
M33	Turistlerin beni örnek alarak, benzer davranışları sergilediğine tanık olurum.
M35	Turistlere, ziyaret edilen alanlarda kurallara uymanın sağladığı faydaları aktararak farkındalık kazandırırım.
M38	Turistlere, yerel kültürü bizzat yerinde göstererek o kültürün daha iyi anlaşılmasını sağlarım (Örn: kına gecesi, sıra gecesi, sema gösterisi vb.).
M45	Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikâyeler yardımıyla anlatarak, turistlerin o yerin önemini daha iyi anlamalarını sağlarım
M46	Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikâyeler yardımıyla anlatarak, turistlerin o yere ilişkin olumlu tutum geliştirmelerini sağlarım
M49	Çevreye yönelik sergilediğim olumlu tutumun (anlatımım, davranışlarım, çevreye duyduğum saygı vb.) turistlerde davranış değişikliği oluşturduğuna tanık olurum.

Yapılan değerlendirmeler sonucu yapı, üç boyutlu olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan boyutlar “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme”, “Çevre Bilinci Kazandırma” ve “Bilgilendirme” olarak isimlendirilmiştir. Yapı, her ne kadar alanyazın ile benzerlik göstermiş olsa da teorik beklenti ile farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak coğrafi ve kültürel farklılıklar da gösterilebilir. Alanyazında yer alan “Motive Edici” boyutu, “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” boyutu; “Çevresel Yorumcu” boyutu ise “Çevre Bilinci Kazandırma” boyutu ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanı sıra yapılan ön çalışma sonucunda

elde edilen boyutlar ve alt boyutlar değerlendirildiğinde yapının alt boyutlar bağlamında da değerlendirilebileceği öngörülmüştür. Ulusoy ve Köroğlu (2021) tarafından yapılan çalışmada turist rehberlerinin kaynak yönetimi rol tanımlarından hareketle yapının boyutları ve alt boyutları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada “motive edici” ana boyutu altında en sık tekrarlanan alt boyutun “koruma” olduğu; “çevresel yorumcu” ana boyutu altında en sık tekrarlanan alt boyutun ise “bilgi aktarma” olduğu görülmektedir. Bu iki alt boyut birleşerek “Bilgilendirme” boyutunu oluşturmuştur. Alanyazın taraması, yapılan görüşmeler, bu görüşmeler neticesinde ortaya çıkan ön çalışma sonuçları ve araştırmacı gözlemine dayanarak, turist rehberlerinin; kaynak yönetimi rolü çerçevesinde doğal ve kültürel kaynaklara ilişkin doğru bilgi aktarmayı ve bu kaynakları korumayı diğer boyutlar kadar ön planda tuttuğu görülmektedir.

“Sorumlu Davranışa Teşvik Etme”, “Çevre Bilinci Kazandırma” ve “Bilgilendirme” boyutlarını oluşturan maddelerin faktör yükleri, özdeğerleri ve açıklanan varyans oranları Çizelge 17’de verilmektedir. Elde edilen üç boyut toplam varyans oranının %55,700’ünü açıklamaktadır. Boyutların açıklanan varyans oranları incelendiğinde, bu oranın “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” boyutunda %20,467, “Çevre Bilinci Kazandırma” boyutunda %17,791 ve “Bilgilendirme” boyutunda %17,442 olduğu görülmektedir.

Çizelge 17. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Boyutları

Maddeler	Sorumlu Davranışa Teşvik Etme	Çevre Bilinci Kazandırma	Bilgilendirme
M21 Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	0,539		
M22 Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihî yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	0,593		
M23 Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-ıçecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	0,675		
M24 Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: cami, kilise, sinagog vb.).	0,705		

Çizelge 17-devamı

M25	Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.	0,476
M34	Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım (Örn: eserlere dokunmamak vb.).	0,621
M39	Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.).	0,631
M40	Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.	0,614
M41	Turistlere, yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.).	0,664
M42	Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.).	0,731
M31	Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşırım (Örn: çöp toplama kampanyası vb.).	0,813
M36	Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.	0,628
M37	Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.).	0,588
M43	Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.	0,815
M44	Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.	0,742
M47	Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağlarım.	0,700
M48	Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.	0,721
M1	Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissederim.	0,677
M2	Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.).	0,655

Çizelge 17-devamı

M3	Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.).	0,740
M4	Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.	0,709
M8	Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.).	0,588
M9	Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.	0,666
M10	Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.	0,571
M16	Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.).	0,626
Özdeğer		9,836 2,624 1,465
Açıklanan Varyans		20,467 17,791 17,442
KMO= 0,923; $X^2(300)= 4007,174$; Bartlett Küresellik Testi (P)= 0,000		
Toplam Açıklanan Varyans= 55,700		

Sonuç olarak, 49 maddelik ölçekten 24 madde çıkarılmıştır. “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” boyutu altında 10 madde, “Çevre Bilinci Kazandırma” boyutu altında yedi madde ve “Bilgilendirme” boyutu altında sekiz madde yer almaktadır. Ölçek 25 madde ile yapının doğrulanmasına ilişkin uygulamaya tabi tutulmuştur.

4.1.2. Madde Analizi

Ölçek maddelerinin ayırt edicilik gücünü gösteren bağımsız grup t-testi sonuçları ve madde-toplam puan ölçek korelasyonlarına Çizelge 18’de yer verilmektedir. Katılımcılar tarafından verilen cevapların madde-toplam puan ölçek korelasyon değerleri incelenmiş, 0,30’un altında kalan madde olmadığı tespit edilmiştir. Çizelge 18 incelendiğinde, madde-toplam puan ölçek korelasyon değerlerinin en küçüğünün 0,473, en büyüğünün ise 0,755 ($0,473 \leq r \leq 0,755$) olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, madde-toplam puan ölçek korelasyon tablosundaki tüm maddelerin birbiri ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin ayırt ediciliğinin tespit edilmesi amacıyla, ölçekten elde edilen ham puanlar büyüktür

küçüğe doğru sıralanarak; alt %27 (n1=79) ve üst %27 (n2=79) de yer alan grupların puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda maddelerin her birinin istenilen düzeyde ayırt edici olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ölçeğin istenilen niteliği ölçmesi bakımından ayırt edici olduğu söylenebilir.

Çizelge 18. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği Madde Analizi Sonuçları

	r	t (Alt%27-Üst %27)	p (Alt%27-Üst %27)
M21	0,622	12,744	0,000*
M22	0,646	13,716	0,000*
M23	0,660	18,799	0,000*
M24	0,594	15,281	0,000*
M25	0,473	15,492	0,000*
M34	0,643	15,404	0,000*
M39	0,638	17,403	0,000*
M40	0,678	18,243	0,000*
M41	0,716	18,595	0,000*
M42	0,742	20,834	0,000*
M31	0,704	17,767	0,000*
M36	0,685	17,218	0,000*
M37	0,632	13,856	0,000*
M43	0,755	24,013	0,000*
M44	0,646	18,540	0,000*
M47	0,744	19,246	0,000*
M48	0,741	18,623	0,000*
M1	0,551	7,501	0,000*
M2	0,559	15,539	0,000*
M3	0,612	13,345	0,000*
M4	0,673	11,468	0,000*
M8	0,559	9,333	0,000*
M9	0,589	6,633	0,000*
M10	0,536	11,074	0,000*
M16	0,614	11,620	0,000*

n = 294, n1 = n2 =79;

*r= Madde-Toplam Puan Ölçek Korelasyonu * p < 0,05 için anlamlı değerler.*

4.1.3. İç Tutarlılık Analizi

Çizelge 19’da turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutum ölçeğinin Cronbach’s Alpha katsayılarına yer verilmiştir. Çizelge 19 incelendiğinde ölçeğin genel güvenilirlik katsayısının 0,927 olduğu görülmektedir.

“Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısı 0,889, “Çevre Bilinci Kazandırma” boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısı 0,843 ve

“Bilgilendirme” boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısı ise 0,892’dir. Ölçek ve boyutlar bağlamında değerlendirildiğinde ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Çizelge 19. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Cronbach’s Alpha)

	Madde Sayısı	α Cronbach’s Alpha
Sorumlu Davranışa Teşvik Etme	10	0,889
Çevre Bilinci Kazandırma	7	0,843
Bilgilendirme	8	0,892
Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği (Genel)	25	0,927

Çizelge 20’de Split Half yöntemi ile güvenilirlik sonuçlarına yer verilmiştir. Çizelge 20 incelendiğinde, ölçeğin iki yarısındaki korelasyonun 0,740 olduğu görülmektedir. Ölçeğin Spearman Brown katsayısı, 0,851 ve Guttman Split Half katsayısı, 0,849 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

Çizelge 20. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Split Half)

Cronbach’s Alpha (α)	Birinci Bölüm: M21, M22, M23, M24, M25, M34, M39, M40, M41, M42, M1, M2, M3	0,888
	İkinci Bölüm: M4, M8, M9, M10, M16, M31, M36, M37, M43, M44, M47, M48	0,872
İki Yarı Arasındaki Korelasyon		0,740
Spearman Brown Katsayısı	Eşit Uzunluk (Equal Length)	0,851
Guttman Split Half Katsayısı		0,849

Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada numaralandırılan maddelerin sayılarında değişiklik olmuştur. Bu da yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın anketinde 49 maddelik ölçekten kalan 25 maddenin kendi içinde küçükten büyüğe sıralanarak ölçeğe eklenmiş olması ile açıklanabilmektedir. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulama sonunda gerçekleştirilen analiz sonucunda kalan maddeler orijinal madde numarasıyla değil, birden 25’e kadar sıralanarak yeniden verilmiştir. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın analizi sonundaki madde numaraları ve yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın analizinde yer alan madde numaraları karşılaştırmalı olarak Çizelge 21’de yer verilmiştir.

Çizelge 21. Uygulamaların Madde Numaraları Karşılaştırması

İlk Uygulama Madde Numaraları	Maddeler	İkinci Uygulama Madde Numaraları
M1	Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissedirim.	M1
M2	Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm. (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.)	M2
M3	Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm. (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.)	M3
M4	Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissedirim.	M4
M8	Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem. (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.)	M5
M9	Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.	M6
M10	Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.	M7
M16	Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım. (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.)	M8
M21	Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	M9
M22	Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihî yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	M10
M23	Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-içecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.	M11
M24	Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım. (Örn: cami, kilise, sinagog vb.)	M12
M25	Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.	M13
M31	Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşıyorum. (Örn: çöp toplama kampanyası vb.)	M14
M34	Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım. (Örn: eserlere dokunmamak vb.)	M15
M36	Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.	M16

Çizelge 21-devamı

M37	Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum. (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.)	M17
M39	Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.)	M18
M40	Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.	M19
M41	Turistlere, yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.)	M20
M42	Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.)	M21
M43	Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.	M22
M44	Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.	M23
M47	Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağlarım.	M24
M48	Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.	M25

4.2. Yapının Doğrulanmasına İlişkin Gerçekleştirilen Uygulamanın Bulguları

Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada ölçeğin güvenilirliğine dair bilgilere yer verildikten sonra Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi ile yapının uyum iyiliği değerlerine ilişkin bilgiler aktarılarak yapıya son hali verilmiştir.

4.2.1. İç Tutarlılık Analizi

Çizelge 22’de “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nin Cronbach’s Alpha katsayıları ifade edilmiştir. Çizelge 22 incelendiğinde ölçeğin genel güvenilirlik katsayısının 0,870 olduğu görülmektedir. “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısı 0,738, “Çevre Bilinci Kazandırma” boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısı 0,657 ve “Bilgilendirme” boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısı ise 0,717’dir. Ölçek ve

boyutlar bağlamında değerlendirildiğinde ölçeğin yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Çizelge 22. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Cronbach's Alpha)

	Madde Sayısı	α Cronbach's Alpha
Sorumlu Davranışa Teşvik Etme	10	0,738
Çevre Bilinci Kazandırma	7	0,657
Bilgilendirme	8	0,717
Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği (Genel)	25	0,870

Çizelge 23'te Split Half yöntemi ile güvenilirlik sonuçlarına yer verilmiştir. Çizelge 23 incelendiğinde, ölçeğin iki yarısındaki korelasyonun 0,765 olduğu görülmektedir. Ölçeğin Spearman Brown katsayısı 0,867 ve Guttman Split Half katsayısı 0,866 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

Çizelge 23. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Split Half)

Cronbach's Alpha (α)	Birinci Bölüm: M1, M3, M5, M7, M9, M11, M13, M15, M17, M19, M21, M23, M25	0,783
	İkinci Bölüm: M2, M4, M6, M8, M10, M12, M14, M16, M18, M20, M22, M24	0,758
İki Yarı Arasındaki Korelasyon		0,765
Spearman Brown Katsayısı		0,867
Guttman Split Half Katsayısı		0,866

4.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

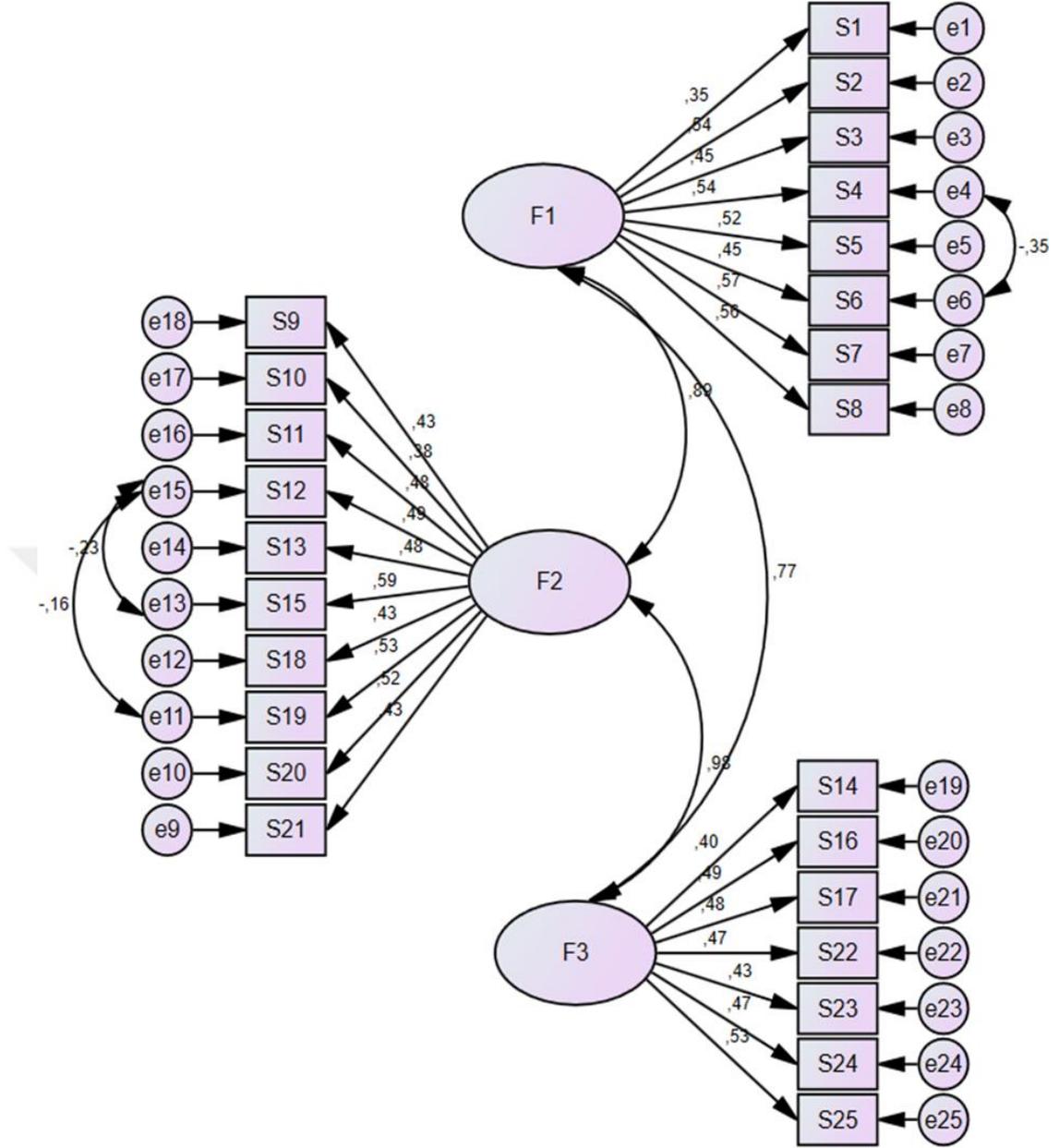
“Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nin geçerliğini test etmek için 25 maddelik üç boyutlu yapı, Doğrulayıcı Faktör Analizine tabi tutularak uyum indeksleri verilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında ölçeğin model sonucunun ($p=0,000$) düzeyinde anlamlı olduğu ve 25 madde ile üç boyutlu yapının ölçek yapısı ile ilişkili olduğu görülmektedir. MI değerleri yüksek olan hatalar arasında kovaryans oluşturulmuş, modelde iyileştirmeler yapılmıştır.

Çizelge 24. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

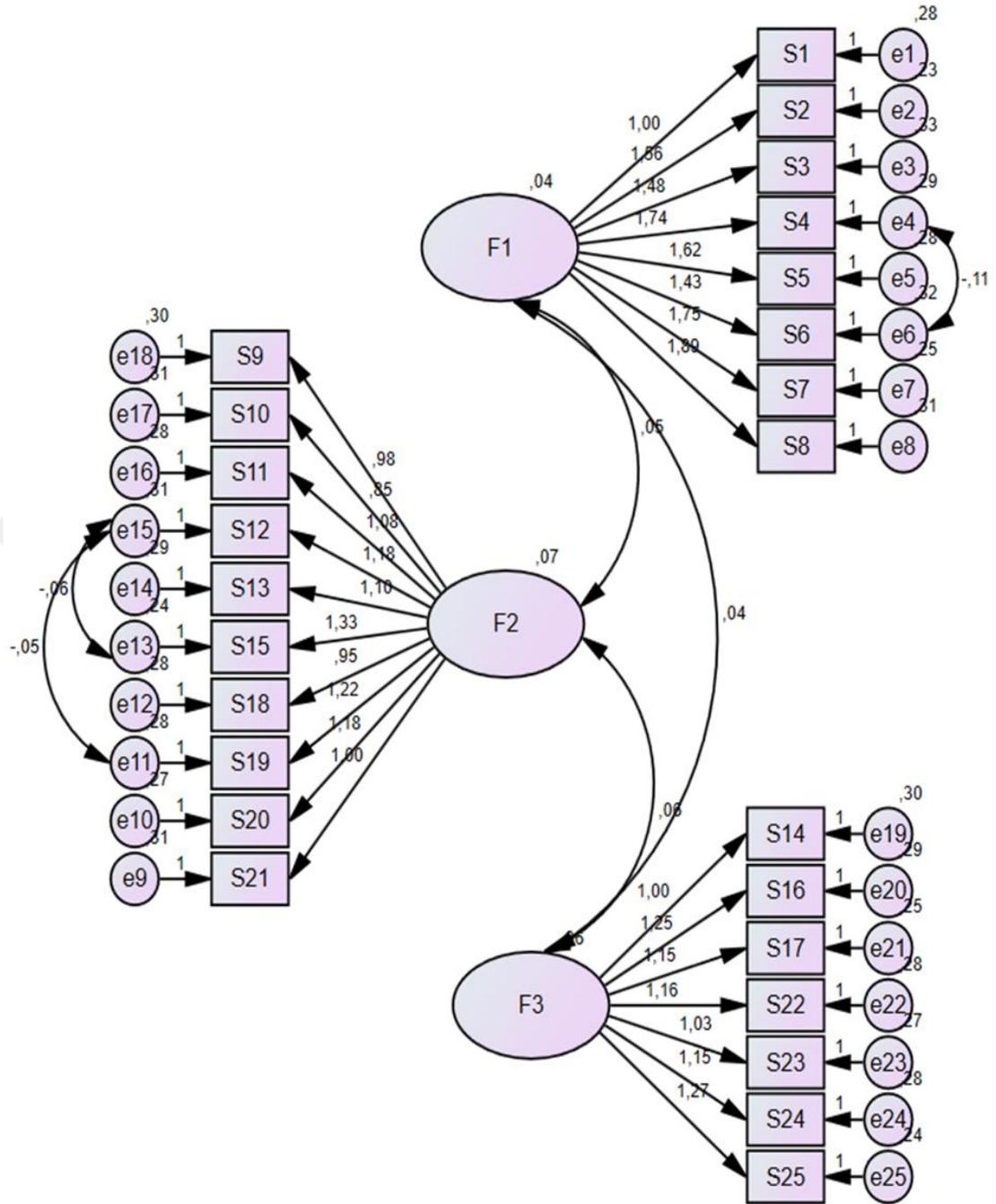
Ölçüt	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Elde Edilen Sonuç (Modifikasyon Sonrası)
χ^2/SD	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$3 \leq \chi^2/df \leq 5$	1,456
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$	0,039
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,08$	0,049
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,90 \leq CFI$	0,913
GFI	$0,90 \leq GFI \leq 1,00$	$0,85 \leq GFI$	0,910
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI$	0,770
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI$	0,891
IFI	$0,95 \leq IFI \leq 1,00$	$0,90 \leq IFI$	0,914
TLI	$0,95 \leq TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI$	0,903

Çizelge 24’te “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nin uyum indekslerine yer verilmiştir. Çizelge 24 incelendiğinde birinci düzey çok faktörlü analiz sonuçları ışığında uyum indekslerine bakıldığında χ^2/df indeksinin 1, 456 ile mükemmel uyum gösterdiği tespit edilmiştir ($\chi^2=391,745$, $SD=269$, $\chi^2/sd=1,456$, $p=0,000$). Ki-kare ve serbestlik derecesi oranının anlamlı olduğu görülmektedir. RMSEA değerinin 0,039 ile mükemmel uyum gösterdiği belirlenmiştir. Diğer uyum indeksleri incelendiğinde SRMR (0,049), CFI (0,913), GFI (0,910), AGFI (0,891) ve IFI (0,914) indekslerinin kabul edilebilir değer aralığında olduğu görülmektedir.

Uyum indekslerinden yalnızca NFI (0,770), kabul edilebilir değer altındadır. Bu durumda NFI, serbestlik derecesi hesaba katılarak yeniden hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu değer NNFI ya da TLI olarak adlandırılmakta ve NFI indeksi gibi artmalı uyum indeksleri içerisinde yer almaktadır. TLI (0,903) indeksinin kabul edilebilir değer aralığında olduğu görülmektedir (Çokluk vd., 2018, s. 270). Şekil 6’da “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”ne ilişkin birinci düzey çok faktörlü model Doğrulayıcı Faktör Analizi’ne (standardize edilmiş) ve Şekil 7’de “Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”ne ilişkin birinci düzey çok faktörlü model Doğrulayıcı Faktör Analizi’ne (standardize edilmemiş) yer verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda uyum indeksleri, modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

Şekil 6. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Birinci Düzey Çok Faktörlü Model Doğrulayıcı Faktör Analizi (Standardize Edilmiş)

Şekil 7. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Birinci Düzey Çok Faktörlü Model Doğrulayıcı Faktör Analizi (Standardize Edilmemiş)

Çizelge 25’te Doğrulayıcı Faktör Analizinde elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri, standardize edilmemiş faktör yükleri, standart hatalar (S.E.), tahmin değerinin standart hataya bölümü olan kritik oranlar “t” (C.R.) ve p değerleri verilmiştir. Buradan hareketle, incelenen “t” değerlerinin 2,56’nın üzerinde olduğu ve 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Çizelge 25 incelendiğinde standardize edilmiş faktör yüklerinin 0,349-0,586 arasında olduğu görülmektedir. Buradan

hareketle maddelerin yapı için uygun olduğu ve yapının doğrulandığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Çizelge 25. Doğrulayıcı Faktör Analizi Faktör Yükleri (Birinci Düzey)

İfadeler	Standardize Edilmiş Faktör Yükü	Standardize Edilmemiş Faktör Yükü	Standart Hata	t değeri	p
Bilgilendirme					
M1	0,349	1,000		$\lambda 1$ 'e sabit	
M2	0,541	1,557	0,306	5,086	***
M3	0,452	1,480	0,312	4,743	***
M4	0,538	1,737	0,344	5,052	***
M5	0,520	1,619	0,323	5,015	***
M6	0,448	1,426	0,304	4,689	***
M7	0,574	1,752	0,338	5,188	***
M8	0,562	1,895	0,368	5,151	***
Sorumlu Davranışa Teşvik Etme					
M21	0,431	1,000		$\lambda 1$ 'e sabit	***
M20	0,517	1,179	0,192	6,133	***
M19	0,527	1,224	0,198	6,176	
M18	0,435	0,948	0,170	5,563	***
M15	0,586	1,334	0,205	6,497	***
M13	0,484	1,103	0,186	5,920	***
M12	0,493	1,181	0,199	5,938	***
M11	0,481	1,079	0,183	5,901	***
M10	0,380	0,852	0,167	5,104	***
M9	0,434	0,982	0,177	5,559	
Çevre Bilinci Kazandırma					
M14	0,402	1,000		$\lambda 1$ 'e sabit	***
M16	0,488	1,248	0,227	5,491	***
M17	0,484	1,149	0,210	5,468	***
M22	0,467	1,161	0,216	5,371	***
M23	0,431	1,033	0,201	5,145	***
M24	0,467	1,148	0,214	5,366	***
M25	0,530	1,271	0,223	5,704	***

Uyum iyiliği indekslerine ek olarak DFA modelinde analiz geçerliğini ölçmek amacıyla “Ortalama Açıklanan Ortalama Varyans” (AVE -Average Variance Extracted), “Birleşik Güvenirlik” (CR- Composite Reliability), “Ortalama Paylaşılan Varyans” (ASV- Average Shared Variance ve “Maksimum Paylaşılan Varyans” (MSV- Maximum Shared Variance) olmak üzere birtakım istatistikler kullanılabilmektedir. AVE değeri; uyum geçerliği ölçütü olmakla birlikte, “gizli değişkenlerden oluşan bir yapının teorik olarak ilişkili olduğu gözlenen değişkenlerde açıklayabileceği ortalama varyans miktarı” olarak tanımlanmaktadır. CR değeri ise

ölçüm modelindeki gözlenen değişkenlerin gizli değişkenlerle olan ilişkisinin güvenilirlik düzeyini ifade etmektedir (Gündüz ve Akarçay, 2018, s. 193). AVE değerlerinin 0,50'den yüksek olması ve CR değerinin (>0,70) ise AVE değerinden yüksek olması gerekmektedir (Fornell ve Larcker, 1981, s. 46; Hair vd., 2010).

Ölçüm modelinin güvenilirliği ve geçerliği, her bir faktör için ayrı ayrı Cronbach's Alpha (α), ortalama açıklanan varyans (AVE) ve birleşik güvenilirlik (CR) değerlerine bakılarak sınanmıştır. İkinci uygulamada gerçekleştirilen analizler sonucu CR değerlerinin "Bilgilendirme" (0,73) ile "Sorumlu Davranışa Teşvik Etme" (0,73) boyutlarında 0,70'i aştığı, ancak "Çevre Bilinci Kazandırma" boyutunda (0,66) ile beklenen düzeye oldukça yakın olduğu görülmektedir. AVE değerleri incelendiğinde ise değerlerin "Bilgilendirme" (0,25), "Sorumlu Davranışa Teşvik Etme" (0,30) ve "Çevre Bilinci Kazandırma" (0,21) boyutlarında istenen düzeyden düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamasından elde edilen veriler üzerinde değerlendirilen AVE ve CR değerlerinin yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamada elde edilen verilere göre çok daha iyi düzeyde olduğu saptanmıştır. Araştırmanın yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulama verilerinin değerlendirilmesi neticesinde CR değerlerinin "Bilgilendirme" (0,86), "Sorumlu Davranışa Teşvik Etme" (0,86) ve "Çevre Bilinci Kazandırma" boyutlarında (0,88) oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca incelenen AVE değerlerinin de "Bilgilendirme" (0,43), "Sorumlu Davranışa Teşvik Etme" (0,53) ve "Çevre Bilinci Kazandırma" (0,51) boyutlarında oldukça yüksek değerlere sahip olduğu belirlenmiştir. Yapı geçerliğinin sağlanmasında farklı birçok faktör etkili olabilmektedir. Ölçeğin yapılandırılması ve doğrulanması süreçlerinde ölçeğin güvenilirliği ve geçerliği hususunda kanıtlar toplanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlarla birlikte EK-5'te yer alan "Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği"nin güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olarak kullanılabilir düzeyde olduğu söylenebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğal ve kültürel kaynakların korunmasında turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen özgün bir ölçek geliştirmek amacıyla yapılmış olan araştırmanın bu bölümünde araştırmanın bulguları ışığında ortaya çıkan sonuçlara ve sonuçlar doğrultusunda geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu araştırmanın amacı, turist rehberlerinin üstlendiği rollerden biri olan ve doğal ve kültürel kaynakların korunması açısından önem taşıyan kaynak yönetimi rollerine yönelik özgün bir tutum ölçeği geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmada, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen maddelere sahip olması sebebiyle özgün bir ölçek geliştirildiği söylenebilir. Özellikle son dönemlerde önem kazanan ve sürdürülebilirlik kavramı ile örtüşen bu role ilişkin bir ölçeğe rastlanmamasının ilgili alanyazındaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Araştırmada ölçme aracı geliştirilmesi amaçlandığından nitel ve nicel verilerin birlikte kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiştir. Araştırma, bu yöntem dâhilinde bir dizi aşamayı kapsamaktadır. Öncelikle detaylı bir yazın taraması yapılmıştır. Nitel verilerin elde edilmesi için görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Alanyazın taraması sonucu yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Uzman görüşlerine (akademisyenler ve turist rehberleri) başvurulmuş, ayrıca tez izleme komitesi öğretim üyelerine danışılarak görüşme soruları nihai halini almıştır. Nitel veriler, Covid-19 salgını sebebiyle telefon ile görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. 65 turist rehberi ile yapılan görüşmelerde öncelikle ses kaydı alınması hususunda izinler alınmış, alınan ses kayıtları deşifre edilmiştir. İlgili yazındaki kavramsal yapı dikkate alınarak nitel verilerden (doğrudan madde yazmak suretiyle) madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu oluşturulurken ilgili alanyazından da faydalanılmıştır. Madde havuzunun sadeleştirilmesi aşamasında uzmanların (alan uzmanları, Türk Dili uzmanı, ölçek geliştirme uzmanı) ve turist rehberlerinin görüşlerine başvurulmuştur. İlk etapta 1.487

madde yazılmış, daha sonra maddeler gruplandırılmış ve sadeleştirilmiştir. Madde havuzunu oluşturan 151 madde; tez izleme komitesi öğretim üyeleri, uzmanlar ve turist rehberlerinin görüşleri doğrultusunda aşama aşama sadeleştirilerek 49 maddeye düşürülmüştür. Nitel verilerin elde edildiği görüşme sürecinin tamamlanması, uzman görüşlerinin alınması ve turist rehberleriyle gerçekleştirilen öndeneme uygulamasının gerçekleştirilmesi sonrası yapının geçerliğine ilişkin uygulama sürecine geçilmiştir.

Nitel verilerin elde edilmesi sürecinde; turist rehberleriyle yapılan görüşmelere geçmeden önce turist rehberlerinin ilgi ve farkındalıklarını belirlemek amacıyla ölçme aracı geliştirilen kavrama ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sorulara alınan yanıtlar neticesinde kavrama ilişkin tanımlayıcı bilgiye sahip olan katılımcılar ile görüşmelere devam edilmiştir. Tanımlayıcı nitelikte olan yanıtlar, Ulusoy ve Köroğlu (2021) tarafından analiz edilmiş ve bir makale çalışması yayımlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan turist rehberlerinin doğal ve kültürel kaynaklara ilişkin zihinsel imgelere sahip oldukları, ayrıca kaynak yönetimi rolü tanımlarının yeterli düzeyde olduğu ve bu role ilişkin bilgi ve farkındalıklarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Veri analizinde içerik analizi ve betimsel analizden yararlanılmıştır. Kaynak yönetimi rol tanımları ilgili alanyazın dikkate alınarak “motive edici” ve “çevresel yorumcu” boyutları altında iki tema halinde sunulmuştur. Her ne kadar ilgili alanyazında kavramsal olarak iki temel boyut yer almış olsa da belirtilen temalar altında en sık tekrar edilen kodların “*bilgi aktarma*” ve “*koruma*” olması dikkat çekmektedir. Katılımcıların bilgi aktarma koduna ilişkin görüşlerinde; R10: “Mevcut kaynakları en doğru şekilde turistlere aktarabilmektir.”; R18: “Turist rehberlerinin mesleklerini icra ederken bu doğal güzellikleri bozmamak adına turistleri bilgilendirmek konusundaki sorumlulukları.”; R31: “...insanların bu kaynakları korumak konusunda eğitilmesi gerekir. Turist rehberi anlatıcıdır, koruyucudur, öğretmendir, aktarıcıdır.”; R49: “Öncelikle rehberlerin doğal ve kültürel kaynaklara hâkim olması, bunları eksiksiz aktarması ve böylelikle koruması gerekir.” ifadelerinin yer alması, “bilgilendirme”nin önemine işaret etmektedir. Diğer taraftan katılımcıların koruma koduna ilişkin görüşlerinde; R9: “Turist rehberlerinin kaynak yönetimindeki rolü, doğal ve kültürel kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında üstlendikleri sorumluluktur.”; R24: “Ziyaret edilen bölgenin var olan kurallarının tatbik edilmesi turist rehberlerinin doğal kültürel alanları koruması ve korunmasına destek olması onun sorumluluğundadır.”; R27: “Doğal ve kültürel kaynakların korunmasında turist rehberleri sorumlu birer elçidir.”; R32: “Kaynakları korumak ve canlı tutmak bizim en temel görevlerimizden biridir.” ifadelerinin yer alması, “koruma”nın önemini vurgulamaktadır. Bu durum, ilgili alanyazında ifade edilen iki temel boyuta farklı boyut/boyutlar eklenme ihtimalini güçlendirmektedir.

Karma yöntem tercih edilen araştırmanın nicel veri elde etme kısmına geçildiğinde yapının geçerliğine ilişkin uygulama ve yapının doğrulanmasına ilişkin uygulama olmak üzere veri toplama işlemi iki kez tekrar edilmiştir.

Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın örneklemini, 294 turist rehberi oluşturmaktadır. Elde edilen veriler Açıklayıcı Faktör Analizine, madde analizine ve iç tutarlılık analizlerine tabi tutulmuştur.

Açıklayıcı Faktör Analizinden önce güvenilirlik değerleri kontrol edilmiştir. 49 maddenin yer aldığı ölçeğin Cronbach's Alpha değerinin 0,972 olduğu saptanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,952 olduğu; Bartlett's Küresellik testi ($\chi^2(276) = 6506,033$ $p < 0,01$) sonucunda da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda; açıklayıcı faktör analizinde özdeğeri birin üzerinde üç boyut tespit edilmiş ve elde edilen üç boyutun toplam varyans oranının %55,700'ünü açıkladığı saptanmıştır. Faktör yüklerinin 0,476-0,815 arasında olduğu görülmektedir. Madde analizlerinde madde-toplam puan ölçek korelasyon değerleri incelenmiş; 0,30'un altında kalan madde olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca %27 Alt Üst Madde Analizi ile maddelerin her birinin istenilen düzeyde ayırt edici olduğu görülmüştür. Ölçeğin genel güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, Cronbach's Alpha değerinin 0,927; Split Half değerinin ise 0,740 olduğu saptanmıştır. Yapının geçerliğine ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın analizleri sonucunda turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen, 25 maddeyi içeren üç boyutlu yapı elde edilmiştir.

Oluşturulan yapının genel güvenilirliği ve boyutlar bazında güvenilirliği yüksektir. Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda ilgili alanyazında yer alan "motive edici" ve "çevresel yorumcu" boyutlarına bir boyut daha eklenmiştir. İlgili yazında yer alan "motive edici" boyutu "*Sorumlu Davranışa Teşvik Etme*" boyutu ; "çevresel yorumcu" boyutu ise "*Çevre Bilinci Kazandırma*" boyutu ile benzerlik göstermekle birlikte "*Bilgilendirme*" boyutu yapıya eklenmiştir. Bu durum araştırma kapsamında Ulusoy ve Köroğlu (2021) tarafından hazırlanan ve yayımlanan makale çalışmasının sonuçları ile desteklenmektedir. 49 madde ile gerçekleştirilen uygulamanın analiz sonuçlarına göre madde sayısı 25'e düşmüş ve üç boyutlu bir yapı ortaya çıkarılmıştır.

Yapının doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamanın örneklemini ise 307 turist rehberinden oluşmaktadır. Elde edilen veriler güvenilirlik analizlerine ve

Doğrulamalı Faktör Analizine tabi tutulmuş, ölçeğin geçerliği ve güvenilirliğine dair kanıtlar toplanmaya çalışılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, Cronbach's Alpha değerinin 0,870; Split Half değerinin ise 0,765 olduğu tespit edilmiştir. Doğrulamalı Faktör Analiziyle uyum indeksleri saptanmıştır. χ^2/df indeksinin 1, 456 ($\chi^2=391,745$, $SD=269$, $\chi^2/sd=1,456$, $p=0,000$) ile RMSEA değerinin ise 0,039 ile mükemmel uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca SRMR (0,049), CFI (0,913), GFI (0,910), AGFI (0,891) ve IFI (0,914) indekslerinin kabul edilebilir değer aralığında olduğu görülmüştür. Standardize edilmiş faktör yükleri incelendiğinde ise faktör yüklerinin 0,349-0,586 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Sonuç olarak yapı geçerliği sağlanmış, üç boyut ve 25 maddeden oluşan özgün ölçeğe son hali verilmiştir.

Ulusoy ve Köroğlu (2021) tarafından bu araştırma kapsamında hazırlanan makale çalışmasında elde edilen temalar, kavramın boyutları bakımından ilgili alanyazındaki farklı çalışmalar ile benzerlik göstermektedir (Weiler ve Davis, 1993; Howard vd., 2001; Haig ve McIntyre, 2002; Randall ve Rollins, 2005; Hu, 2007; Littlefair ve Buckley, 2008; Randall ve Rollins, 2009; Hu ve Wall, 2012; Pereira ve Mykletun, 2012; de Lima, 2016). Diğer taraftan yapının geçerliğine ve doğrulanmasına ilişkin gerçekleştirilen uygulamalardan elde edilen veriler doğrultusunda yapı “üç boyutlu” olarak ortaya çıkarılmış ve doğrulanmıştır. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçen ölçme aracına ilişkin boyutlar ve boyutlar altında yer alan maddeler ilgili alanyazın ve elde edilen nitel veriler ile desteklenmiştir.

“Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”, “Bilgilendirme”, “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” ve “Çevre Bilinci Kazandırma” olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Her üç boyutun da teorik yapıyı desteklediğini ifade etmek mümkündür.

“Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nin “Bilgilendirme” boyutunun turist rehberlerinin sahada üstlendikleri sorumlulukları en iyi yansıtan boyut olduğu söylenebilir. Boyut içinde yer alan maddelerden anlaşılacağı üzere; doğal ve kültürel kaynakların turist rehberleri için ne derece önem arz ettiğine ve turist rehberlerinin bu kaynaklara ilişkin belirli bir bilince ve farkındalığa sahip olduğuna işaret etmektedir. Doğal ve kültürel kaynakların doğru bir şekilde tanıtılması, bu kaynaklara ilişkin eksiksiz ve net bilgiler verilmesi, kaynakların

sürdürülebilirliğinin sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılması, kaynakların kirletilmemesi, yok edilmemesi ve korunmasına teşvik edilmesi, turist rehberlerinin mesleğin icrasında üstlendikleri sorumluluklardır. Nitel verileri elde etmek üzere yapılan görüşmelerden elde edilen maddeler ve ilgili alanyazın bu görüşü desteklemektedir:

“Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissederim.” (K1, K6, K8, K9, K11, K12, K17, K18, K20, K21, K22, K25, K26, K27, K29, K30, K31, K34, K35, K38, K39, K40, K41, K46, K48, K49, K50, K53, K57, K58, K60, K64) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra ilgili alanyazında yapılan çalışmalarda da turistleri bilgilendirme, onlara doğru bilgi aktarma hususunda benzer maddelere yer verilmiştir (Ryan ve Dewar, 1995; Ham ve Weiler, 2000; Dahles, 2002; Zhang ve Chow, 2004; Hillman, 2006; Chowdhary ve Prakash, 2008; Beck vd., 2018).

“Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.).” (K7, K9, K11, K14, K17, K18, K27, K29, K31, K32, K36, K39, K40, K44, K46, K48, K50, K53, K58, K59, K60, K64) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra Ormsby ve Mannle (2006) ve Hu (2007) tarafından yapılan çalışmalar da turist rehberlerinin gidilen doğal çevreyi anlamaları için turistlere bilgi aktardıkları görüşünü destekler niteliktedir.

“Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.).” (K7, K9, K11, K13, K14, K17, K18, K27, K29, K31, K32, K36, K39, K40, K44, K46, K48, K50, K53, K56, K58, K59, K60, K64) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra Hu (2007) tarafından yapılan çalışma da alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendirme görüşünü desteklemektedir.

“Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.” (K1, K2, K3, K10, K11, K13, K16, K17, K19, K20, K23, K24, K26, K30, K31, K32, K33, K35, K40, K42, K43, K48, K49, K51, K53, K57) gibi katılımcı görüşleri, Kellert vd. (2000) ve Howard vd. (2001) tarafından yapılan çalışmalarla da desteklenmekte ve çalışmalarda kaynak değerlerin sürdürülebilir olmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca Karacaoğlu ve Yolal (2019), turist rehberlerinin kaynak değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılması konusunda sorumluluğu bulunan kişiler olduğunu ifade etmektedir.

“Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.).” (K1, K2, K4, K7, K9, K10, K12, K15, K16, K17, K19, K21, K22, K29, K33, K35, K46, K48, K52, K54, K58, K60, K64) gibi katılımcı görüşleri, Tetik Dinç (2019) tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde ifade edilmiştir. Çalışmada turist rehberlerinin çevreyi kirleten davranışlara engel olması gerektiği dile getirilmiştir. Ayrıca Hu (2007) ve Littlefair ve Buckley (2008) tarafından yapılan çalışmalarda da turist rehberlerinin ziyaret edilen alanlarda yere çöp atılmasına dikkat etmeleri gerektiği belirtilmiştir.

“Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.” (K3, K35, K39, K54) gibi benzer maddelerin Tetik (2012) tarafından yapılan çalışmada yer alan turistlerin yangın gibi tehlikelere neden olmalarına engel olunması ifadesiyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

“Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.” (K11, K17, K35, K36, K45, K55, K56, K57, K62, K65) maddesi pek çok katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Benzer şekilde Weiler ve Davis (1993), Ballantyne ve Hughes (2001) ve Williams vd. (2001) tarafından yapılan çalışmalarda da turist rehberlerinin turistleri doğal ve kültürel çevreyi korunmaya teşvik etmesinin önemi vurgulanmaktadır.

“Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.).” (K3, K5, K9, K20, K24, K53, K61, K62) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra Ö. Köroğlu vd. (2012) ve Güzel vd. (2019) tarafından yapılan çalışmalar da turist rehberlerinin alan kurallarına öncelikle kendilerinin uymaları ve bu anlamda turistlere örnek olmaları gerektiği ifade edilmektedir.

“Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nin “Sorumlu Davranışa Teşvik Etme” boyutunun kaynak yönetimi rolünün karakteristiğini yansıtan bir boyut olduğu söylenebilir. Boyut içinde yer alan maddelerden anlaşılacağı üzere; bilgi aktarmalarının ardından turistlerin sahada sorumlu davranışlar sergilemelerinin sağlanması, gidilen alanın saygı çerçevesinde ziyaret edilmesinin sağlanması, ziyaret kurallarının turistlere aktarılması ve gidilen alanın kurallarına uyma hususunda uyarılarda bulunulması, turist rehberlerinin mesleğin icrasında üstlendikleri sorumluluklardır. Görüşmelerden elde edilen katılımcı maddeleri ve ilgili alanyazın bu görüşü desteklemektedir:

“Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.” (K2, K15, K16, K25, K27, K38, K39, K52, K54, K56) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra ilgili alanyazında yer alan çalışmalarda ziyaret edilen alanlarda bulunan bitki ve hayvanların turizm faaliyetlerinden zarar görmemesi, bu anlamda turist rehberlerinin alanda bulunan canlılara zarar verilmemesi gerektiği hususunda önemli görevler üstlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Howard vd., 2001; Wearing, 2001; Kirstges, 2002; Marion ve Reid, 2007; Littlefair ve Buckley, 2008; De Marino Fernandes, 2011; Güzel ve Köksal, 2019; Tetik Dinç, 2019).

“Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihi yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.” (K2, K3, K7, K15, K16, K23, K25, K41, K52) gibi katılımcı görüşlerini destekler nitelikte, Howard vd. (2001), McGrath (2007), M. Drdácý ve T. Drdácý (2010), Yamada (2011) ve Gökövalı (2014) tarafından yapılan çalışmalarda da kültürel varlıklar hususundaki hassasiyet dile getirilmiştir.

“Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-içecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.” (K2, K12, K18, K51) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra M. Drdácý ve T. Drdácý (2010) tarafından yapılan çalışmada da ziyaret edilen alanlarda yiyecek içecek tüketmenin ve artık yiyeceklerin bırakılmasının, alanlara zarar verdiği ifade edilmiştir.

“Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: cami, kilise, sinagog vb.).” (K12, K20, K25, K27, K28, K31, K45, K53) gibi katılımcı görüşlerinde ifade edildiği gibi ilgili alanyazında da turist rehberlerinin ziyaret edilen kutsal yapılara girerken dikkat edilmesi gereken giyim kuşam hususunda turistleri uyarması gerektiği dile getirilmektedir (Korkmaz ve Tolunay, 2002; Güzel ve Köksal, 2019).

“Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.” (K13, K27, K31, K35) gibi katılımcı görüşlerinin yanı sıra Weiler ve Davis (1993), Black (2007) ve Tetik (2012) tarafından yapılan çalışmalarda ziyaretler esnasında turist rehberlerinin, turistlerin çevreye duyarlı davranış sergilemeleri hususunda dikkatli olmaları ve onları yönlendirmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Katılımcı görüşüne bakıldığında bu durumun yalnızca tur hizmeti

verilen turist grubuna yönelik değil aynı zamanda alandaki diğer turistleri de kapsadığı görülmektedir. Doğal ve kültürel çevre esas alındığında sahadaki tüm turistlere çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarılarda bulunulması katılımcı görüşü olarak değerlendirilebilmektedir.

“Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım (Örn: eserlere dokunmamak vb.).” (K1, K4, K5, K6, K7, K10, K12, K13, K15, K17, K19, K25, K29, K32, K34, K35, K36, K38, K45, K49, K51, K52, K53, K54, K55, K57, K58, K61, K62) gibi katılımcı görüşleri ile aynı görüşü paylaşan ve ilgili alanyazında yer alan çalışmalar (M. Drdácý ve T. Drdácý, 2010; Çolakođlu vd., 2014), turist rehberlerinin gidilen alanlarda eserlere dokunma/yaslanma gibi konularda turistleri uyarmakla yükümlü olduklarını ifade etmektedir. Benzer şekilde Howard vd. (2001), gidilen alanın ziyaret kurallarının hatırlatılmasının turist rehberlerinin sorumluluğunda olduğunu belirtmektedir.

“Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.).” (K8, K9, K12, K19, K29, K31, K44, K52, K55) gibi katılımcı görüşleriyle benzer şekilde McGrath (2007) ve Weiler ve Kim (2011) tarafından yapılan çalışmalarda da turistlerin ziyaret edilen doğal ve kültürel alanlara saygı göstermesinin turist rehberlerinin sorumluluğunda olduğu ifade edilmektedir.

“Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.” (K4, K8, K13, K15, K31, K34, K41, K44, K45, K52, K57, K64) gibi katılımcı görüşleri ile benzer şekilde; ilgili alanyazında yer alan çalışmalar, turistlerin ziyaret gerçekleştirilen bölgenin yerel halkının mahremiyetine saygı göstermesinin turist rehberleri vasıtasıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir (Howard vd., 2001; Weiler ve Kim, 2011).

“Turistlere, yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.).” (K4, K8, K12, K13, K15, K19, K27, K31, K34, K36, K41, K44, K45, K52, K54, K56, K57, K60, K63, K65) gibi katılımcıların sıklıkla görüş bildirdikleri değerlere saygı duyma konusu, Goodwin (2001) tarafından yapılan çalışmada da ele alınmış, yerel kültüre, geleneklere ve inanışlara saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.).” (K1, K3, K6, K9, K13, K14, K15, K23, K30, K31, K44, K56, K57) gibi katılımcı görüşlerine benzer şekilde, ilgili alanyazında ziyaret alanlarında sorumlu davranış konusu vurgulanmakta, izin alınmaksızın fotoğraf ve/veya video çekiminin yapılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Alanda bu anlamda sorumlu davranışın geliştirilmesinin turist rehberleri aracılığıyla olacağı belirtilmektedir (Cohen, 1985; Korkmaz ve Tolunay, 2002; M. Drdácý ve T. Drdácý, 2010; Güzel ve Köksal, 2019).

“Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği”nin “Çevre Bilinci Kazandırma” boyutunun kaynak yönetiminde bilgilendirme ve teşvik etmenin ötesinde turistlerde davranış değişikliği yaratmada çevre yorumcusu rolü üstlenerek daha somut adımlar atılmasını sağlayan bir boyut olduğu ifade edilebilmektedir. Boyut içinde yer alan maddelerden anlaşılacağı üzere; sosyal sorumluluk projelerine duyarlı olunması, bu faaliyetlere katılımın sağlanması, alandaki atıkların toplanmasının sağlanması, kaynakların öneminin vurgulanması, çevre sorunlarının dile getirilmesi ve uzun vadede sorumlu turist davranışının geliştirilmesine yardımcı olunması, turist rehberlerinin mesleğin icrasında üstlendikleri sorumluluklardır. Görüşmelerden elde edilen katılımcı maddeleri ve ilgili alanyazın bu görüşü desteklemektedir:

“Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşırım (Örn: çöp toplama kampanyası vb.).” (K4, K12, K65) gibi katılımcı görüşleriyle benzer biçimde Schmidt (1979) ve Ryan ve Dewar (1995), yaptıkları çalışmalarda sosyal sorumluluğun önemine vurgu yapmış ve ilgililerle iletişim halinde olunması gerektiğini ifade etmiştir.

“Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.” (K1, K3, K5, K9, K10, K14, K16, K24, K29, K36, K41) gibi katılımcı görüşleri, turist rehberlerinin çevre yorumcusu kimliğine işaret etmektedir. Christie ve Mason (2003), McManamon ve Hatton (2003) ve Beck vd. (2018), turist rehberleri tarafından verilen mesajların turistler üzerinde daha etkili olduğunu ve böylelikle doğal ve kültürel kaynaklarının öneminin daha iyi anlaşıldığını belirtmiştir.

“Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.).” (K19, K27) gibi katılımcı görüşlerini destekler nitelikte, Özerkmen (2002) ve Mbaiwa ve Kolawole (2013), kaynakların hızlıca tükenmesine ve biyolojik çeşitliliğin yok olmasına işaret etmektedir. Yamada (2011) ise turist rehberlerinin sahadaki aksaklıkları anlatarak bu aksaklıkların giderilmesinde etken rol oynadığını ifade etmektedir.

“Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.” (K4, K7, K9, K10, K12, K13, K22, K29, K33, K35, K46, K60, K64) gibi katılımcı görüşleri turistlerin çevre odaklı faaliyetlere etkin katılımına dikkat çekmektedir. Yamada (2011) tarafından yapılan çalışma bu görüşü desteklemektedir.

“Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.” (K7, K23, K26, K27, K39, K43, K46, K51, K64) maddesi, turist rehberlerinin, turistlere ziyaret edilen alandaki sorunların çözümüne katılım fırsatı sunabilmelerine yönelik Yamada (2011) tarafından yapılan çalışma ile desteklenmektedir.

“Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağlarım.” (K27, K28) görüşü Yamada (2011) tarafından desteklenmektedir. Turist rehberlerinin çevreyi yorumlaması ve çevre sorunlarının anlaşılmasını sağlaması, turistlerde uzun dönemli davranış değişikliklerini ve sorumlu turist davranışının gelişmesini sağlamaktadır (Randall ve Rollins, 2009).

“Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.” (K30, K31, K35, K36, K37, K42, K45, K46, K48, K54, K57, K62, K64) gibi katılımcı görüşleri, ilgili alanyazında yapılan ve konuya dikkat çeken çalışmalarla desteklenmekte, yapılan çalışmalarda turist rehberlerinin uzun dönemli sorumlu turist davranışı geliştirmelerine yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Weiler ve Davis, 1993; Weiler ve Ham, 2001; Howard vd., 2001; Haig ve McIntyre, 2002; Randall ve Rollins, 2005; Black, 2007; Hu, 2007; Randall ve Rollins, 2009; Rabotić, 2010b; Pereira ve Mykletun, 2012; Poudel vd., 2013).

Ölçekte yer alan boyutlar bağlamında turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolüne yönelik tutumları, bu ölçek yardımıyla tespit edilebilecektir. Bu bağlamda turist

rehberlerinin kavrama ilişkin tutumlarının bilinmesi, doğal ve kültürel çevrenin sürekliliği ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Bu bakımdan geliştiren ölçeğin başta turist rehberliği mesleği olmak üzere, ziyaret edilen destinasyona ve doğal ve kültürel kaynaklara fayda sağlayacağı ve kaynak yönetiminde etkin bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Kaynak yönetimi rolü ile turist rehberlerinin doğal ve kültürel çevreye ilişkin üstlendikleri sorumluluklar, yalnızca ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde de önem arz etmektedir. Turist rehberliğinin dünya çapında icra edilen bir meslek olması ve aynı zamanda doğal ve kültürel kaynakları korunmasının ve bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlamanın tüm dünyada temel ilke olarak benimsenmesi, bu ölçeğin uluslararası yazına da katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Ayrıca doğal ve kültürel kaynaklara verilen değerin ve önemin her geçen gün artması ve konuya ilişkin bilinç ve farkındalık kazanılması da ölçeğin güncelliğini koruyacağına işaret etmektedir.

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarının tespit edilmesi geliştirilen bu ölçek ile mümkün hale gelecektir. Sonuç olarak, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçme özelliğine sahip olan ölçeğin, özgün bir ölçek olduğu ve ilgili alanyazına katkı sağlayacağı söylenebilir. Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik geliştirilen bir tutum ölçeğine rastlanılmaması sebebiyle, araştırmanın ilgili alanyazında önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Araştırma, turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik özgün bir tutum ölçeği geliştirme fikri ile harekete geçilmiş ancak araştırma sürecinde bazı kısıtlar ve sınırlılıklar ortaya çıkmıştır. Araştırmanın tüm uygulama aşamalarında ülkede ve dünyada etkisini gösteren Covid-19 salgını devam etmiştir. Bu sebeple araştırmanın nitel veri toplama kısmında turist rehberleri ile bizzat görüşmeler gerçekleştirilememiş, telefon görüşmeleri izinler doğrultusunda kayıt altına alınmıştır. Ancak gerçekleştirilen telefon görüşmeleri ve sonraki uygulama aşamalarında, araştırma konu özgünlüğü bakımından takdir kazanmış ve araştırma sonuçları katılım gösteren turist rehberleri tarafından merak edilerek istenmiştir.

5.2. Öneriler

Turist rehberlerinin üstlendiği rollerden biri olan ve doğal ve kültürel kaynakların korunması açısından önem taşıyan kaynak yönetimi rolüne yönelik özgün bir tutum ölçeği geliştirmek amacıyla belirli aşamalar dâhilinde uygulamalar yapılarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında araştırmanın bulgularına, bu bulgular doğrultusunda da araştırmanın sonucuna detaylı bir şekilde değinilmiştir.

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolü, doğal ve kültürel çevreyi esas alan, çevre odaklı bir yaklaşım izleyen ve çevre sürdürülebilirliğini ön planda tutan bir roldür. Doğal ve kültürel kaynakların devamlılığının sağlanması ve sürdürülebilirliğinin korunması, sahada bizzat bulunan turist rehberlerinin asli görevlerindedir. Turist rehberleri, doğal ve kültürel kaynaklara ilişkin doğru, net ve tarafsız bilgiye sahip olmalıdır. Mesleğin icrası, kişisel ve mesleki gelişimin süreklilik arz etmesi ile mümkündür. Ayrıca turist rehberleri, tur grubuna rol model olan, grup üyelerinin giyim kuşamdan davranışa kadar örnek aldığı kültür elçileridir. Turist rehberleri, doğal ve kültürel kaynakların korunması bağlamında gruplarına örnek olacak davranışlar sergilemelidir.

Turist Rehberleri Birliği (TUREB) ve çatısı altındaki meslek odaları, üyesi olan turist rehberlerinin doğal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğine ilişkin ilgi, bilgi ve farkındalık kazanmaları hususunda seminerler, konferanslar, eğitim programları düzenleyebilir. Doğal ve kültürel kaynakların öneminin ve değerinin kavranması, bu kaynakların korunarak geleceğe aktarılması, turizm hareketleri bağlamında zarar ve tahribata yol açmadan ziyaretler gerçekleştirilmesi konularını ele alan uzmanlaşma programları düzenleyebilir. Konuya ilişkin uzmanlaşma programları bölgesel bazda yapılabileceği gibi ülkesel bazda da yapılabilir. Ayrıca mesleklerini icra eden turist rehberlerine bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçeği, belirli aralıklarla uygulayıp, turist rehberlerinin konuya ilişkin tutumlarını ölçebilir. Bu sayede, eksikliklerin tespiti sağlanıp, hizmet iyileştirme yoluna gidilebilir.

Turist rehberleri, TUREB ve meslek odalarının yanı sıra eğitim kurumlarına, turist/turizm rehberliği bölümü öğrencilerine, seyahat acentalarına da önemli görevler düşmektedir. Üniversitelerin turist/turizm rehberliği bölümlerinin ders planlarında öğrencilere doğal ve kültürel kaynak bilinci aşılayan Turizm ve Çevre vb. derslerin

yer alması, var ise de ders içeriklerine “Doğal ve Kültürel Kaynak” konusunun eklenmesi sağlanmalıdır. Turist/turizm rehberliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin henüz turist rehberi olmadan önce doğal ve kültürel çevre bilinci kazanması, eğitimi süresince kendini bu alanda geliştirmesi gerekmektedir. Seyahat acentaları, tur programlarını hazırlarken, tur esnasında ziyaret edilecek olan doğal ve kültürel kaynakların tahribatına engel olacak ve kaynakların taşıma kapasitelerini göz önünde bulunduracak şekilde hareket etmeli, doğal ve kültürel alanlara ilişkin gözlemler yaparak bu alanların varlığını devam ettirmesi hususunda paydaş işbirliği yapılmalıdır.

Araştırmanın sonucu bağlamında ölçek geliştirme kapsamında birtakım öneriler sunulmuştur.

- **Gelecekte konuya ilişkin yürütülecek araştırmalarda**, bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçeğin uygulaması demografik faktörler göz önünde bulundurularak yapılabilir. Özellikle turistlerin geldikleri coğrafya ve milliyet turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarında farklılık yaratabilir, bu durum bir çalışma konusu olarak önerilebilir.
- **Gelecekte konuya ilişkin yürütülecek araştırmalarda**, bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçek, farklı değişkenlerle birlikte ele alınabilir. Böylelikle kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarına etki eden farklı değişkenlerin varlığı tespit edilebilir.
- **Gelecekte konuya ilişkin yürütülecek araştırmalarda** çeşitli ölçek uyarlamaları yapılabilir. Doğal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yalnızca turist rehberlerini değil tüm turizm paydaşlarını ve toplumu yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda farklı örneklem kapsamında ölçek uyarlanabilir ve paydaşların konuya ilişkin tutumları tespit edilebilir. Özellikle toplum temelli turizm bağlamında yerel halkın konuya bakış açısı da önem kazanmaktadır. Ayrıca turist rehberleri ve farklı turizm paydaşlarının yanı sıra farklı örneklem gruplarına ölçek uyarlanabilir. Doğal ve kültürel kaynakların devamlılığının sağlanması, bir vatandaşlık görevidir. Dolayısıyla, konuya ilişkin uygulama her örneklem grubu üzerinde yapılabilir.

Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla özgün bir ölçek geliştirmek üzere yola çıkılmış ve belirli aşamalar sonucunda

amaca ulaşılmıştır. Araştırmanın, lek geliştirme sürecinde takip edilen aşamaları detaylı olarak aktarması ve konuya ilişkin geliştirilen ölçeğin sunulması sebebiyle ölçek geliştirmek isteyen ve turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını tespit etmek isteyen araştırmacılara yol gösteren bir çalışma niteliğinde olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ababneh, A. (2018). Tour guides and heritage interpretation: Guides' interpretation of the past at the archaeological site of Jarash, Jordan. *Journal of Heritage Tourism*, 13(3), 257-272.
- Adams, D. (2004). Shared principles: Heritage interpretation promoting sustainable development. D. Hamú, E. Auchincloss and W. Goldstein (Editörler), *Communicating protected areas* içinde (s. 258-264). Gland, Switzerland and Cambridge, UK: Commission on Education and Communication, IUCN.
- Ahipaşaoğlu, S. (2006). *Turizmde rehberlik*. (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akalın, M. (2015). *Örnek açıklamalarıyla sosyal bilimlerde araştırma tekniği anket örneklem seçimi-uygun istatistik tekniği-veri analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akdu, U., Akdu, S. ve Kamber Taş, S. (2018). Turizm rehberliği eğitim sürecinde uzmanlaşma: Gastrorehberlik. N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç ve H. Ulusoy Yıldırım (Editörler), *Turist rehberliği üzerine güncel araştırmalar* içinde (s. 222-232). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aksatan, M. (2014). Sürdürülebilir turizm ve doğal miras. M. Kozak (Editör), *Sürdürülebilir turizm kavramlar-uygulamalar* içinde (s. 29-44). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akten, S., Gül, A. ve Akten, M. (2012). Korunan doğal alanlarda kullanılabilecek ziyaretçi yönetim modelleri ve karşılaştırılması. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 13, 57-65.
- Akten, S. ve Akten, M. (2014). Doğal kaynak yönetimi için sürdürülebilir indikatörler ve ilkeler. *II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu*, Isparta, s. 404-415.
- Akten, S. ve Gül, A. (2014). Korunan doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği). *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 15 (2), 130-139.
- Albuz, N. ve Oğuzbalaban, G. (2019). Turist rehberliğinde etik. Ö. Köroğlu ve Ö. Güzel (Editörler), *Kavramdan uygulamaya turist rehberliği mesleği* içinde (s. 367-390). Ankara: Nobel Yayın.
- Almagor, U. (1985). A tourist's "vision quest" in an African game reserve. *Annals of Tourism Research*, 12(1), 31-47.
- Altındış, S. ve Ergin, A. (2018). Araştırma evreni ve örnekleme. Ş. Aslan (Editör), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri nicel, nitel ve karma tasarımlar için bir rehber* içinde (s. 81-104). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (Geliştirilmiş 7. Baskı). İstanbul: Avcı Ofset.
- Ap, J. and Wong, K.K.F. (2001). Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22 (5), 551-563.

- Ar, H. ve Çelik Uğuz, S. (2015). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rollerine yönelik turist algıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 1406-1418.
- Aslan, Z. ve Çokal, Z. (2016). Profesyonel turist rehberinin kültürel değerlere katkısına ilişkin turist algılamaları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4 (1), 53-69.
- Avcıkurt, C. (2017). *Turizm sosyolojisi genel ve yapısal yaklaşım*. (Güncellenmiş 5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. (2020). *Turizm sosyolojisi genel ve yapısal yaklaşım*. (Güncellenmiş 6. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. ve GÜDÜ Demirbulat, Ö. (2016). Turist rehberlerinin sürdürülebilir turizme bakış açısı. *Journal of Tourism Theory and Research*, 2 (2), 173-191.
- Ayazlar, R.A. (2015). Araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik. A. Yüksel, A. Yanık ve R. A. Ayazlar (Editörler), *Bilimsel araştırma yöntemleri kavramlar-analizler-araştırmalar içinde* (s. 63-79). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın Tükeltürk, Ş. ve Yılmaz, İ.A. (2013). Ekoturizm. Ş. Aydın Tükeltürk ve M. Boz (Editörler), *Turizmde güncel konu ve eğilimler içinde* (s. 3-29). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, İ.Z., Öztürk, A. ve Demirci, U. (2017). Ülkemizin korunan alanları için sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin belirlenmesi. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6 (2), 73-94.
- Aziz, A. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. (Geliştirilmiş ve Gözden Geçirilmiş 9. Baskı). Ankara: Nobel.
- Backman, S., Petrick, J. and Wright, B.A. (2001). Management tools and techniques: An integrated approach to planning. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism içinde* (s. 451-461). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Bahadır, M. (2013). Kovada Gölü Millî Parkı'nın sürdürülebilir yönetimi. *Eastern Geographical Review*, 18 (30), 287-309.
- Bal, H. (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri (Uygulamalı-örnekli)*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Balıkoğlu, A. (2021). *Turist rehberlerinin mesleki yeterlilik düzeylerinin deneysel değer yaratma ve davranışsal niyet üzerindeki etkisi: Müşteri algıları üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ballantyne, R. and Hughes, K. (2001). Interpretation in ecotourism settings: Investigating tour guides' perceptions of their role, responsibilities and training needs. *Journal of Tourism Studies*, 12 (2), 2-9.
- Barkin, D. (2000). Social tourism in rural communities: An instrument for promoting sustainable resource management. *Ponencia Presentada en la Latin American Studies Association*, 16-18, 1-23.

- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*. (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Başkan, K. ve Taş, S. (2018). Alan kılavuzu adaylarının mesleğe yönelik beklentileri ve turist rehberlerine bakış açılarının değerlendirilmesi: Kaçkar Dağları Millî Parkı örneği. N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç ve H. Ulusoy Yıldırım (Editörler), *Turist rehberliği üzerine güncel araştırmalar* içinde (s. 711-724). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Başol, K., Durman, M. ve Çelik, M.Y. (2005). Kalkınma sürecinin lokomotifi; Doğal kaynaklar. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 61-71.
- Batman, O. ve Çınar Oğuz, S. (2011). Kültür turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), *Turistik ürün çeşitlendirmesi* içinde (s. 189-208). Ankara: Nobel Yayın.
- Bayram, N. (2013). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: AMOS uygulamaları*. (2. Baskı). İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Beck, L., Cable, T.T. and Knudson, D.M. (2018). *Interpreting cultural and natural heritage: for a better world*. Urbana, United State: Sagamore-Venture Publishing LLC.
- Biddle, B.J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12 (1), 67-92.
- Bideci, M. (2018). *Hac turizmine katılan turistlerin deneyimleri: Meryem Ana evi örneğinde bir ölçek geliştirme çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilim, Y. (2015). Görüşme tekniği. A. Yüksel, A. Yanık ve R. A. Ayazlar (Editörler), *Bilimsel araştırma yöntemleri kavramlar-analizler-araştırmalar* içinde (s. 235-246). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Black, R. (2007). Professional certification: A mechanism to enhance ecotour guide performance. R. Black and Alice Crabtree (Editörler), *Quality assurance and certification in ecotourism* içinde (s. 316-336) Wallingford, Oxfordshire: CABI.
- Black, R., Ham, S. and Weiler, B. (2001). Ecotour guide training in less developed countries: Some preliminary research findings. *Journal of Sustainable Tourism*, 9 (2), 147-156.
- Black, R. and Weiler, B. (2005). Quality assurance and regulatory mechanisms in the tour guiding industry: A systematic review. *Journal of Tourism Studies*, 16 (1), 24-37.
- Blamey, R.K. (2001). Principles of ecotourism. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 5-22). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Blangy, S. and Vautier, S. (2001). Europe. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 155-171). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Bozok, D. ve Özdemir Yılmaz, G. (2008). Eko-turizm. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), *Turistik ürün çeşitlendirmesi* içinde (s. 111-135). Ankara: Nobel Yayın.

- Briassoulis, H. and van der Straaten, J. (2000). Tourism and the environment: An overview. H. Briassoulis et al. (Editörler), *Tourism and the Environment içinde* (s. 1-2). Dordrecht: Springer.
- Brown, T.J., Ham, S.H. and Hughes, M. (2010). Picking up litter: An application of theory-based communication to influence tourist behaviour in protected areas. *Journal of Sustainable Tourism*, 18 (7), 879-900.
- Buckley, R. (2001). Environmental impacts. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism içinde* (s. 379-394). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (20. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, B.M. (2001). Structural equation modeling with AMOS, EQS and LISREL: Comparative approaches to testing for the factorial validity of a measuring instrument. *International Journal of Testing*, 1 (1), 55- 86.
- Byrne, B.M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS Basic concepts, applications and programming (Multivariate Applications Series)*. (Third Edition). New York: Routledge.
- Ceylan, T. (2001). Turizm ve sürdürülebilir gelişme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 169-177.
- Chowdhary, N. and Prakash, M. (2008). Challenges of tour guiding-an assessment of situation in India (Working Paper). *Conference on Tourism in India-Challenges Ahead*, Gwalior, India: Indian Institute of Tourism and Travel Management.
- Chowdhary, N. and Prakash, M. (2009). Tour guide training in India: A comparison of approach and content with other programs. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 8 (2-3), 161-191.
- Christie, M.F. and Mason, P.A. (2003). Transformative tour guiding: Training tour guides to be critically reflective practitioners. *Journal of Ecotourism*, 2 (1), 1-16.
- Churchill, G.A. (1979). A paradigm for developing better measures of marketing constructs. *Journal of Marketing Research*, 16 (1), 64-73.
- Coccosis, H. (2008). Cultural heritage, local resources and sustainable tourism. *International Journal of Services Technology And Management*, 10 (1), 8-14.
- Coghlan, A. (2012). Linking natural resource management to tourist satisfaction: A study of Australia's great barrier reef. *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (1), 41-58.
- Cohen, E. (1972). Toward a sociology of international tourism. *Social Research*, 39 (1), 164-182.
- Cohen, E. (1982). Jungle guides in Northern Thailand-The dynamics of a marginal occupational role. *The Sociological Review*, 30 (2), 234-266.
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12 (1), 5-29.

- Cohen, E.H., Ifergan, M. and Cohen, E. (2002). A new paradigm in guiding: The Madrich as a role model. *Annals of Tourism Research*, 29 (4), 919-932.
- Comrey, A.L. and Lee, H.B. (1992). *A first course in factor analysis*. (2nd ed.). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (Güncellenmiş 9. Baskı). İstanbul: Sakarya Kitabevi.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (8. Baskı). İstanbul: Sakarya Kitabevi.
- Creswell, J.W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. (4nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W. and Plano Clark, V.L. (2018). *Karma yöntem araştırmaları: tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev. Ed. Y. Dede ve S.B. Demir). Ankara: Anı. (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).
- Çapar, G. ve Yenipınar, U. (2017). Kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilirliğinde turist rehberlerinin rolüne ilişkin turist algısı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (38), 397-424.
- Çelik Uğuz, S. (2011). Sürdürülebilir turizm kapsamında Burhaniye'nin alternatif turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 332-353.
- Çelik, M. ve Atik, S.F. (2016). Duygusal emek gösteriminin çalışanlar açısından sonuçları: Seyahat acentalarına yönelik bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (36), 507-521.
- Çetinkaya, M.Y. and Öter, Z. (2016). Role of tour guides on tourist satisfaction level in guided tours and impact on re-visiting intention: A research in Istanbul. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 7 (1), 40-54.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LSREL uygulamaları*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çolakoğlu, O. E., Efendi, E. ve Epik, F. (2014). *Tur yönetimi ve turist rehberliği*. (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dahles, H. (2002). The politics of tour guiding: Image management in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 29 (3), 783-800.
- de Kadt, E. (1984). *Tourism: Passport to development. perspectives on the social and cultural effects of tourism in developing countries*. (Second Printing). Washington: Oxford University Press.
- de Lima, I.B. (2016). Pivotal role of tour guides for visitors' connection with nature: Conceptual and practical issues. *International Journal of Humanities and Applied Sciences*, 5 (1), 18-22.
- De Marino Fernandes, L. (2011). *Nature-based tourist behavior and the conservation of natural resources: The case of itacare in the Brazilian Atlantic Forest*.

- Unpublished Master Thesis. Montréal: Université Du Québec À Montréal, Environmental Sciences.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm yönetimi*. (1. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demircan, M. (2007). *Vergi hukuku açısından profesyonel turist rehberliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- DeVellis, R.F. (2014). *Ölçek geliştirme kuram ve uygulamalar* (Çev. Ed. T. Totan). Ankara: Nobel. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Drdácký, M. and Drdácký, T. (2010). Risks generated by tourism in an environment with cultural heritage assets. *International Preservation News*, (52), 12-17.
- du Cros, H. and McKercher, B. (2015). *Cultural tourism*. (Second Edition). Oxon-New York: Routledge.
- Dunster, J. and Dunster, K. (1996). *Dictionary of natural resource management: the comprehensive, single-source guide to natural resource management terms*. Vancouver: UBC Press.
- Duran, E. ve Harman, S. (2013). Turizmde doğal, sosyal ve kültürel kaynak yönetimi. Ş. Aydın Tükeltürk ve M. Boz (Editörler), *Turizmde güncel konu ve eğilimler içinde* (s. 403-430). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) [IUCN] (1994). *guidelines for protected area management categories*. CNPPA with the assistance of WCMC. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN.
- Düzgüneş, E. ve Demirel, Ö. (2015). Millî parklarda doğal ve kültürel kaynak değerlerinin görsel peyzaj kalite yönünden değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5 (12), 13-23.
- Eagles, P.F.J., Bowman, M.E. and Tao, T.C.H. (2001). *Guidelines for tourism in parks and protected areas of East Asia*. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN.
- Eagles, P.F.J., McCool, S.F. and Haynes, C.D. (2002). *Sustainable tourism in protected areas - guidelines for planning and management*. Gland, Switzerland: IUCN.
- Ellis, S.M. (2011). "Intangible" cultural resources: Values are in the mind. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management içinde* (s. 156-171). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.
- Eraqi, M.I. (2007). Ecotourism resources management as a way for sustainable tourism development in Egypt. *Tourism Analysis*, 12 (1-2), 39-49.
- Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist metodoloji bilimsel araştırma tasarımı istatistiksel yöntemler analiz ve yorum*. (Geliştirilmiş 2. Baskı). Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2010). Ekoturizmin eleştirel bir değerlendirmesi. *Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalıştayı ve 10. Yılında TODEG*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, ss. 65-81.

- Erdoğan, N. (2010). Ekoturizm ve doğa temelli turizmin geldikleri noktadaki kavramsal çerçeve. *Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalıştayı ve 10. Yılında TODEG*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, ss. 41-51.
- Erkol Bayram, G. (2019). Turist rehberleri bakış açısıyla ekoturizm: Algı, sorumluluk ve rollerin tespitine yönelik bir araştırma. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6 (1), 81-91.
- Erkuş, A. (2019). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-ı temel kavramlar ve işlemler*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Erkuş, A., Sünbül, Ö., Ömür Sünbül, S., Yormaz, S. ve Aşiret, S. (2017). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-II ölçme araçlarının psikometrik nitelikleri ve ölçme kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ervin, J., Sekhran, N., Dinu, A., Gidda, S., Vergeichik, M. and Mee, J. (2010). *Protected areas for the 21st century: Lessons from undp/gef's Portfolio*. New York: United Nations Development Programme and The Convention on Biological Diversity.
- Eshetu, A.A. (2014). Ecotourism as a viable strategy for livelihood diversification and sustainable natural resource management in Ethiopia (from eco-development paradigm point of view). *Journal of Environmental Science and Water Resources*, 3 (2), 40-52.
- Ezenagu, N. and Iwuagwu, C. (2016). The role cultural resources in tourism development in Awka. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 5 (2), 1-12.
- Farrell, N. (2011). Historic battlefields: Studying and managing fields of conflict. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management* içinde (s. 298-318). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.
- Fennell, D.A. (2000). What's in a name? Conceptualizing natural resource-based tourism. *Tourism Recreation Research*, 25 (1), 97-100.
- Fennell, D.A. (2001). Anglo-America. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 107-122). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Fennell, D.A. and Smale, B.J.A. (1992). Ecotourism and natural resource protection: Implications of an alternative form of tourism for host nations. *Tourism Recreation Research*, 17 (1), 21-32.
- Fine, E.C. and Speer, J.H. (1985). Tour guide performances as sight sacralization. *Annals of Tourism Research*, 12 (1), 73-95.
- Fornell, C. and Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equation models with observable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*. 18 (1), 39-51.
- Fredman, P., Wall-Reinius, S. and Grundén, A. (2012). The nature of nature in nature-based tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12 (4), 289-309.
- Frost, W. (2001). Rainforests. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 193-204). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Geva, A. and Goldman, A. (1991). Satisfaction measurement in guided tours. *Annals of Tourism Research*, 18 (2), 177-185.

- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. Ed. A. Ersoy ve P. Yalçinoğlu). Ankara: Anı. (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).
- Goodwin, H. (2001). Responsible tourism and the market. <https://haroldgoodwin.info/resources/Responsible%20Tourism%20and%20the%20Market.pdf> (Erişim Tarihi: 02.11.2020)
- Gökovalı, ř. (2014). *Ben Halikarnas balıkçısı. Doğdum sevdim öldüm*. Ankara: TUREB Yayınları.
- Göktuğ, T.H. ve Kurkut, G. (2016). Korunan alanlarda sürdürülebilir ziyaretçi yönetimi: Stratejiler ve araçların incelenmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 118-131.
- Grönroos, C. (1978). A service-orientated approach to marketing of services. *European Journal of Marketing*, 12 (8), 588-601.
- Güler, A., Halıcioğlu, M.B. ve Tařđın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Gündüz, M.A. ve Akarçay, Ö. (2018). Yapısal eşitlik modellemesi, AMOS ve LISREL uygulama örnekleri. ř. Aslan (Editör), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri nicel, nitel ve karma tasarımlar için bir rehber* içinde (s. 185-203). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Güneş E., Pekerşen Y., Nizamlıoğlu H. F. ve Ünüvar R. T. (2019). Konya ilinde sürdürülebilir turizm kapsamında kültürel mirasın korunması ve kullanımına yönelik yerel halkın görüşleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (Ek Sayı), 1-14.
- Güneş, G. (2011). Korunan alanların yönetiminde yeni bir yaklaşım: Katılımcı yönetim planları. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 47-57.
- Güneş, G. (2018). Doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımı bağlamında sorumlu turizm. *Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Eskişehir, ss. 218-225.
- Gürbüz, S. ve şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz*. (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürpınar, E. (2001). Kültür ve tabiat varlıklarını koruma üzerine. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 185-193.
- Güzel, F. Ö. (2007). *Türkiye imajının geliştirilmesinde profesyonel turist rehberlerinin rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, F.Ö. ve Köroğlu, Ö. (2014). Turist rehberlerinin liderlik ve aracılık rollerinin tur deneyimine etkisi: Doğa turları üzerine bir araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13 (4), 939-960.
- Güzel, F.Ö. ve Köksal, G. (2019). Sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla turist rehberlerinin sorumlu davranışları. Ö. Köroğlu ve Ö. Güzel (Editörler), *Kavramdan uygulamaya turist rehberliği mesleği* içinde (s. 391-412). Ankara: Nobel Yayın.
- Güzel, F.Ö., Köksal, G. ve şahin, İ. (2019). İnanç Turu rehberliği alanında uzmanlaşma. Ö. Güzel ve Ö. Köroğlu (Editörler), *Turist rehberliğinde*

uzmanlaşma özel ilgi turlarından özel konulara içinde (s. 101-148). Ankara: Nobel Yayın.

Haberal, H. (2015). *Turizmde alternatif ekolojik turizm, doğa turizmi, kırsal turizm, yayla turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Habing, B. (2003). Exploratory factor analysis. <https://people.stat.sc.edu/habing/courses/530EFA.pdf>. (Erişim Tarihi: 21.07.2022)

Hacıoğlu, N. (2016). *Seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü*. (8.Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Haig, I. and McIntyre, N. (2002). Viewing nature: The role of the guide and the advantages of participating in commercial ecotourism. *Journal of Tourism Studies*, 13 (1), 39-48.

Hair, J.F.J., Anderson, R.E., Tatham, R.L. and Black, W.C. (2010). *Multivariate data analysis*. (Seventh Edition). New Jersey: Printince Hall.

Ham, S.H. and Weiler, B. (2000). Six principles for tour guide training and sustainable development in developing countries. *9th Nordic Tourism Research Conference Tourism in Periphera Areas-Experiences for the 21st Century*, Denmark: Research Centre of Bomholm, ss.1-11.

Hernandez Cruz, R., Bello Baltazar, E., Montoya Gómez, G. and Estrada Lugo, E. (2005). Social adaptation: Ecotourism in the Lacandon Forest. *Annals of Tourism Research*, 32 (3), 610-627.

Hillman, W. (2006). Tour guides and emotional labour: An overview of links in the literature. *Proceedings of the TASA Conference*, Avustralya: University of Western Australia & Murdoch University,

Hinkin, T.R. (1995). A review of scale development practices in the study of organizations. *Journal of Management*, 21(5), 967-988.

Holloway, J.C. (1981). The guided tour a sociological approach. *Annals of Tourism Research*, 8 (3), 377-402.

Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53-60.

Howard, J., Thwaites, R. and Smith, B. (2001). Investigating the role of the indigenous tour guide. *Journal of Tourism Studies*, 12 (2), 32-39.

http-1:

<http://www.wftga.org/tourist-guiding/what-tourist-guide>, (Erişim Tarihi: 30.09.2019)

http-2:

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-45999/6326-sayili-turist-rehberligi-meslek-kanunu.html>, (Erişim Tarihi: 17.03.2020)

http-3:

<https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: (27.02.2022)

http-4:

<https://www.iucn.org/content/world-conservation-union-iucn>, (Erişim Tarihi: 24.03.2020)

http-5:

<https://www.wri.org/about/history>, (Erişim Tarihi: 26.03.2020)

http-6:

<https://www.wri.org/our-work>, (Erişim Tarihi: 26.03.2020)

http-7:

<https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories>, (Erişim Tarihi: 25.03.2020)

http-8:

<http://whc.unesco.org/en/about/>, (Erişim Tarihi: 27.02.2022)

http-9:

<https://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO>, (Erişim Tarihi: 27.02.2022)

http-10:

<https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnyaMiras%C4%B1-Listesi>, (Erişim Tarihi: 27.02.2022)

http-11:

<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi>, (Erişim Tarihi: 27.02.2022)

http-12:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-commonfuture.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.03.2020)

http-13:

<http://www.ekoturizmdernegi.org/ekotur.asp>, (Erişim Tarihi: 07.03.2020)

http-14:

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf>, (25.03.2020)

http-15:

<https://www.unwto.org/background-global-code-ethics-tourism>, (Erişim Tarihi: 07.03.2020)

http-16:

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0300983001536913522.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2020)

http-17:

<http://www.resmîgazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.html>, (Erişim Tarihi: 15.03.2019)

http-18:

<http://www.wftga.org/tourist-guiding/what-tourist-guide>, (Erişim Tarihi: 18.06.2020)

http-19:

<https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 11.03.2022)

http-20:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000032763>, (Erişim Tarihi: 18.05.2020)

http-21:

https://portal.myk.gov.tr/index.php?option=com_meslek_std_taslak&view=taslak_lis_tesi_yeni&msd=2&Itemid=432, (Erişim Tarihi: 18.03.2020)

http-22:

<https://iro.org.tr/tr/49-page-etik-kurallar-ve-meslek-standartlari.aspx>, (Erişim Tarihi: 13.03.2022)

http-23:

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-120445/turist-rehberligi-meslek-yonetmeligi.html>, (Erişim Tarihi: 13.12.2019)

http-24:

<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-178564/turist-rehberleri-sayilari.html>, (Erişim Tarihi: 21.10.2022)

http-25:

<http://tureb.org.tr/tr/Rehber-Istatistik/>, (Erişim Tarihi: 21.10.2022)

Hu, L.T. and Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.

Hu, W. (2007). *Tour guides and sustainable development: The case of Hainan, China*. Unpublished Ph.D. Thesis. Waterloo: University of Waterloo.

Hu, W. and Wall, G. (2012). Interpretative guiding and sustainable development: a framework. *Tourism Management Perspectives*, 4, 80-85.

Huang, S., Hsu, C.H. and Chan, A. (2010). Tour guide performance and tourist satisfaction: A study of the package tours in Shanghai. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 34 (1), 3-33.

Hughes, G. (1995). The cultural construction of sustainable tourism. *Tourism Management*, 16 (1), 49-59.

Hughes, K. (1991). Tourist satisfaction: A guided “cultural” tour in North Queensland. *Australian Psychologist*, 26 (3), 166-171.

Hunter, W.M. (2011). Geographies of cultural resource management: Space, place, and landscape. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management* içinde (s. 95-113). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.

Hurley, A.E., Scandura, T.A., Schriesheim, C.A., Brannick, M.T., Seers, A., Vandenberg, R.J. and Williams, L.J. (1997). Exploratory and confirmatory

- factor analysis: Guidelines, issues and alternatives. *Journal of Organizational Behavior*, 18 (6), 667-683.
- Hvenegaard, G.T. (1994). Ecotourism: A status report and conceptual framework. *Journal of Tourism Studies*, 5 (2), 24-35.
- İlsay, S., Çorman, G. ve Doğdubay, M. (2018). Turizm rehberliği eğitimi alan öğrencilerin ekolojik ayak izi farkındalıkları. N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç ve H. Ulusoy Yıldırım (Editörler), *Turist rehberliği üzerine güncel araştırmalar* içinde (s. 678-688). Ankara: Detay Yayıncılık.
- İslamoğlu, A.H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (SPSS uygulamalı)*. (Gözden Geçirilmiş ve Geliştirilmiş Beşinci Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Jacobson, S.K. and Robles, R. (1992). Ecotourism, sustainable development, and conservation education: Development of a tour guide training program In Tortuguero, Costa Rica. *Environmental Management*, 16 (6), 701-713.
- Jansen-Verbeke, M. (2007). Cultural resources and the tourismification of territories the tourism research agenda: Navigating with a compass. *Acta Turistica Nova*, 1 (1), 1-20.
- Jansen-Verbeke, M. (2008a). Processes: Cultural resources and tourism dynamics. M. Jansen-Verbeke, G.K. Priestley ve A.P. Russo (Editörler), *Cultural resources for tourism* içinde (s. 93-94). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Jansen-Verbeke, M. (2008b). Cultural landscapes and tourism dynamics: Explorative case studies. M. Jansen-Verbeke, G.K. Priestley ve A.P. Russo (Editörler), *Cultural resources for tourism* içinde (s. 125-144). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Jansen-Verbeke, M. and Lievois, E. (2008). Visiting patterns in historic cityscapes: A case study in Ghent, Belgium. M. Jansen-Verbeke, G.K. Priestley ve A.P. Russo (Editörler), *Cultural resources for tourism* içinde (s. 17-29). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Jansen-Verbeke, M. and Russo, A.P. (2008). Innovative research on the spatial dynamics of cultural tourism. M. Jansen-Verbeke, G.K. Priestley ve A.P. Russo (Editörler), *Cultural resources for tourism* içinde (s. 1-14). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör analizi. Ş. Kalaycı (Editör), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (5. Baskı) içinde (s. 321-331). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kambur, E. (2020). *Yapay zekânın insan kaynakları süreçlerinde yaratabileceği değişiklikler ve algılanma düzeyleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bandırma: Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacaoğlu, S. ve Yolal, M. (2019). Kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesinde turist rehberlerinin rolü, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 833-847.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (13.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Katz, S. (1985). The Israeli teacher-guide: The emergence and perpetuation of a role. *Annals of Tourism Research*, 12 (1), 49-72.

- Kayış, A. (2010). Güvenilirlik analizi. Ş. Kalaycı (Editör), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (5. Baskı) içinde (s. 403-419). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kellert, S.R., Mehta, J.N., Ebbin, S.A. and Lichtenfeld, L.L. (2000). Community natural resource management: Promise, rhetoric, and reality. *Society and Natural Resources*, 13 (8), 705-715.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A.G. (2015). Millî parkların sürdürülebilir kullanımını ve yönetim planı önerisi: Isparta ili örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 173-190.
- Kılınç, E. (2018). Nicel verilerde geçerlilik ve güvenilirlik. Ş. Aslan (Editör), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri nicel, nitel ve karma tasarımlar için bir rehber* içinde (s. 147-162). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). Kültürel turizmin önemi ve tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 100-120.
- King, T.F. (2011). Introduction. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management* içinde (s. 1-10). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.
- Kirstges, T. (2002). Basic questions of “sustainable tourism”: Does ecological and socially acceptable tourism have a chance?. *Current Issues in Tourism*, 5 (3-4), 173-192.
- Kline, J. D. (2001). *Tourism and natural resource management: A general overview of research and issues*. Portland, OR: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Kong, H. (2014). Are tour guides in China ready for ecotourism? An importance–performance analysis of perceptions and performances. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19 (1), 17-34.
- Kong, H., Cheung, C. and Baum, T. (2009). Are tour guides in China ready for the booming tourism industry?. *Journal of China Tourism Research*, 5 (1), 65-76.
- Korkmaz M. ve Tolunay A. (2002). Kırsal kalkınma aracı olarak ekoturizm. *First Tourism Congress of Mediterranean Countries*, Antalya: Akdeniz University School of Tourism & Hotel Management, ss. 429-443.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel araştırma: tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, A., Köroğlu, Ö., Şalk, S. ve Dumanlı, Ş. (2018). Turist rehberlerinin yorumlayıcı rollerine yönelik algılarının betimsel analiz yöntemiyle belirlenmesi. N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç ve H. Ulusoy Yıldırım (Editörler), *Turist rehberliği üzerine güncel araştırmalar* içinde (s. 342-359). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, A., Köroğlu, Ö. ve Sarıoğlu, M. (2007). Türk mutfağının tanıtılmasında profesyonel turist rehberlerinin rolüne ilişkin ampirik bir çalışma. *1. Ulusal Gastronomi Sempozyumu'nda sunulan bildiri*. Antalya.

- Köroğlu, Ö. (2013). Turist rehberlerinin iş yaşamındaki rolleri üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 91-112.
- Köroğlu, Ö., Hacıoğlu, N. ve Ulusoy, H. (2017). İnanç turizmine yönelik alanlarda ziyaretçi yönetimi çerçevesinde turist rehberlerinin rol ve sorumlulukları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (Özel Sayı -3), 1-12.
- Köroğlu, Ö., Köroğlu, A., ve Alper, B. (2012). Doğaya dayalı gerçekleştirilen turizm faaliyetleri içerisinde turist rehberlerinin rolleri üzerine bir inceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 131-139.
- Köroğlu, Ö. and Güzel, F.Ö. (2014). Visitor perceptions of the role of tour guides in natural resource management and sustainable tourism. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 3 (5), 1-8.
- Köroğlu, Ö. ve Karaman, S. (2014). Doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin gelişiminde toplum temelli doğal kaynak yönetiminin önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26), 95-106.
- Kurdoğlu, O. (2007). Dünyada doğayı koruma hareketinin tarihsel gelişimi ve güncel boyutu. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 59-76.
- Kurdoğlu, O. (2012). *Kaçkar dağları millî parkı ve yakın çevresinin doğal kaynak yönetimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kuş, E. (2009). *Nicel-nitel araştırma teknikleri sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nicel mi? nitel mi?*. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçük, S., Yılmaz, R., Baydaş, Ö., ve Göktaş, Y. (2014). Ortaokullarda artırılmış gerçeklik uygulamaları tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 39 (176), 383-392.
- Küçükali, U.F. (2005). *Havza tanımı ve doğal kaynak yönetimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Küçükaslan, N. (2006). *Özel İlgi Turizminde Niş Pazarlamanın Yeri*. *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 2 (2), 1-10.
- Látková, P., Jordan, E., Vogt, C., Everette, M. and Aquino, C. (2018). Tour guides' roles and their perceptions of tourism development in Cuba. *Tourism Planning & Development*, 15 (3), 347-363.
- Lawton, L.J. (2001). Public protected areas. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 287-302). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Leclerc, D. and Martin, J.N. (2004). Tour guide communication competence: French, German and American tourists' perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28 (3-4), 181-200.
- Lepetu, J., Makopondo, R.O.B. and Darkoh, M.B.K. (2008). Community-based natural resource management and tourism partnership in Botswana: Which way forward?. *Botswana Notes and Records*, 39, 113-124.

- Littlefair, C.J. (2003). *The effectiveness of interpretation in reducing the impacts of visitors in national parks*. Unpublished PhD Thesis. Brisbane, Queensland, Australia: Griffith University.
- Littlefair, C. and Buckley, R. (2008). Interpretation reduces ecological impacts of visitors to world heritage site. *Royal Swedish Academy of Sciences, Ambio*, 37 (5), 338-341.
- Lovrentjev, S. (2015). Education of tourist guides: Case of Croatia. *Procedia Economics and Finance*, 23, 555-562.
- Lowenthal, D. (2005). Natural and cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 11 (1), 81-92.
- Luzar, E.J., Diagne, A., Gan, C. and Henning, B.R. (1995). Evaluating nature-based tourism using the new environmental paradigm. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 27 (1379-2016-113249), 544-555.
- Macdonald, S. (2006). Mediating heritage: Tour guides at the former Nazi Party Rally Grounds, Nuremberg. *Tourist Studies*, 6 (2), 119-138.
- Marion, J.L. and Reid, S.E. (2007). Minimising visitor impacts to protected areas: The efficacy of low impact education programmes. *Journal of Sustainable Tourism*, 15 (1), 5-27.
- Mason, P. (2005). Visitor management in protected areas: From 'hard' to 'soft' approaches?. *Current Issues in Tourism*, 8 (2-3), 181-194.
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş: Nitel dūřünce için bir rehber*. (Çev. A. Gümüş ve M. S. Durgun) Ankara: BilgeSu. (Orijinal eserin yayın yılı, 1990).
- Mbaiwa, J.E. and Kolawole, O.D. (2013). Tourism and biodiversity conservation: The case of community-based natural resource management in Southern Africa. *CAB Reviews*, 8 (10), 1-10.
- McCool, S.F., Moisey, R.N. and Nickerson, N.P. (2001). What should tourism sustain? The disconnect with industry perceptions of useful indicators. *Journal of Travel Research*, 40 (2), 124-131.
- McDonnell, I. (2001). The role of the tour guide in transferring cultural understanding (Working Paper No. 3). *School of Leisure, Sport and Tourism Working Paper Series*. Sydney, Australia: University of Technology Sydney.
- McGrath, G. (2004). Including the outsiders: The contribution of guides to integrated heritage tourism management in Cusco, Southern Peru. *Current Issues in Tourism*, 7 (4-5), 426-432.
- McGrath, G. (2007). Towards developing tour guides as interpreters of cultural heritage: the case of Cusco, Peru. R. Black and A. Crabtree (Editörler), *Quality assurance and certification in ecotourism* içinde (s. 364-394). Wallingford, Oxfordshire: CABI.
- McKercher, B. (2003). Sustainable tourism development-guiding principles for planning and management. *National Seminar on Sustainable tourism Development*, Bishkek, Kyrgystan, ss. 1-10.
- McManamon, F.P. (2003). The protection of archaeological resources in the united states: Reconciling preservation with contemporary society. F.P. McManamon

- and A. Hatton (Editörler), *Cultural resource management in contemporary society perspectives on managing and presenting the past* içinde (s. 40-54). London: Routledge.
- McManamon, F.P. and Hatton, A. (2003). Introduction: Considering cultural resource management in modern society. F.P. McManamon and A. Hatton (Editörler), *Cultural resource management in contemporary society perspectives on managing and presenting the past* içinde (s. 1-19). London: Routledge.
- McNally, M.D. (2011). Religious belief and practice. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management* içinde (s. 172-202). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.
- Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. (2 baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mihalič, T. (2013). Performance of environmental resources of a tourist destination: Concept and application. *Journal of Travel Research*, 52 (5), 614-630.
- Moore, S.A., Jennings, S. and Tacey, W.H. (2001). Achieving sustainable natural resource management outcomes on the ground: The key elements of stakeholder involvement. *Australian Journal of Environmental Management*, 8 (2), 91-98.
- Moore, S., Weiler, B., Croy, G., Laing, J.H., Lee, D., Lockwood, M., Pfueller, S. and Wegner, A. (2009). *Tourism-protected area partnerships in Australia: Designing and managing for success*. Australia: CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd.
- Morse-Kahn, D. (2011). History as a cultural resource. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management* içinde (s. 128-140). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.
- Moscardo, G. (1996). Mindful visitors: Heritage and tourism. *Annals of Tourism Research*, 23 (2), 376-397.
- Munro, J.K., Morrison-Saunders, A. and Hughes, M. (2008). Environmental interpretation evaluation in natural areas. *Journal of Ecotourism*, 7 (1), 1-14.
- Negre, J.S., Trobat, M.F.O. and Valdivielso, M.C. (2004). Evaluating facilities and resources for environmental education and interpretation: Criteria and indicators. D. Hamú, E. Auchincloss and W. Goldstein (Editörler), *Communicating protected areas* içinde (s. 227-238). Gland, Switzerland and Cambridge, UK: Commission on Education and Communication, IUCN.
- Nelson, F. and Agrawal, A. (2008). Patronage or participation? Community-based natural resource management reform in Sub-Saharan Africa. *Development and Change*, 39 (4), 557-585.
- Nemli, E. (2001). Çevreye duyarlı yönetim anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 211-224.
- Neto, F. (2002). Sustainable tourism, environmental protection and natural resource management: paradise on earth?. *International Colloquium on Regional Governance and Sustainable Development in Tourism-driven Economies*, Cancun, Mexico, ss. 1-17.

- Orams, M.B. (1996). Using interpretation to manage nature-based tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 4 (2), 81-94.
- Orams, M.B. (2001). Types of ecotourism. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 23- 36). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Ormsby, A. and Mannle, K. (2006). Ecotourism benefits and the role of local guides at Masoala National Park, Madagascar. *Journal of Sustainable Tourism*, 14 (3), 271-287.
- Öksüz Kuşçuoğlu, G. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2 (1), 58-67.
- Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu'nun kültürel miras kaynakları ve korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16 (26), 129-142.
- Özdoğan, O.N. (2014). Sürdürülebilir turizm ve kültürel miras. M. Kozak (Editör), *Sürdürülebilir turizm kavramlar-uygulamalar* içinde (s. 45-60). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özerkmen, N. (2002). İnsan Merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42 (1-2), 167-185.
- Öztürk, S. (2005). Kastamonu–Bartın Küre Dağları Millî Parkı'nın rekreasyonel kaynak değerlerinin irdelenmesi. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 6 (2), 138-148.
- Paksoy, M. (2000). Doğu Akdeniz Bölgesi doğal kaynak potansiyeli ve tarım-çevre ilişkileri. IV. *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, Tekirdağ, ss. 2-12.
- Pearce, P. L. (1984). Tourist-guide interaction. *Annals of Tourism Research*, 11 (1), 129-146.
- Pereira, E.M. and Mykletun, R.J. (2012). Guides as contributors to sustainable tourism? A case study from the Amazon. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12 (1), 74-94.
- Periera, E. (2005). How do tourist guides add value to an ecotour? Interpreting interpretation in the state of Amazonas, Brazil. *Hospitality Review*, 23 (2), 1-8.
- Perley, B.C. (2011). Language as an integrated cultural resource. T.F. King (Editör), *A companion to cultural resource management* içinde (s. 203-220). West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication.
- Philipp, S.F. (1993). Racial differences in the perceived attractiveness of tourism destinations, interests, and cultural resources. *Journal of Leisure Research*, 25 (3), 290-304.
- Poudel, S., Nyaupane, G.P. and Timothy, D.J. (2013). Assessing visitors preference of various roles of tour guides in the Himalayas. *Tourism Analysis*, 18 (1), 45-59.
- Poudel, S. and Nyaupane, G.P. (2013). The role of interpretative tour guiding in sustainable destination management: A comparison between guided and nonguided tourists. *Journal of Travel Research*, 52 (5), 659-672.
- Prakash, M. and Chowdhary, N. (2010). Tour guides: Roles, challenges and desired competences a review of literature. *International Journal of Hospitality and Tourism Systems*, 3 (1), 1-12.

- Priskin, J. (2001). Assessment of natural resources for nature-based tourism: The case of the central coast region of Western Australia. *Tourism Management*, 22 (6), 637-648.
- Rabotić, B. (2008). Tourist guides as cultural heritage interpreters: Belgrade experience with municipality-sponsored guided walks for local residents. *International Tourism Conference: Cultural and Event Tourism Issues & Debates*, Alanya, ss. 1-14.
- Rabotić, B. (2010a). Tourist guiding from the perspective of sustainable tourism. *International Conference Sustainable Tourism: Issues, Debates, Challenges*, Crete & Santorini, ss. 1-11.
- Rabotić, B. (2010b). Professional tourist guiding: The importance of interpretation for tourist experiences. *20th Biennial International Congress: New Trends in Tourism and Hotel Management*, Opatija (Croatia), s. 1-11.
- Rahayuningsih, T., Muntasib, E.K.S.H. and Prasetyo, L. B. (2016). Nature based tourism resources assessment using geographic information system (GIS): Case study in Bogor. *Procedia Environmental Sciences*, 33, 365-375.
- Randall, C. and Rollins, R. (2005). Role of the tour guide in national parks. *Eleventh Canadian Congress on Leisure Research*, ss. 17-20.
- Randall, C. and Rollins, R.B. (2009). Visitor perceptions of the role of tour guides in natural areas. *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (3), 357-374.
- Reisinger, Y. and Steiner, C. (2006). Reconceptualising interpretation: The role of tour guides in authentic tourism. *Current Issues in Tourism*, 9 (6), 481-498.
- Reisinger, Y. and Waryszak, R. (1994). Japanese tourists' perceptions of their tour guides: Australian experience. *Journal of Vacation Marketing*, 1 (1), 28-40.
- Richards, G. (2001). The development of cultural tourism in Europe. G. Richards (Editör), *Cultural attractions and European tourism* içinde (s. 3-29). Oxon-New York: CABI Publishing.
- Roe, D. (2003). The millennium development goals and natural resources management: Reconciling sustainable livelihoods and resource conservation or fuelling a divide?. D. Satterthwaite (Editör), *The millennium development goals and local processes hitting the target or missing the point?* içinde, London: International Institute for Environment and Development Congress.
- Ryan, C. and Dewar, K. (1995). Evaluating the communication process between interpreter and visitor. *Tourism Management*, 16 (4), 295-303.
- Sandaruwani, J.R.C. and Gnanapala, W.A.C. (2016). The role of tourist guides and their impacts on sustainable tourism development: A critique on Sri Lanka. *Tourism, Leisure and Global Change*, 3, 62-73.
- Sayım, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma ve tez yazım yöntemleri konu tespiti - süreç yönetimi - tez yazımı*. (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. and Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8 (2), 23-74.

- Schmidt, C. J. (1979). The guided tour: Insulated adventure. *Urban life*, 7 (4), 441-467.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci SPSS ve Lisrel uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shackley, M. (1997). Tourism and the management of cultural resources in the Pays Dogon, Mali. *International Journal of Heritage Studies*, 3 (1), 17-27.
- Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C. and Harter, M. (2010). Confirmatory factor analysis and recommendations for improvement of the autonomy preference index (API). *Health Expectations*, 13 (3), 234-243.
- Sirakaya, E., Jamal, T.B. and Choi, H.S. (2001). Developing indicators for destination sustainability. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 411-432). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Sknavis, C. and Giannoulis, C. (2010). Improving quality of ecotourism through advancing education and training of Greek eco-tour guides: The role of training in environmental interpretation. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 5 (2), 49-68.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2004). *Kuramdan uygulamaya beş faktör kişilik modeli ve beş faktör kişilik envanteri (5FKE)*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Sonuç, N. (2014). Sürdürülebilir turizm: Tanımı ve içeriği. M. Kozak (Editör), *Sürdürülebilir turizm kavramlar-uygulamalar* içinde (s. 13-28). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F.G. (2014). *Örneklendirilmiş Bilimsel araştırma yöntemleri*. (Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Spenceley, A. (2003). *Managing sustainable nature-based tourism in southern africa: a practical assessment tool*. Unpublished PhD Thesis. Greenwich: University of Greenwich.
- Stolton, S., Shadie, P. and Dudley, N. (2013). IUCN WCPA best practice guidance on recognising protected areas and assigning management categories and governance types. N. Dudley (Editör), *Guidelines for applying protected area management categories* içinde, Gland, Switzerland: IUCN.
- Stonehouse, B. (2001). Polar environments. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 219-234). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Şahin, K. ve Yılmaz, A. (2009). Samsun ilinde doğal kaynaklara dayalı turizm arzı ve planlanması. *Journal of International Social Research*, 2 (7), 218-231.
- Şimşek Kandemir, A. (2019). *Yapısal eşitlik modeli-Boş zaman aktivitesinin yaşam tatmini üzerine etkisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tabachnick B.G. and Fidell L.S. (2007). *Using multivariate istatistik*. (Fifth Edition). Boston: Pearson Education. Inc.
- Teddle, C. and Tashakkori, A. (2015). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri* (Çev. Ed. Y. Dede ve S.B. Demir). Ankara: Anı. (Orijinal eserin yayın tarihi 2009).

- Telfer, D.J. and Hashimoto, A. (2006). Resource management: Social, cultural, physical environment and the optimization of impacts. D. Buhalis and C. Costa (Editörler), *Tourism management dynamics: Trends, management and tools* içinde (s. 145-154), Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Tetik Dinç, N. (2019). Turist rehberlerinin rolleri. Ö. Köroğlu ve Ö. Güzel (Editörler), *Kavramdan uygulamaya turist rehberliği mesleği* içinde (s. 157-190). Ankara: Nobel Yayın.
- Tetik Dinç, N. ve GÜDÜ Demirbulat, Ö. (2019). Doğa turları rehberliği alanında uzmanlaşma. Ö. Güzel ve Ö. Köroğlu (Editörler), *Turist rehberliğinde uzmanlaşma özel ilgi turlarından özel konulara* içinde (s. 311-340). Ankara: Nobel Yayın.
- Tetik, N. (2006). *Türkiye’de profesyonel turist rehberliği ve müşterilerin turist rehberlerinden beklentilerinin analizi (Kuşadası örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tetik, N. (2012). Turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterliliklerinin önem-performans analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 9 (3), 6-24.
- Tezbaşaran, A.A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*. (Üçüncü Sürüm). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Thomas, T. (1994). Ecotourism in Antarctica. The role of the naturalist-guide in presenting places of natural interest. *Journal of Sustainable Tourism*, 2 (4), 204-209.
- Tilden, F. (1977). *Interpreting our heritage*. (3rd Edition). USA: The University of North Carolina Press.
- Toker, A. (2011). *Kültür turizminin sürdürülebilirliğinde profesyonel turist rehberlerinin rolü: Ankara örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topuz, A. (2006). *Hemşirelerde rol çatışması ve rol belirsizliği, iş stresi ve aralarındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tozar, T. ve Ayaşlıgil, T. (2007). Doğal kaynakların sürdürülebilirliği için geliştirilen ekolojik planlama yöntemleri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 58 (1), 17-36.
- Tsaur, S.H., Lin, Y.C. and Lin, J.H. (2006). Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism. *Tourism Management*, 27 (4), 640-653.
- Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre ve toplum (Marmaris Örneği)*. İkinci Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tutar, H. (2013). *İşletme & yönetim terimleri ansiklopedik sözlük*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ulaş, D. (2019). Korunan alanların yönetiminde yaşanan problemler ve sürdürülebilir turizm çerçevesinde çözüm önerileri: Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Projesi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 131-149.

- Ulusoy, H. ve Koroğlu, Ö. (2021). Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rol tanımlarının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (2), 89-110.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. (Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uslu, A. ve Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 305-314.
- Wallace, G. and Russell, A. (2004). Eco-cultural tourism as a means for the sustainable development of culturally marginal and environmentally sensitive regions. *Tourist Studies*, 4 (3), 235-254.
- Wearing, S. (2001). Exploring socio-cultural impacts on local communities. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 395-410). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Wearing, S., Edinborough P., Hodgson L. and Frew E. (2008). *Enhancing visitor experience through interpretation: an examination of influencing factors*. Australia: CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd.
- Weaver, D.B. (2001). Ecotourism in the context of other tourism types. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 73- 83). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Weber, E.A. (2018). Heritage interpretation as tool in cross-cultural communication: Challenges and solutions in the work of guides-interpreters. *Journal of Siberian Federal University Humanities & Social Sciences*, 7 (11), 1161-1170.
- Weiler, B. and Black, R. (2015). *Tour guiding research: insights, issues and implications*. Bristol, Buffalo, Toronto: Channel View Publications.
- Weiler, B. and Davis, D. (1993). An exploratory investigation into the roles of the nature-based tour leader. *Tourism Management*, 14 (2), 91-98.
- Weiler, B. and Ham, S.H. (2001). Tour guides and interpretation. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 549- 563). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Weiler, B. and Ham, S.H. (2002). Tour guide training: A model for sustainable capacity building in developing countries. *Journal of Sustainable Tourism*, 10 (1), 52-69.
- Weiler, B. and Kim, A.K. (2011). Tour guides as agents of sustainability: Rhetoric, reality and implications for research. *Tourism Recreation Research*, 36 (2), 113-125.
- Weiler, B. and Walker, K. (2014). Enhancing the visitor experience: Reconceptualising the tour guide's communicative role. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 21, 90-99.
- Williams, P.W., Singh, T.V. and Schlüter, R. (2001). Mountain ecotourism: creating a sustainable future. D.B. Weaver (Editör), *The encyclopedia of ecotourism* içinde (s. 205-218). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Wymer, W. and Alves, H.M.B. (2012). A review of scale development practices in nonprofit management and marketing. *Economics & Sociology*, 5 (2), 143-151.

- Xu, J., Lü, Y., Chen, L. and Liu, Y. (2009). Contribution of tourism development to protected area management: Local stakeholder perspectives. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16 (1), 30-36.
- Yamada, N. (2011). Why tour guiding is important for ecotourism: Enhancing guiding quality with the ecotourism promotion policy in Japan. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16 (2), 139-152.
- Yarcan, Ş. (2007). Profesyonel turist rehberliğinde mesleki etik üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (1), 33-44.
- Yazıcıoğlu, İ., Tokmak, C. ve Uzun, S. (2008). Turist rehberlerinin rehberlik mesleğine bakışı. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 8 (2), 1-19.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yenipınar, U. (2019). Turist rehberliği mesleği. Ö. Köroğlu ve Ö. Güzel (Editörler), *Kavramdan uygulamaya turist rehberliği mesleği içinde* (s. 1-26). Ankara: Nobel Yayın.
- Yenipınar, U. ve Eser, S. (2015). Sürdürülebilir destinasyon yönetiminde turist rehberlerinin rolü. *16. Ulusal Turizm Kongresi, Çanakkale*, ss.818-832 .
- Yeşil, R. (2014). Nicel ve nitel araştırma yöntemleri. R. Y. Kıncal (Editör), *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3. Basım) içinde (s. 51-80) Ankara: Nobel Yayın.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Genişletilmiş Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, İ.E. (2017). *İstatistiksel araştırma yöntemleri araştırma tasarımı-örnekleme-veri toplama teknikleri*. (Tablo ve Şekillerde Desteklenmiş Anlatımlı 3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, T.B. Ak, T. ve Ölmez, Z. (2008). Assessment of the natural-cultural resources in Çanakkale for nature-based tourism. *Environment, Development and Sustainability*, 10 (6), 871-881.
- Yıldız, R., Kuşluyan, S. ve Şenyurt, S.Y. (1997). Turist rehberliği öğretiminde yeni bir model: Nevşehir turist rehberliği bölümü programı ve değerlendirilmesi, *Hafta Sonu Semineri IV: Türkiye’de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rolü*, Nevşehir: Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu, ss. 7-36.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. ve Taşkın, E. (2005). Doğal kaynakların korunmasında çevre yönetiminin etkinliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 1-16.
- Yılmaz, E. (2002). Entegre doğal kaynak yönetimi ve bir çalıştay. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi (DOA)*, 8, 1-30.
- Yu, X., Weiler, B. and Ham, S. (2001). Intercultural communication and mediation: A framework for analysing the intercultural competence of Chinese tour guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8 (1), 75-87.
- Yücel, M. ve Babuş, D. (2005). Doğa korumanın tarihçesi ve Türkiye’deki gelişmeler. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü DOA Dergisi*, 11, 1-28.

- Yüksel, A. ve Yüksel, F. (2004). *Turizmde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Zaman, S. ve Coşkun, O. (2012). Millî parklarda kaynak değer kullanımını için bir öneri: Nene Hatun Tarihi Millî Parkı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), 117-134.
- Zhang, H.Q. and Chow, I. (2004). Application of importance-performance model in tour guides' performance: Evidence from Mainland Chinese Outbound visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25 (1), 81-91.
- Zillinger, M., Jonasson, M. and Adolfsson, P. (2012). Guided tours and tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12 (1), 1-7.

EKLER

EK-1. Alanyazın Taraması Sonucu Ortaya Çıkarılan Sorular

Alanyazın Taraması Sonucu Ortaya Çıkarılan Sorular	
1.	Turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünü nasıl tanımlarsınız?
2.	Turist rehberlerinin doğal kaynaklara karşı sorumlulukları nelerdir?
3.	Turist rehberlerinin kültürel kaynaklara karşı sorumlulukları nelerdir?
4.	Turist rehberleri doğal kaynakların korunmasında etkili midir?
5.	Turist rehberleri kültürel kaynakların korunmasında etkili midir?
6.	Doğal kaynakları korumak adına turlarınızda neler yapıyorsunuz?
7.	Kültürel kaynakları korumak adına turlarınızda neler yapıyorsunuz?
8.	Turlarınız esnasında gruplarınıza, doğal kaynakları korumak adına yaptığınız uyarılar ve/veya açıklamalar nelerdir?
9.	Turlarınız esnasında doğal kaynakları korumak adına aldığınız önlemler nelerdir?
10.	Turlarınız esnasında gruplarınıza kültürel kaynakları korumak adına yaptığınız uyarılar ve/veya açıklamalar nelerdir?
11.	Turlarınız esnasında kültürel kaynakları korumak adına aldığınız önlemler nelerdir?
12.	Turistlerin yöreye/bölgeye karşı olabilecek etkilerini azaltmak için turlarınızda neler yapıyorsunuz?
13.	Turist gruplarınızda doğal kaynaklara yönelik uzun vadeli olumlu davranışları nasıl teşvik ediyorsunuz?
14.	Turist gruplarınızda kültürel kaynaklara yönelik uzun vadeli olumlu davranışları nasıl teşvik ediyorsunuz?
15.	Tur esnasında rol model alınan kişi olduğunuzdan doğal kaynaklar konusunda ne tür davranışlar sergiliyorsunuz?
16.	Tur esnasında rol model alınan kişi olduğunuzdan kültürel kaynaklar konusunda ne tür davranışlar sergiliyorsunuz?
17.	Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde turlarınızda dikkat ettiğiniz unsurlar nelerdir?
18.	Doğal kaynakları korumak adına turist gruplarınıza yaptığınız bir uyarı, bir açıklama ve/veya aldığınız bir önlem varsa örnek bir olay kapsamında anlatır mısınız?
19.	Kültürel kaynakları korumak adına turist gruplarınıza yaptığınız bir uyarı, bir açıklama ve/veya aldığınız bir önlem varsa örnek bir olay kapsamında anlatır mısınız?
20.	Doğal kaynakların önemine tur anlatımlarınızda nasıl yer verirsiniz?
21.	Kültürel kaynakların önemine tur anlatımlarınızda nasıl yer verirsiniz?
22.	Turist rehberleri turları esnasında doğal kaynakları korumak için neler yapmalıdır?
23.	Turist rehberleri turları esnasında kültürel kaynakları korumak için neler yapmalıdır?

EK-2. Uzman Görüşüne Yönelik Hazırlanan Yönerge

Saygıdeğer Öğretim Üyesi,

Öncelikle sunacağınız görüşler ile araştırmanın bir parçası olmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Aşağıda yer alan form, **turist rehberlerinin kaynak yönetimi rollerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilecek olan ölçek çalışması** için hazırlanmıştır. Belirteceğiniz görüşler, ölçeğin oluşmasına yön verecektir. Kavramın daha iyi anlaşılması adına öncelikle tarafınıza ilgili alanyazına ilişkin bir özet sunulacak; daha sonrasında yapılması gerekenler belirtilecektir.

Ev sahibi destinasyon ve toplum ile turistleri birbirine bağlayan (Weiler ve Kim, 2011, s. 117), turist memnuniyetinden sorumlu olan (Ap ve Wong, 2001, s. 551) ve turizm sektöründe ön saflarda yerini alan turist rehberleri (Huang vd., 2010, s. 3), mesleklerini icra ederken çok sayıda rol üstlenmektedir (Prakash ve Chowdhary, 2010, s. 2). İlgili alanyazında bu roller sıklıkla ifade edilmektedir. Cohen (1985) ilgili alanyazından hareketle, turist rehberlerinin rollerini liderlik ve arabuluculuk olarak kavramsallaştırmıştır. Daha sonra ise bu iki temel role **“kaynak yönetimi”** rolü eklenmiştir (Weiler ve Davis, 1993, s. 97). Kaynak yönetimi rolü, **“motive edici rol”** ve **“çevresel yorumcu rol”** olarak ikiye ayrılmaktadır (Howard vd., 2001).

Kaynak yönetimi rolü; “turist rehberlerinin ev sahibi çevreye (doğal ve kültürel) yönelik sorumluluk alması” olarak ifade edilmektedir (Randall ve Rollins, 2005). Turist rehberlerinin ziyaret edilen alana ilişkin sarf ettikleri sözler, değerlere ilişkin verdikleri mesajlar ve alanda sergiledikleri davranışlar, turistlerin düşünce ve davranışlarını etkilemekte; doğal ve kültürel değerlerin, çekiciliklerin korunmasına ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlamaktadır (Weiler ve Ham, 2001, s. 556). Turist rehberlerinin turistleri çevresel etkiler konusunda uyarması, ilgilileri bilgilendirmesi de bu rol kapsamında önem arz etmektedir (Ryan ve Dewar, 1995, s. 296).

-Turist rehberlerinin motive edici rolü; “turistlerin bölgeye olan olumsuz etkilerini (çevre kirliliği, gürültü kirliliği, doğaya zarar verme, bitkileri koparma, hayvanların yaşamına müdahale etme vb.) azaltmaya yardımcı olmaktadır (Howard vd., 2001). Turist rehberleri, turistlerin sahada korumaya katılmasını ve doğa dostu ürün tercih etmesini sağlamakta (Yamada, 2011, s. 146), bilgi aktarımı sayesinde turistlere ulaşmakta (Moore vd., 2009, s. 24), turistlerin doğal ve kültürel alanlara saygı göstermesini sağlamaktadır (Weiler ve Kim, 2011, s. 115). Motive edici rol ile turist rehberleri, ziyaret edilen alana ilişkin düzenlemeleri açıklamakta, alanın ziyaret kuralları konusunda hatırlatmalar yapmaktadır (Howard vd., 2001, s. 35).

-Turist rehberlerinin çevresel yorumcu rolü; “turistleri uzun dönemli olumlu davranışa teşvik etmektedir (Howard vd., 2001). Çevresel yorumcu rol, turistlerin ziyaret edilen alana yönelik davranışlarını olumlu yönde değiştirebilmektedir (Littlefair, 2003, s. 43). Çevresel yorumcu rol sayesinde turist rehberleri, doğal ve kültürel değerlerin/çekiciliklerin/alanların önemini kavramaktadır (Beck vd., 2018, s. 4). Böylelikle verilen mesajların daha etkin olması sağlanabilmektedir (Christie ve Mason, 2003, s. 4).

Bu doğrultuda, araştırmanın amacı çerçevesinde öncelikle turist rehberleri ile kaynak yönetimi rolü kavramına ilişkin görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan yarı

yapılandırılmış görüşmeler, ilgili alanyazın ve uzman görüşleri ışığında madde havuzu oluşturulmuştur. Elde edilen maddeleri değerlendirirken dikkate alınması gereken hususlar aşağıda belirtilmiştir:

- İfadelerin turist rehberlerinin kaynak yönetimi rolünü temsil ettiğini düşünmekte misiniz?
- Aynı ya da yakın anlama sahip maddeler var mıdır?
- Anlaşılması güç/anlamayı zorlaştıracak maddeler var mıdır?
- İfade tüm katılımcıların aynı şeyi anlamasını sağlamakta mıdır?
- Ayrı iki madde şeklinde yazılması gereken madde var mıdır?
- Tamamen çıkarılmasını düşündüğünüz madde var mıdır?
- Maddelerin doğru boyut altına yazıldığını düşünüyor musunuz?
- Maddeler arasında yer almayan, ancak olması gerektiğini düşündüğünüz madde var mıdır? Var ise bu maddeyi ÖNERİ kısmına ekleyerek çalışmaya yön verebilir; önemli katkılar sağlayabilirsiniz.

Formda yer alan bazı maddelere ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir. Maddelerde yer alan **çevre** (doğal ve kültürel çevre), **alan** (doğal ve kültürel alan), **korunan alan** (koruma altında olan doğal ve kültürel alan) ve **kaynak** kavramları aşağıda belirtilen doğal ve kültürel kaynaklar göz önünde bulundurularak ifade edilmiştir.

- **Doğal Kaynak;** “bireylerin refah seviyelerini geliştirmek amacıyla kullandıkları su, toprak, otlak, orman ve yaban hayatı gibi doğal çevrenin büyük bir bölümü” olarak tanımlanabilmektedir (Kurdoğlu, 2012, s. 11).
Doğal Kaynak Örnekleri; Su kaynakları (deniz, nehir, göl, şelale vb.), ormanlar, yaylalar, flora ve fauna, peribacaları, travertenler, doğal korunan alanlar vb.
- **Kültürel Kaynak;** “bireylerin ve toplumların kültürle ilgili nedenlerden dolayı değer verdiği fiziksel çevrenin tüm yönleridir.” Kültürel kaynaklar; binaları, manzaraları, eserleri, gelenekleri, sanatları, el sanatlarını, yaşam biçimlerini ve inanç sistemlerini kapsamaktadır (King, 2011, s.1). Kültürel kaynaklar, somut ve somut olmayan kültürel değerleri içermektedir.
Somut Kültürel Kaynak Örnekleri; Antik kentler, müzeler, dini mekânlar (camiler, kiliseler, sinagoglar, tapınaklar vb.), tarihî yapılar, örenyerleri, sit alanları, kültürel korunan alanlar vb.
Somut Olmayan Kültürel Kaynak Örnekleri; Yerel halk kültürü unsurları (yeme içme adetleri, mutfak kültürü, giyim kuşam, aile yapısı, inanç, gelenekler görenekler, adetler, yöresel kıyafetler vb.)

Aşağıda yer alan formun dikkatle okunması ve okunduktan sonra “UYGUN” veya “UYGUN DEĞİL” seçeneklerinden birinin işaretlenmesi ve var ise “ÖNERİ” kısmının doldurulması son derece önemlidir. Ayrıca maddelerin doğru boyut altında değerlendirilip değerlendirmediğini ifade etmeniz önem arz etmektedir. Değerleri görüşleriniz için teşekkür ederim.

Hasret ULUSOY

EK-2 devamı

	MADDELER	UYGUN	UYGUN DEĞİL	ÖNERİ (ekleme, çıkarma, düzeltme vs.)
1	Ziyaret edilen alana ilişkin doğru bilgi edinmek ve aktarmak konusunda sorumluluk hissederim.			
2	Ziyaret edilen alanlarda belirlenen kurallara önce kendim (anlatımlarda fresk, mozaik vb. dokunmama, lazer kullanmama) uyarım.			
3	Gidilen alanın ziyaret kuralları çerçevesinde turistleri gezdirmek konusunda sorumlu hissederim.			
4	Doğal ve kültürel çevrenin korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.			
5	Turistlerin uygun davranışı sergilemelerini istediğimde önce bu davranışı kendim sergilerim.			
6	Ziyaret edilen alanda çevreye duyarlı davranışa katkıda bulunurum.			
7	Ziyaret edilen alanlara yönelik tarafsız (objektif) bilgi aktarırım.			
8	Ziyaret edilen bölgenin kültürel özellikleri (yaşayış biçimi, gelenek, görenek, giyim kuşam vb.) konusunda turistleri bilgilendiririm.			
9	Ziyaret edilen bölgenin çevresel ve kültürel özelliklerine uygun davranışların (yüksek sesle konuşmama, fotoğraf, video çekmek vb. için izin almak, izinsiz temasta bulunmamak vb.) neler olduğu konusunda turistleri bilgilendiririm.			
10	Ziyaret edilen bölgenin doğal özellikleri (bitki ve hayvan topluluğu, iklim, topografya vb.) konusunda turistleri bilgilendiririm.			
11	Turistleri çevresel sorunlar hakkında bilgilendiririm.			
12	Turistleri yerel halk ile etkileşimleri sırasında izinsiz fotoğraf ve/veya video çekmemeleri konusunda bilgilendiririm.			
13	Ziyaret edilen alana yönelik belirlenen kurallara uyulmasının sağladığı faydaları turistlere aktarırım.			
14	Turistlere yerel halk kültürüne ilişkin bilgileri görsel örnekler (kına gecesi vb.) sunarak doğru bir şekilde aktarırım.			
15	Turistlerin yerel halk ile etkileşimde bulunmasını sağlarım.			

EK-2-devamı

16	Ziyaret edilen alanlara yönelik kuralları (fotoğraf, video çekme, giriş çıkış, alçak sesle konuşma, giyim, eserlere dokunmama vb.) ziyaret öncesinde turistlere net bir şekilde aktarırım.			
17	Ziyaret edilen alanda uyarı levhaları varsa bunları dikkate almaları gerektiğini belirtirim.			
18	Turistlerin çevreye yönelik davranışlarını gözlemleyerek onları kontrol altında tutarım.			
19	Sosyal medyada ziyaret edilen alanlara yönelik bilgilendirici paylaşımlar yaparım.			
20	Ziyaret edilen alanların taşıma kapasitesini (insan yoğunluğunu) dikkate alarak gerektiğinde tur programında değişiklik yaparım.			
21	Turistlerin ziyaret edilen alanlara (dini mekân, örenyeri, milli park vb.) gereken saygıyı göstermesini sağlarım.			
22	Turistlerin yerel halkın değerlerine (yaşam tarzı, mahremiyet, dini inançlar vb.) saygı ve hassasiyet göstermesini sağlarım.			
23	Turistlerin ziyaret edilen alanda, belirlenen yol güzergâhında (yürüyüş parkuru vb.) kalmalarını sağlarım.			
24	Turistlerin ziyaret edilen alanlara ait unsurları (bitki, hayvan, kum, arkeolojik kalıntılar vb.) alan dışına çıkarmamalarını sağlarım.			
25	Turistlere çevrede karşılaştıkları atıkları toplama konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.			
26	Turistlerin çevreyi kirletici davranışlarda (yere çöp atma, tükürme vb.) bulunmalarına izin vermem. / bulunmamalarını sağlarım.			
27	Turistleri çevreye duyarlı bir şekilde davranmaya teşvik ederim.			
28	Turistleri, ziyaret edilen alanı anlamaları ve takdir etmeleri konusunda teşvik ederim.			
29	Turistleri, çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmaları konusunda teşvik ederim.			
30	Ziyaret edilen alana yönelik olumsuz etkileri en aza indireyecek davranışlarda bulunmaları konusunda turistleri teşvik ederim.			
31	Turistleri, ziyaret edilen alanda geri dönüşümlü eşyalar (bez torba, cam şişe vb.) kullanma konusunda teşvik ederim.			
32	Turistleri kaynakları tasarruflu kullanma konusunda teşvik ederim.			
33	Yerel halkın ürettiği yerel ürünleri satın alma konusunda turistleri teşvik ederim.			

EK-2-devamı

34	Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik sorumlu davranışlar geliştirmeleri yönünde motive ederim.			
35	Turistlerin çevreyi korumaya aktif olarak katılımlarını (çöp toplama, alana ilişkin gözlemlerini paylaşmasını sağlama vb.) motive ederim.			
36	Ziyaret edilen alanlara yönelik kuralları, ziyaret sırasında turistlere hatırlatırım.			
37	Ziyaret edilen alanlara yönelik kurallara uymayan turistleri uyarırım.			
38	Doğada bulunan canlılara zarar vermemeleri gerektiği konusunda turistleri uyarırım.			
39	Yasak olan alanlarda yiyecek içecek tüketilmemesi konusunda turistleri uyarırım.			
40	Ziyaret edilen alanlarda yangına sebebiyet verecek eylemlerde bulunulmaması konusunda uyarılarda bulunurum.			
41	Ziyaret edilen alanlara ait unsurlara zarar vermemeleri (ağaçlara isim kazımamak, antik kentlerdeki kalıntıların üstüne çıkmamak, mozaiklerin üstüne basmamak vb.) konusunda turistleri uyarırım.			
42	Ziyaret edilen alana uygun kılık kıyafetin giyilmesi konusunda turistleri uyarırım.			
43	Çevreye zarar veren ürünleri satın almamaları konusunda turistleri uyarırım.			
44	Ziyaret ettiğim alanlarda gözlemlediğim aksaklıkları (yönlendirme levhaları, tahribatlar, çöp kutusu ihtiyacı, şerit çekilmesi, endemik bitki, nesli tükenmekte olan hayvanlar, ziyaretçi sayısının kısıtlanması vb.) ilgililere iletirim.			
45	Turistlerle gerçekleştirilebilecek sosyal sorumluluk projelerini (çöp toplama kampanyası, yumurtadan çıkan caretta carattalara yardım etmek vb.) ilgililerle paylaşırım.			
46	Araç şoförlerini çevreye duyarlı davranış (gereksiz yere korna çalmamak, çevreyi kirletmemek, yasak olan alanlara araç park etmemek vb.) sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım.			
47	Gidilen alanda çevreye duyarlı davranış sergilemediğini gördüğüm meslektaşımı uyarırım.			
48	Gerekli gördüğüm hallerde sadece kendi turist grubumu değil, alandaki diğer turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.			
49	Tur sürecinde görev alan personelin çevreye duyarlı davranış sergileyip sergilemediğini gözlemlerim.			

EK-2-devamı

50	Çevrenin korunmasına yönelik sergilediğim davranışlarla (çöpü çöp kutusuna atma, yerel halka saygılı davranma, yürüyüş parkurunun dışına çıkmama, çiçek koparmama vb.) turistlere örnek olurum.			
51	Beni rol model olarak gören turistlerin, benimle aynı davranışı sergilediğini gözlemlerim.			
52	Kaynakların öneminden bahsederek turistlerin zihninde farkındalık yaratmayı sağlarım.			
53	Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikayeler yardımıyla anlatarak o yerin öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlarım.			
54	Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikayeler yardımıyla anlatarak o yere ilişkin olumlu tutum geliştirmelerini sağlarım.			
55	Uzun vadede sorumlu turist davranışını kolaylaştırmak için çevresel konuların anlaşılmasını ve takdir edilmesini sağlarım.			
56	Çevrenin korunmasına yönelik turistlerde uzun dönemli olumlu davranış değişikliğini teşvik ederim.			
57	Çevreye yönelik sergilediğim tutumun (anlatımım, davranışlarım, çevreye duyduğum saygı vb.) turistlerde olumlu davranış değişikliği oluşturduğunu gözlemlerim.			

EK-3. Ölçek Uygulamasına Yönelik Hazırlanan Yönerge (Yapının Geçerliğine İlişkin Uygulama)

Sayın Katılımcı,

Bu anket çalışması, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda yürütülmekte olan **“DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAKLARIN (ÇEKİCİLİKLERİN) KORUNMASINDA TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK YÖNETİMİ ROLÜNE YÖNELİK ÖLÇEK GELİŞTİRME VE UYGULAMA ÇALIŞMASI”** isimli doktora tezine veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİZİ”, ikinci bölümde “KAYNAK YÖNETİMİ ROLÜNÜZÜNE YÖNELİK TUTUMLARINIZI” değerlendirmeye yönelik sorular ve maddeler yer almaktadır. Ankete katılım gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmektedir. Ankette yer alan sorulara vereceğiniz cevaplar ve diğer bilgileriniz, araştırmada gizlilik ve güven ilkelerine bağlı kalınarak sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecek, kesinlikle gizli tutulacak ve sadece bu bilimsel araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırma sonuçlarının gerçeği yansıtabilmesi ve güvenilir olabilmesi için, soruların dikkatle ve içtenlikle yanıtlanması son derece önemlidir. Araştırma sonuçlarını merak edenler, ankette toplanan verilerden sorumlu olan Arş. Gör. Hasret ULUSOY'a başvuruda bulunabilir.

Ölçekte yer alan bazı maddelere ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir. İfadelerde yer alan **çevre** (doğal ve kültürel çevre); **alan** (doğal ve kültürel alan) ve **kaynak** kavramları, belirtilen doğal ve kültürel kaynak örnekleri göz önünde bulundurularak ifade edilmiştir.

- **Doğal Kaynak Örnekleri**; Su, denizler, nehirler, göller, toprak, peribacaları, travertenler, ormanlar, tabiat, yaban hayatı, endemik bitkiler, bitki ve hayvan türleri, millî parklar vb.

- **Kültürel Kaynak Örnekleri**; Tarihî binalar, kutsal mekânlar, tarihî eserler, antik kentler, müzeler, el sanatları, mutfak kültürü, gelenekler, yaşam biçimleri, inanç sistemleri vb.

Arş. Gör. Hasret ULUSOY
Balıkesir Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm Rehberliği Bölümü

Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU
Balıkesir Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm Rehberliği Bölümü

Lütfen tüm soruları cevaplandırınız. Bir soru bile cevaplanmadığında anketin değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır.

İlginiz ve bilime olan katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

EK-3-devamı

Cinsiyetiniz?	Kadın ()	Erkek ()			
Yaşınız?	20 yaş ve altı ()	21 – 40 yaş arası ()			
	41 – 55 yaş arası ()	56-74 yaş arası ()			
	75 yaş ve üzeri ()				
Mesleki Rehberlik Eğitiminiz?	Ön Lisans ()				
	Lisans ()				
	Tezli Yüksek Lisans ()				
	Tezsiz Yüksek Lisans ()				
	Bakanlık Kursu/Sertifika Programı ()				
Çalışma Kartında Yer Alan Yabancı Diliniz/Dilleriniz?* (*Lütfen belirtiniz.)					
Yoğunlukla Hizmet Verdiğiniz Turistlerin Geldiği Bölgeler?	Afrika ()	Amerika ()			
	Doğu Asya ve Pasifik ()	Avrupa ()			
	Ortadoğu ()	Güney Afrika ()			
Mesleki Tecrübe Süreniz?* (*Yıl olarak belirtiniz.)					
Bağlı Bulduğunuz Meslek Odası?	Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ADRO) ()				
	Ankara Turist Rehberleri Odası (ANRO) ()				
	Antalya Turist Rehberleri Odası (ARO) ()				
	Aydın Turist Rehberleri Odası (ATRO) ()				
	Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (BURO) ()				
	Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ÇARO) ()				
	Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası (GARO) ()				
	İstanbul Turist Rehberleri Odası (İRO) ()				
	İzmir Turist Rehberleri Odası (İZRO) ()				
	Muğla Turist Rehberleri Odası (MURO) ()				
	Nevşehir Turist Rehberleri Odası (NERO) ()				
	Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO) ()				
	Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası (TRO) ()				
TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK YÖNETİMİ ROLLERİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ Aşağıda yer alan maddeleri okuduktan sonra, her bir maddenin karşısına (X) işareti koymak suretiyle ilgili maddeye katılma düzeyinizi belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissederim.					
Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm. (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.)					

EK-3-devamı

Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm. (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.)					
Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.					
Ziyaret edilen alanların turist yoğunluğunu dikkate alarak, gerektiğinde tur programındaki ziyaret noktalarının sırasını değiştiririm.					
Turistlerin, ziyaret edilen alanlarda yürüyüş parkurlarının dışına çıkmamasını sağlarım.					
Turistlerin ziyaret edilen alanlara özgü varlıkları alan dışına çıkarmalarına izin vermem. (Örn: bitki, hayvan, kum, arkeolojik kalıntılar vb.)					
Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem. (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.)					
Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.					
Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.					
Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki olumsuz etkilerini azaltmaya teşvik ederim.					
Turistleri, ziyaret edilen alanlarda geri dönüşümlü malzemeler (bez torba, cam şişe vb.) kullanmaya teşvik ederim.					
Turistleri, ziyaret edilen alanların kaynaklarını (su, elektrik vb.) tasarruflu kullanmaya teşvik ederim.					
Turistleri, yöreye ait özgün ürünleri satın almaya teşvik ederim.					
Turistlerin ziyaret edilen alanlarda sergilediği davranışlarını kontrol ederim. (Örn: alçak sesle konuşmalarını sağlamak vb.)					
Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım. (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.)					
Turistleri, ziyaret edilen alanların kurallarına uyarak gezdirmek konusunda sorumluluk hissederim.					
Ziyaret edilen alanlara yönelik kuralları, ziyaret sırasında turistlere hatırlatırım.					
Turistlere, ziyaret edilen alanlardaki uyarı levhalarını dikkate almaları gerektiğini belirtirim.					
Ziyaret edilen alanların kurallarına uymayan turistleri uyarırım.					
Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					

EK-3-devamı

Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihî yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-içecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım. (Örn: cami, kilise, sinagog vb.)					
Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.					
Ziyaret edilen alanlarda çevreye duyarlı davranış sergilemeyen meslektaşlarımı uyarırım.					
Tur araçlarının şoförlerini çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım. (Örn: yanlış park sonucu doğaya zarar vermek vb.)					
Tur sürecinde görev alan diğer personeli çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım. (Örn: araç personeli, müze personeli vb.)					
Tur sürecinde hizmet aldığımız işletmeleri çevreye duyarlı davranış sergilemeleri gerektiği konusunda uyarırım. (Örn: su kaynaklarını tasarruflu kullanmak vb.)					
Ziyaret ettiğim alanlarda gözlemlediğim aksaklıkları ilgililere bildiririm. (Örn: yönlendirme levhalarının eksikliği, çöp kutusu ihtiyacı vb.)					
Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşırım. (Örn: çöp toplama kampanyası vb.)					
Ziyaret edilen alanlarda sergilediğim davranışlarla turistlere örnek olurum. (Örn: çöpü çöp kutusuna atmak, yerel halka saygılı davranmak vb.)					
Turistlerin beni örnek alarak, benzer davranışları sergilediğine tanık olurum.					
Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım. (Örn: eserlere dokunmamak vb.)					
Turistlere, ziyaret edilen alanlarda kurallara uymanın sağladığı faydaları aktararak farkındalık kazandırırım.					
Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.					
Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum. (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.)					
Turistlere, yerel kültürü bizzat yerinde göstererek o kültürün daha iyi anlaşılmasını sağlarım. (Örn: kına gecesi, sıra gecesi, sema gösterisi vb.)					

EK-3-devamı

Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.)					
Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.					
Turistlere, yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.)					
Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.)					
Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.					
Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.					
Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikâyeler yardımıyla anlatarak, turistlerin o yerin önemini daha iyi anlamalarını sağlarım.					
Ziyaret edilen alanları örnekler ve hikâyeler yardımıyla anlatarak, turistlerin o yere ilişkin olumlu tutum geliştirmelerini sağlarım.					
Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağlarım.					
Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.					
Çevreye yönelik sergilediğim olumlu tutumun (anlatımım, davranışlarım, çevreye duyduğum saygı vb.) turistlerde davranış değişikliği oluşturduğuna tanık olurum.					

EK-4. Ölçek Uygulamasına Yönelik Hazırlanan Yönerge (Yapının Doğrulanmasına İlişkin Uygulama)

Sayın Katılımcı,

Bu anket çalışması, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda yürütülmekte olan **“DOĞAL VE KÜLTÜREL KAYNAKLARIN (ÇEKİCİLİKLERİN) KORUNMASINDA TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK YÖNETİMİ ROLÜNE YÖNELİK ÖLÇEK GELİŞTİRME VE UYGULAMA ÇALIŞMASI”** isimli doktora tezine veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİZİ”, ikinci bölümde “KAYNAK YÖNETİMİ ROLÜNÜZE YÖNELİK TUTUMLARINIZI” değerlendirmeye yönelik sorular ve maddeler yer almaktadır. Ankete katılım gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmektedir. Ankette yer alan sorulara vereceğiniz cevaplar ve diğer bilgileriniz, araştırmada gizlilik ve güven ilkelerine bağlı kalınarak sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecek, kesinlikle gizli tutulacak ve sadece bu bilimsel araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırma sonuçlarının gerçeği yansıtabilmesi ve güvenilir olabilmesi için, soruların dikkatle ve içtenlikle yanıtlanması son derece önemlidir. Araştırma sonuçlarını merak edenler, ankette toplanan verilerden sorumlu olan Arş. Gör. Hasret ULUSOY'a başvuruda bulunabilir.

Ölçekte yer alan bazı maddelere ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir. İfadelerde yer alan **çevre** (doğal ve kültürel çevre); **alan** (doğal ve kültürel alan) ve **kaynak** kavramları, belirtilen doğal ve kültürel kaynak örnekleri göz önünde bulundurularak ifade edilmiştir.

- **Doğal Kaynak Örnekleri**; Su, denizler, nehirler, göller, toprak, peribacaları, travertenler, ormanlar, tabiat, yaban hayatı, endemik bitkiler, bitki ve hayvan türleri, millî parklar vb.

- **Kültürel Kaynak Örnekleri**; Tarihî binalar, kutsal mekânlar, tarihî eserler, antik kentler, müzeler, el sanatları, mutfak kültürü, gelenekler, yaşam biçimleri, inanç sistemleri vb.

Arş. Gör. Hasret ULUSOY
Balıkesir Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm Rehberliği Bölümü

Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU
Balıkesir Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm Rehberliği Bölümü

Lütfen tüm soruları cevaplandırınız. Bir soru bile cevaplanmadığında anketin değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır.

İlginiz ve bilime olan katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

EK-4-devamı

Cinsiyetiniz?	Kadın () Erkek ()
Yaşınız?	20 yaş ve altı () 21 – 40 yaş arası () 41 – 55 yaş arası () 56-74 yaş arası () 75 yaş ve üzeri ()
Mesleki Rehberlik Eğitiminiz?	Ön Lisans () Lisans () Tezli Yüksek Lisans () Tezsiz Yüksek Lisans () Bakanlık Kursu/Sertifika Programı ()
Çalışma Kartında Yer Alan Yabancı Diliniz/Dilleriniz?* (*Lütfen belirtiniz.)	
Yoğunlukla Hizmet Verdiğiniz Turistlerin Geldiği Bölgeler?	Afrika () Amerika () Doğu Asya ve Pasifik () Avrupa () Ortadoğu () Güney Afrika ()
Mesleki Tecrübe Süreniz?* (*Yıl olarak belirtiniz.)	
Bağlı Bulduğunuz Meslek Odası?	Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ADRO) () Ankara Turist Rehberleri Odası (ANRO) () Antalya Turist Rehberleri Odası (ARO) () Aydın Turist Rehberleri Odası (ATRO) () Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (BURO) () Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ÇARO)() Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası (GARO)() İstanbul Turist Rehberleri Odası (İRO) () İzmir Turist Rehberleri Odası (İZRO) () Muğla Turist Rehberleri Odası (MURO) () Nevşehir Turist Rehberleri Odası (NERO) () Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO) () Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası (TRO) ()

<p align="center">TURİST REHBERLERİNİN KAYNAK YÖNETİMİ ROLLERİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ</p> <p align="center">Aşağıda yer alan maddeleri okuduktan sonra, her bir maddenin karşısına (X) işareti koymak suretiyle ilgili maddeye katılma düzeyinizi belirtiniz.</p>	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissederim.				
Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm. (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.)					

EK-4-devamı

Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm. (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.)					
Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.					
Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem. (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.)					
Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.					
Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.					
Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım. (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.)					
Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihî yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-içecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım. (Örn: cami, kilise, sinagog vb.)					
Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.					
Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşıyorum. (Örn: çöp toplama kampanyası vb.)					
Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım. (Örn: eserlere dokunmamak vb.)					
Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.					
Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum. (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.)					
Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.)					
Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.					
Turistlere, yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.)					

EK-4-devamı

Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım. (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.)					
Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.					
Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.					
Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağlarım.					
Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.					

EK-5. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği

Madde Numarası	Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rollerine Yönelik Tutum Ölçeği	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bilgilendirme						
M1	Ziyaret edilen alanlarla ilgili doğru bilgiyi aktarma konusunda sorumluluk hissederim.					
M2	Turistleri, ziyaret edilen alanların doğal özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: bitki ve hayvan türleri, iklim vb.).					
M3	Turistleri, ziyaret edilen alanların kültürel özellikleri hakkında bilgilendiririm (Örn: yaşayış biçimi, gelenekler, giyim kuşam vb.).					
M4	Ziyaret edilen alanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda sorumluluk hissederim.					
M5	Turistlerin ziyaret edilen alanları kirletmelerine izin vermem (Örn: yere çöp atmak, tükürmek vb.).					
M6	Turistlerin ziyaret edilen alanlarda yangına neden olacak eylemlerde bulunmalarına izin vermem.					
M7	Turistleri, ziyaret edilen alanları korumaya teşvik ederim.					
M8	Ziyaret edilen alanlarda uyulması gereken kurallara öncelikle kendim uyarım (Örn: fresk ve mozaiklere dokunmamak, lazer kullanmamak vb.).					
Sorumlu Davranışa Teşvik Etme						
M9	Turistleri, ziyaret edilen alanlardaki canlılara (bitkiler, hayvanlar) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
M10	Turistleri, ziyaret edilen alanlara ait varlıklara (antik kent kalıntıları, tarihî yapılar vb.) zarar vermemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					
M11	Turistleri, yasaklanan alanlarda yiyecek-ışecek tüketmemeleri gerektiği konusunda uyarırım.					

EK-5-devamı

M12	Turistleri, ziyaret edilen kutsal alanlara uygun kıyafet giymeleri gerektiği konusunda uyarırım (Örn: cami, kilise, sinagog vb.).
M13	Gerekirse grubum dışındaki turistleri de çevreye duyarlı davranış sergilemeleri konusunda uyarırım.
M15	Ziyaret edilen alanların kurallarını ziyaret öncesinde detaylı bir şekilde aktararak turistlere farkındalık kazandırırım (Örn: eserlere dokunmamak vb.).
M18	Turistlere ziyaret edilen alanlara saygı göstermeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: dini mekân, örenyeri, millî park vb.).
M19	Turistlere yerel halkın mahremiyetine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım.
M20	Turistlere yerel halkın değerlerine saygı duymaları konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: yaşam tarzı, dini inançlar vb.).
M21	Turistlere ziyaret edilen alanlara yönelik sorumlu davranış geliştirmeleri konusunda farkındalık kazandırırım (Örn: izinsiz fotoğraf/video çekmemek vb.).
Çevre Bilinci Kazandırma	
M14	Turistlerin katılım sağlayabileceği sosyal sorumluluk projelerini ilgililerle paylaşırım (Örn: çöp toplama kampanyası vb.).
M16	Kaynakların önemini vurgulayarak, devamlılığı konusunda turistlerde farkındalık yaratırım.
M17	Turistlerin ziyaret edilen alanların çevresel sorunları hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olurum (Örn: çölleşme, türlerin tükenmesi vb.).
M22	Turistlere, ziyaret edilen alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine (çöp toplama vb.) katılmaları konusunda farkındalık kazandırırım.
M23	Turistlere ziyaret edilen alanlardaki atıkları toplamaları konusunda sorumluluk bilinci aşılarım.
M24	Uzun vadede sorumlu turist davranışını geliştirmek için çevresel sorunların anlaşılmasını sağlarım.

EK-5-devamı

M25 Turistleri, çevrenin korunmasına yönelik uzun vadede olumlu davranış sergilemeye teşvik ederim.

EK-6. Etik Kurul Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 19/03/2020-E.15387

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : 47334775-900-
Konu : Etik Kurul Onay Belgesi (Arş.Gör.
Hasret ULUSOY YILDIRIM)

TURİZM FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 10/03/2020 tarihli ve 91739084/605.99/13933 sayılı yazı.

Fakülteniz Arş.Gör. Hasret ULUSOY YILDIRIM'ın yürütücülüğünü üstlendiği "Doğal ve Kültürel Kaynakların (Çekiciliklerin) Korunmasında Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rolüne Yönelik Ölçek Geliştirme ve Uygulama Çalışması" isimli çalışmanın alan araştırmasını gerçekleştirebilmesi için Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonunun 16.03.2020 tarih ve 2020/2 sayılı toplantısında alınan Onay Belgesi ekte gönderilmiştir.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-İmzadır
Prof. Dr. Mehmet NARLI
Rektör Yardımcısı

Ek :
Etik Komisyonu Onay Belgesi (1 adet)

